

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

||

E C O S O E N

ȘTIINȚE ECONOMICE, SOCIALE ȘI INGINEREȘTI

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ

ANUL 3, NR.1-2/2020

CHISINAU, 2020

Printed version / Versiunea tipărită ISSN 2587-344X

Scientific Journal / Revistă științifică

Free International University of Moldova / Universitatea Liberă Internațională din Moldova

EDITORIAL COMMITTEE / COMITETUL DE REDACȚIE

Editor publisher/ Director publicație:

GALBEN Ilian, dr., conf. univ., Rector ULIM

Executive Editors / Redactori executivi:

RUSNAC Svetlana, dr., conf. univ., Decan Facultatea Științe Sociale și ale Educației, ULIM, BALAN Igor, dr., conf. univ., ULIM, BLAGORAZUMNAIA Olga, dr., conf. univ., ULIM, ROBU Elena, dr., conf. univ., ULIM, Director Școala Doctorală Științe Economice, Sociale și Tehnologice Informaționale.

Editorial Board / Colegiul de redacție:

AMANZHOLOVA Bibigul, PhD, Novosibirsk State Technical University (Russia), ARMITAGE Jack, PhD, Professor Department of Accounting, University of Nebraska (USA), BĂLINT Ágnes, PhD, University of Pécs, (Hungary), BURLACU Natalia, dr. hab., prof. univ., BYCHKOVA Svetlana, Professor, Chief Researcher, FGBOU Sankt-Petersburg State Agrarian University, Sankt-Petersburg (Russia), CAUNENCO Irina, dr., conf. univ., Institutul Patrimoniului Cultural, AȘM, CIOBANU Ceslav, PhD, ex-Ambassador of Moldova to the USA, Coordinator of Economic Programs, Virginia State University (USA), DUBCOVEȚCHI Iuri, dr., conf. univ., ULIM, EVSIUKOVA Raisa, dr., conf. univ., ULIM, GRIBINCEA Alexandru, dr. hab., prof. univ., ULIM, IONIȚĂ Veaceslav, dr., conf. univ., KAVUN Sergii, PhD, dr. hab., prof., Kharkiv University of Technology "STEP" (Ukraine), KLIMENKO Irina, PhD, Academician of the International Academy of Informatization, FSAEI of HPE "North Caucasus Federal University" (Russia), KREINDLER Michael I., PhD, Karmiel College (Israel), KRZYSZKOWSKI Jerzy, PhD, Nicolaus Copernicus University of Torun (Poland), LEAHU Tudor, dr., conf. univ., ULIM, MIȘCOI Gheorghe, Academician, dr. hab., prof. univ., ULIM, MOLDOVAN Vadim, PhD, York College of the City University of New York (USA), MURPHY Frances L., PhD, Eastern Illinois University (USA), OHRIMENCO Serghei, dr. hab., prof. univ., ASEM, PIVORIENE Jolanta, PhD, Mykolas Romeris University, (Lithuania), PUGACHEVA Olga, PhD, Francisk Skorina Gomel State University (Belarus), RASA Subačienė, PhD, Vilnius University (Lithuania), REDLICH Alexander, PhD, University of Hamburg, Institute for Psychology (Germany), ROȘCA Petru, dr. hab., prof. univ., ULIM, RUF Alexandru, PhD, Chairman of the Council of Auditors of Russia (Russia), SANDU Antonio, dr., Universitatea "Ștefan cel Mare" din Suceava, președinte Asociația LUMEN, (România), SPÎNU Ana, dr., conf. univ., ULIM, STEPANOVA Galina, dr., conf. univ., Voronezh Universitatea Pedagogică de Stat (Russia), STEVENS Kevin, PhD, Director of the School of Accountancy and Management Information Systems, DePaul University (USA), STRATAN Alexandru, dr. hab., prof. univ., Director IEFS, VASIUTYNSKYI Vadym, PsyD. (doctor habilitat of psychological sciences), professor, Institute for Social and Political Psychology, NAES of Ukraine (Ukraine), VEGERA Svetlana, PhD, Polotsk State University (Belarus).

Editors / Redactori:

MELENTIEVA Aliona, magistrul în științe sociale, doctorand, ULIM

GRAUR Elena, magistrul în științe umaniste, doctorand, ULIM

The volume was recommended for publishing by the Senate of Free International University of Moldova

(Verbal process No5, May 13, 2020)

The scientific articles are reviewed

Volumul a fost recomandat spre publicare de Senatul ULIM (Proces-verbal nr.5 din 13 mai 2020)

Articolele științifice sunt recenzate

ULIM, EcoSoEn, An.3, Nr.1-2/2020

Tiraj 200 ex. / Edition 200 copies

© ULIM, 2020

ADDRESS OF REDACTION/ ADRESA REDACȚIEI:

52 Vlaicu Parcalab street, Chisinau, MD-2012, Republic of Moldova, ULIM

E-mail: ecosoen.ulim@gmail.com

The scientific journal is indexed in the following international databases / Revista științifică este indexată în următoarele baze de date internaționale: CEEOL, DOAJ, IBN, INDEX COPERNICUS, Munich Personal RePEc Archive (MPRA), Academia.edu

CONTENT

CUPRINS

I. ECONOMIC AND SOCIAL SCIENCES

I. ȘTIINȚE ECONOMICE ȘI SOCIALE

1.1. ECONOMICS SCIENCES

1.1. ȘTIINȚE ECONOMICE

Gribincea Alexandru, Habashi Manal, Cojocaru Virginia	7
Education management - the basis of the country's competitiveness	
Management educațional - bază de competitivitate a țării	
Kozak Yuriy, Ukhanova I., Sulym Olga	14
Modern methodology for the analysis of international economic relations: ethno-cultural features	
Metodologie modernă pentru analiza relațiilor economice internaționale: caracteristici etno-culturale	
Roșca Petru, Roșca Leonid	21
Modern and the trend of the development of international trade with services	
Nivelul actual și tendințele de dezvoltare a comerțului internațional cu servicii	
Balan Aliona, Balan Igor	32
The role of the customs service in ensuring the economic security of the state	
Rolul serviciului vamal în asigurarea securității economice a statului	
Blagorazumnaya Olga, Robu Elena	38
The marketing strategies in innovative development of higher education institutions	
Маркетинговые стратегии инновационного развития высших учебных заведений	
Leahu Tudor, Șișianu Sergiu, Grecu Alexandr	46
The specifics of informational and algorithmic content of the rate-setting and settlement subsystem of the economic material activities	
Specificul conținutului informațional și algoritmic al subsistemului de normare și reglementare a activităților materiale economice	

Lisa Galina, Drăgălin Iuliana	55
The challenges of cultural tourism of the Republic of Moldova Provocările turismului cultural al Republicii Moldova	
Pestușco Nina	70
Virtual enterprises as systems Intreprindere virtuală ca sistem	
Pestușco Nina, Sheref Alaa	77
Management of educational organization as an organizational system Managementul organizației educaționale ca un sistem organizat	
Kara Bestenigar, Gribincea Alexandru, Coreachin Sergiu	88
EU-Turkey natural gas unity: opportunities and constraints for Turkey to become a gas hub Unitatea de gaze naturale UE-Turcia: oportunități și constrângeri pentru Turcia pentru a deveni centru în livrarea de gaze	
Cocerhan Mihai, Călugăreanu Irina	98
Problems in the development of the organizational mechanism of the municipal management system in Romania Probleme în dezvoltarea mecanismului organizațional al sistemului de management municipal din România	
Arama Alexandru	110
Municipal socio-economic systems in conditions of crisis and organizational stress Sistemele socio-economice municipale în condiții de criză și stres organizațional	
Awada Saleh.....	120
Actuality of management technologies adaptation in the higher education labor market of Israel Актуальность адаптации управленческих технологий на рынке труда высшего образования Израиля	
Bushra Masri.....	126
The relation between higher education and economic growth (the case study of Israel and the Republic of Moldova) Raportul dintre învățământul superior și creșterea economică (studiu de caz - Israel și Republica Moldova)	

Cocerhan Mihai	134
Municipal management in Romania in the conditions of globalization Managementul municipal din România în condițiile globalizării	
Frunză Irina	145
The opportunities of Moldovan banking system to apply the European Union experience Oportunitățile sistemului bancar al Republicii Moldova de aplicare a experienței Uniunii Europene	
Hajajra Mohamed, Alvakili Noha.....	150
Equality politics in the education system: the arab and bedouin sectors of Israel Politica de egalitate în sistemul de învățământ: sectorii arab și beduin din Israel	
Israeli Milana	155
National innovation systems of Israel: features and structure Национальная инновационная система Израиля: особенности и структура	

1.2. SOCIAL SCIENCES

1.2. ȘTIINȚE SOCIALE

Vasiutynskyi Vadym Oleksandrovyh.....	164
Individual and communicative backgrounds of evaluating mutual guilt of participants of social interactions Индивидуально-коммуникативные предпосылки оценки взаимной вины участников социальных взаимодействий	
Rusnac Svetlana, Așevschi Ioana	173
Emotional intelligence as factor of achievement tendency Inteligența emoțională ca factor al motivației de realizare	
Stoianova Inga	187
Assessment of personal activity self-organization in the institutions of higher education Evaluarea autoorganizării activității personale în cadrul instituțiilor de învățământ superior	
Caunenco Irina	198
Variability of the ethnic groups' perception related to social and cultural changes: problems and prospects Вариативность восприятия этническими группами социокультурных изменений: проблемы и перспективы	

Caranfil Narcisa Gianina	207
Predictors of school satisfaction among romanian adolescents Predictori ai satisfacției față de școală în rândul adolescenților români	
Rusnac Svetlana, Melentieva Aliona.....	223
Social representation of forensic psychological expertize Reprezentarea socială a expertizei psihologice judiciare	
Aculov (Mazur) Boris	229
Interactive internet media as a factor of political socialization Интерактивные интернет-СМИ как фактор политической социализации	
Balode Neli, Senatorova Daria.....	241
The feeling of loneliness and perceived wellbeing in contemporary youth Теоретическое обоснование проблемы одиночества	
Lungu Viorelia, Ermurachi Anastasia, Lîsov Diana	248
The influence of the parental model on the couple relationship Influența modelului parental asupra relației de cuplu	
Chirița Olga.....	259
The psycho-social nature and the essence of patriotic consciousness Natura psiho-socială și esența conștiinței patriotice	
Rusnac Svetlana, Bostan Irina.....	264
The role of psychological wellbeing in the prophylaxis of burnout Rolul stării psihologice de bine în profilaxia arderii profesionale	
Lungu Viorelia, Gnaciuc Valentina	277
The influence of parents' hyper-protection on the adaptation to small schoolchildren Influența hipertutelării părinților asupra adaptării la școlarii mici	

II. ENGINEERING SCIENCES AND TECHNOLOGIES

II. ȘTIINȚE INGINEREȘTI ȘI TEHNOLOGII

Klimenko Irina.....	287
Methods for description of complex systems in object information security management Методы описания сложных систем в управлении информационной безопасностью объекта	

I. ECONOMIC AND SOCIAL SCIENCES**I. ȘTIINȚE ECONOMICE ȘI SOCIALE****1.1. ECONOMICS SCIENCES****1.1. ȘTIINȚE ECONOMICE**

UDC: 37.07, 338.24

JEL Classification: J21, J24, J31, I26, L19, P23

**EDUCATION MANAGEMENT - THE BASIS OF THE COUNTRY'S
COMPETITIVENESS****MANAGEMENT EDUCAȚIONAL - BAZĂ DE COMPETITIVITATE A ȚĂRII**

*GRIBINCEA Alexandru, PhD in economics, university professor,
Free International University of Moldova, Chisinau*

*HABASHI Manal, Israel, PhD student
College for Technology & Science Mathematic and Economic, teacher
COJOCARU Virginia, PhD student,
Free International University of Moldova, Chisinau*

*GRIBINCEA Alexandru, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău
HABASHI Manal, Israel,*

*Colegiul pentru Tehnologie și Știință Matematică și Economică, profesor
COJOCARU Virginia, doctorandă,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău*

Annotation: *In the era of information technology development, we have begun to focus more on all kinds of innovations that can facilitate and simplify as well as improve our lives. Be it leisure, life and, of course, education. Now scientists and researchers are actively working to ensure that our lives become simpler and better, so they did not ignore the issues of education. For several years, innovations introduced for the development of quality training have been practiced. The main goal of such education is to prepare people for an ever-changing life in the modern world. The essence of this training is to direct the educational process towards the individual's potential, as well as towards its implementation. The purpose and principles of open education are focused on preparing students for full and effective participation in the public and professional fields in the market economy. Currently, dozens of universities in the country are training specialists in the field of management and marketing of high-tech production, but this work is not very effective. Only a small number of graduates go to work according to their specialty; there are significant problems even with acquisition of technology transfer centers.*

Adnotare: *În era dezvoltării tehnologiilor informaționale, am început să ne concentrăm mai mult pe toate tipurile de inovații care pot facilita și simplifica, precum și îmbunătăți viața noastră, fie agrement, viață și, bineînțeles, educație. Actualmente savanții și cercetătorii lucrează activ întru*

asigurarea că viața oamenilor să devină mai simplă și mai bună, fără a fi ignorate problemele educației. De câțiva ani, s-au practicat inovații introduse pentru dezvoltarea unei instruirii de calitate. Scopul principal al unei astfel de educații este pregătirea persoanelor pentru o viață în continuă schimbare în lumea modernă. Esența acestei formări este de a orienta procesul educațional către potențialul individului, precum și spre implementarea acestuia. Scopul și principiile educației deschise sunt axate pe pregătirea studenților pentru o participare amplă și eficientă în domeniile publice și profesionale din economia de piață. În prezent, zeci de universități din țară instruiesc profesioniști în domeniul managementului și comercializării producției de înaltă tehnologie, dar această lucrare nu este foarte eficientă. Doar o pondere mică de absolvenți merg la muncă în funcție de specialitatea lor; există probleme semnificative chiar și cu achiziția din centre de transfer tehnologic.

Keywords: *instruction, education, tertiary education, educational services market, labor market, human capital, competitiveness*

Cuvinte cheie: *instruire, educație, educație terțiară, piața serviciilor educaționale, piața muncii, capitalul uman, competitivitate*

Introduction

In the world economy, economically developed countries have laid the foundations for building a new type of economy - the knowledge economy, where education as a source of scientific knowledge and educated workers play a fundamental role. Therefore, knowledge and human capital acquire new valences, standards and approaches for which "high quality" is the key and unifying concept. The level of education in a particular country has become a decisive factor in the competitiveness of the state itself, and the intellectual power of the nation, together with innovation and professionalism, is considered a necessary factor for economic well-being. Orientation towards the future of world education is the main guarantee of a country's success. This is why it is the first national objective. The orientation of national objectives and strategic tasks of development for the coming decades is based on ensuring the global competitiveness of domestic education among the OECD countries. The study showed that the question itself is perceived acutely, because it makes you look at the ordinary in a new way: first, to channel the discussion on education towards international context; Secondly, to see what is happening in the education systems of different countries, the processes are not just scattered attempts by each state to "increase efficiency" or "improve results", but a true global competition.

The notion of "competition" is directly anchored in the concept of market relations. The problem of national education competitiveness, particularly higher education, was fully manifested in the late 80s - early 90s. It is worth emphasizing once again that the promotion of the national system of higher education, which is a complex task and cannot be easily solved. It is necessary to create conditions for accelerated development of universities as global research centers through a long-term research funding system, creating attractive working conditions for top scientists and young people. An important condition is to strengthen the incentives for the development of regional universities and the mass segment to the detriment of the potential of the leading universities, as well as to create opportunities for increasing scientific productivity and technology transfer in the interests of regions and industries. Improving the quality of education is a precondition for the formation of a single world educational space, transforming it into a creative process (improving the scientific level of education, faster introducing scientific achievements in it; creating new and efficient teaching technologies and methods; systems; of computerization and telecommunications; diversification,

variability of education; individualization; humanization and humanization of education) [6]. As the analysis has shown, the work to build an objective system of indicators of global competitiveness of higher education is taking place worldwide and is still far from being completed [2]. The international community discusses dozens of approaches and hundreds of indicators. Israel has little time to navigate these datasets. Under limited resources, it is necessary to quickly identify the most important aspects of the Russian higher education system in order to support it in order to answer as key as possible, global challenges for the country.

Materials and methods of research

Education as a research topic is approached by scientists from different fields of knowledge - philosophers, psychologists, teachers, sociologists, physicists, mathematicians, etc. The real directions of research in the modern theory of education are to some extent determined. These include, in particular, education as a process and the result of the individual's interaction with the culture subsystems; priority values, objectives and norms of the educational process; designing and managing educational systems and others. A significant contribution to the development of management theory in the field of education was made by A.E. Capture, D.M. Gvishiani in the management of social systems. Certain aspects of developing a quality education system were taken into consideration by Yu.K. Babansky, Yul. Konarzhevsky, V.V. Kraevsky, I.Ya. Lerner, and others [5]. There are also a whole series of studies in which questions regarding the quality of higher education are investigated from modern managerial positions of V.A. Bordovsky, N.N. Bulynsky, Z.D. Zhukovskaya, I.A. It is important to note the works of G.N. Serikov, A.I. Subetto, A.V. and others [10]. The importance and relevance of the problem analyzed served as a basis for determining the value of the study.

The aim of the study is to develop theoretical, methodological, methodological, technological and organizational-pedagogical bases of the quality management of intra-university education of a new generation of competitive specialists.

The combination of theoretical and **methodological level of research** with the solution of the problems tackled determined the choice of a set of methods, including theoretical and empirical ones. Theoretical methods: a) socio-historical analysis was used to identify the progressive tendencies in education management in the history of national higher education; b) the logico-historical analysis made it possible to formulate the initial position of the study; c) a conceptual and terminological analysis of the philosophical, psychological, pedagogical and special literature was used to describe the categorical field of the problem [7]; d) a systematic approach served as the basis for a holistic analysis of the issue of quality management in education; e) the modeling of the organizational and educational sphere of a higher education institution was used to identify the processes that take place in it, which are essential for management and self-governance; f) the forecast of the development of the processes of intra-university self-organization and of the consequences of managerial decisions implementation was used to justify managerial proposals [3]. Empirical methods: a) analysis of normative documents regarding public education; b) analyzing and generalizing the efficient experience and mass practice of local universities for training specialists; c) organizing a finding experiment to determine the quality of students' training quality and its relation with the level of intra-university management.

Results and considerations

Under the conditions of globalization of the education process, developed countries are in an incomparable advantageous position, while developing countries face their difficulties. In this sense, there is an urgent the need for development of educational strategies, for training of highly

professional staff. At present, the role of education is constantly increasing, and the process of its globalization is ongoing. Despite the tendency to form the market of educational services, today among the scientific community there is still a very strong opinion regarding the recognition in the field of education of only social efficiency and its underestimation in economic terms with the reasoning that it consumes only national income and does not participate in its formation. Associated with this view is the so-called residual principle of education financing. At the same time, more and more studies are appearing. They prove the extremely high economic efficiency of education. For example, in the West since the late 1950s. a real boom in publications has begun, considering individual and public spending on education as one of the most profitable areas of investment. The practice has proven that education can be really profitable. In politics, economy and in all other spheres of life and activities, the requirements for vocational training and the fundamental nature of education increase [3]. Theoreticians and practitioners of pedagogy note that the center of gravity of the efforts of the world pedagogical community goes from the problems of "mass" education to the problems of quality of education. Sociologists consider the quality of education as a guarantee of employment. The convertibility of education means reliance with maximum extension on the individual sociocultural "niche" and the demand for the individual.

At the same time, Israel has an important export potential in the field of higher education, and the expansion of export of educational services from Israel has real prospects. This is due to competitive advantages such as: - the fundamental and high level of education, especially in the basic universities; - the possibility of training specialists in the fields; - multiannual experience on the international market of educational services and the availability of a state program for the training of foreign citizens; - Accessible schooling on a fee basis, increasing attractiveness for applicants who mainly come from developing countries[5]. The experience of some universities in Israel shows that, at university level, effective strategic measures are applied to improve competitiveness of national education: - increasing the number of educational programs; - active introduction of educational programs in foreign languages, systematic implementation of support in foreign languages; - attracting more foreign teachers; - developing a stable and flexible pricing policy based on a discount system; - establishing a scholarship, which covers the education costs; - improvement of preliminary control mechanism of the foreign applicants' knowledge in order to prevent academic failure.

Table 1. Rating of countries in the field of education by different countries, 2019 [9]

Rating	Countries	Education of countries of the world by education level index	Rating	Index country competitiveness	Rating	Universities 21: Ranking of National Higher Education Systems	Rating	The Social Progress Index 2019
1	Germany	0,946	7	81.8	16	69.6	8	88.84
2	Australia	0.923	16	78.7	8	80.9	12	88.02
3	New Zealand	0.923	19	76.7	14	71.5	7	88.93
4	Denmark	0.920	10	81.2	5	82.5	2	90.09
5	Norway	0.919	17	78.1	11	77.8	1	90.95
7	Ireland	0.918	24	75,1	19	64.7	-	-
20	Israel	0.876	20	76.7	18	67.3	31	81.44
79	Moldova	0.708	86	56.7	-	-	70	67.58

The industrialized countries, to which highly qualified specialists move, obtain a significant economic effect due to the concentration of intellectual elite. This circumstance becomes one of the determining factors of their economic prosperity in the context of global competition. As experience shows, many of scientists who moved abroad, developing and implementing scientific achievements there, received the Nobel Prize. A significant part of scientific discoveries and inventions designed in Russia are implemented abroad due to the lack of investments in the homeland. We must pay attention to the fact that recently in the US, scientists, immigrant entrepreneurs have begun to found scientific and industrial associations, to build unique productions and educational clusters that will allow the development of high-tech sector of the Russian economy. A tendency began to be regarded as the "brain return" to their homeland. In this case, the network effect is triggered, which is focused on the study of high technology production and its implementation in the country.

The "brain drain" is a global phenomenon and is inherent in the different forms of economies of all developed countries, both developed and developing. In addition, there is a migration of specialists between developed countries and the transition of highly professional specialists from developed countries to developing countries. This may be due to the fact that among developing countries there are countries that are currently in a position to provide highly qualified specialists in high income countries and are interested in "importing" scholars, teachers, doctors and other highly qualified specialists. Japan is confidently becoming the largest innovation center in the world, offering increased economic efficiency, based on cutting-edge technologies, with the 4.0 revolution, IoT. Japan's new growth strategy is based on several basic building blocks, such as the revitalization of regional economies, SMEs and the reform of services sector. All of these are interconnected with the main cross-sectoral problem - innovation in human capital, whose development is also necessary for the development of production and non-production infrastructure, innovation in finance and investments and technical innovation.

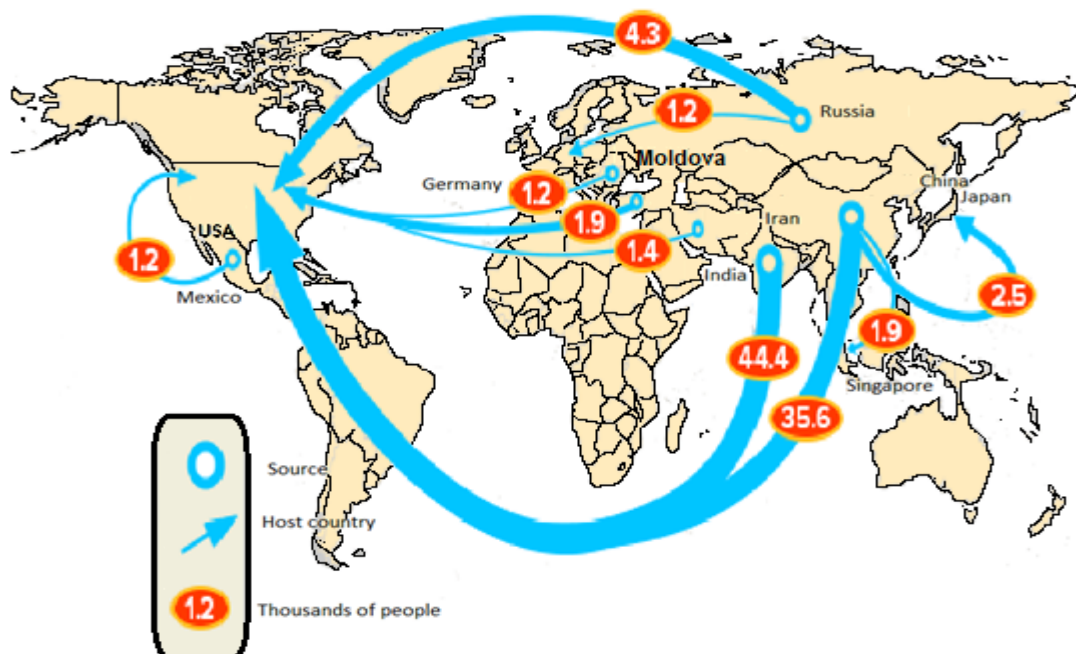

Figure 1. From Brain Drain to Talent Flow. Gulf News [4]

Every third migrant in the world travels to Europe. This is amazing statistics taking into consideration the fact that in 2017 there were over 250 million migrants worldwide. However, it also

underscores the desire of millions of people to achieve a higher quality of life - improving education and employment, improving the quality of healthcare or simply finding a safer place to live.

The UK is now experiencing the largest brain drain in 50 years. According to the study, about 3 million people live abroad, people born in the UK. More than 1.1 million of them are highly qualified specialists, teachers, doctors and engineers. Over 10% of those who graduate from universities go abroad. In 2006 alone, 207 thousand citizens left the country. The authors of the study emphasized that there is no other country out of 29 OECD members that is losing such a quantity of highly skilled workforce. The most popular destinations for British expats are Australia, USA, Canada and New Zealand. The main reasons forcing the British to leave their homeland: high housing prices, exorbitant taxes and poor climate [8].

A World Bank study that analyzed data from 33 countries showed that on average less than 10% of their citizens with higher education go abroad. The term "brain drain" is fully applicable only to five countries (Dominican Republic, El Salvador, Mexico, Guatemala and Jamaica), where more than two thirds of all educated people have moved abroad (mainly to the USA) [1].

Most migrants move for economic reasons. When the labor force moves from one market to another and migrant workers have higher incomes, both employers and consumers benefit. Once settled in the host countries, highly educated and skilled migrants can make a significant contribution to society, contributing to increased labor productivity and contributing to the growth of the local economy.

Conclusions

The competitiveness of education is one of the most important characteristics of the national education system, regulated by the laws of pedagogy (setting objectives and quality of vocational training of graduates), politics (protectionism, discrimination, segregation) and economic (dumping policies of exporters of foreign educational services). on the market of external educational services) under pressure.

The university pressures compiled by the news agencies in the economically developed countries also fulfill a function of pressure on the competitors from the external market of educational services. In the internal market, competitiveness of internal education is significantly affected by the level of development of domestic production and the economy and by the predominant value system in the society. The problem of improving competitiveness of home education cannot be solved by methods of a particular discipline. We need a system of measures of an organizational, political, economic and pedagogical nature. Furthermore, pedagogical measures should cover both the learning process and its organization, as well as the educational process. On the external market of labor and services, the strategic objective of such a modernization of Russian education should be considered the design of its own educational space, without which the idea of the multipolar world would be impossible.

About a third of people go to master or postgraduate studies, about a quarter go to work, and half of those traveling to Europe receive a "blue card" for qualified specialists. The third most popular way is to move as a family member. Most of them left because of the economic crisis after 2014, another quarter - because of dissatisfaction with the political situation.

The US share constitutes 32% of the total number of foreign students from all OECD countries. The US higher education system is one of the most important recruitment channels for highly-skilled migrants: approximately 25% of US highly-qualified visa recipients have previously been students of American universities.

Bibliography

1. "Brain drain" as a global phenomenon. https://otherreferats.allbest.com/international/00859617_0.html
2. Education as a factor of professional success. http://www.elitarium.com/obrazovanie_kak_faktor_professionalnogo_uspekha/
3. Gribincea A., Habashi M. Knowledge in the service of mankind. In: Conference "World economy and international economic relations", vol.3, 1 ianuarie 2020, p. 94-99.
4. Gulf News. http://www.rusarabbc.com/rusarab/index.php?element_id=32293
5. Habashi M., Gribincea A. Promovarea valorilor epocii cunoștințelor: de la teorie la practică. <http://dspace.usm.md:8080/xmlui/handle/123456789/2405>
6. Isaeva O.N. World education as a system: the dissertation. Thesis: 13.00.01/Isaeva O.N.; [Place of protection: GOUVPO "Ryazan State University"]. Ryazan, 2009, 137p.
7. Ivanova R.V. Improving the quality management system of education at the university: organizational and methodological aspect, 2004.
8. Migration of highly qualified personnel: the extent and causes of occurrence. <https://www.kazedu.kz/referat/117607/1>
9. Rating of countries in the field of education by different countries, 2019. <https://gtmarket.ru/ratings/education-index/education-index-info>
10. Yakovlev E.V. Theory and practice of intra-university education quality management: Thesis dr ped. Sciences: 13.00.01: Chelyabinsk, 2000, 418 c.

UDC: 339.9, 303.72

JEL Classification: A12; A13; D02; J24; Z13

MODERN METHODOLOGY FOR THE ANALYSIS OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS: ETHNO-CULTURAL FEATURES

METODOLOGIE MODERNĂ PENTRU ANALIZA RELAȚIILOR ECONOMICE INTERNAȚIONALE: CARACTERISTICI ETNO-CULTURALE

KOZAK Yuriy, doctor habilitat of economics, Odessa National Economic University, Odessa
UKHANOVA I., PhD., associate professor, Odessa National Economic University, Odessa
SULYM Olga, PhD., associate professor, Odessa National Economic University, Odessa

KOZAK Yuriy, doctor habilitat în științe economice, Universitatea Națională de Economie din Odessa, Odessa
UKHANOVA I., doctor, conferențiar universitar Universitatea Națională de Economie din Odessa, Odessa
SULYM Olga, doctor, conferențiar universitar Universitatea Națională de Economie din Odessa, Odessa

Annotation: *Different approaches to the study of the influence of historically developed national cultural stereotypes on economic development and, in particular, on international economic processes in the global world are analyzed. It is shown that modern studies pay the most attention to the influence of cultural and historical capital of various peoples on their economic success compared with other countries, on the international competitiveness of national economies. The analysis is focused on the review of different studies of cultural aspects of international economic interaction, in particular, to the influence of culture on the dynamics of international trade. Also the competitiveness of national economies, the issue of making decisions about the nature and direction of entry mode of multinational companies to the foreign market, the issue of cross-cultural management is considered. Different approaches to the culture of international business communication at the negotiation stage are considered. Conclusions are drawn about the need to increase the cross-cultural competence of business representatives as a condition for improving the competitiveness of both individual companies and national economies.*

Adnotare: *Sunt analizate diferite abordări ale influenței stereotipurilor culturale naționale dezvoltate istoric asupra dezvoltării economice și, în special, asupra proceselor economice internaționale din lumea globalizată. Este demonstrat că studiile moderne acordă cea mai mare atenție influenței capitalului cultural și istoric al diverselor popoare asupra succesului lor economic, asupra competitivității internaționale a economiilor naționale, în compararea țărilor. Analiza este axată pe revizuirea diferitelor studii asupra aspectelor culturale ale interacțiunii economice internaționale, în special, asupra influenței culturii asupra dinamicii comerțului internațional. De asemenea, este luată în considerare competitivitatea economiilor naționale, problema luării deciziilor cu privire la natura și direcția modului de intrare a companiilor multinaționale pe piața*

externă, precum și problema gestionării interculturale. Sunt luate în considerare diferite abordări ale culturii comunicării internaționale de afaceri la etapa negocierii. Se trag concluzii cu privire la necesitatea creșterii competenței interculturale a reprezentanților de afaceri ca o condiție pentru îmbunătățirea competitivității atât a companiilor individuale, cât și a economiilor naționale.

Keywords: *cultural values, informal cultural institutions, national economic mentality, cultural distance, cultural and historical capital, cross-cultural competence.*

Cuvinte cheie: *valori culturale, instituții culturale informale, mentalitate economică națională, distanță culturală, capital cultural și istoric, competență interculturală.*

Introduction

An important direction of development of modern thinking of economists in their desire to explain the economic success of certain countries, to achieve greater efficiency of economic processes, to find new dimensions of their optimization, became the appeal to the cultural factor [2; 26]. In doing so, some researchers make quite radical conclusions that the success of national economies is due namely to cultural factors. For example, D.Landez believes that the main factors in the effective development of the economy are cultural ones - such social values and attitudes as thrift, hard work, perseverance, honesty, tolerance [1; 8; 12; 16]. Ethno-cultural mental behavioral stereotypes or *informal institutes* (that is, organizationally not directly expressed in the material structures of social life), ultimately significantly determine the character of all formal institutions of society. A cultural models of activity, of group interaction (their level, intensity and quality), which are a product of long cultural and historical evolution of certain nation should be considered as an important resource for economic development.

Various aspects of the influence of national cultural norms and behavioral stereotypes on economic processes have been analyzed by many researchers. So, F. Fukuyama demonstrated the importance of value of trust for effective economic interaction [7]; G. Hofstede as well as F. Tromperaars and S. Hampden-Turner have developed concepts of multidimensional economically relevant socio-psychological orientations of economic actors and ways of their quantitative measurement [10; 21]; P. Kozlowski showed the importance of morality as a factor in improving economic efficiency [12]; R. Lewis identified several different types of business cultures [17]; D. Landes convincingly demonstrated the impact of culture on economic success in historical perspective [16]; R. Mathers and C. Williamson, D. Crawford analyzed the influence of different national cultural values on the formation of specificities of market economic institutions [4; 18]; J.-F. Hennart and J. Larimo, as well as B. Kogut and H. Singh considered the problem of the influence of culture on the choice of strategy to enter foreign markets characterized by different cultures [9; 11]; S. Shane studied the influence of cultural orientations on the level of creativity of economic actors [20]; L. Harrison, S. Huntington, S. Beugelsdijk and R. Maseland, D. Acemoglu and J. Robinson, Y.Kozak, A. Cribincea, A. Ausan, N. V. Latova and Y. Latov, E. Yasin have considered the general issues of the impact of culture on economic life, on the economic success or failure of the nation [8; 2; 1; 15; 23; 25; 26].

Materials and methods of research

The publications analyze different aspects of cultural determination of economic processes in different spheres of economy, including the international economy. Theoretical and empirical studies clearly demonstrate the link between cultural values, specific economic mentality, on the one hand, and economic performance of both firms and national economies, on the other. However, given the

globalization of economic processes, in our view, insufficient attention has been paid to a comprehensive analysis of the effects of cultural factors in the sphere of international economic relations.

The purpose of this paper is to highlight various research approaches, to make meta-analysis and systematization of contemporary research on various aspects of the influence of ethno-cultural factors on international economic processes, on international business. The rational use of ethno-cultural factor, adaptation to cultural differences is an important direction of increasing the efficiency of international economic relations, competitiveness of firms and states. This is especially important in the context of the internationalization of modern economic life.

Results and considerations

Speaking about cultural determination of economic processes, first, it is necessary to determine what in this case should be understood under culture. A broad interpretation of culture as everything created, that is, cultivated by human activity by means of changing natural reality is inappropriate in this context. When we touch the issue of cultural determination of economic life, we need a more "narrow" concept, which is characterized by next points. What is meant, above all, is a mental reality, not embodied materially: stereotypes of behavior, beliefs, values that influence the economic behavior of people as agents of economic processes (informal institutions in terms of institutionalism). Secondly, such informal institutions are the product of long cultural and historical development of peoples and are very sustainable, not subject to rapid change, for example, through education. Third, these stereotypes of thinking and actions are characteristic of a group, society, and nation and are expressed in the behavior of individuals as representatives of the community within which their socialization takes place. Thus, in general, one can speak of ethno-cultural economic mentality as the most important informal institution formed as a result of a long cultural and historical process of people's development. In our opinion, it can also be considered as a *cultural and historical capital*.

In the context of international economic relations, the most important areas of manifestation of cultural determinants are: the problem of functioning of different types of market economy (national varieties of capitalism); international trade related, in particular, to consumer behavior in different national markets for goods and services, to developing effective marketing tactics; international investment strategies; management and organization of foreign trade activities of multinational corporations; conducting business negotiations with foreign business partners; processes of integration of national economies [13; 14]. In all these spheres of economic relations, economic actors interact, whose behavior is determined largely by different cultural attitudes and stereotypes, different economic mentality.

Cultural norms affect economic performance, economic growth and profitability of economic entities, economic development of the country as a whole [23]. In the economic behavior of people, along with the pragmatic desire to maximize benefit, significant role belongs to such moral standards as dedication, responsibility, loyalty, honesty, mutual trust. Observance of moral standards makes it possible to reduce transaction costs in the economy, eliminates the need for external control of actions, improves coordination of behavior of market participants, reduces unwanted side effects of economic activity [12]. Ones of the most productive economies have arisen precisely in those cultural areas where there are strong moral foundations and a high level of mutual trust [6; 7]; strong moral foundations indirectly affect the success of economic activity, in particular, the growth of per capita income [23]. In particular, a high level of trust makes the campaign more effective as it enables delegation of authority and responsibility, freedom to make decisions at the lower levels of the

organization. Thus, the main focus in the activities of the organization shifts from continuous centralized management control associated with constant suspicion to productive, independent performance of organizational tasks by all participants. There is such a link between morality and economic efficiency in other areas of business also.

Also culturally determined are the *creative abilities* of business entities, which is a prerequisite for an innovative type of economic development [20].

There are significant cultural differences between peoples in terms of attitude to work, to the process of work, in terms of employee self-discipline. Of course, the level of labor productivity is determined by the education, scientific and technical level of workers. But here the effect of the cultural factor is also significant. For example, the attitude towards work as a value as a vocation in Europe was formed, for example, on the basis of Protestantism [22]; under the influence of Confucian morality, a special work ethic was formed in the countries of the Far East, which significantly influenced their current economic success. A businessman should always take into account the national peculiarities of the culture of work, if he wants to move production to another country with a different culture. This allows, for example, to achieve greater investment efficiency. On the other hand, counter-productive is the mechanical "transplantation" of economic institutions (for example, in the course of the modernization of backward societies) from the maternal culture, where they have formed historically and organically, into societies with other mental cultures, on the basis of which these institutions will not work with the expected effect.

Researchers note the impact on the economic behavior of such a key cultural institution as *language*. According to empirical cross-linguistic study, for example, the level of savings are higher in countries with languages in which the present and the future are less separated, and lower - where they are clearly separated, i.e. the latter leads to behavior less focused on the future [3]. The empirical researches also show, that the leaders of successful companies are characterized by a special subjective "*temporal perspective*", they tend to perceive the future in close connection with the present, linking the present actions with the intended goal, talking about the future development, they are using the verbs in the present, which is one of the real factors of the success of the whole organization the verbs in the present, which is one of the real factors of the success of the whole organization [5].

In the field of international trade, different cultural orientations are manifested in consumer behavior in the markets of goods and services, in certain differences in consumer tastes, in different perceptions of certain goods and services in the national markets of different countries. National tastes by the consumption of goods are based on centuries-old ethnos traditions. Most often, taste differences are found in the perception of food. For example, the range of food and clothing purchases depends largely on religion. As a result, some types of products have great competitive advantages, while others have no prospects in the market of the country concerned. These circumstances should be borne in mind in the marketing management process. The consumption of other goods is less divergent, but national tastes should also be taken into account. Such differences in consumer preferences constitute a cultural barrier to the development of international trade. The process of internationalization of economic ties requires overcoming such, often ignored, cultural barriers. Misunderstanding the cultural differences of national markets can lead to loss of opportunities and advantages, the image of the company and ultimately to failure. Only the development of cultural and communicative competencies of entrepreneurs, knowledge of national and cultural characteristics of the host country will mitigate these risks.

It is shown that trade flows are determined not only by geographical distance but also by cultural distance. It is empirically confirmed that, for example, countries trade less with each other if

they have different religions and languages. Cultural distance indicators, calculated on the basis of G. Hofstede's methodology, are widely used in economic science to explain trade development trends [2].

Cultural influences are significantly manifested in the process of choosing the mode of entry into the international market. International business is related to the problems of decision making in the international context when the firm enters the foreign market. To this end, cultural barriers between different societies must be overcome, along with financial risks. Studies show that the greater the cultural differences (the cultural distance between one's own country and one of the host country), the harder it is to invest. Cultural factors also determine how to enter the foreign market. Managers seeking international expansion, export, or the creation of a foreign enterprise are always faced with the transition from one cultural system to another. When deciding whether to enter a new foreign market, about foreign investment, each company must really solve two problems - which foreign market to choose and how to enter that market. Success depends on the wisdom of choice. Modern researchers and businesspersons pay a great deal of attention to the cultural factor when choosing a direction and a way to enter the foreign market. In this regard, the concept of "cultural distance", developed by Kogut and Singh, based on the system of cultural measurements proposed by Hofstede, has become popular [11; 10]. It includes differences in linguistic, ethnic, religious plan, differences in social norms of residents of different countries. As a rule, multinational campaigns seek to reduce the amount of investment in a country in the event of its considerable cultural distance and, consequently, greater risk. They prefer to invest less and take less risk. In other words, significant cultural distance or high risk makes it a desirable choice of an inexpensive strategy. The greater the cultural distance, the more multinational firms seek not to create a subsidiary in a foreign country, which is a costly way, but tend to find cheap ways to enter the foreign market in the form of exports, licensing, joint ventures [9]. However, much depends on the long-term goals of the company as well as on the industry to which it belongs. Some fast-growing companies are gaining ground in the global marketplace, not stopping before big cultural distances and high risks. On the contrary, it encourages them to act in the opposite way, namely, to choose high-cost modes of entering the foreign market, so as not to lose opportunities for business expansion [2].

Understanding cultural differences is important for cross-cultural management in a multinational corporation, when an organization is formed that brings together representatives of different countries and cultures. In particular, it is important to analyze how expats that have previously formed and communicated in the cultural context of their country act as managers (or subordinates) of a subsidiary in a foreign country. In this regard, it is important to emphasize that cultural differences can act as a particular factor in development. Differences in ways of thinking and seeing situations that are inherent in people formed in different cultural systems can be a source of innovative solutions. Because of this, multicultural organizations in business are nowadays widespread, capable of successfully finding new, non-standard economic solutions and generating innovations. Managing such organizations, of course, requires a special skill to open up each participant's identity and ensure productive engagement [24].

In today's world economy, virtually all national economies function in accordance with the general logic of capitalism, that is, the market system of production and exchange, private property and a flexible labor market. But researchers have identified different models of a market economy depending on the ethnic and cultural characteristics of the country, including: the Anglo-Saxon model, German (Rhine), French, Japanese and Chinese [18; 4; 19].

Ethnic economic mentality is most clearly expressed in intercultural business communication, style of conducting international negotiations, business communication with business representatives

of foreign countries. One of the most popular concepts of business mentality belongs to the well-known intercultural research specialist R.D, Lewis, who, depending on the specifics of business mentality of the peoples of the world, divides them into three types: monoactive, polyactive, reactive [17]. *Monoactive* type of people are task oriented introverts. They clearly plan their activities, have a balanced nature, patient, dedicated to their work, systematically plan the future, work in a tightly fixed time, punctual, willingly obey the schedule, strictly adhere to the work plan, stick to the facts, prefer information from official sources. This group includes Germans, Swiss, Scandinavians, Americans, British, Austrians, Canadians. *Polyactive* type - extroverts, focused on communication, sociable, impulsive, emotional, impatient, ready for informal communication, easily move from one business to another, plan the future only in general, can do different things at the same time, not punctual. This type includes representatives of Mediterranean Europe (Italians, Spaniards, Portuguese, Greeks), Latin Americans, Africans, Arabs, Indians and Pakistanis. The reactive type is introverts, focused on maintaining respect. They are silent, patient, respectful and able to listen well, observe flexible working hours, punctual, immobile during business conversation, attentive, they protect the reputation of others, plan and make decisions slowly, collectively, avoid confrontation in business communication. The brightest representatives of this group are the Japanese, Chinese, Koreans, Vietnamese and Malays, in Europe - the Finns.

Conclusions

The effectiveness of economic reforms in modernizing societies can be achieved not by mechanical transfer, by copying formal economic institutions of advanced societies (where they have evolved historically), but by taking into account economically significant aspects of the ethnic mentality of peoples-recipient societies, harmonizing formal and informal institutions. In order to increase the efficiency of conducting international business, businessmen must acquire knowledge of the peculiarities of business culture of foreign partners, and develop intercultural communication skills. An important condition for success in international business is mastering the art of conducting international negotiations. The factor of increasing the efficiency of international trade is taking into account the "cultural distance" between the countries, which allows to overcome cultural barriers to investment flows, to choose a more effective way of entering foreign markets. Considerable attention should be paid to developing the skills of intercultural receptivity and adaptation - developing cultural empathy, the ability to combine different cultural behaviors within a single organization, and effectively cross-cultural management.

Bibliography

1. Acemoglu D., Robinson J.A. Why nations fail. The origins of power, prosperity and poverty. New York. Crown business, 2012, 529 p.
2. Beugelsdijk S., Maseland R. Culture in Economics. History, Methodological Reflections, and Contemporary Applications. Cambridge, University Press, 2011, 388 p., pp. 60-84.
3. Chen M.K. The effect of language on economic behavior: Evidence from savings rates, health behaviors, and retirement assets. In: American Economic Review, 2013, Vol. 103, No2, p. 690–731. [Electronic resource]. http://www.anderson.ucla.edu/faculty_pages/keith.chen/papers/LanguageWorkingPaper.pdf.
4. Crawford D. Chinese capitalism: cultures, the Southeast Asian region and economic Globalisation. In: Third World Quarterly, 2000, Vol 21, No 1, p. 69-86.

5. Fischer E., Reuber A.R., Hababou M., Johnson W., Lee S. The Role of Socially Constructed Temporal Perspectives in the Emergence of Rapid-Growth Firms. In: *Entrepreneurship: Theory & Practice*, 1977, Vol. 22, No2, p.13–30.
6. Fukuyama F. Social Capital and Civil Society. In: *IMF Working Paper*, April, 2000, p.1-19.
7. Fukuyama F. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. N.Y.: Free Press, 1995. XV., 457 p.
8. Harrison L.E. Huntington S. *Culture matters: how values shape human progress*. New York, Basic Books. 2000. 348 p.
9. Hennart Jean-Francois, Larimo J. he Impact of Culture on the Strategy of Multinational Enterprises: Does National Origin Affect Ownership Decisions? In: *Journal of International Business Studies*, 1988, 29 (3), p.515-538.
10. Hofstede G., Minkov M. *Cultures and Organizations: Software of the Mind*, 3rd ed. New York: McGraw-Hill, 2010. 550 p.
11. Kogut B., Singh H. The effect of national culture on the choice of entry mode. In: *Journal of International Business Studies*, 1988, 19, p.411-432.
12. Koslowski P. *Prinzipien der Ethischen Ökonomie: Grundlagen der Wirtschaftsethik und der auf die Ökonomie bezogenen Ethik*. Mohr Siebeck Verlag, Tübingen, 1994. 339 p.
13. Kozak Y. *World Economy*. Kyiv, Katowice: CUL, 2016. 185 p.
14. Kozak Y., Shengelia T. *World Economy and International Economic Relations*. Tbilisi : PH «UNIVERSAL», 2016, 223 p.
15. Kozak Y., Gribincea A. *Economy of foreign countries*. Chisinau: IRIM, 2019, 316 p.
16. Landes D. S. *The Wealth and Poverty of Nations. Why Some Are So Rich and Some So Poor*. WWNORTON & COMPANY. New York – London, 1998, 650 p., p.215.
17. Lewis R. D. *When cultures collide: managing successfully across cultures*. London: Nicholas Brealey Publishing, 2000, 462 p.
18. Mathers Rachel L., Williamson Claudia R. *Cultural Context: Explaining the Productivity of Capitalism*. In: *KYKLOS*, 2011, Vol. 64 –May, No. 2, p.231–252.
19. Schwartz Shalom H. *Cultural and Individual Value Correlates of Capitalism: A Comparative Analysis*. In: *Psychological Inquiry*, 2007, p.52-57.
20. Shane S. Why do some societies invent more than others? In: *Journal of Business Venturing*, 1992, 7, p.29–46.
21. Trompenaars F., Hampden-Turner C. *Riding the Waves of Culture. Understanding Diversity in Global Business*. Boston-L.: Nicholas Brealey Publishing, 2012, 274 p.
22. Weber M. *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*. Dirk Kaesler (Hrsg.). Verlag C.H.Beck oHG, München. 432 p.
23. Аузан А. Развитие и “колея” зависимости. В: *Мировая экономика и международные отношения*, 2017, том 61, №10, с.96–105.
24. Грошев И., Краснослободцев А. О влиянии культуры на экономическое развитие страны. В: *Общество и экономика*, 2017, №1, с.117-134.
25. Латова Н.В., Латов Ю.В. Этнометрические подходы к сравнительному анализу хозяйственно-культурных ценностей. В: *Вопросы экономики* 2008, №5, с.81-102.
26. Ясин Е.Г. *Тектонические сдвиги в мировой экономике: что скажет фактор культуры*. М.: Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2009, 138 с.

UDC: 390.5

JEL Classification: P33

**MODERN AND THE TREND OF THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TRADE
WITH SERVICES**

**NIVELUL ACTUAL ȘI TENDINȚELE DE DEZVOLTARE A COMERȚULUI
INTERNAȚIONAL CU SERVICII**

*ROSHKA Petru, PhD in Economics, University Professor,
Free International University of Moldova, Chisinau
ROSHKA Leonid, Doctor of Economic Sciences,
Entrepreneur*

*ROȘCA Petru, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău
ROȘCA Leonid, doctor în științe economice, conferențiar universitar, Chișinău*

Annotation: *The article analyzes the dynamics, sectoral and geographical structure of international trade in services in recent years. It shows the importance of international trade in services on the world market and its role in the development of many other sectors of the economy. This gives any country an additional opportunity to diversify its exports, increase income and employment. The analysis shows that industrialized countries remain leaders in international trade in services, but the positions of developing countries and those with economies in transition are also gradually strengthening. It is indicated that the active attraction of foreign investment in the service sector has a positive effect on the development of the material and technical base of these industries, improving the quality characteristics and competitiveness of the services provided.*

Adnotare: *În articol se analizează dinamica, domeniile și structura geografică a comerțului internațional cu servicii în ultimii ani. Este demonstrată importanța comerțului internațional cu servicii pe piața mondială și rolul său în dezvoltarea multor alte sectoare ale economiei. Aceasta oferă oricărei țări o oportunitate suplimentară de a-și diversifica exporturile, de a crește veniturile și ocuparea forței de muncă. Analiza arată că țările industrializate rămân lideri în comerțul internațional cu servicii, dar pozițiile economiilor în curs de dezvoltare și de tranziție, de asemenea, se consolidează treptat. Se subliniază că atracția activă a investițiilor străine în servicii are un impact pozitiv asupra dezvoltării bazei logistice a acestor industrii, îmbunătățirea caracteristicilor de calitate și competitivitatea serviciilor furnizate.*

Keywords: *international trade in services, dynamics, geography and structure, attracting investment in services, regulating trade in services, competitiveness.*

Cuvinte cheie: *comerțul internațional cu servicii, dinamica, geografia și structura lor, atragerea investițiilor în servicii, reglementarea comerțului cu servicii, competitivitatea.*

Introduction

The last decade of the 20th century, international trade in services has been seen as an independent area of foreign economic relations and has become important for the development of economies in all countries. This is due to the rapid increase in the volume of services provided and the number of participants in the trade, as well as a significant change in its structure. Service in

economic theory refers to a worthwhile activity, the result of which is expressed in a useful effect that can satisfy a person's need.

International trade in services can be defined as a worthwhile activity by one country's service providers, the results of which are reflected in a beneficial effect that meets the needs of individuals and businesses in another country, and are the target of a purchase and sale.

Results and considerations

The development of trade in services

Exchange of services is the fastest growing segment of international trade and less dependent on fluctuations in the world environment. The special value of trade in services is that it gives any country an additional opportunity to diversify its exports, increase income and employment, both geographically and in industry, it is constantly generating new opportunities for commercial activity in these markets. This is true for the Republic of Moldova as well. Deeper and more efficient integration into the global services market is one of the best areas for embedding our country in the global economy, as it allows us to tap into its strongest competitive advantage.

Services play an important role in production, and they serve the functioning of global value chains, thereby accelerating global economic development. Equally important is their role in everyday life. It is the availability of services that determines now the quality of life of the individual and society as a whole. The role of services in trade is irreplaceable. They are a kind of lubricant for it. No foreign trade with goods is possible without the use of transport [12, p.45].

The sustained growth of service contributions to GDP, labor employment and the expansion of international trade and investment flows is one of the main coordinations of structural adjustment processes currently on the world arena and, of course, in the EU economy. These trends are just as numerous responses to globalization and regional integration, the liberalization of trade and investment regimes, the impact of new information and communication technologies (ICT) and, just as importantly, increased competition in the global economy [2, p. 9].

According to experts, about one-tenth of the world's services are delivered to international trade channels, and the corresponding sales operations account for a huge and ever-increasing variety of service markets, about one-quarter of the trade in goods [11, p. 230]. However, these figures are only approximate for a number of reasons. Because, first, not all countries publish official information on trade in services. Secondly, many forms of service delivery, especially those related to the internal corporate relations of TNC's overseas controlled branches, are not fully accounted for. Third, the national methodology for service statistics includes the purchase of goods as service transactions. Fourth, a statistical accounting of the trade in services allows that equipment repairs carried out periodically by an industrial company is usually included in its production costs, whereas the same repairs, but carried out under contract by a third party specialized firm, falls, according to its profile, into the service category. In addition, it is impossible not to note the fact that the sale of services related to so-called invisible transactions, more often than transactions with goods, become the object of the "shadow economy" and generally fall out of statistical accounting.

In recent decades, new forms of international economic relations have been developing extremely rapidly, especially the services market, which accounts for up to 30% of the world's economic ties [10, p.194]

As the scientific, cultural, economic and other needs of modern society grow, the demand for services increases, and with it increases the trade in services. Its rapid growth is facilitated by the diversity of forms and its gradual liberalization at the multilateral level, especially through

preferential trade agreements. According to the WTO, about half of the existing preferential agreements currently cover the liberalization of trade in services [9, p.5].

Trade growth in 2018 was weighed down by several factors, including new tariffs and retaliatory measures affecting widely-traded goods, weaker global economic growth, volatility in financial markets and tighter monetary conditions in developed countries, among others. Consensus estimates have world GDP growth slowing from 2.9% in 2018 to 2.6% in both 2019 and 2020. The above-average trade growth of 4.6% in 2017 suggested that trade could recover some of its earlier dynamism, but this has not materialized. Trade only grew slightly faster than output in 2018, and this relative weakness is expected to extend into at least 2019 (chart 1). This is partly explained by slower growth in the European Union, which has a larger share in world trade than in world GDP.

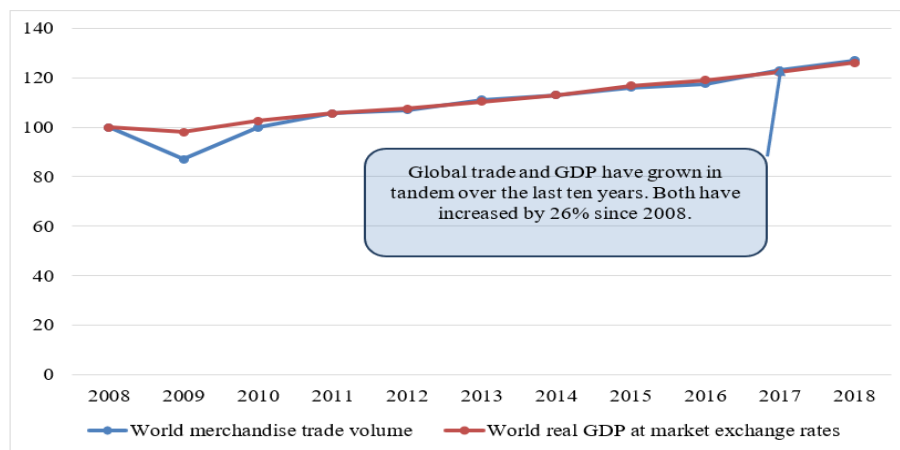

Figure 1. World merchandise trade volume and real GDP at market exchange rates, 2008-2018 (Indices, 2008=100)

Source: WTO estimates, IMF World Economic Outlook.

During the reference period, world exports of trade in goods increased by 20 % in value terms since 2008. Exports of manufactured goods increased at an average annual rate of 2.3 percent (chart 2).

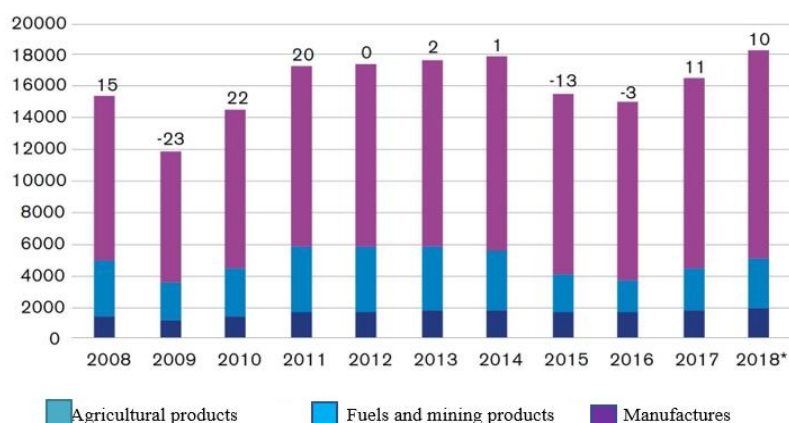

Figure 2. Global exports of goods according to their groups, and annual growth, 2008-2018 (Billions USD and average percentage change) * Provisional estimates

Source: estimates of the WTO

According to WTO-UNCTAD-ITC estimates in the period 2008-2018, global exports of trade services increased by 46% in value terms since 2008, and exports of services increased at an average annual rate of 3.9% (chart 3).

Figure 3. World exports in commercial services by sector and annual growth, 2008-2018 (US\$ billion and average annual percentage change)

Source: WTO-UNCTAD-ITC estimates.

Across the global economy, the services sector is becoming increasingly important. For the period 1995-2016, the share of services in world production increased from 60.9 to 65.1%. In economically developed countries, the share of services in production exceeds the global average. For example, the share of services in the U.S. GDP is 77%, Switzerland - 71.3%, The UK - 70.6%, France - 70.3%, the Netherlands - 70.2%. The largest share in the structure of production of services of the most economically developed countries is occupied by financial services, wholesale and retail trade, business, legal, social, personal services, healthcare, tourism, public administration, information and computer services. In international trade, services do not play such a significant role: if in world production their share is about 65%, then in world trade - 23.5%. Over the past decade (from 2007 to 2017), global exports of services have grown from \$ 3,628 to \$ 5,279 billion. Nevertheless, according to the analysis, there is an increase in the share of services in the total volume of international trade. Moreover, the position of services in foreign trade flows is growing in all groups of countries - rich, poor, with an average level of development [13].

Table 1. Global exports of goods and services (billions of dollars)

Years	Just	Goods	Services	Share of services (%)
2000	79 049	6 458	1 491	18,8
2010	19 143	15 301	3 842	20,1
2011	22 688	18 388	4 350	19,2
2012	22 964	18 496	4 468	19,5
2013	23 699	18 952	5 064	20,0
2014	24 069	19 005	5 064	21,0
2015	21 243	16 489	4 754	22,4
2016	20 725	15 955	4 770	23,0

Sources: 1. WTO Time Series on international trade, 2016; Press Release WTO, Press/791 12 April 2017

As can be seen from Table 1, trade in services is indeed the most dynamic segment of international trade. From 2000 to 2016, its volume increased by 3.2 times, while trade in goods increased only 2.5 times. The result of the outstripping dynamics of trade in services was an increase in its share in world trade from 19% in 2000 to 23% in 2016. Branches of TNC are only partially taken into account by international statistics. It is necessary, however, to clarify that in 2001-2011 trade in services and trade in goods developed at roughly the same rate, with a fairly high rate (9.8% and 10.4% respectively). The divergence of their trajectories occurred in 2012-2016, when the growth rate of trade in goods first fell sharply, and in 2015-2016 a decrease in its volumes was noted (by 13 and 3.2%, respectively). The dynamics of trade in services slowed to a much lesser extent and its volume decreased only in 2015 (by 6.0%). In 2016, the growth in trade in services resumed, however, at a very slow pace. It can be assumed that in the future the share of services in international trade will increase, taking into account the shift in consumer preferences from goods to services in recent years, both in developed and especially in developing countries [4, p. 5].

The structure of international trade in services is quite complex and very mobile. Thanks to scientific advances, it is constantly being updated with new types of technically complex services, and "old" services are becoming more technically complex. As a result, not only the place of services in the economy is changing, but also the traditional perception of the industry.

As can be seen from table 2, the composition of international trade in services has changed markedly over the past 16 years, the share of so-called "traditional" services (transport from 23% to 18% and travel from 32% to 26%) has decreased, and other services provided by high-tech services have increased from 45% to 53%.

Table 2. Structure of world service exports (billions of dollars)

	Cost		The (%)	
	2000	2015	2000	2015
Views services	2000	2015	2000	2015
Services, total	1491	4754	100	100
Recycling, maintenance, repair of goods	...	152	...	3
Transport	346	876	23	18
Trips	477	1230	32	26
Other services	668	2507	45	53
Construction	30	90	2	2
Insurance	28	24	2	3
Financial services	98	416	7	9
Payments for the use of intellectual property	92	297	6	6
Telecommunication, computer, information services	78	476	5	10
Other business services	326	1047	22	22
Personal, cultural, entertainment services	15	40	1	1
High-tech and intellectual services	445	1650	30	35

Sources: WTO Time Series on international trade, 2016; World Trade Statistical Review 2016, WTO

If we depart from the group of other business services, which consists of several subgroups, the largest and most dynamic item among other services should be recognized as a group of telecommunications, computer and information services. From 2000 to 2015, their exports increased more than six-fold, and their share in international trade in services doubled (from 5 to 10%). Another

major and fastest growing item is financial services. Their share in the period under review increased from 7 to 9%. The share of insurance services also increased, but it is noticeably smaller (3% in 2015). Payments for the use of intellectual property remain a very large item (6% in 2015), although their share has not changed over the years. The share of construction services (about 2%) remained the same. The value of world exports of high-tech and intellectual services according to the above list from 2000 to 2015 increased 4 times, and its share in total world exports of services increased from 30 to 35%.

Each separate type of trade in services has its own leaders (see table 2). Thus, the United States is the largest exporter of transport services. In 2015, they accounted for 10% of the total world export of these services. Next came Germany (6%), Singapore and France (5% each), and Great Britain (4%). Among importers of transport services, the USA is in first place (11%), followed by China (10%), Germany (8%), Singapore (6%).

The largest exporter of tourism services is the United States (17%). The group of leaders also includes Spain, Thailand, China, France, Italy. The largest importer of tourism services is China. It accounts for one-fifth of their global imports. On the second place is the United States (9%). The major importers of tourist services are also Germany, Great Britain, France.

The largest suppliers of construction services are China (19%), the Republic of Korea (14%) and Japan (12%). The main importers of construction services are China (11%), Japan (9%), Saudi Arabia (6%) and Russia (5%). The largest exporter of financial services is the United States, accounting for 1/4 of the total world export of these services. The United Kingdom (19%) and Luxembourg (13%) are also active providers of these services. Marked positions in this market are Germany, Switzerland, Singapore, Hong Kong and Ireland. The largest importers of financial services are Luxembourg, the USA, Great Britain, and Germany.

The United States is the world's largest exporter of intellectual property. They account for more than 40% of the world's exports of these services. In second place is Japan (12%). Next are the Netherlands (9%), Switzerland (5%), Germany, France, Great Britain. The major importers of intellectual property are Ireland, the USA, the Netherlands, and China.

Exports of telecommunications, computer and information services are relatively evenly distributed by country. The leaders here are Ireland (14%) and Ireland (14%). and India (12%), the Netherlands and the United States are in the 3rd and 4th places. Major exporters also include Germany, China and the United Kingdom. The largest importers of these services are the United States, the Netherlands, Germany, France, Switzerland and the United Kingdom [3].

Trade patterns in the services of developed and developing countries are quite different. In developing countries, for example, travel services (37%) and transport (20%) are the main exports, while in developed countries these services account for 21 per cent and 17 per cent of exports respectively. At the same time, the share of high-tech and intellectual services in the exports of developed countries is much higher than that of developing countries. For example, in 2015, the share of income for the use of intellectual property in developed countries was about 9%, and in developing countries - only 1%. This is not surprising, given the difference in the levels of their scientific development. About the same picture with the export of financial services. Developed countries account for more than 11 per cent and developing countries only 4 per cent. The explanation is similar: the lack of financial resources in developing countries. The only group of services whose share is approximately the same in exports from developed and developing countries is telecommunications, computer and information services. In the export of developed countries, they occupy more than 10%, and developing countries - 9% [7, p. 56-58].

Countries' positions in the export of certain types of services are also determined by their level of scientific and technological development. For example, in 2015, the share of developed countries in intellectual property exports was about 95%, and in the export of financial services and insurance services exceeded 80%. Slightly lower they had this figure in the export of services in the field of culture and recreation. At the same time, in the export of transport, computer, information services, travel services, the advantage of developed countries has not been so significant and the share of developing countries and countries in transition in recent years reaches 38-43%, and in exports construction services positions of developed and developing countries are almost the same [4, p. 21].

The position of developing countries in the export of so-called other business services is gradually being strengthened, which includes services in the field of research and development, professional and consulting services in the field of management, as well as technical, trade and intermediary and other business services. In 2015, the share of these countries in the export of other business services amounted to more than 29%.

Developing Asian countries play a major role in this export (about 23%), with India and China accounting for about 10% of the exports of this group of services. A particularly large volume of these services is provided by India (financial services, accounting, auditing, tax optimization, engineering, etc.). Israel, for its part, is the only provider of research and development among developing countries. 2015 was a bad year for international trade in services. Its volume (the second time in 25 years) has decreased (by about 6%) [7, p. 34-38]. According to experts, the main reason for this fall was a significant depreciation of most currencies of European and Asian countries against the US dollar, and statistics on trade in services are in US currency. The depreciation of the euro had a particularly significant impact on the decline in trade, given the EU's place in this trade.

The dynamics of trade in certain types of services turned out to be different. The greatest loss suffered the trade in transport services (a 10% drop), which is understandable, given the connection of these services with commodity trade, which this year fell sharply. An additional problem here was the reduction of tariffs for container shipping due to reduced demand from developing countries and countries with economies in transition. Air freight services also felt the impact of declining trade in goods. On the other hand, the reduction in airline tariffs that followed the fall in oil prices caused a significant increase in the flow of air passengers (by 6.5%), which, in addition, did not compensate for the drop in transport revenues from cargo transportation.

A decrease in the export of transport services in 2015 was observed in all countries of the world, however, the CIS countries (-14%), including Russia (-18%), suffered the most damage. In India, the reduction in revenues from exports of transport services exceeded 23%. From Asian countries, a slight increase was recorded only in China (+ 1%).

The export of tourism services (travel item) in 2015 decreased by 5%. The reason was the already mentioned strengthening of the US dollar against other currencies. The demand for these services this year, by the way, has increased, despite the geopolitical tensions in many regions of the world. In Europe, for example, the number of tourists arriving increased by 5%, but industry revenues decreased by 13%. Global exports of other services in 2015 also decreased by 5%. The largest drop was recorded in the CIS countries (-17%). Most of the leading countries in the export of other services in 2015 recorded a drop in revenue. The only exceptions were India, Hong Kong and the USA [7, p. 34-38].

Exports of all other services declined in 2015, but some services suffered more than others. So, the export of construction services fell by 15%, including from the EU by 20%, Russia - by 23%, the Republic of Korea - 30%. The export of construction services by the Republic of Korea has suffered due to a reduction in construction work in the Middle East, its main market for construction

services. Among the main suppliers of construction services, only China demonstrated export growth in 2015.

A strong drop in 2015 was also recorded in the export of personal, cultural and entertainment services (-9%) and construction services (-7%). The most persistent was the export of communication, computer and information services (-2%), financial services (-2%) and intellectual property (-3%). Some countries even managed to increase the export of computer services (the Republic of Korea and Japan - by about 25%, and the United States - by 14%) [7, p. 34-38].

According to preliminary data of the WTO Secretariat, in 2016 international trade in services managed to overcome the recession and its volume even slightly increased (by 0.1%). 2.1% for other services, 0.9 per cent for other services. However, all this almost balanced the decline in exports of transport services (by 4.7%) [5, p. 8].

Results of 2015-2016 clearly indicate less volatility in trade in services than in commodity trade. Hence the conclusion that active participation in trade in services allows any country to significantly reduce the economic crisis associated with the fall in commodity prices.

In Romania, the level of foreign trade in services is characterized by the following data (table 3). The data presented show that in recent years, with the growth of total exports and imports of services, in the assortment some export growth took place only for transport, tourism, telecommunications and information services.

Table 3. The level of exports and imports of services in Romania for 2018-2019 (mil EUR)

Types of services	2018			2019		
	Export	Import	Balance	Export	Import	Balance
Services - total	23 794	15 432	8 362	26 323	17 771	8 553
Recycling services	2 938	182	2 754	2 946	154	2 794
Maintenance and repair services	351	314	39	386	282	105
Transport services	6 910	2 932	3 979	7 856	3 510	4 344
Tourism/travel	2 879	4 521	-1 647	3 176	5 318	-2 143
Construction services	467	85	383	518	67	451
Insurance services and pension funds	34	219	-188	68	215	-143
Financial services	336	208	129	328	175	153
Payments for the use of intellectual property not included in other articles	86	814	-729	94	807	-714
Telecommunication, computer and information services	4 795	2 089	2 707	5 367	2 390	2 979
Other services for business	4 896	3 961	934	5 470	4 678	793
Personal, cultural and entertainment services	102	94	9	85	98	-14
Government goods and services not included in other articles	0	13	-6	25	75	-50

Note: Statistics on the import and export of services are presented in accordance with the IMF6 methodology (Advanced Classification of Services types and Balance of Payments).

Source: National Bank of Romania. <https://www.bnr.ro/Comertul-international-cu-servicii-12112-Mobile.aspx>

In the Republic of Moldova, the volume of services exports is growing from year to year. According to the NBM's balance of payments in 2018, the trade surplus in the service sector amounted to \$373.3 million, which is 17.8 percent more than a year earlier. This is due to the fact that the cost

of services provided to non-residents increased by \$224.1 million, while the cost of services received from outside increased by only \$167.75 million. In the structure of services' exports in 2018, transport services account for a larger share - 29.7 per cent, or \$435.39 million. This is followed by \$377.84 million in tourism, or 18.3 per cent; \$246.68 million in processing services; \$219.29 million in telecommunications, computer science and information services. In total, the volume of services exports in 2018 amounted to 1.44 billion dollars [1].

One of the fastest growing services is the export of IT services (Informatics and Information Services), which reached \$164 million in 2018, which is 40% higher than in 2017, and more than twice as high as in the previous two years, but there are many reservations in this area as well. Although IT services exports are not as large as transport or tourism services, they are of great importance and potential for growth in the country. Another promising service is tourism services, including medical services, especially dental services. Among the services that can be developed in the country, including export-oriented, are business and other services.

However, according to experts, a serious decline in international trade is expected in 2020, especially in the service sector, due to the negative consequences of coronavirus (covid 19) pandemic, which spread around the world; as well as a sharp drop in oil prices, which will negatively affect on the economic development of all countries.

Peculiarities of regulation of trade in services

The specifics of the provision and consumption of services, combined with their expanding range, contribute to the diversity of regulatory practices in this sector of world trade and a significant difference from the regulation of foreign trade in goods.

First, services cannot be stored, so they are provided locally and in time, usually in line with consumption. As a result, trade in services can be regulated by restricting both their provision and consumption in exporting and importing countries. Secondly, the provision of a number of services (in banking, public nutrition, etc.) is impossible without the availability of special infrastructure abroad. As a result, trade in services in such sectors can be regulated by attracting investment in the enterprises concerned. Thirdly, the sale of many services on the world market is related to the movement of a service provider or consumer across the border. As a result, the traditional perception of most of these transactions the regulation as foreign trade is transformed into the concept of "shadow operations" that are subject to regulation.

The current regulatory system operates at several levels, each with several specific organizations. Specialized intergovernmental organizations, such as ICAO (International Civil Aviation Organization), WTO (World Tourism Organization), IMO (International Maritime Organization), focus on regulating services in individual industries. At the regional level, the services market is generally regulated through integration regional agreements. In the EU, for example, restrictions on mutual trade in goods and services have been lifted. Globally, trade in services is regulated under the WTO-based GATT [10, p. 192; 6, p. 81].

Trade services regulation can be divided into two main groups: measures affecting domestic markets and measures affecting the national regime (i.e. setting different conditions for foreign service providers). Other measures are used in some sectors, depending on the way services are delivered. For example, to restrict access to the domestic market of foreign suppliers (e.g. transport or information services), quantitative restrictions in various forms are usually used or differentiated tariffs and taxes are set, that give national suppliers price advantages over foreign suppliers.

In some cases, restricting access to the market of foreign suppliers is complicated by the regime of paperwork for travel (passports, exit visas, medical certificates, etc.), and sometimes by the importing country (respectively, the entry visas, residence permits, proof of availability of funds for

living and leaving the country). The same measures affecting the national regime in the exporting country are limiting the amount of foreign currency that a traveler can withdraw from the country and charging travel fees, and in an importing country, a restriction on the purchase of travel property land or other real estate and increase the rate for hotel stays and sightseeing.

Strict rules are also set when the necessary infrastructure is needed to supply commercial services to another country by restricting the institution and operation of foreign-involved companies; regulating the number of foreign firms in a particular commodity market or type and share of foreign investment, etc. Other measures affecting the national regime are also applied, such as the denial of land or office space, the prohibition of accepting deposits or granting loans to local clients (for financial institutions), and the closure of access to government bidding purchases and local sources of financing, reduction of tax "vacations" and other benefits for companies with foreign participation limit the repatriation of capital and transfer of wages of expats.

For this method of delivery of services such as temporary movement of persons abroad (usually people of "free professions": consultants, generics, doctors, artists, athletes), following measures are applied: issuance of either visas and work permits, or licenses for certain types of professional activities, depending on the purpose and duration of the visit, the type of occupation and qualifications of the supplier. In many countries, diplomas and other certificates of qualification issued abroad are not recognized, which automatically prohibits their owners from providing services. Regulatory measures affecting the national regime include housing regulations, restrictions on paid work for dependents and limiting remittances abroad for wages.

Conclusions

In recent decades, the role of services, especially so-called business services, has been increasing at the global level. The service sector is a driving force in the development of many other sectors of the economy. The geography of international services has changed substantially. Foreign direct investment in services has increased significantly. The bulk of these investments are made by TNCs and TNB, which are building a broad network of affiliates in many countries. International service operations in all countries are among the most regulated areas of international relations by the Government. In terms of competition in the global market, the Republic of Moldova is much inferior, as it inherited a backward structure of the service sector, which in the past was considered a relatively secondary branch of the economy. The state bodies and private structures of the republic should outline and implement a set of measures to significantly improve the affairs in this area in the coming years. Deep and effective integration into the global service market is one of the best areas for embedding our country into the global economy, which will allow us to tap into its strongest competitive advantage.

Bibliography

1. Exportul de servicii, partea nevăzută a comerțului exterior. Export of services, unseen part of foreign trade.<https://dcfta.md/exportul-de-servicii-partea-nevazuta-a-comertului-exterior>
2. Ghibuțiu A., Oehler-Șincai I. Comerțul cu servicii al ue sub impactul globalizării și al crizei economice. București: Colecție de studii IER. Working Papers Series, No. 25, 2010. 58 p.
3. International Trade in Services 2015, ITC. www.intracen.org/itc/market_info_tools/statistics.
4. Key Statistics and Trends in International Trade 2015, p.5, UNCTAD. unctad.org/en/Publications_Library/ditctab2015d1_en.pdf
5. Press Release WTO, Press.791 12 April 2017, p.8
6. Roșca P. Relații economice internaționale. Manual. Chișinău: 2005. 270 p.

7. World Trade Statistical Review 2016, WTO, p. 34-38, 56-58.
8. World Trade Statistical Review 2019. WTO. 178 p.
9. Международная торговля услугами: новые тенденции развития и регулирования, роль в интеграционных процессах. Ред. Спартак А.Н. М.: ВАВТ, 2016.
10. Международные экономические отношения. ред. В.И. Рыбалкин. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 647 с.
11. Международные экономические отношения. ред. И.П. Фоминский. М.: Юность, 2001. 847 с.
12. Шуйский В.П. Торговля услугами – перспективный сегмент международной торговли. В: Журнал «Российский внешнеэкономический вестник», 2017, №10, с.44-55.
13. Якубук Ю.П. Тенденции мирового экспорта услуг. Институт Экономики НАН Беларуси. Журнал «Большая Евразия», 2018. <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-mirovogo-eksporta-uslug>

UDC: 338.22

JEL Classification: G28

THE ROLE OF THE CUSTOMS SERVICE IN ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

ROLUL SERVICIULUI VAMAL ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII ECONOMICE A STATULUI

*BALAN Aliona, PhD., Associate Professor,
Academy of Economic Studies of Moldova, Chisinau
BALAN Igor, PhD., Associate Professor,
Free International University of Moldova, Chisinau*

*BALAN Aliona, doctor în științe economice, conferențiar universitar
Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău
BALAN Igor, doctor în științe economice, conferențiar universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău*

Annotation: *The article highlights the role of the customs service in the country's economic security system. An analysis of the efficiency of the activity of the customs service in the last five years and of the functions of this institution in ensuring the economic security of the Republic of Moldova is performed. By applying customs payments, the customs service ensures a significant part of the revenues to the state budget of the Republic of Moldova and protects the domestic producers from foreign competition.*

Adnotare: *Articolul relevă rolul serviciului vamal în sistemul de securitate economică al țării. Este realizată o analiză a eficienței activității serviciului vamal în ultimii cinci ani și a funcțiilor acestei instituții în asigurarea securității economice a Republicii Moldova. Prin aplicarea plăților vamale, serviciul vamal asigură o parte semnificativă a veniturilor la bugetul de stat al Republicii Moldova și protejează producătorii autohtoni de concurență străină.*

Keywords: *the customs service of the Republic of Moldova, economic security, customs receipts, the state budget.*

Cuvinte-cheie: *serviciul vamal al Republicii Moldova, securitate economică, încasări vamale, bugetul de stat.*

Introducere

Asigurarea securității naționale în domeniul economiei este unul din cele mai importante obiective ale statului, întrucât dezvoltarea principiilor economice determină dezvoltarea relațiilor politice și sociale, influențează progresul intelectual al societății și moralitatea acesteia.

Securitatea economică este parte integrantă a securității naționale, constituind în același timp temelia și baza materială a acesteia. Oamenii de știință au dezvoltat numeroase abordări teoretice, metodologice juridice și organizaționale în domeniul asigurării securității economice. Unii autori tratează securitatea economică ca stare a economiei naționale, care după volum și structură este suficientă pentru menținerea statutului de stat, independența lui de presiuni politice, militare și economice externe, asigurarea dezvoltării social-economice pe lângă asigurarea sănătății populației,

asigurarea nivelului legal de venituri, asigurarea bunăstării majorității populației în corespundere cu standardele țărilor civilizate [6].

Material și metodă

Metodologia cercetării aplicate s-a bazat pe principiile generale ale analizei complexe a sistemelor, metoda analizei sistemice, metode de prognoză, metode de analiză a datelor. Baza informațională a cercetării a constituit-o datele statistice prezentate de Serviciul Vamal al Republicii Moldova [7], Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova [5], Biroul Național de Statistică [1] ș.a.

Rezultate și discuții

Securitatea economică se prezintă ca o categorie economică, caracteristică pentru economie, în care se asigură creșterea economică stabilă, satisfacerea optimală a necesităților umane, gestiunea rațională, protejarea intereselor economice la nivel național și internațional. Securitatea economică este o componentă a securității naționale, fundamentul ei material [3]. Securitatea economică este reflectată în anumiți indicatori, precum Produsul Intern Brut (în continuare – PIB), (creșterea PIB), PIB pe cap de locuitor (creștere PIB pe cap de locuitor), mărimea veniturilor reale (creșterea veniturilor reale în prețuri comparabile), speranța medie de viață (creșterea speranței medii de viață a cetățenilor), numărul populației (creșterea numărului populației) etc.

Asigurarea securității economice a țării determină dezvoltarea și funcționarea normală a economiei țării și a mecanismului economic, dar și a segmentelor sale – financiare, bancare, investiționale, fiscale etc. În acest context este importantă politica statului care să asigure dezvoltarea sistemului financiar național, precum și crearea stimulenților pentru dezvoltarea ramurilor prioritare și distribuirea uniformă a activităților economice pe întreg teritoriul țării.

Astfel, scopul unei politici eficiente în domeniul securității economice este de a asigura o dezvoltare economică durabilă pentru a satisface nevoile sociale și economice ale cetățenilor și utilizarea rațională a resurselor naturale.

Securitatea economică depinde în mare măsură de domeniile de activitate, precum, industria, agricultura, sectorul tehnologic, de investiții, financiar, intelectual etc. De aceea, nivelul de securitate economică este un indicator al dezvoltării durabile a țării, a economiei și a tuturor indicatorilor de bază din punct de vedere strategic. Astfel, dezvoltarea unui sistem eficient de asigurare a securității economice este una dintre cele mai importante obiective ale oricărui stat, inclusiv pentru Republica Moldova.

O componentă importantă a securității economice a statului este securitatea vamală [8]. *Securitatea vamală* poate fi definită ca fiind o stare de protecție a intereselor naționale, funcție atribuită serviciului vamal, fapt ce face posibilă desfășurarea activităților vamale în diverse condiții externe și interne indiferent de amenințări.

Politica vamală este parte integrantă a politicii externe și interne a statului. Politica vamală urmărește asigurarea eficienței operațiunilor vamale, reglementării schimbului de mărfuri pe teritoriul vamal al Republicii Moldova, contribuie la rezolvarea problemelor politice și comerciale privind protecția pieței interne și stimularea dezvoltării economiei naționale, alte obiective stabilite de legislație (art.2, Codul vamal). Politica vamală este un complex de măsuri politico-juridice, economice, organizatorice și de altă natură de reglementare a comerțului exterior, precum și măsuri de protejare a economiei naționale și de soluționare a problemelor fiscale [2].

Reglementarea politicii vamale urmărește monitorizarea impactului acesteia asupra economiei țării, elaborarea proiectelor de modificări și completări și transmiterea acestora organelor legislative pentru examinare și aprobare.

Elaborarea politicii vamale în domeniul asigurării securității economice a statului implică implementarea următoarelor domenii majore de activitate:

- îmbunătățirea cadrului legislativ, în conformitate cu interesele naționale ale Republicii Moldova;
- elaborarea și realizarea programelor complexe de stat, care să consolideze securitatea economică a țării;
- prognozarea evoluției situației, elaborarea și realizarea măsurilor de îmbunătățire a activității organelor executive în domeniul vamal.

În asigurarea securității economice a țării sunt implicate diverse organe guvernamentale care dețin pârghii de influență, iar responsabilitățile acestora sunt stabilite în funcție de domeniul lor de activitate.

Unul dintre cele mai importante roluri în domeniul creșterii stabilității economice a țării îl deține *organele vamale*. Rolul acestora în sistemul de protejare a intereselor economice ale țării este condiționat de faptul că anume organe vamale asigură respectarea reglementărilor vamale, controlul circulației mărfurilor și vehiculelor peste frontiera vamală, contribuie, în limitele competenței, la asigurarea securității economice a statului, apără interesele economice ale statului și alte atribuții.

Serviciul vamal al Republicii Moldova este organul administrației publice subordonat Ministerului Finanțelor, care asigură securitatea economică a statului, implementează politica vamală și conduce nemijlocit activitatea vamală în Republica Moldova [7]. Funcțiile de bază ale Serviciului vamal constau în implementarea politicii vamale a statului, asigurarea eficienței operațiunilor vamale, facilitarea comerțului internațional, asigurarea respectării reglementărilor vamale, perceperea drepturilor de import/export, efectuarea vămuirii, a controlului și a supravegherii vamale, contribuirea la rezolvarea problemelor politice și comerciale privind protecția pieței interne și stimularea dezvoltării economiei naționale, realizarea altor obiective stabilite de Guvern. Toate acestea vizează direct sau indirect asigurarea securității economice a statului.

Unul dintre obiectivele strategice ale serviciului vamal este creșterea nivelului de securitate economică. *Funcțiile organelor vamale* pot fi divizate în:

- economice;
- de supraveghere;
- de control asupra respectării legislației vamale.

Funcțiile economice includ activități care vizează realizarea funcțiilor fiscale și de reglementare a activității vamale. Completarea bugetului de stat prin perceperea plăților vamale (taxe, impozite etc.) se realizează grație funcției fiscale. Funcția de reglementare se manifestă în stabilirea interdicțiilor și restricțiilor, tarifelor vamale, licențierii, cotelor, toate acestea stimulează dezvoltarea economiei naționale, protejează producătorii autohtoni, atrag investiții străine în economia țării etc.

Cea mai importantă funcție a organelor vamale este cea fiscală, adică contribuția acestora la formarea și mobilizarea resurselor financiare ale statului, precum și la acumularea de fonduri în buget în vederea realizării programelor de stat. În paralel cu aceasta, un rol determinant revine controlului asupra deplasării mărfurilor și reglementării activității economice externe, precum și crearea condițiilor pentru atragerea investițiilor (condiții favorabile pentru desfășurarea activității economice externe).

Taxele percepute de organele vamale reprezintă o sursă importantă în formarea veniturilor bugetului de stat al Republicii Moldova, în perioada 1991 – 2018 [5], ponderea lor în bugetul de stat s-a majorat și a variat de la 10 până la 70%.

Rolul încasărilor vamale în formarea veniturilor bugetului de stat este în continuă creștere. Astfel, în anul 2018, Serviciul Vamal al Republicii Moldova a încasat la bugetul de stat 21,4 miliarde

lei, înregistrând o creștere de 5% sau cu circa 1,04 mlrd. lei față de anul 2017. În anul 2017 veniturile încasate de vamă s-au majorat cu 16,5% (2,9 mlrd. lei) față de 2016. Instituția a depășit planul anual pentru 2018 cu 5% [7].

Iar în primele nouă luni ale anului 2019, Serviciul Vamal a încasat la bugetul de stat peste 12,4 miliarde lei, cu circa 1 miliard de lei mai mult față de perioada similară a anului 2018.

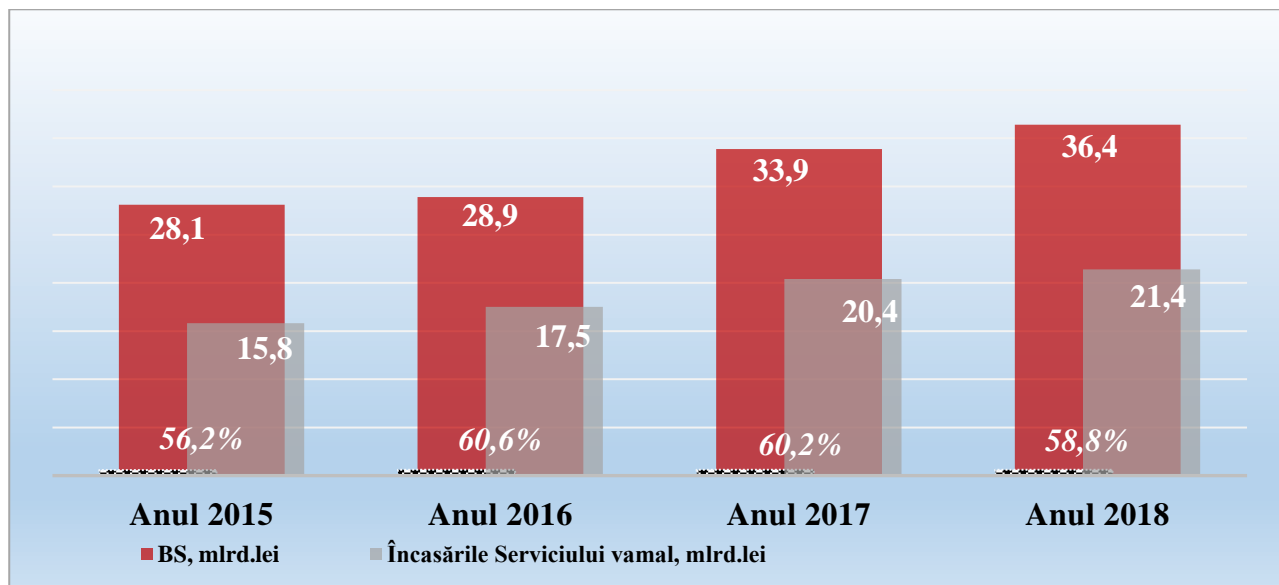

Figura 1. Ponderea încasărilor vamale în bugetul de stat în perioada 2015-2018
[elaborat de autori în baza sursei 5 și 7]

Analiza datelor prezentate în figura 1 relevă o creștere a veniturilor administrate de Serviciul Vamal în totalul veniturilor bugetului de stat (de la 15,8 mlrd. lei în anul 2015 până la 21,4 mlrd. lei în anul 2018).

Consolidarea rolului organelor vamale în asigurarea obiectivelor fiscale a fost determinată nu doar de accelerarea participării țării în comerțul extern, dar și de îmbunătățirea activităților de control vamal, dezvoltarea infrastructurii vamale, stabilirea relațiilor de parteneriat cu mediul de afaceri, respectarea strictă a legilor și actelor normative, unificarea tarifelor și a legislației vamale, cooperarea cu alte autorități publice la nivel național și internațional etc.

Tendența de creștere continuă a încasărilor administrate de Serviciul Vamal este determinată, de asemenea și de controlul vamal calitativ, declararea autentică a bunurilor, precum și de progresele înregistrate în domeniul antifraudă, în special, în combaterea contrabandei.

Un al factor important care a influențat sporirea colectărilor la buget vizează reformele de simplificare a procedurilor vamale și de facilitare a comerțului internațional, implementate pe parcursul ultimilor ani. Aici putem menționa declararea electronică, AEO (Agent Economic Autorizat), PVD (vămuirea la domiciliu) sau Exportator Aprobant.

Întrucât performanțele administrării impozitelor și taxelor de către organele vamale au un impact semnificativ asupra echilibrului bugetar, în scopul evaluării gradului de performanță al administrării impozitelor și taxelor de către Serviciul Vamal, se impune corelarea rezultatelor administrării vamale cu evoluția PIB.

Informația privind ponderea veniturilor administrate de organele vamale în PIB este prezentată în Figura 2.

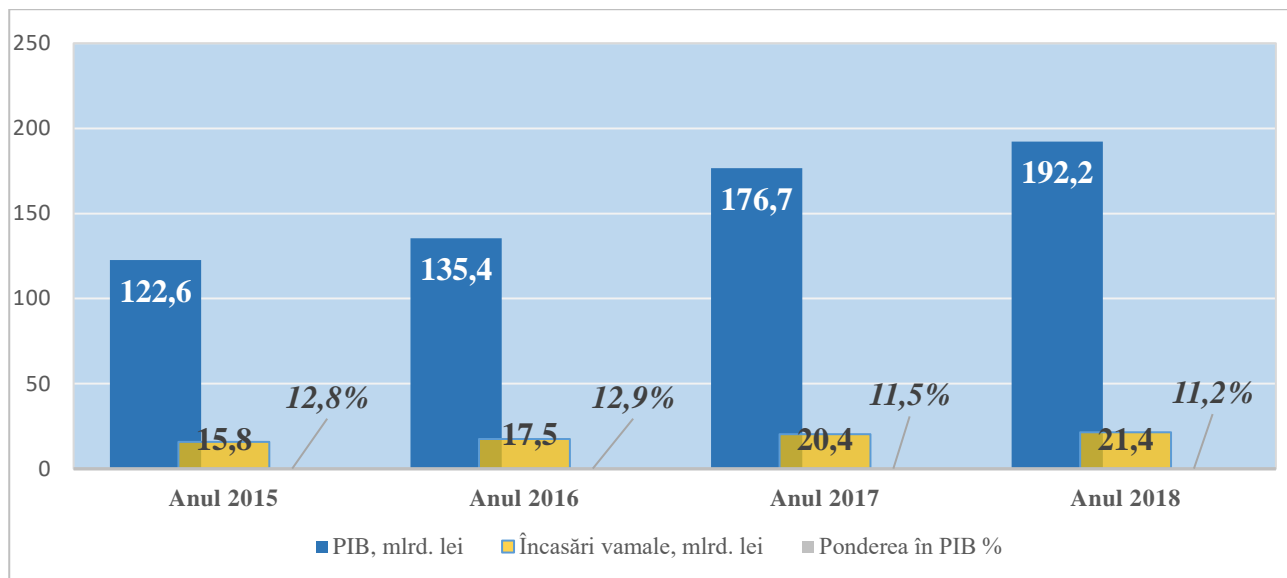

Figura 2. Ponderele încasărilor vamale în PIB în perioada 2015-2018
[elaborat de autori în baza sursei 1 și 5]

Analiza datelor prezentate în figura 2 relevă o dinamică ascendentă a PIB pe parcursul anilor 2015-2018, ceea ce reprezintă tendințe pozitive în evoluția economiei Republicii Moldova. Totodată, se denotă că pe fundalul creșterii PIB, veniturile colectate de Serviciul Vamal au înregistrat o pondere ascendentă în mărimi absolute. De asemenea, s-a constatat că asupra creșterii în anul 2018 a veniturilor administrate de organele vamale au influențat mai mulți factori, inclusiv:

- creșterea PIB (cu 15,5 mlrd. lei);
- creșterea comerțului exterior (cu cca 1,3 mlrd. USD);
- creșterea importurilor (cu 19,2% față de 2017) și exporturilor (cu 11,6% față de 2017);
- modificările intervenite în politica bugetar - fiscală pe parcursul anului (acestea preponderent au avut loc pe seama modificării cotelor la impozite și taxe).

Datele de mai sus demonstrează eficiența sporită a activității organelor vamale, precum și rolul acestora în asigurarea securității economice a țării.

Toți acești indicatori sunt obținuți nu doar datorită creșterii volumului comerțului exterior. O importanță deosebită au avut-o, de asemenea, activitățile de simplificare a procedurilor vamale, dezvoltarea tehnologiilor informaționale în vamă, înăsprirea controlului asupra veridicității declarării mărfurilor și utilizarea activă a sistemului de management al riscurilor.

Din analiza funcțiilor serviciului vamal, participarea lor la asigurarea securității economice (și naționale) în fiecare an se manifestă mai puternic, fapt ce se datorează situației geopolitice actuale, problemelor politice și economice atât în cadrul statului, cât și la nivel internațional și, ca urmare, apariția de noi amenințări și riscuri pentru dezvoltarea individului, a societății și a statului.

Strategia securității naționale a Republicii Moldova [4] prevede ca autoritățile vamale în continuare trebuie să îmbunătățească activitatea cu scopul:

- sporirii atractivității investiționale a Republicii Moldova;
- îmbunătățirea climatului de afaceri și crearea unui mediu de afaceri favorabil.

Datorită funcției de control asupra respectării legislației vamale, organele vamale realizează combaterea încălcărilor apărute în realizarea activității economice externe, a contrabandei. Anume

activitatea operativă de investigații a organelor vamale identifică și previne apariția unor activități de contrabandă, exportul de proprietate intelectuală, a valorilor culturale și istorice, a evaziunii fiscale, a importului sau exportului ilegal de tehnologii etc.

Concluzii

Rezumând cele spuse mai sus, putem concluziona că rolul organelor vamale în asigurarea securității economice a țării este incontestabil. Luând parte la reglementarea activității economice externe a statului și a subiecților acestuia, exercitând funcțiile fiscale și de control asupra respectării legislației vamale, organele vamale desfășoară activități menite să sporească securitatea națională a țării. Prin completarea bugetului de stat, organele vamale influențează securitatea economică, acesta fiind unul dintre principalele criterii în dezvoltarea eficientă a statului și a economiei în ansamblu.

Bibliografie

1. Biroul Național de Statistică. <https://statistica.gov.md/>
2. Codul Vamal al Republicii Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=85852&lang=ro
3. Forna D., Kara B., Colțea T. Despre categoria Securitatea economică în literatura economică modernă. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/4549.
4. Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova, nr.153 din 15.07.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.170-175. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105346&lang=ro
5. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova. <http://mf.gov.md/ro>
6. Munteanu I. ș.a. Moldova pe calea democrației și stabilității. http://www.viitorul.org/files/library/Moldova_democratie%20rom.pdf.
7. Serviciului Vamal al Republicii Moldova. <https://customs.gov.md/ro>.
8. Țurcanu V. Securitatea economică a statului mic. Cazul Republicii Moldova. <http://aap.gov.md/files/publicatii/revista/articole/90/ro/Turcanu.pdf>.

UDC: 339.1, 338.2

JEL Classification: M31, O32

THE MARKETING STRATEGIES IN INNOVATIVE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

МАРКЕТИНГОВЫЕ СТРАТЕГИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

*BLAGORAZUMNAYA Olga, PhD,
Free International University of Moldova, Chisinau
ROBU Elena, PhD,
Free International University of Moldova, Chisinau*

*БЛАГОРАЗУМНАЯ Ольга, доктор экономических наук,
Международный Независимый Университет Молдовы, Кишинэу
РОБУ Елена, доктор экономических наук,
Международный Независимый Университет Молдовы, Кишинэу*

Annotation: *The article substantiates the need of developing a marketing strategy for the innovative development of higher education institutions. Depending on the nature of innovation there are identified types of marketing strategies. There are also given characteristics of a combined marketing strategy, taking into account the innovative development of a higher educational institution. Peculiarities of managing the combined marketing strategy of the university's innovative development are determined and explained.*

Аннотация: *В статье обосновывается необходимость разработки маркетинговой стратегии инновационного развития высших учебных заведений. Выделены типы маркетинговых стратегий в зависимости от характера инноваций. Даны характеристики комбинированной стратегии маркетинга с учетом инновационного развития высшего учебного заведения. Определена специфика управления комбинированной маркетинговой стратегией инновационного развития высшего учебного заведения.*

Keywords: *combined marketing strategy, diversification, higher education institution, educational services, innovative development, strategic innovations.*

Ключевые слова: *комбинированная маркетинговая стратегия, диверсификация, высшее учебное заведение, образовательные услуги, инновационное развитие, стратегические инновации.*

Introduction

The development of market relations in the education system, an increased competition between higher education institutions, the diversification of funding, the emergence of new providers of educational services, demographic changes, changes in the legal foundations of higher education institutions explain the need for further development of the strategic management system in higher education institutions. The development of strategies should be based not only on the immediate requirements of the labor market, but also on the future trends of society long term formation.

The main goal of innovative activity in higher education represents the changes in the educational system, with an improvement in its peculiarities, unlocking the potential of all the educational process participants and providing them with the opportunity to express their aspirations in achieving goals. Within the framework of this goal, educational innovations solve such problems as improving the efficiency and quality of services provided by higher educational institutions, adjusting services to the needs of consumers, society, the region, the country, improving and increasing the availability of educational services.

Education marketing is a fundamentally new marketing system. In countries with developed market economies, it plays a very important role. Now, the formation of principled positions and approaches, sequential accumulation, increasing the marketing structures and tools in solving specific problems of the educational services market is an ongoing process. A higher educational institution is developing an educational program, in order to meet the need for education, retraining or training, that is, to achieve a certain social effect.

Berezin I.S., in his work, says that the market for educational services is the material interaction of participants in the educational process: students, organizations providing educational services, individuals and organizations paying for these services [2].

Gavrilova M.A. states that the market of educational services is defined as a system of economic relations, regarding the purchase and sale of educational services that are directly in demand by both the collective and individual consumers [by 6].

Shalygina N.P., Selyukov M.V. and Kurach E.V. define marketing in the field of education as a philosophy, strategy and tactics of relations between consumers and producers of educational services in a market, interaction and a free choice of priorities [6].

The target result of the marketing activities of a higher educational institution is to ensure its profitability by effectively meeting the needs of the individual in education, of the educational institution in the development and well-being of employees, of companies in the growth of human resources, of society in expanded reproduction of intellectual potential.

The role of marketing in higher education is to ensure educational and innovative development. The integrated use of the principles and methods of marketing is aimed at creating optimal conditions in a higher educational institution for the search for necessary and effective educational innovations, their design and implementation.

Materials and methods of research

The methods of research are based on a critical analysis of economic literature, in the context of developing a marketing innovative strategy of a higher educational institution. In their research, the authors used statistical and logical methods. Statistical data processing revealed the trends in Moldovan higher education. The characteristic of the basic concepts of marketing innovation strategy is given using logical methods, which include such methods as: classification methods, generalization and typology, analysis and synthesis, comparative analysis in management.

Results and considerations

In present days, education is no longer being compared with the possibility of obtaining formal university higher education. Higher education is beginning to be perceived not only as a set of knowledge and skills that can be obtained in a higher educational institution, but also as an informal education that is quite capable of compensating for urgent educational needs. This is due to the fact that in the near future higher education will become more individualized. It will focus on the needs and requirements of a particular consumer. At the same time, groups in the higher educational

institution X will become small, up to individual education. The development of information systems contributes to this approach. It will allow anyone to gain access to information and educational resources from anywhere in the world. Therefore, national educational systems are becoming more uniform.

The market of higher education services of the Republic of Moldova is developing rapidly and is already quite saturated with both state and non-state higher education institutions. The higher education in Moldova is provided in universities, academies and institutes.

Table 1. Number of educational institutions and graduates for 2014-2019
[developed by the author on 7]

Indicators	Units of measure	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019
Higher education institutions, total	Units	31	31	30	29	29
Public	Units	19	19	19	19	19
Non-public	Units	12	12	11	10	10
Graduates	Thousands of people	24,27	23,63	21,88	19,94	18,14
Public	Thousands of people	19,65	18,87	17,63	16,23	14,94
Non-public	Thousands of people	4,62	4,76	4,25	3,71	3,19

The data in Table 1 show a decrease in the number of higher education institutions. Similarly, there is a tendency of reducing the number of graduates of these educational institutions. The number of students in universities in the beginning of the 2017/18 academic year, compared to the 2016/2017 academic year has decreased by 12.3% (9.2 thousands of people), including those in government institutions by 10.9% (6.8% thousands of people), in non-state institutions - by 19.1% (2.4 thousands of people). The number of students in state educational institutions is 84.4% (55.3 thousands of people) of the total number of students [7].

The innovative and marketing activities in higher education are focused on the needs and requirements of consumers of educational services (future highly qualified specialists, enterprises, and the state). The innovative activity of a higher educational institution is a process of scientific, technological, organizational, financial and commercial transformations, aimed at implementing the results of scientific researches or other scientific and technological achievements. Higher educational institutions that have chosen the path of introducing innovations are aware of the need for continuous interaction with the educational, scientific, state, professional spheres, as well as the society as a whole. Providing an educational innovation process is possible using a marketing complex.

The management of innovative activities of a higher educational institution involves planning, coordination, organization, motivation and control at all stages of the innovation process. But, in the practical activities of a higher educational institution, as a result of the influence of the external and internal environment, there are taking place constant changes. They need to be identified promptly, using various marketing tools, which is becoming a complementary element of the innovation process. For example, one of the main elements of planning and organizing the innovation process in

higher education institution, on the basis of marketing methodology, is not only the diagnosis of problems of a higher education institution that require innovative solutions, but also the addition of the diagnosis process by ranking problems in higher education institution and establishing the degree of importance of problems requiring an innovative solution.

For maintaining and increasing its competitiveness, any higher education institution from Moldova can use a strategic marketing approach in its management. Marketing in higher education is a comprehensive toolkit for achieving and realizing the goals of innovative activity of a higher educational institution. The marketing mix and its tools ensure the effectiveness of the innovation process in higher education.

Marketing does not occupy a strictly fixed place in the sequence of stages of the innovation cycle in higher education. It simultaneously interacts with all its stages. This allows an effective organization of the innovation process, changing its duration, take into account the needs and demands, as well as those existing and formed, external and internal needs of the higher educational institution. Authors see the marketing support of the innovation process in a higher educational institution as a comprehensive use of marketing principles and methods with the aim of creating optimal conditions for a higher educational institution to search for necessary and effective educational innovations, their design and implementation.

The role of marketing in higher education is to ensure the educational innovation process as a whole (Figure 1).

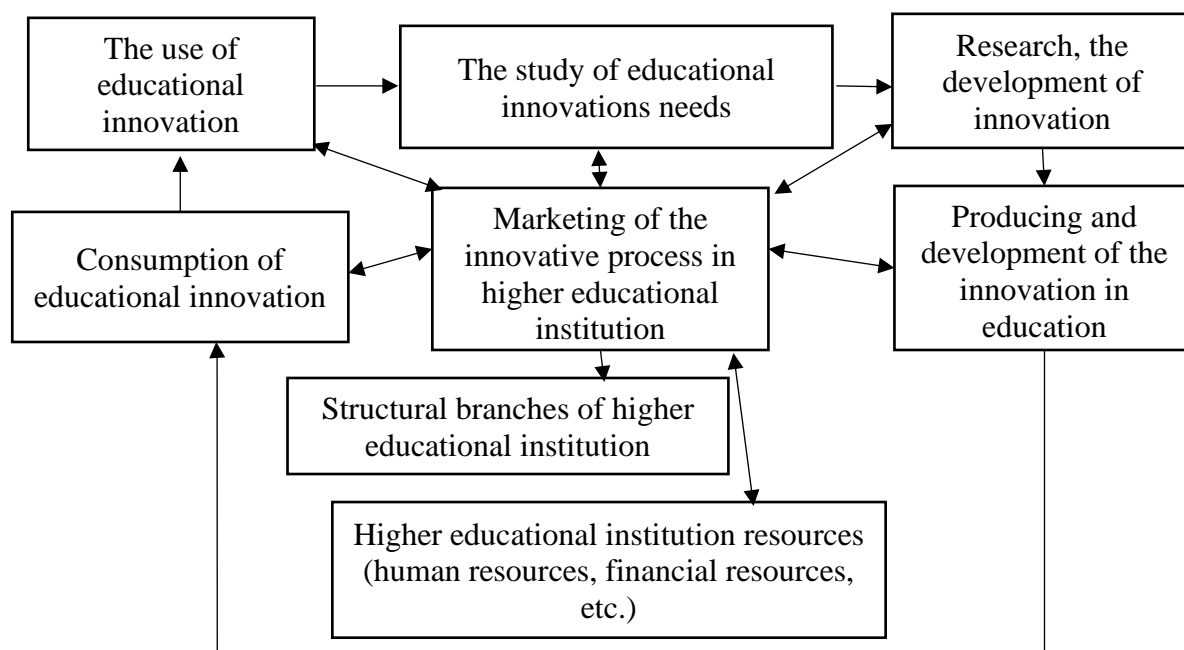

Figure 1. Marketing in the system of innovative process in a higher educational institution [developed by the author]

A feature of educational innovation processes is that the adjustment of educational innovation (idea, product, technology) occurs much more often than its application in practice, due to the high cost of design and implementation. Also, the inertia of the higher education system does not allow too often and dramatically apply the educational innovations. The authors concluded that the impact of the innovation process in higher education is only partially embodied in new educational products or technologies, significantly more it is manifested in the increase of the educational, market,

technological, methodological, material, technical and scientific potential of a higher educational institution and the education system as a whole.

The formation of the marketing support of the innovation process in a higher educational institution includes the development of a marketing complex and the selection of a higher educational institution innovative strategy.

The innovative strategy of a higher educational institution is understood as the embodiment of the specific development goals of a higher educational institution for a long period and the adoption of appropriate decisions on the design, selection and implementation of educational innovations. The innovative strategy of a higher educational institution is distributed over time, based on forecasts and changes in the external environment and is aimed at realizing the capabilities of a higher educational institution and building its long-term potential.

The marketing strategy in a higher educational institution, according to the authors, represents a set of marketing goals aimed at selecting and improving educational services, in accordance with the needs of the labor market and the educational services market.

It follows from the foregoing that the marketing strategy for the innovative development of a higher educational institution is a long-term decision towards design, implementation or disposal of educational innovations in the target market of a higher educational institution, based on a marketing system. These are two parallel, interconnected and interdependent in space and time types of activity that contribute to the targeted development of the higher education system.

The strategy of a higher educational institution most vividly demonstrates how to adapt educational institutions to the prevailing environmental conditions. For this, when developing a marketing strategy, it is necessary to analyze the strengths and weaknesses of a higher educational institution, the opportunities and threats of the market, competitors and their features. On the basis of such an analysis, are formulated the competitive advantages of the institution. Higher educational institutions choose for themselves the best strategy of activity in the situation in which they are. The behavior of a higher educational institution is optimal in the environment in which they operate, and with the resources they have. In such situation, it is extremely difficult to develop a sound development strategy for a higher educational institution, depending on the situation in the country, region and industry. In this case, it is necessary to take into account the objective limitation of freedom of action, associated primarily with the acute shortage of financial and credit resources.

It is impossible to sort the strategies of higher educational institutions according to preference and to consider the movement from worst to best. In addition, a situation is very likely when an activity strategy that seems to be "more optimal" from the point of view of an ideal model, is not feasible in the conditions in which a particular institution of higher education is forced to operate.

The marketing strategy of educational services should include clear definitions of the goals and objectives of a higher educational institution, a description of its consumers and target audiences, as well as procedures and competitive advantages of educational programs of a higher educational institution with which it enters the market. Depending on the nature and extent of the educational services provided, the educational process, sources of financing, the level of marketing use, a higher education institution may use different combinations of marketing strategies.

Before building a marketing strategy for the innovative development of a particular higher education institution, it is necessary to identify the types of marketing strategies depending on the goals of growth and the nature of innovation.

Marketing innovative strategies	Centred diversification	Opening non-core new areas of study for a particular university on the basis of existing core specialties, searching for new consumer groups, but using existing staff.
	Horizontal diversification	The use of new educational programs that are not related to the main areas of training, the use of new teaching technologies, targeting consumers of the main educational product.
	Conglomerate diversification	It is focused on the provision of additional educational services, the use of new educational technologies, and the search for new consumers.
	Combinated diversification	A combination of strategies of various types.

Figure 2. Types of marketing innovative strategies [developed by the author]

The combined marketing strategy of innovative development of a higher educational institution is most effective if the higher educational institution has a system of analysis and a methodology for choosing strategies. The success of this strategy is determined by the comprehensive innovative development of the educational institution, the effective use of innovative potential, and a stable market position. However, if the selection of strategies is unsuccessful, a slowdown in the pace of development of services and a lag behind leaders in the innovation sphere can occur.

The specifics of managing the combined marketing strategy of innovative development of a higher educational institution is as follows [3, p.137]:

1. Reasonable formation of goals in accordance with an adapted marketing strategy. The stated strategic goals should take into account all aspects of the development of a higher educational institution, its long-term and short-term prospects, as well as transforming its mission and corporate vision of the educational services market prospects into concrete actions.
2. Ensuring compliance with the needs of the labor market, the market of educational services and the capabilities of a higher educational institution.
3. Search for opportunities for creating new educational services and programs that more fully satisfy the needs of customers in order to increase the competitiveness of higher education institutions.
4. The performing of commercial activities, the development of educational services and the attraction of scientific resources, the development of applied projects and programs, the development of corporate ties with the domestic and international scientifically educated community.
5. The development of the culture of a higher educational institution.
6. Individualization of strategies. The strategy of a separate higher educational institution should be developed taking into account the features that distinguish it from other educational institutions.

The management of the combined marketing strategy of a higher educational institution innovative development is based on human potential as the basis of a higher educational institution; it orientates educational activity to consumer demands; involves flexible regulation and timely

changes in a higher educational institution that meet the challenges of the environment and allows achieving competitive advantages. This together allows a higher education institution to survive and achieve its goal in a long-term perspective.

The combined marketing strategy of innovative development is the marketing strategy in a higher educational institution, characterized by the fact that:

- 1) takes into account the expectations of educational services consumers;
- 2) decisions on investing and developing new educational programs are made on the basis of estimated market needs;
- 3) a variety of preferences is taken into account in the form of market segmentation and the development of adapted educational services and products;
- 4) innovation is stimulated.

In practice, the process of choosing a specific type of marketing strategy, as a rule, involves determining the priority area that will play a leading role in the future development of a higher educational institution. However, in real conditions, there are practically no examples that would characterize the choice of any, clearly defined type of strategy. Only with a comprehensive solution of the innovative tasks in the development of education is possible to reach a strategic success. That is why at the same time a higher educational institution usually implements a variety of activities, some of which, in terms of content and orientation, may not correspond to the main strategic goal, since they may affect various areas of the organization. However, within the framework of the main strategy, there are usually carried out actions or projects of a different nature that have clearly defined goals, objectives and, corresponding to them, specific actions. All this allows us to take into account strategic innovations, including marketing ones. Strategic marketing innovations contribute to the design of long-term opportunities for the present, the search for non-obvious customer needs, a new competitive space, the combination of disciplinary processes with creative impact, the search for new services with the continued development of basic educational services, experimentation with organizational structures [5, p.53].

The process of developing a marketing innovation strategy is the business of professionals, primarily on the part of the institution itself - the manufacturer of educational services. Therefore, it is possible and in many ways promising the participation of representatives of potential customers, consumers of services. However, their proposals may turn out to be unacceptable, practically not feasible, especially if there is a significant discrepancy between high quality requirements and low price offers for educational services purchased [4, p.327].

At the same time, the proposals of various groups of customers are necessary to attract educational institutions customers in a competitive environment; forming a marketing innovation strategy to meet market demands. The advantage of this approach is that the client, who sees the whole variety of educational services offered to him, creates the prerequisites for the formation of a diverse, comprehensive, full-fledged and at the same time thought-out, conscious demand for himself.

Conclusions

The marketing management of the innovation process in a higher educational institution leads to the appearance of educational innovations in the portfolio of a higher educational institution. Given the limited resources of a higher education institution, vital is the function of marketing management of the innovation process in higher education institution, the selection of educational innovations for a subsequent implementation.

The marketing support of the innovation process in a higher educational institution is the use of specific methods of coordinated work in the market of educational services and products, the labor

market and acting within the higher education institution itself, in order to maximize the usefulness of educational innovation, to improve the organizational structure of higher educational institutions. Using marketing tools, a higher educational institution determines the need for innovations, substantiates and ensures the implementation of the innovation process from the generation of the idea of educational innovation to its dissemination.

Thus, strategic marketing management allows, in response to changes in the external environment, to identify the causes and trends of their development, to choose promising areas for the development of a higher educational institution and develop effective strategies for their achievement.

Detailing the marketing components at various stages of the innovation process is the basis for developing an innovative strategy for a higher educational institution. The basis of the idea of managing educational innovation in the marketing system is the provision on the cyclical nature of the most important marketing categories (needs, demand and production of educational services) and the cyclical nature of the stages of the innovation process.

Bibliography

1. Zavidna L. and other. Strategy of Innovative Development as an Element to Activate Innovative Activities of Companies. In: Academy of Strategic Management Journal, 2019. <https://www.abacademies.org/articles/strategy-of-innovative-development-as-an-element-to-activate-innovative-activities-of-companies-8385.html>
2. Berezin I.S. The middle class on the market of educational services. <http://www.marketologi.ru/lib/mou05.html>
3. Gomayunova T.M. The marketing strategies of higher educational institutions innovative development. In: News of Volgograd State Pedagogical University, 2014, № 10, p.133-138.
4. Evsyukova R., Balova V. The development of marketing strategy for educational institutions. In: Annals of Free International University from Moldova, 2009, №9, p. 322-330.
5. Ermakova J.A., Belotserkovskaya N.V., Ivanchenko O.P. Content and correlation of concepts: marketing of innovations, innovative marketing, marketing innovations. In: Innovations, 2014, №6, p.49-54.
6. Shalygina N.P., Selyukov M.V., Kurach E.V. About the role of marketing in the activity of higher educational institutions. In: Modern scientific and educational problems. 2012. №6. <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7431>
7. https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/en/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__07%20INV__INV060/INV060500.px/?rxid=0f776e51-2661-420c-b507-c453ecf00d4a

UDC: 330.47

JEL Classification: C02, M15

THE SPECIFICS OF INFORMATIONAL AND ALGORITHMIC CONTENT OF THE RATE-SETTING AND SETTLEMENT SUBSYSTEM OF THE ECONOMIC MATERIAL ACTIVITIES

SPECIFICUL CONȚINUTULUI INFORMAȚIONAL ȘI ALGORITMIC AL SUBSISTEMULUI DE NORMARE ȘI REGLEMENTARE A ACTIVITĂȚILOR MATERIALE ECONOMICE

*LEAHU Tudor, PhD,
Free International University of Moldova, Chișinău
SISIANU Sergiu, Dr. hab.,
Free International University of Moldova, Chișinău
GRECU Alexandr, Master in ICT, Eng.,
Free International University of Moldova, Chișinău*

*LEAHU Tudor, doctor în științe economice, profesor universitar interimar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău,
ȘIȘIANU Sergiu, doctor habilitat în fizică, conferențiar universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău,
GRECU Alexandr, Maestru în TIC, Ing.
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău*

Annotation: *It is founded the functional role, determined the place within the framework of unitary managerial system, accentuated the significant social and professional importance of the informational and mathematical resources, which in economic domain are achieved in form of varied types and groups of algorithms. The complexes of compound informational units (issues) and its solution conceptual algorithms are elucidated in present work. In accordance with peremptorily succession of harming of the managerial economic functions, these entities forms the informational and algorithmical company (interface) of datum domain. The composition and structure of these categories of informatics resources are established. Article includes the composition of informational and algorithmical content of rate-setting and settlement issues, which objectively are imposed to be primordially achieved, precedent to material economic activities (fabrication, distribution (commercialization), consumption).*

Adnotare: *Este fondat rolul funcțional, determinat locul în cadrul sistemului unitar de gestiune, accentuată importanța semnificativă atât socială, cât și profesională a resurselor informaționale și matematice, care în domeniul economic sunt realizate sub formă de variate tipuri și grupe de probleme informaționale și algoritmi de diverse varietăți. În lucrarea de față sunt elucidate preponderent complexe de unități informaționale compuse (probleme) și de algoritmi conceptuali de soluționarea lor. Conform succesiunii imperioase de deservire a funcțiilor de gestiune economică, aceste entități sunt sistematizate și organizate în subsisteme, care în ansamblu formează anturajul informațional și algoritmic al domeniului dat. Este determinată componența și structura acestor categorii de resurse informatice. Materialul înglobează compoziția conținutului informațional și algoritmic al problemelor de normare și reglementare, care obiectiv sunt impuse de*

a fi realizate primordial, anterior activităților materiale economice (fabricație, distribuire (comercializare), consum).

Keywords: concept, systematization, achievement, information, algorithmic conceptual content, rate-setting subsystem, economic material activities

Cuvinte cheie: concept, sistematizare, realizare, conținut informațional, algoritmic conceptual, subsistem normare, activități materiale economice.

Introducere

În cadrul sistemului unitar integrat de gestiune economică, printre componentele contributive la îndeplinirea activităților materiale de importanță funcțională decisivă dispun resursele informaționale și matematice. Deși la prima vedere ele par a fi o interfață formală descriptivă și numai atât, în esență și, mai cu seamă, după o meditare profundă, devine evident că absența lor practic nu permite inițierea și efectuarea oricăror lucrări. Așa semnificație este explicată prin faptul că nici un eveniment sau obiect nu pot fi percepute fără cunoașterea inițială a logicii organizării, structurării, evoluției și consumului lor. De aceea însăși pătrunderea în esența oricărei activități și resurse al ei solicită dispunerea de anumite mijloace, reguli și succesiune de aplicare a lor, ceea ce în domeniul economic se consideră drept informatizare și algoritimizare, care nu pot fi constituite fără astfel de resurse, cum sunt, cele informaționale și matematice.

Aplicarea lor preliminară este obiectiv inevitabilă, indiferent de modalitatea (manuală sau automată) de îndeplinirea oricărui proces (material, informațional). Din acest motiv, înainte de a iniția și pentru a asigura funcționarea eficientă a fiecui proces sau obiect se impune necesitatea de a le cunoaște, sistematiza, elabora și adecvat utiliza în domeniul respectiv. În așa circumstanțe, sistemul gestionar economic primordial solicită elaborarea și realizarea anumitei asigurări informaționale și algoritmice privind normarea și reglementarea proceselor materiale, îndeosebi, în anturajul a așa unitate organizatorică de predestinație social-economică, cum este, întreprinderea (organizația). Conducerea de tezele elucidate până aici a servit drept bază de formare și formulare a conținutului articolului prezent.

Material și metodă

Pe tematica materialului de față cercetările s-au efectuat în baza și cu aplicarea metodelor de investigații ale teoriei, analizei și sintezei informațiilor, teoriei manageriale, teoriei sistemelor și analizei sistemice, teoriei mulțimilor, teoriei informaticii și ciberneticii economice, teoriei grafurilor, teoriei algoritmizării, teoriei selectării resurselor informatice, etc.

Materialele aplicate în acest scop se referă la bibliografia științifică de management informațional economic, informatică economică și a domeniilor adiacente acestor specialități, rezultatele elaborărilor și implementărilor deciziilor proiectante a sistemelor informatice la unitățile economice - comanditare, activităților științifice universitare, actele normative și legislative ale Republicii Moldova, rezultatele investigațiilor proprii autorilor.

Rezultate și discuții

Particularitățile organizării proceselor de normare și reglementare a activităților materiale economice (N.R.A.M.E.)

După imperativul și succesiunea deservirii funcțiilor de gestiune, problemele sistemului informațional unitar integrat al unității organizatorice social-economice sunt organizate în două grupe

de subsisteme de predestinație informațională și informativă, care sunt realizate în următoarea succesiune :

I. Grupa subsistemelor precedente activităților materiale economice:

1) sub sistemul de normare și reglementare a activităților materiale economice (SS.N.R.A.M.E.);

2) subsistemul de previziune prognostică (de lungă durată) (SS.P.P.);

3) subsistemul de previziune curentă (un an și trimestre) (SS.P.C.);

4) subsistemul de previziune și gestiune operativă (SS.P.G.O.) .

II. Grupa subsistemelor succedente activităților materiale economice (A.M.E):

5) subsistemul de evidență operativă (SS.E.O.);

6) subsistemul de evidență contabilă; (SS.E.C.)

7) subsistemul de gestiune contabilă (dări de seamă contabile) (SS.G.C. (D.S.C.));

8) subsistemul de statistică (SS.S.);

9) subsistemul de analiză economică (SS.A.E.) operativă (SS.A.E.O.) curentă (SS.A.E.C.), și pe perioadă îndelungată (SS.A.E.P.Î.)

Ordinea enumerării subsistemelor în cauză este imperioasă, deoarece după conținut ele imperativ condiționează una pe alta, iar condiționarea este provocată de necesitatea respectării strict obligatoare a succesiunii realizării funcțiilor de gestiune, în caz contrar - se rupe lanțul logicii funcționării și își pierde sensul procesul unitar de gestiune. Așa, fără calcularea și determinarea dimensiunilor normelor de consum a diverselor resurse (materiale, financiare, umane), precum și a variatelor reglementări a termenelor, succesiunilor și modalităților de îndeplinire a lucrărilor, e imposibil de a stabili componența și a defini valorile unităților informaționale de previziune, iar ultimele predetermină compoziția indicatorilor de evidență. În final – valorile informaționale ale analizei economice nu pot fi formate în absența valorilor unităților informaționale ale tuturor subsistemelor de categoria elucidată. Deci, numai prin urmarea obligatorie a rânduiri mai sus prezentată poate fi atins nivelul necesar al calității produselor informaționale de conținut informativ sau decizional. Prin aceste menționări și este justificat faptul că în cadrul materialului dat mai întâi este examinat anturajul informațional și algoritmic al subsistemului informațional de normare și reglementare a activităților materiale economice [1, p.1-16].

Pornind de la considerentele formulate până acum și de la predestinația de deservire a funcției tehnico-economice de gestiune, se poate stabili că subsistemul informațional de normare și reglementare a A.M.E. include următoarele două grupe de activități de bază:

1. Activități de reglementare legate de elaborarea și aplicarea anumitei documentații de ordin administrativ, tehnologic și constructiv.

2. Activități de normare a consumurilor diverselor resurse (financiare, umane, materiale) pentru efectuarea anumitor procese materiale economice (producerea, realizarea, consumul).

Particularitatea principală a funcționării subsistemului constă în aceea că în mediul lui practic are loc apariția inițială a valorilor unităților informaționale economice, așa cum în baza parametrilor exploarativi ai mijloacelor tehnice și proprietăților resurselor respective se formează valorile anumitor informații economice. Așa ceva se produce din cauza că deciziile de reglementare și valorile unităților informaționale (U.I.) inițiale se formează în serviciile tehnice, tehnologice și administrative ale unității organizatorice economice(U.O.E.).

Altă particularitate se reduce la aceea că majoritatea acțiunilor informaționale necesită documentare cu valori informaționale de exactitate maximă, așa cum în baza conținutului ei sunt organizate cotidian activitățile materiale economice.

De asemenea, se poate constata că unitățile informaționale ale subsistemului dispun de rol dublu, așa cum într-un caz ele îndeplinesc misiunea de informare unilaterală și de aceea se consideră informative, iar în alt caz – conform dimensiunilor expresiilor lor se organizează și se respectă limita evoluției domeniului material.

Subsistemul în cauză se deosebește și prin faptul că activitățile de normare sunt efectuate în următoarele trei stadii:

1) stadiul de comandă, conținutul căruia se reduce la formarea valorilor anumitor indicatori și determinarea direcțiilor de perfecționare a utilajului și tehnologiilor efectuării proceselor materiale economice;

2) stadiul de cercetări, în cadrul căruia se produc investigații de ordin științific și proiectant privind elaborarea, implementarea și utilizarea produselor finite și tehnologiilor noi;

3) stadiul de proiectare, implementare și aplicare a produselor și tehnologiilor noi.

După volumul informațional acest subsistem nu este considerabil, însă, cum a fost valoarea lui funcțională este decisivă, așa cum numai în baza normelor și materialelor instructive pot fi organizate activitățile materiale economice [1, p.17-30].

Conținutul informațional și operațional al subsistemului de N.R.A.M.E.

La nivel conceptual, orice subsistem informațional economic constituie baza realizării anumitei funcții de gestiune și fizic este organizat și evoluează grație serviciilor sub formă de subdiviziuni, în cadrul cărora se formează anumite decizii. Astfel de situație este motivată de circumstanța că fiecare funcție de gestiune solicită o anumită totalitate de informații, organizate într-un anumit mod și virtual ordonate în formă de subsistem cu scopul realizării acestei funcții.

Subsistemul gestionar de orice categorie dispune nu numai de anumit conținut informațional, exprimat în anumite unități structurale și valorile lor, ci și operațional, prezentat printr-un conglomerat de operațiuni și proceduri, pentru îndeplinirea cărora preliminar se impune elaborarea și utilizarea interfeței algoritmice, adecvată lor. Conținutul operațional include toate procedurile informaționale, structurale și operațiunile de calcul, prin intermediul cărora se obțin valorile produselor (unităților derivate) informaționale.

În componența conținutului informațional al oricărui subsistem se includ elementele de date implicate în procesele de formulare a deciziilor caracteristice pentru funcția de gestiune reală. Așa cum procesarea valorilor unităților informaționale (U.I.) constă nu numai din proceduri pur informaționale (de extragere, fixare, multiplicare, păstrare, utilizare ș.a.), dar și din proceduri de prelucrare, ultimele sunt de caracter structural (logic) și de calcul [2, p.115-160].

Spre deosebire de alte subsisteme, cel examinat se caracterizează prin manopera exagerată a procedurilor informaționale (de perfectare (documentare)) și structurale a datelor. În compoziția celor secunde cele mai voluminoase se consideră procedurile de regăsire (căutare), de sistematizare și de concatenare a valorilor unităților informaționale (U.I.). Printre operațiunile de calcul cele mai considerabile sunt operațiunile de generalizare (sumare), de produs și cu o ponderabilitate mai redusă celelalte operațiuni. Pentru activitățile informaționale ale acestui subsistem sunt proprii și volumul exorbitant al proceselor de oferire și multiplicare a valorilor U.I., așa cum informația de conținut dispune de rol dublu, într-un caz fiind informative, iar în altul - decizionale.

Complexele de probleme informaționale ale subsistemului de N.R.A.M.E.

Atât compoziția, cât și semantica (pragmatica) complexelor de probleme de rol informativ sunt condiționate și predeterminate de conținutul problemelor de gestiune. Din acest motiv componența problemelor informative practic este aceeași ce și compoziția funcției (subsistemului) decizionale. Suplimentar, această concordanță mai este solidificată și de rolul dublu (informativ și decizional) al problemelor de N.R.A.M.E., din ce cauză, după cum a fost confirmat anterior, mai

corect ele trebuie considerate informaționale, întrucât această denumire este mai generalizatoare (cuprinzătoare). De aceea ea înglobează în sine atât problemele informative, cât și gestionale.

Pornind de la aceste considerente, în cadrul subsistemului informațional elucidat se evidențiază două grupe de probleme de bază:

1. *Probleme de ordin reglementativ (instrucțional)*, ce reglementează varietățile, succesiunea și modalitatea de efectuare a anumitor activități materiale.

2. *Probleme de normare a consumului resurselor economice* necesare pentru a efectua anumite activități și a produce anumite bunuri materiale și spirituale.

Primul complex de probleme este mai mult de ordin documentar, dispunând de ponderabilitate redusă, comparativ cu toate complexele de probleme informative economice. Aici se elaborează variată documentație constructivă și tehnologică. Cea constructivă se reduce la diverse specificări a structurii constructive a unităților de asamblare, iar cea tehnologică – la diverse hărți tehnologice și instrucțiuni de lucru. Specificările constructive se prezintă nu sub formă de scheme inginerice de asamblare a unităților constructive inferioare, dar sub formă de fișe, care conțin lista denumirilor unităților constructive inferioare și numărul lor, care revin la o unitate de asamblare superioară (de exemplu componența pieselor și numărul lor necesar pentru a asambla de exemplu motorul automobilului).

Baza formării acestor liste constituie documentele inginerice constructive ale oricăror unități constructive superioare. Datele acestor specificări servesc drept baza de determinare a componenței și numărului normativ total necesar pentru ca ulterior prin intermediul lor și a normelor respective de consum a resurselor de determinat volumul normat de resurse pentru a produce un anumit număr planificat de unități constructive inferioare sau de a asambla un anumit număr planificat de unități constructive superioare.

Documentația tehnologică de asemenea se prezintă nu sub formă de scheme tehnice de producere a unei unități constructive inferioare ori de asamblare a anumitei unități constructive superioare, dar sub formă de hărți prezentate ca tabele, în care se înscriu operațiunile de producere (asamblare) în succesiunea efectuării lor cu indicarea volumului de lucru pentru fiecare operațiune. Instrucțiunile de lucru sunt utilizate la fiecare loc de muncă pentru a organiza corect efectuarea operațiunii (acțiunii) tehnologice respective. De aceea ele nu conțin date inițiale, care ar servi drept bază pentru formarea valorilor anumitor indicatori de consum a resurselor, care ulterior prin anumită prelucrare contribuie la determinarea volumelor necesităților normate în anumite resurse.

Al doilea complex de probleme privind obținerea informațiilor de normare a resurselor consumate pentru a produce o unitate constructivă ori a îndeplini o unitate de lucrări de asemenea constă din două grupe mari de probleme:

- 1) probleme de calcul a dimensiunilor normelor primare de consum a resurselor;
- 2) probleme de calcul a dimensiunilor normelor generale de consum a resurselor.

Ambele grupe de probleme sunt pur economice.

Normele primare se numesc așa, deoarece ele se calculează pentru unitățile constructive și tehnologice de ordin primar. Drept unitate primară constructivă se consideră piesa, iar drept unitate primară tehnologică - acțiunea. Particularitatea calculării acestor norme constă în aceea ca ea se bazează pe conținutul concret (real) al documentației tehnico - inginerice (constructivă, tehnologică) și formulele respective inginerice de fabricare (asamblare) sau instrucțiunilor de îndeplinire a lucrărilor. Din acest motiv aici practic nu se efectuează prelucrarea structurală și generalizarea valorilor unităților informaționale inițiale. Obținerea valorilor normelor primare are loc prin multiple măsurări, sumări și determinări a normelor medii de consum. De aceea așa probleme se consideră de

ordin inginerico-tehnic. În calculele economice se utilizează numai rezultatele soluționării acestor probleme – normele primare.

Problemele de calcul a valorilor normelor generale sunt realizate în baza normelor primare (inițiale) a aplicabilității unităților constructive inferioare în o unitate constructivă superioară și a normelor primare de consum la o unitate constructivă inferioară. Aceasta se referă nu numai la unitatea de asamblare de gradul I. Pentru unitățile de asamblare de gradul II pot fi aplicate normele aplicabilității și normele de consum, respectiv ale unităților de asamblare ale grupelor I și II etc. Aceleași norme generale pot fi obținute prin ordonarea și sumarea numărului unităților inferioare de precedentul grad [3, p.13-18].

Premisele realizării informatice a problemelor informaționale ale subsistemului de N.R.A.M.E.

La determinarea componenței depline și structurii adecvate ei un aport deosebit aduc și acele circumstanțe și caracteristici, care sunt proprii diverselor probleme ale subsistemului și care sunt apreciate drept premise. De aceea în contextul realizării automate, premisa este nu altceva, decât un anumit factor (condiție), ce contribuie sau impune în mod obiectiv realizarea automată a proceselor informaționale. Pentru problemele informaționale economice, ca și pentru orice alte probleme de așa categorie, sunt caracteristice două grupe de premise ale realizării lor informatice:

1. Premise de caracter general, care impun necesitatea respectării anumitor exigențe privind asigurarea și respectarea anumitor criterii de calitatea informației. De atâta aici pentru orice subsistem informațional economic drept premise generale se consideră respectarea următoarelor exigențe ale informației:

- a) autenticitate (veridicitate, exactitate);
- b) analiticitate (concretitate);
- c) oportunitate;
- d) deplinătate [4, p.4-15].

În cazul, în care componența și volumele informației sunt exagerate, toate aceste exigențe obiectiv impun realizarea automată a proceselor informaționale.

2. Premise specifice (concrete), care sunt motivate de caracterul specific și pornesc de la particularitățile problemelor subsistemului informațional concret. Pentru subsistemul de normare și reglementare a activităților materiale economice drept premise specifice de bază se consideră următorii factori:

a) descrierea formală matematică (algoritmă) este relativ simplă, ceea ce contribuie la operativitatea elaborării resurselor programate și, deci, și a realizării informatice a problemelor. Aceasta, la rândul său, creează condiții de tipizare a resurselor matematice și programate, astfel reducând esențial manopera elaborării, implementării și funcționării lor;

b) aplicarea tehnicii informatice de asemenea contribuie la economia resurselor nu numai privind activitățile de fabricație, dar și de elaborare a unităților constructive și tehnologice;

c) comparativ cu orice subsistem informativ economic, prezentul conține cel mai considerabil număr de unități informaționale cu valori relativ constante. De exemplu, la unitatea organizatorică cu potențial economic mediu din 100% de date constante 46% revin subsistemului de N.R.A.M.E., 34% - subsistemului de previziune, 18% - subsistemului contabil, de gestiune și statistică, 2% - subsistemului de analiză economică.

d) funcția de N.R.A.M.E. dispune de cele mai dezvoltate conexii informaționale cu orice subsistem informațional, fie de ordin tehnic, social, economic, etc. Aceasta se explică prin faptul că rezultatele calculelor acestui subsistem sunt utilizate pentru obținerea valorilor indicatorilor derivați în alte subsisteme.

Pe lângă structurarea conținutului sistemului informațional unitar în probleme, complexe de probleme, sectoare și subsisteme, disponibilitatea de resurse tehnice și programate, de semnificație decisivă în procesul soluționării și realizării informatice a unităților structurale enumerate dispun resursele matematice, care în mediul informațional sunt elaborate și aplicate sub formă de diverși algoritmi, ultimii virtual formând un anumit anturaj al acestor unități.

Anturajul algoritmic conceptual al problemelor de normare și reglementare a activităților materiale economice

După cum a fost justificat la începutul materialului prezent și reieșind din sensul funcțional, toate problemele informaționale economice obiectiv s-au format în următoarele două clase (subsisteme):

- 1) problemele subsistemelor informaționale precedente activităților materiale economice;
- 2) problemele subsistemelor succedente acestor activități [5, p.407-408; 6, p.85-86; 7, p.303-304].

Printre problemele subsistemelor aparținente primei clase se consideră cele de normare și reglementare, de previziune, iar printre problemele aparținente celei de a doua clase – de bază sunt problemele de evidență, statistică și analiză economică.

În dependență de aria reflectorie a produselor informaționale problemele de normare sunt de ordin primar (algoritmii (1)-(3)) și generalizator (algoritmii(7)-(8)). Cele dintâi se soluționează prin măsurarea multiplă a dimensiunilor consumurilor resurselor economice naturale (materiale și de timp) cu evaluarea lor ulterioară în unități de cost, ce revin la o unitate constructivă sau tehnologică și totalizarea (sumarea, generalizarea) lor. În așa caz valoarea normei primare de consum se calculează conform următorilor algoritmi conceptuali.

Pentru o unitate tehnologică (It) sau constructivă (Ic) primară i în expresie valorică:

$$N_{ival}^{1t(c)} = n_{1i}^{1t(c)val} + n_{2i}^{1t(c)val} + \dots + n_{ji}^{1t(c)val} \quad (1)$$

unde: N_{ival}^{1t} - normă primară (în expresie valorică) a consumurilor tuturor resurselor produse pe parcursul efectuării (îndeplinirii, fabricării) unei unități tehnologice (constructive) constitutive (de exemplu, operațiune tehnologică, piesă); $n_{ji}^{1t(c)val}$ - normă primară (în expresie valorică) a consumului fiecărui resurs j pentru îndeplinirea (fabricarea) unei unități tehnologice (constructive) i ; $i = \overline{1, r}$ - componenta unităților tehnologice (constructive); $j = \overline{1, q}$ - componenta resurselor consumate.

Acest algoritm poate fi prezentat și în următorul mod:

$$N_{ival}^{1t(c)} = \sum_{j=1}^q n_{ji}^{1t(c)val} \quad (2)$$

Obținerea în expresie naturală a valorilor $n_{ji}^{1t(c)val}$ are loc prin multiple măsurări cu determinarea celei mai optime, iar – în unități de cost – prin înmulțirea dimensiunii naturale a acestei norme la norma de cost a unei unități de resurs:

$$n_{ji}^{1t(c)val} = n_{ji}^{1t(c)nat} \times P(T)_j^1 \quad (3)$$

unde: $P(T)_j^1$ - norma de estimare în unități de cost (P -preț, T -tarif) a unei unități de resurs natural j .

Calcularea dimensiunilor normelor generalizatoare în expresie naturală are loc în baza sistematizării valorilor normelor primare ale fiecărui resurs consumat în cadrul unităților tehnologice (constructive) constituante (incluse, inițiale) în o unitate constructive superioară de aceeași categorie:

$$N_{k j nat}^{1t(c)} = \sum_{i=1}^r n_{ji}^{1t(c)nat} \quad (4)$$

unde: $k = \overline{1, l}$ - componenta unităților tehnologice (constructive) constitutive.

Dimensiunile aceluiași norme în expresie valorică și referitoare la toate resursele consumate, se determină în baza algoritmului (3), numai că în loc de $n_{ji}^{1t(c)nat}$ se operează cu $N_{kj}^{1t(c)nat}$:

$$N_{jkval}^{1t(c)} = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^q N_{ji}^{1t(c)nat} \times P(T)_j^1. \quad (5)$$

Afară de problemele de normare a resurselor consumate, în componența subsistemului informațional de normare și reglementare a activităților materiale economice (N.R.A.M.E.) se mai includ și problemele de normare (reglementare) constructivă (algoritmul(6)) [5, p.408-409; 7, p.304 - 309]. Esența lor se reduce la determinarea aplicabilității (numărului normat) unităților constructive inferioare într-o unitate de asamblare superioară, obținută la următoarea etapă de asamblare $n+1$. Se ia în calcul etapa următoare ($n+1$) de asamblare, așa cum inițial, începând cu prima, iar în continuare – cu precedentă (n) etapă, aplicabilitatea unităților de asamblare este cunoscută.

Pentru a afla această aplicabilitate la etapa următoare ($n+1$) sau finală (produs finit, activitate finalizată), e suficient de înmulțit aplicabilitatea unităților constructive inferioare (de la etapa inițială sau precedentă) la aplicabilitatea unităților constructive a următoarei etape de asamblare, care include unitățile de la etapa n , la rândul ei, și unitatea constitutivă fiind inclusă în următoarea etapă de asamblare. Atunci, algoritmul general a așa calcule este următorul:

$$A_{n+1}^{q1m} = A_n^{q1t} \times A_{n+1}^{t1m} \quad (6)$$

unde: A_{n+1}^{q1m} - aplicabilitatea (numărul normat) unității constructive inferioare q la etapa de asamblare $n+1$ în o unitate constructivă superioară m , ultima, la rândul său și ea fiind inclusă în unitatea următoarei etape de asamblare ($n+2$); A_n^{q1t} - aplicabilitatea unității constructive q în o unitate de la etapa inițială de asamblare n în o unitate constructivă de la următoarea etapă de asamblare $n+1$; A_{n+1}^{t1m} - aplicabilitatea unității constructive de la etapa de asamblare $n+1$ în o unitate constructivă m de la următoarea etapă de asamblare ($n+2$).

Privind problemele reglementative (algoritmi ((7)-(8)), soluționarea lor în realitatea cotidiană economică se finalizează cu elaborarea anumitei documentații de conținut administrativ, constructiv și tehnologic, conform căruia sunt organizate (reglate) activitățile materiale. De aceea algoritmiile acestor probleme sunt de formă textuală, foarte concreți și bazați pe obiecte și lucrări pur reale. Din motivele date ei sunt cei mai variabili după conținut și componență, prin aceasta nepermițând generalizarea (standardizarea) lor facilă și deplină. Acestei proceduri pot fi supuși algoritmiile determinării termenului și nivelului de îndeplinire și respectare a sarcinilor reglementative inițial puse în fața executorilor:

$$\pm \Delta T = T_s - T_f \quad (7)$$

$$\text{sau } \Delta V = (V_{pl} - V_r) \times 100 \quad (8)$$

unde: T_s este termenul stabilit de îndeplinire a sarcinii, iar T_f - termenul de facto; V_{pl} - volumul de lucrări planificate, iar V_r - volumul real îndeplinit.

Formulele unităților anturajului algoritmic examinat o dată în plus confirmă simplitatea și uniformitatea lucrărilor, legate de obținerea valorilor indicatorilor primari și derivați (intermediari și rezultativi) ai subsistemului în cauză. Din ele e evident faptul că conținutul operațional al subsistemului preponderent constă din operațiuni de calcul și proceduri structurale (regăsire, sistematizare și concatenare). Însă, nu mai puțin complexe, voluminoase și imperioase sunt procedurile informaționale. Așa, de exemplu, pentru a calcula dimensiunile normelor primare de consum a resurselor sunt necesare multiple proceduri informaționale de extragere a valorilor unităților informaționale primare nemijlocit din obiectele constructive și operațiunile (acțiunile) tehnologice. Printre ele se enumeră procedurile de măsurare, cântărire, socotire, etc.

Concluzii

Spre deosebire de alte subsisteme ale sistemului informațional unitar integrat, în plan informațional și operațional (algoritmice), subsistemul de N.R.A.M.E. dispune de următoarele caracteristici specifice:

1) după valoarea funcțională (de deservire a funcțiilor gestionale) și logica inițierii procesului managerial, obținerea informațiilor subsistemului este decisivă și primordială. Orice proces sau obiect nu poate fi pus în funcțiune fără formarea preliminară a informațiilor de normare și reglementare;

2) grație disponibilității de rol dublu (informativ și decizional), cu referință la orice resurs și activitate a unității organizatorice, subsistemul se bucură de cele mai variate, voluminoase și intense conexiuni cu orice subsistem de orice natură (economică, tehnică, tehnologică, socială, etc.). Prin astfel de proprietate se contribuie la realizarea informatică deplină a sistemului informațional și indirect - a sistemului integrat de management;

3) în mediul subsistemului se formează primele unități informaționale elementare ale sistemului de gestiune economică, în baza și cu ajutorul cărora se obțin produse de aceeași categorie practic a tuturor celorlalte subsisteme;

4) majoritatea covârșitoare a unităților informaționale dispun de valori relativ constante, ceea ce conduce la automatizarea totală a sistemului informațional unitar și la reducerea considerabilă a consumurilor, legate de procesarea automată a datelor;

5) conținutul operațional al subsistemului se caracterizează prin predominarea procedurilor informaționale, structurale și operațiilor de calcul;

6) formalizarea algoritmică a proceselor de obținere a valorilor unităților informaționale nu prezintă o complexitate, domeniul aplicării algoritmilor este de caracter relativ constant, ceea ce contribuie la standardizarea celorlalte resurse informatice (programate, tehnologice, etc.)

Bibliografie

1. Crețan A. Analiza și proiectarea sistemelor informatice. București: Editura ProUniversitaria, 2013. 102 p.
2. Tănăsescu A., Patrașcu A. Proiectarea sistemelor informatice. București: Editura Universitaria, 2013. 210 p.
3. Avornicului C., Avornicului M. Managementul și proiectarea sistemelor informatice. București: Editura Evrica, 2007. 266 p.
4. Leahu T. Bazele sistemelor informatice. UE: Editura GlobEdit, 2019. 241 p.
5. Leahu T.Ș. Componenta conceptuală și esența funcțională a anturajului algoritmic al subsistemelor informaționale economice precedente activităților materiale umane. În: Proc. 34th Annual Congress of the American Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA). Presses Internationales POLITECHNIQUE. Montreal, Quebec, 2010, p.407- 412.
6. Leahu T. Despre componenta anturajului algoritmic al problemelor informaționale economice. În: Proc. Conferința corpului didactico-științific Bilanțul activității științifice a USM pe anii 1998-1999. 27 septembrie – 02 octombrie 2000. Rezumatele comunicărilor. Științe fizico-matematice. Chișinău, C.E. al USM, 2000, p. 85-86.
7. Leahu T. Specificul anturajului algoritmic al problemelor informaționale economice. În: Revista Ecuații Integrale și Modelarea Problemelor Aplicative (EIMPA-2005). CZU 330.46. Culegere de lucrări științifice în memoria prof. univ. V.A. Zolotarevski. Chișinău, 2006, vol. 2, p. 303-314.

UDC: 379.85

Jel Classification: L83

THE CHALLENGES OF CULTURAL TOURISM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

PROVOCĂRILE TURISMULUI CULTURAL AL REPUBLICII MOLDOVA

LISA Galina, PhD

Free International University of Moldova, Chisinau

DRĂGĂLIN Iuliana, PhD

Free International University of Moldova, Chisinau

LISA Galina, doctor în științe economice

Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău

DRĂGĂLIN Iuliana, doctor în științe economice

Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău

Annotation: *the challenges of defining cultural tourism also affects the state socio-economic policies of the Republic of Moldova. In this article the authors identify the most relevant definition of cultural tourism for the country, which will include three fundamental axes: the values, vestiges and lifestyle (cultural events) of the people. These axes are considered challenges for knowledge, experimentation and multilateral development. The identification of the pillars for the development of the tourist cultural relations is another objective established by the authors, as a result the stakeholders in the field were highlighted and the cultural-tourist heritage management plan was investigated as an effective tool for their synergistic activity particularly in the strengthening of all the cultural vestiges of the Republic of Moldova. Based on the study conducted by the authors, it was considered necessary to establish correctly the priorities of the cultural and tourist development fields, as well as to reduce the huge dissonances between the two sectors that often operate within different governmental and administrative structures, which are disconnected or poorly coordinated.*

Adnotare: *problematika definirii turismului cultural se răsfrânge și asupra politicii economico-sociale ale statului Republica Moldova. În prezentul articol autorii identifică definiția cea mai relevantă domeniului turismului cultural pentru țară, care va include trei axe fundamentale: valorile, vestigiile și stilul de viață (evenimentele culturale) al poporului. Aceste axe sunt considerate provocări spre cunoaștere, experimentare și dezvoltare multilaterală. Identificarea pilonilor de dezvoltare a relațiilor cultural turistice este un alt obiectiv stabilit de autori, în rezultat au fost evidențiate părțile interesare din domeniu și s-a cercetat Planurile de gestiune a patrimoniului cultural-turistic în calitate de instrument eficient al activității sinergice a lor în special în indentificarea tuturor vestigiilor culturale ale Republicii Moldova. În baza studiului realizat de autori, s-a considerat necesară stabilirea corectă a priorităților domeniilor de dezvoltare cultural și turistic, cât și reducerea imenselor disonanțe dintre cele două sectoare care funcționează deseori în cadrul diferitor structuri guvernamentale și administrative deconectate sau slab coordonate.*

Keywords: *cultural tourism, development pillars, priority, cultural-tourist heritage management plan, district councils, Republic of Moldova.*

Cuvinte cheie: turism cultural, piloni de dezvoltare, prioritate, plan de gestiune a patrimoniului cultural-turistic, Consilii raionale, Republica Moldova.

Introducere

În operele literare și în lucrările științifice, termenul cultură are la bază componentele pe care ni le-a evidențiat scriitorul român din Basarabia Ion Druță în expresia „Pământul, istoria și limba sunt cei trei piloni pe care se ține neamul”. Cultura, ce implică valorile, vestigiile, stilul de viață și, mai nou, creativitatea, întotdeauna a fost rodul provocărilor spre cunoaștere, experimentare și dezvoltare multilaterală. Aceste provocări sunt acceptate și satisfăcute prin deplasările spre destinațiile culturale vizate, prin acumularea de experiențe direct de la fața locului, producând astfel o plusvaloare domeniului turistic și dezvoltând una din multiplele forme de turism cunoscute – turismul cultural. Secretarul general al Organizației Mondiale a Turismului Zurab Pololikashvili, în cadrul Conferinței OMT / UNESCO: turismul cultural susține comunitățile și patrimoniu viu (5 septembrie 2018) [16] a enunțat următoarele: „Cultura este unul dintre factorii motori ai creșterii turismului, astfel încât protejarea patrimoniului cultural și promovarea turismului pentru o dezvoltare durabilă fac parte din aceeași ecuație”. Concluzia generală a acestei conferințe a fost că „Politicile și strategiile de turism cultural ale statelor trebuie să ia în considerare perspectivele și interesele comunităților locale, care pot ajuta, de asemenea, organele de guvernare în echilibrarea dezvoltării turismului cu conservarea și protejarea patrimoniului. Canalizarea veniturilor din turism către conservarea culturală și dezvoltarea comunității a fost identificată ca o provocare cheie a guvernantei”. Impactul relațiilor cultural-turistice, considerate imateriale sau intangibile, poate fi „materializat” într-o creștere consistentă a veniturilor bugetare. În acest context provocarea guvernamentală ar fi identificarea pilonilor dezvoltării acestor relații, cât și a prioritizării subdomeniilor de referință.

În acest context autorii consideră următoarele obiective necesare a fi cercetate:

- să identifice definiția turismului cultural relevantă politicii statului Republica Moldova;
- să identifice pilonii de dezvoltare a relațiilor cultural turistice și
- să prioritizeze domeniile de dezvoltare a turismului cultural.

Material și metodă

Definirea culturii. Definițiile cunoscute ale turismului sunt împărțite în două categorii: definiția „conceptuală” a turismului, care se referă la sensul principal al turismului și definiția „tehnică” a turismului, axată pe evaluarea și măsurarea valorii turismului, care este deosebit de variabilă în diferite țări [9]. Definirea „culturii” întotdeauna a fost o provocare a cercetătorilor. Clarke (1990) și Richards (1996) conceptualizează cultura ca „proces” și cultura ca „produs” [9]. Termenul „cultură” are la origine cuvântul latin *colere*, ce se traduce prin „a cultiva”/„a onora”, se referă în general la o activitate umană [4]. Definiția dată de UNESCO consideră cultura ca „ansamblul de caracteristici spirituale, materiale, intelectuale și emoționale distincte ale societății sau ale unui grup social și care cuprinde, pe lângă artă și literatură, stiluri de viață, moduri co-abitație, sisteme de valori, tradiții și credințe” [15]. DEX definește termenul „cultură” ca „totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire și a instituțiilor necesare pentru comunicarea acestor valori; totalitatea vestigiilor vieții materiale și spirituale prin intermediul cărora se reconstituie imaginea unei comunități omenești din trecut; ansamblu de activități și modele de comportament proprii unui grup social dat, transmisibile prin educație” [3]. În esență, dacă e să concluzionăm, termenul „cultură” include aspectul „valorilor”, al „vestigiilor” și al „comportamentului” umane. Sintetizat, sensul mai larg al acestor noțiuni (Figura 1.) invocă o abordare complexă, diversă și care va implica mai multe domenii de intervenție în aplicabilitatea sa turistică.

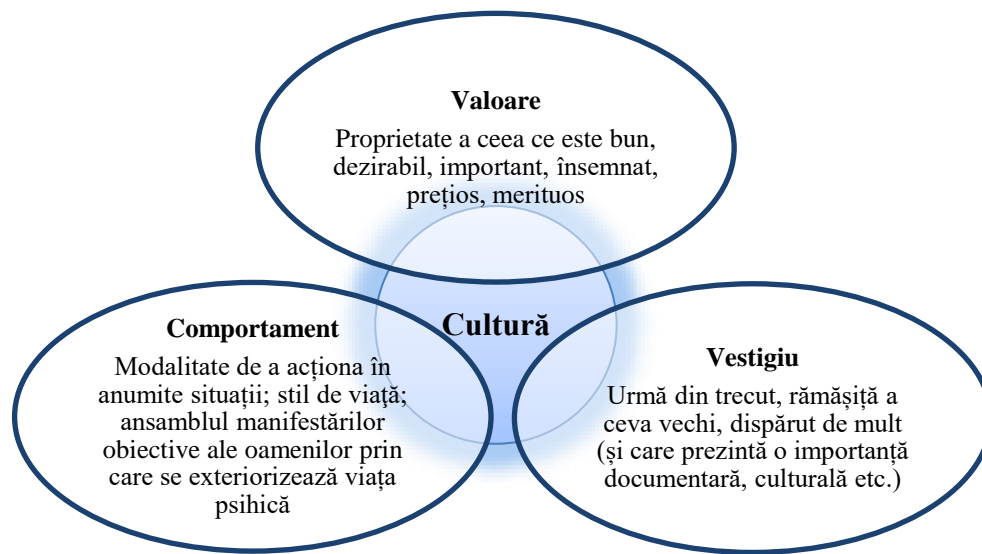

Figura 1. Sinteza elementelor definatorii ale „culturii” [elaborată de autor]

Un alt termen sugerat de UNESCO în contextul dat se referă la „diversitatea culturală”, care este considerată o „sursă de schimb, inovație și creativitate” și „este la fel de necesară pentru omenire, cum este biodiversitatea pentru natură” [15]. Acest deziderat a stat și la baza creării Declarației Universale a UNESCO asupra diversității culturale, în special se menționează că „diversitatea culturală este moștenirea comună a umanității și ar trebui recunoscută și afirmată în beneficiul generațiilor prezente și viitoare” [15]. „Moștenirea comună a umanității” include categoriile culturală (patrimoniul tangibil și intangibil) și naturală (peisaje culturale, formațiuni fizice, biologice sau geologice).

Organizația Mondială a Turismului definește termenul „turismul cultural” drept „excursii al căror scop principal sau secundar este vizitarea siturilor și acele evenimente a căror valoare culturală și istorică le-a făcut o parte a moștenirii culturale a unei comunități” [13]. Respectiv, se evidențiază termenii „cultură” și „diversitate culturală” ca fundament al noțiunii „turismului cultural”. OCDE evidențiază rolul pe care turismul cultural îl poate juca în dezvoltarea regională în diferite regiuni ale lumii, considerând că acesta ar „include turismul în zonele urbane, în special orașele mari sau istorice și facilitățile lor culturale, cum ar fi muzeele și teatrele, cât și turismul în zonele rurale care prezintă tradițiile comunităților culturale indigene (adică festivaluri, ritualuri), precum și valorile și stilul lor de viață” [11].

Respectiv, concluzia definirii „turismului cultural” rezultă din însăși logica consecutivității acestor termeni (Figura 2.) și vine în susținerea ipotezei complexității și diversității ei – termenul „cultură” ar rămâne rigid dacă nu i s-ar alătura „diversitatea”, făcându-l mai plastic, creativ, fiind mereu în schimbare, adoptând noul și creând, astfel, o „moștenire comună a umanității”, care poate fi văzută, vizitată, cercetată, experimentată în cadrul unei excursii ce, ulterior, va rezulta în definirea „turismului cultural”.

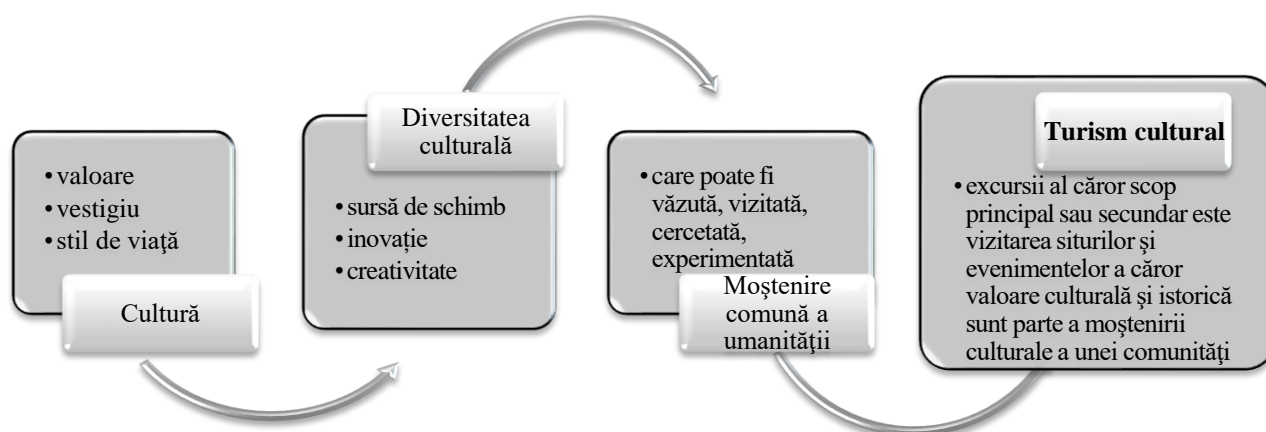

Figura 2. Consecutivitatea termenilor ce definesc turismul cultural [elaborată de autori]

Legea cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova nr. 352/2006, art. 3, definește „turismul cultural” ca „formă de turism care valorifică obiectivele turistice de ordin cultural ale unei localități, zone sau țări”. Autorii consideră că această definiție este una incompletă și necesită rectificare, dat fiind faptul că include doar „valoarea” și „vestigiiile” ca elemente ce fundamentează termenul „cultură”, nu și „stilul de viață” rezultat în „evenimente ca parte culturală a unei comunități” din noțiunea „turismul cultural” prezentate în figura de mai sus.

Greg Richards (2003) menționează [10] că „natura largă a fenomenului turismului cultural a avut tendința de a genera o gamă largă de definiții diferite”, iar B. McKercher și H. Du Cros [8] au identificat patru tipuri diferite de definiții ale turismului cultural: definiții derivate din turism, definiții motivaționale, definiții experiențiale sau aspiraționale și definiții operaționale. Acestea pot fi plasate pe axe opuse: definițiile derivate din turism (esența turismului cultural din perspectiva industriei turistice) versus definițiile motivaționale (turiștii și motivele lor de călătorie) și definițiile experiențiale (explică natura experienței de turism cultural) versus cele operaționale (identifică „turiștii culturali”) [8].

Un alt aspect necesar a fi cercetat este scopul final al călătoriei spre „situri și evenimente a căror valoare culturală și istorică sunt parte a moștenirii culturale a unei comunități”. Bonetti E ș.a. [2] consideră că turismul cultural are „scopul de a dobândi cunoștințe și experiențe noi care satisfac nevoile intelectuale și creșterea individuală a călătorului”. Într-adevăr, globalizarea are ca efect creșterea nivelului de educație care, la rândul său, contribuie la intensificarea nevoii de „autorealizare” din ierarhia necesităților umane sintetizate în piramida lui A. Maslow [1]. Înțelegerea corectă a acestor schimbări rezultă în implicații manageriale creative, or efectul lor se simte deja în datele statistice oferite de destinațiile turistice de top. Aproximativ 3% din cheltuielile de consum ale gospodăriilor UE în 2015 au fost dedicate bunurilor și serviciilor legate de cultură [5]. În 2017, rezidenții UE au cheltuit în medie 73,3% din călătoriile turistice în țara de reședință. În toate, cu excepția a cinci state membre, călătoriile interne au depășit călătoriile în afara hotarelor țării de reședință [14]. Cca 88% din călătorii au fost realizate în scopuri personale, iar peste 49% din călătorii s-au clasat la categoria „vacanță, odihnă și recreere” ce include și „participarea la evenimente sportive sau culturale” conform Recomandările internaționale pentru statisticile turismului, 2008 [7]. Precizările metodologice oferite de Biroul Național de Statistică din Republica Moldova nu includ indicatori cu referire la turismul intern (domestic) sau circulația internă în anumite scopuri. Indicatori

ce ar conține scopul turistic se referă doar la sosirile (eng. *inbound travel*) și plecările (eng. *outbound travel*) vizitatorilor. Astfel, numărul total de sosiri ale vizitatorilor străini în scop de „vacanțe, recreere și odihnă” în 2017 a fost de 13706 (în creștere cu 19,66% față de 2016), ceea ce reprezintă cca. 78% din totalul vizitelor, iar numărul plecărilor vizitatorilor moldoveni în străinătate în același scop este de 226854 (în creștere cu 29,36% față de 2016), respectiv 98,91% din totalul de plecări. Concluzia e că tipurile de turism rezultate din scopul „vacanțe, recreere și odihnă” sunt prioritare și printre cetățenii Republicii Moldova, ceea ce și explică necesitatea implicării manageriale mai creative în promovarea turismului cultural ca parte componentă categoriei menționate.

În concluzie, definirea turismului cultural necesită a fi privită din perspectiva și obiectivele setate, or acestea sunt foarte complexe și o definiție unică este greu de identificat, chiar dacă procesul de globalizare a contribuit imens la o consolidare a ideilor mai multor cercetători.

În articol autorii au realizat un studiu al activității de turism desfășurate de consiliile raionale cu scopul de a identifica gradul de gestiune a patrimoniului cultural-turistic și de a identifica provocările cu care se confruntă aceste domenii (Tabelul 1).

Tabelul 1. Studiul politicilor de gestiune a patrimoniului cultural-turistic al raioanelor Republicii Moldova [elaborat de autori]

Primăriile APL nivelul I	Portalul oficial	Documente de politici privind activitatea de turism desfășurată			Observații
		General	Turismul cultural	Indicatori cheie de performanță	
1. Municipiul Bălți	http://balti.md/?lang=ro	- Nu este indicat domeniul pe site - SDD a Municipiului Bălți 2016-2019 – 2 Osp, 9 acțiuni	- Direcția cultură - Registrul monumentelor de importanță națională și locală	15	- Sunt vag prezentate obiectivele, acțiunile și indicatorii în SDD - Nu este făcut public Planul de realizare a obiectivelor din SDD
2. Municipiul Chișinău	https://www.chisinau.md/	- Doar un document de politici (Planul de măsuri anticriză și stabilizare economică al municipiului Chișinău, 2010-2012 nr. 11/3 din 23.09.2010) al direcției Economie indică o acțiune în secțiunea „Măsuri pe termen mediu”, pct. 3.8.	-	-	- Nu există documente de politici actualizate (strategie, plan de acțiuni și raport asupra acțiunilor întreprinse) - Nu este gestionat domeniul turismului - Acțiuni sporadice de dezvoltare a domeniului
3. Municipiul Comrat	https://comrat.md/	- SDSE a municipiului Comrat 2019-2025, pct. 1.3. Dezvoltarea agroturismului; pct. 1.5.7. Evaluarea infrastructurii de recreere și turism	- Pct. 1.3.3. Promovarea culturii locale, a tradițiilor și a obiceiurilor, a agroturismului (buget 40 mii lei). - Pct. 1.3.4. Desfășurarea festivalurilor etnoculturale naționale și internaționale (buget 70 mii lei)	10	- Nu există departament al turismului - Nu există informații despre patrimoniul cultural-turistic exhaustive pe site - Sunt bine definite obiectivele domeniului turistic - Turismul cultural nu este evaluat separat
4. Municipiul Tighina (Bender)	bendery-ga.org	- Document informativ „Pașaport turistic al unității administrativ-teritoriale a Republicii Moldovenești Nistrene al municipiului Bender”2020. - Rubrica „Orașul” în care sunt incluse toate siturile turistice, agențiile de turism, structurile de cazare, de alimentare, evenimente, sloganul turistic neoficial (Приезжай в Бендеры! Go to Bendery), mărcile „biosociale” – patrimoniu imateriale municipal	- Nu există specificarea formei de turism cultural - Sunt evidențiate obiecte ale patrimoniului cultural în „Pașaport”, cap. II - În tabelul 3. nu este indicată forma de turism cultural, muzeele și obiectivele culturale sunt cuprinse în „turismul de excursie”	-	- Nu există departament al turismului - Nu există documente de politici, nu se duce evidența domeniului turistic

5. Municipiul Tiraspol	http://www.tirasadmin.org/	- Există informație despre siturile turistice (doar în limba rusă)	- Există instituție municipală „Gestiunea culturii”	-	- Nu sunt publicate documente de politici
6. Raionul Anenii Noi	https://aneniinoi.com/	- -	- -	-	- Nu sunt publicate documente de politici - Nu se duce evidența domeniului turistic - Nu există nici o informație despre patrimoniul cultural-turistic
7. Raionul Basarabasca	http://basarabasca.md/ro/	- PA privind implementarea SIDD pentru anii 2018-2020 - DS III. Dezvoltarea turismului prin valorificarea potențialului turistic local al raionului Basarabasca, cca. 31 mln. lei, 2 OS	-	-	- Perioadele de realizare a acțiunilor sunt vagi, lipsește consecutivitatea acțiunilor în timp. - Nu există informație despre patrimoniul turistic al raionului - Nu este CCS în CR
8. Raionul Briceni	https://briceni.md/	- Planul strategic de dezvoltare socioeconomic a raionului Briceni (2014-2020), 4.6.4.Sectorul turismului. - Există secțiunile dedicate turismului „Ghid turistic” și „Secția Cultură și Turism” dar fără informații, rapoarte. - Info despre potențialul turistic este plasată în doc. „Pașaportul raionului” - Secția cultură și turism	- Nu este prioritar turismul cultural, doar cel rural. - La recomandări este inclusă sugestia „organizarea festivalelor regionale și locale cu caracter cultural”.	-	- Nu există PA al strategiei, nici rapoarte de implementare a acțiunilor
9. Raionul Cahul	https://cahul.md/	- Deși nu este publicat „Programul de dezvoltare a raionului”, sunt făcute publice rapoarte actualizate despre domeniile cultură și turism. - Există secțiunea „Atracții turistice”, plus informație succintă despre potențialul turistic plasată în doc. „Pașaportul raionului”	- Secția Cultură – organul care realizează politica statului și raionului în domeniul culturii și turismului în teritoriu.	2	- Simbioza reușită a domeniilor cultură și turism optimizează lucrul APL. - Nu sunt indicate traseele turistice naționale oficial înregistrate - Nu este CCS în CR
10. Raionul Călărași	http://www.calarasi.md/	- Nu este publicat programul de activitate al APL - Există secțiunea „Turism” și „Odihna de vară” cu informații relevante - Comisia pentru probleme sociale, inclusiv domeniile turism și cultură	- Nu există forma de turism cultural, doar cel religios.	-	- Deși există informație privitor la patrimoniul cultural-turistic al regiunii, nu există o evidență a activității actorilor domeniului - Există harta siturilor cultural-turistice
11. Raionul Cantemir	http://www.cantemir.md/	- Comisia consultativă de specialitate probleme sociale, inclusiv activități social-culturale și turism - Serviciul Cultură și Turism - Nu sunt publicate documentele de politici, nici rapoartele de activitate	- Existența limitată a informațiilor despre patrimoniul cultural-turistic	-	- Nu este evaluată situația domeniului turistic
12. Raionul Căușeni	http://www.causeni.md/	- SDD a raionului Căușeni 2012-2022, 1 OG, 2 OS - Info foarte succintă despre destinațiile turistice ale regiunii sunt făcute publice în „Pașaportul raionului” - Direcție ce include activitatea culturală și turistică	- Promovarea valorilor umane, naturale, culturale	-	- Deși există SDD cu obiective bine definite, nu este publicat raportul asupra planului de acțiuni implementate - Este bine definită relația de parteneriat cu persoanele interesate
13. Raionul Cimișlia	http://raioncimislia.md/	- Comisia pentru problemele învățământului, culturii, protecției sociale, sănătății publice și turismului - În Planul de dezvoltare economică al raionului Cimișlia pentru anii 2019-2020 nu este inclus domeniul turismului	- Sunt publicate informații secvențiale despre patrimoniul cultural-turistic	-	- Nu este evaluat domeniul turismului

14. Raionul Criuleni	http://criuleni.md/	<ul style="list-style-type: none"> - SD a raionului Criuleni pentru anii 2016-2020 – 1 OG, 1 OS, 4 acțiuni - Secțiunea „Patrimoniul cultural și turistic” - CCS Învățământ, cultură, turism, tineret și sport, medicină și protecție socială - Secția Cultură și Turism 	<ul style="list-style-type: none"> - Dezvoltarea domeniului cultural și potențialului turistic 	13	<ul style="list-style-type: none"> - Nu este publicat raportul asupra PAal SDD - Strategia este bine definită, cu KPI clar identificați - Nu sunt publicate traseele turistice, inclusiv harta siturilor cultural-turistice
15. Raionul Donușeni	http://donduseni.md/	<ul style="list-style-type: none"> - SDSE a localităților raionului Donușeni pentru perioada anilor 2012-2018 – 1 măsură, 1DD - Direcția Educație, Cultură și Turism Donușeni 	<ul style="list-style-type: none"> - Viziunea: Ariile protejate, împreună cu monumentele istorice și culturale, patrimoniul natural de valoare națională vor fi adecvat gestionate și vor deveni un fundament pentru dezvoltarea turismului. - Potențialul cultural-turistic valoros inclus pe site 	3	<ul style="list-style-type: none"> - Deși există o SD raionului în care domeniul turismului face parte din principalele DD, nu este publicat raportul de implementare a planului de măsuri indicate, respectiv nu se cunoaște gradul de realizare a KPI - Nu se duce evidență a formei de turism cultural - Nu sunt publicate siturile cultural-turistice
16. Raionul Drochia	https://drochia.md/	<ul style="list-style-type: none"> - SDSE a raionului Drochia pentru perioada 2016-2020 – 3 OG, 2 OS 	<ul style="list-style-type: none"> - Este inclusă în OS 	-	<ul style="list-style-type: none"> - Nu există Comisii ale CR și/sau Secții în domeniul turistic - Nu există raport al PA - Nu se duce evidența activității turistice - Nu sunt plasate siturile cultural-turistice
17. Raionul Dubăsari	http://dubasari.md/	<ul style="list-style-type: none"> - Secția „Cultură și turism” 	-	-	<ul style="list-style-type: none"> - Nu este publicat documentul de politici – acces restricționat la date despre activitatea de turism - Există informații despre patrimoniul cultural-turistic
18. Raionul Edineț	https://edinet.md/	<ul style="list-style-type: none"> - SDSE a raionului Edineț pe perioada 2016 – 2020: 1 OG, 2 OS 	<ul style="list-style-type: none"> - Conservarea stațiilor naturale și al patrimoniului cultural 	2	<ul style="list-style-type: none"> - Nu sunt corelate OS inițial indicate, cu cele expuse în PA conform DS - Nu este dusă evidența domeniului turistic - Nu există Comisii ale CR și/sau Secții în domeniul turistic - Este instituit un mecanism de evidență a indicatori caracteristici domeniului turismului - Sunt incluse obiective rezultante din SDT2020 și a SDSN
19. Raionul Fălești	http://www.cr-falesti.md/	<ul style="list-style-type: none"> - SDSE a raionului Fălești 2013 – 2020 - Secția Cultură și Turism – Viziune: Dezvoltarea turismului rural și trans-frontalier. 2 OS 	-	-	<ul style="list-style-type: none"> - Regulamentul secției Cultură și turism nu specifică domeniul turismului, doar cel al culturii - Nu există domeniul turistic în CCS al CR - Nu există un PA pentru realizarea obiectivelor strategice, nu există KPI - Nu sunt prezentate informații elocvente despre patrimoniul cultural-turistic, inclusiv trasee turistice regionale, naționale

20. Raionul Florești	http://floresti.md/	- SDSE a raionului Florești 2017-2020 – 1 OG, 2 OS. <i>Viziune:</i> Floreștiul turistic pleacă de la nevoia de a fructifica în mod inteligent apropierea de natură, dar și de cultură și valorificarea patrimoniului cultural - Direcția Cultură, Turism, Tineret și Sport	- Abordare generală	5	- Nu există domeniul turistic în CCS al CR - Nu este publicat raportul de activitate al PA, nu este dusă evidența domeniului turistic - Nu sunt informații exhaustive despre patrimoniul cultural-turistic, inclusiv despre traseele regionale, naționale
21. Raionul Glodeni	http://www.glodeni.md/	- SDSE a raionului Glodeni pentru anii 2016-2020 – 1 OG, 32 acțiuni	- Valorificarea turismului cultural-istoric al regiunii	-	- Nu există domeniul turistic în CCS și/sau Secțiile CR - Sunt descrise obiectivele turistice - Este menționat traseul turistic național, dar cu mici erori în denumire (Traseu turistic național nr. 12 „Prutul de mijloc” a fost greșit numit traseul ecoturistic „Pe un picior de plai pe-o gură de rai”) - Nu este clar cine va realiza măsurile stipulate în strategie, nu sunt indicați KPI - Nu este publicat Raportul asupra PA, nu este monitorizat domeniul turismului
22. Raionul Hîncești	https://hincesti.md/	- Direcția Cultură și Turism - SDSE a raionului Hîncești 2013-2020 – 2 OG, 10 OS	-	-	- Sunt descrise obiectivele turistice - Sunt incluse ca prioritate turismul rural, egumenic și vânătoresc. - Nu sunt incluși KPI - Sunt menționate traseele turistice ca elemente definitorii a activității turistice - Nu este CCS în CR - „Pașaportul raionului” include descrierea doar a unui obiectiv turistic
23. Raionul Ialoveni	http://il.md/	- Comisia Învățământ, cultură, culte, turism - SDI a raionului Ialoveni, 2014-2020 - Plan de dezvoltare a turismului 2008-2015	- Nu este dusă evidența pe forma de turism cultural, dar sunt OS relevante	72 KPI bine definiți, dar perioada de realizare nu este specificată	- Este foarte bine înregistrat patrimoniul cultural-turistic - Recomandări de creare a traseelor turistice - SD este bine definită, cu obiective, PA și KPI relevanți - Nu derivă din SDT 2020
24. Raionul Leova	http://www.leova.md/	- SDI a raionului Leova, 2015 – 2020. 3 OS - Direcția cultură, turism, tineret și sport. - Comisia consultativă de specialitate pentru învățământ, protecție socială, sănătate publică, cultură, turism, tineret și sport	- General	38 KPI bine definiți	- Este dusă evidența Patrimoniului național de valoare turistică, a traseelor turistice locale și naționale și a infrastructurii turistice - Sunt prioritare formele de turism culinar, vinicol și piscicol
25. Raionul Nisporeni	https://nisporeni.md/	- Secția cultură și turism - SDD a raionului Nisporeni (2013-2020) (nu este publică pe site) – Dezvoltarea destinației turistice Nisporeni-Prut - Plan strategic de acțiuni 2013-2020	- General	6 KPI	- Nu este CCS în CR - Sunt plasate atracțiile turistice - Este dusă evidența infrastructurii turistice, a patrimoniului
26. Raionul Ocnița	https://ocnita.md/	- Plan de activitate a CR fără specificarea domeniului turism	- -	-	- Potențialul turistic bine prezentat - Nu este CCS în CR - Nu există SD a activității CR, doar a orașului Ocnița
27. Raionul Orhei	http://or.md/	- SDI a raionului Orhei, 2016-2020 – Viziunea: centru raional atractiv turistic. 2 OS, 23 acțiuni	- Abordare generală	38 KPI, nu toți au perioada definită, respectiv nu este clară realizarea lor	- Ghid turistic cu indicarea potențialului - Secția cultură (doar noțiuni despre turism) - Nu este CCS în CR - Evidență a patrimoniului, a infrastructurii - Corelare cu SDT 2020

					- Forme de turism prioritare: vitivinicol, de afaceri, rural, balnear, religios, de excursii, piscicol
28. Raionul Rezina	http://consiliu.rezina.md/	- SDI a raionului Rezina, 2013 – 2020 – 2 OG ale Turismului, 35 acțiuni - Programul de Dezvoltare Durabilă a Turismului în Raionul Rezina, 2005	- General	40 KPI bine definiți, cu perioade clare de realizare	- Nu este CCS în CR - Secția cultură (doar noțiuni despre turism) - Există harta turistică și este prezentat potențialul turistic - Este dusă evidența potențialului turistic și a infrastructurii - Prioritate – turismul rural
29. Raionul Rîșcani	http://www.riscani.md/	- SDSE a raionului Rîșcani pentru perioada 2016 – 2020 – Misiunea: dezvoltarea turismului. 1 OS, 11 acțiuni - Fișă de proiect „Crearea traseului turistic Rîșcani - Costești” - Strategie de dezvoltare a turismului	- General	18	- Nu este CCS în CR, nici secție pt domeniul turism - Nu este clară perioada indicată la SDT locală - SDSE este corelată cu SDT2020 și a SDRN - Este evidențiat potențialul și infrastructura turistică - Prioritar: turismul agricol, ecologic, sportiv, gastronomic - Abordare generală a responsabililor de acțiuni
30. Raionul Sîngerei	http://www.singerei.md/	- SD a raionului Sîngerei 2012 - 2020 – Prioritatea 3, 1 măsură, 6 acțiuni - Raport de activitate, 2019	- Acțiune specifică: Dezvoltarea turismului cultural prin amenajarea conacului de la Cubolta – KPI: Numărul de lucrări de amenajarea realizate	9	- Nu este CCS în CR - Secția cultură (doar) - Există secțiunea atracțiilor turistice - Corelarea strânsă cu SDRN conform priorităților - Raportul de activitate nu specifică pe KPI realizarea acțiunilor
31. Raionul Șoldănești	https://soldanesti.md/	- CCS „Învățământ, cultură, turism, sport și culte” - Nu este publică o SD și un PA	- -	-	- Sunt prezentate „locurile pitorești” - Există doar o SDSE a orașului Șoldănești pe perioada 2014 – 2020 nu și a raionului
32. Raionul Soroca	http://www.soroca.org.md/	- Secția Cultură și Turism - Comisia pentru buget, finanțe și administrarea patrimoniului - SDSE a raionului Soroca 2016-2020: 1 OG, 2 OS	- Abordare generală	-	- Secțiunea „Atracții turistice” include unele situri ale patrimoniului cultural-turistic - Deși există SD, nu sunt incluși KPI, perioada de realizare, responsabili etc. - Este dusă evidența infrastructurii turistice
33. Raionul Ștefan Vodă	https://stefanvoda.md/	- Comisia pentru cultură, turism, culte, etc. - Direcția cultură, tineret, sport și turism - SD a Raionului Ștefan Vodă, 2016-2021 (proiect) – 3 OG, 3 programe, 6 acțiuni	- Obiectiv specific relevant: Organizarea festivalurilor	-	- Prioritar – turismul vitivinicol, agroturism - Plan de implementare vag - Nu sunt informații despre patrimoniul regiunii
34. Raionul Strășeni	http://crstraseni.md/	- Comisia de specialitate educație, cultură, turism, tineret, sport - Secția cultură, turism, tineret și sport - SDI a raionului Strășeni, 2016-2020 – 2 OG, 6 OS, 31 acțiuni - Plan de realizare a acțiunilor bine definit	- Acțiuni de atragere a populației și turiștilor în procesul de protejare a patrimoniului cultural (2 KPI)	-	- Sunt incluse obiectivele turistice și a infrastructurii - Indicatori de monitorizare nu sunt definiți la domeniul turism (doar cultură) - În PRA este definit nivelul de realizare pe fiecare acțiune
35. Raionul Taraclia	http://raiontaraclia.md/	- SDSE a raionului Taraclia 2017-2020 – 3 DS, 11 acțiuni - Darea de seamă a activității turismului	- 1 acțiune relevantă	10	- Se duce evidența infrastructurii turistice, a patrimoniului - Nu este CCS în CR și /sau secție pt domeniul turism
36. Raionul Telenești	https://telenești.md/	- -	- -	-	- Nu este CCS în CR - Nu există SD a raionului, doar a orașului - Nu există informații despre domeniul turistic

37. Raionul Ungheni	http://www.cr.ungheni.md/	- Secția cultură și turism - SDSE a raionului Ungheni pentru perioada 2012-2020 – 1 OG, 2 OS, 14 acțiuni - PA privind implementarea SDSE a raionului Ungheni (anuale)	- general	6 În PA sunt bine prezentați indicatorii de performanță realizat / nerealizat	- Nu sunt indicate CCS în CR - SDSE Ungheni este în corelare cu Strategia de Dezvoltare Economică și Socială a Euroregiunii Siret – Prut – Nistru și cu SDRC - Este dusă evidența patrimoniului, a infrastructurii turistice - Prioritar: agroturism, ecoturism
---------------------	---	---	-----------	--	--

SDD - Strategia de Dezvoltare Durabilă, SDSE - Strategia de dezvoltare socio-economică, PA - Plan de acțiuni, SIDD / SDI - Strategia integrată de dezvoltare durabilă, DS - Direcție strategică, OS - obiectiv specific, OG - obiectiv general, DD - Direcție de dezvoltare, KPI - eng. Key Performance Indicators / Indicatori cheie de performanță, SDT - Strategia de Dezvoltare a Turismului „Turism 2020”, SDRN - Strategia de dezvoltare a Regiunii Nord, SDRC - Strategia de dezvoltare a Regiunii Centru, CR - Consiliul Raional, CCS - Comisie consultativă de specialitate

Rezultate și discuții

Autorii, în articolul dat, vor aborda definiția turismului cultural din însăși noțiunea de „cultură”, care o fundamentează. Astfel, pentru a înțelege „valorile, vestigiile și stilul de viață” al popoarelor aflate în arealul hotarului Republicii Moldova și a le promova, este necesară identificarea și structurarea lor. În acest sens a fost inclus în Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei de dezvoltare a turismului „Turism 2020” subacțiunea 1.1. - Elaborarea și aprobarea Registrului turismului, realizată prin Hotărârea de Guvern cu privire la aprobarea Conceptului Sistemului informațional automatizat „Registrul turismului” nr. 559 din 14-08-2015 (în Monitorul Oficial Nr. 224-233 art. 638 din 21-08-2015). Deși acest act normativ are drept scop crearea unei baze de date unificate și sistematizate privind potențialul turistic al Republicii Moldova, până la moment acțiunile date nu au fost realizate, fapt ce rezultă în confuzia provocată de domeniile necesare a fi implicate în definirea acestei forme de turism.

Literatura de specialitate invocă mai multe abordări ale domeniilor conexe turismului cultural, începând de la simpla identificare a persoanelor interesate (eng. *stakeholders*) până la clusterizarea lor cu scopul optimizării politicilor de dezvoltare a acestei forme de turism. Astfel, prima parte a problemei se rezumă la conștientizarea și identificarea părților interesate în politicile turismului cultural, apoi stabilirea obiectivelor partajate, acordarea de sprijin reciproc, elaborarea și atribuirea sarcinilor și implementarea politicilor de reglementare, monitorizare [12]. De obicei, persoanele interesate se divizează în cinci grupe: întreprinderi de turism (cazare, restaurație, agenții de turism, magazine de suveniruri, transport etc.); rezidenți; autoritățile locale; organizații non-guvernamentale; instituții de învățământ. Fiecare din aceste grupe au obiectivele sale bine stabilite. Pentru a optimiza activitatea lor, s-a considerat necesară crearea de clustere. Acestea le regroupează în funcție de sarcinile necesare a fi realizate pentru implementarea politicilor de reglementare și monitorizare. Cauza dezvoltării turismului cultural rezidă în beneficiile rezultante din acesta, și anume: oferă o experiență culturală și permite schimbul cultural, contribuie la păstrarea patrimoniului construit, contribuie la revitalizarea artizanatelor tradiționale și a moștenirii culturale necorporale, oferă noi oportunități de angajare și contribuie la dezvoltarea economică locală, îmbunătățește dezvoltarea regiunilor și crește mândria comunității. Aceste beneficii vor servi un mic argument pentru consolidarea forțelor în crearea și dezvoltarea turismului cultural al țării.

Actualmente domeniul turismului cultural al Republicii Moldova se confruntă cu mai multe provocări, inclusiv existența unor planuri slab definite de protejare a patrimoniului cultural; acestea deseori nu sunt coordonate și integrate cu alte sectoare; în plus, necesitatea de creștere economică este adesea prioritară protecției patrimoniului cultural. În consecință, se consideră oportună crearea și implementarea noilor planuri de management al patrimoniului cultural care ar ghida funcționarea de zi cu zi a siturilor culturale și ar echilibra menținerea integrității patrimoniului cu generarea unui volum de vizitatori suficient pentru a satisface cerințele economice. Beneficiile planurilor de gestiune a patrimoniului cultural (PGPC) rezidă în reducerea impactului asupra mediului local și îmbunătățirea

calității vieții pentru rezidenții locali, asigurarea cu necesarul optim pentru buna funcționare a siturilor patrimoniului cultural pentru a satisface tendințele și oportunitățile pieței, pentru a atinge standarde și obiective legale, sociale, de afaceri, cât posibilitatea de a oferi tuturor părților interesate o implicare și o putere mai mare de a informa despre dezvoltarea sitului patrimoniu cultural. Autorii consideră că planurile de management al patrimoniului cultural sunt necesare în special în identificarea tuturor vestigiilor culturale ale Republicii Moldova, care, din păcate, nu au fost incluse din varii motive în traseele turistice naționale. Dacă e să cercetăm aceste trasee, oficial înregistrare în baza Ordinului Agenției Turismului nr.11 din 30.04.2015, 7 rute turistice din 20 nu conțin tematica turismului cultural (anexă 1), respectiv abordarea definiției acestor trasee a fost una unilaterală și incompletă, or fiecare element definitoriu din traseele „neculturale” are la bază componente „culturale” (de exemplu TTN nr. 7 „Mănăstirile Călărășene” are tematica religioasă, datini, obiceiuri și tradiții, or acestea și fundamentează cultura unui popor). În general, Conform Strategiei de Dezvoltare a Turismului 2020, pct. 18, turismul cultural se află printre formele de turism “mai puțin valorificate”, respectiv acesta este încă un argument în favoarea PGPC.

În prima parte a articolului s-a definit turismul cultural și s-a evidențiat importanța vestigiilor și a stilului de viață rezultat în evenimentele culturale organizate de localități, respectiv, autorii consideră oportună, în cadrul elaborării planurilor de gestiune a patrimoniului cultural a construcției de parteneriate întru identificarea acestor elemente definitorii a acestei forme de turism. În contextul în care părțile interesate au adesea obiective diferite, se consideră necesară participarea *echitabilă* și *largă* la planificarea siturilor de patrimoniu cultural. Acest principiu va ajuta la asigurarea atingerii tuturor obiectivelor și la reducerea impactului negativ. Astfel, se va miza pe atuurile părților interesate, care se consideră și piloni ai dezvoltării relațiilor cultural-turistice, și anume [6].

1. Administrația publică centrală: furnizarea infrastructurii de destinație, asigurarea și securitatea vizitatorilor, politici și planuri favorabile pentru promovarea dezvoltării socio-economice, captarea și gestionarea veniturilor, comercializarea destinației.

2. Sectorul privat: comercializarea sitului și destinației patrimoniale, furnizarea de bunuri și servicii pentru sprijinirea turismului în destinația patrimoniului, consiliere, îndrumare și sprijin în dezvoltarea de produse și consolidarea capacității.

3. Rezidenți locali: influențează deciziile privind gestionarea și utilizarea sitului de patrimoniu, ocuparea forței de muncă / resurse umane la fața locului, funcționarea întreprinderilor turistice sau culturale, aportul în cercetarea, planificarea și dezvoltarea patrimoniului cultural, ambasadorii și voluntarii culturali.

4. Agenții de dezvoltare: Asistență tehnică pentru dezvoltare fizică, finanțare restaurare / cercetare, consolidarea capacității patrimoniului cultural.

5. Pentru a eficientiza procesul, este necesară implicarea de la prima etapă a părților interesate (de exemplu, în cartografierea culturală și identificarea opțiunilor de dezvoltare turistică); cât și promovarea contribuției comune a părților interesate prin organizarea diverselor întruniri publice, acest fapt va crea sentimentul apartenenței la grup.

O altă etapă în crearea și dezvoltarea PGPC este integrarea regională. În acest context este indispensabilă urmărirea obiectivului general din strategia de dezvoltare a turismului. Acest fapt, însă, nu trebuie să împiedice adoptarea unei abordări proprii, specifice regiunii în planificarea și gestionarea patrimoniului. În plus, se va ține cont de impactul pe care îl va avea PGPC asupra zonelor exterioare sitului propriu, iar ideea principală în promovarea siturilor culturale va implica neapărat dezvoltarea sustenabilă a regiunii (problemele de sustenabilitate vor fi integrate în plan, Figura 3).

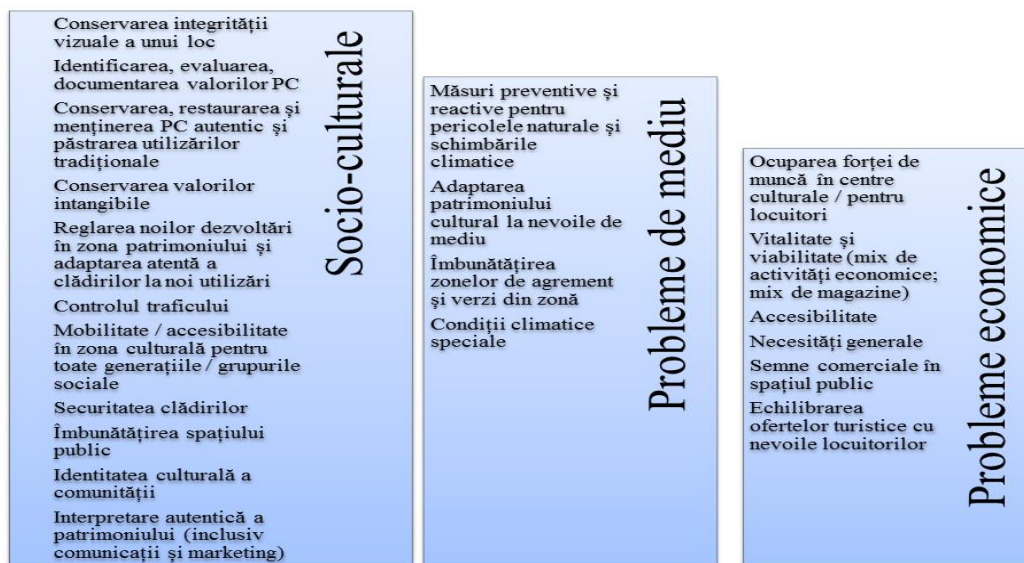

Figura 3. Provocări de durabilitate necesar a fi abordate în planurile de gestiune a siturilor patrimoniului cultural [elaborată de autori]

Tot părțile interesate vor fi responsabile de identificarea, dezvoltarea, monitorizarea și punerea în valoare a infrastructurii siturilor culturale ale regiunii. În consecință, se va pune prioritate pe dezvoltarea acestei forme de turism ca fiind una sustenabilă și cu impact pozitiv asupra regiunilor.

Tabelul 2. Studiul tematicilor traseelor turistice naționale ale Republicii Moldova [elaborat de autori]

Trasee turistice culturale		Alte trasee turistice	
Denumirea traseului	Tematica traseului	Denumirea traseului	Tematica traseului
TTN* nr.1 „Orheiul Vechi – loc de interferență a culturilor multiseculare”	Cultură, istorie, arheologie.	TTN nr. 7 „Mănăstirile Călărășene”	Religioasă, datini, obiceiuri și tradiții.
TTN nr. 2 „Regatul vinului moldovenesc”	Cultură și tradiții viti-vinicole	TTN nr. 10 „Prin orașele din nordul Moldovei”	Cunoașterea obiectivelor turistice și a orașelor din nordul țării.
TTN nr. 3 „Colecția de aur Guinness Book”	Cultură și tradiții viti-vinicole	TTN nr. 11 „Prin Nordul – Estul Moldovei”	Cunoașterea obiectivelor turistice și a orașelor din nord - estul țării.
TTN nr. 4 „Pe urmele lui Manuc Bei”	Studierea ținutului natal, cunoașterea regnului animal exotic, cultura vinului, elemente a culturii religioase	TTN nr. 12 „Prutul de mijloc”	Istorie, natură, ecologie
TTN nr. 5 „Plaiuri Orheiene”	Cultural – turistică, literară, religioasă	TTN nr. 16 „Mica Deltă a Moldovei”	Natură, istorie, ecologie.
TTN nr. 6 „Mănăstirile misterului și a spiritualității”	Complexă, cultural-istorică, religioasă, de aventură.	TTN nr. 17 „Pe drumul vinului în Sud-estul Moldovei”	Viti-vinicolă
TTN nr. 8 „Traseul culturii și literaturii”	Literară, culturală, religie, viticultură.	TTN nr. 19 „Traseul Gloriei Militare”	Istorică
TTN nr. 9 „Bijuterii arhitectonice medievale”	istorică, culturală, religioasă		
TTN nr. 13 „Mănăstirile codrene”	Cultură, natură, religie, pelerinaj.		
TTN nr. 14 „Pe traseele Bugeacului”	Natură, cultura vitivinicolă, istorie.		
TTN nr. 15 „Prin UTAG și Bugeac”	Natură, cultura vitivinicolă, istorie.		
TTN nr. 18 „Prin estul țării	Cultural – istorică și literară		
TTN nr. 20 „Tur de oraș”	Istórico-culturală		

*TTN – trasee turistice naționale

Analiza activității de turism desfășurate în raioanele Republicii Moldova (Tabelul 2.), evidențiază faptul ca nici o UAT nu duce o evidență a activității turismului cultural, deși sunt unele care indică acțiuni tangențiale domeniului cultural-turistic (15).

În plus, doar în 17 (48,57% (UAT Tighina/Bender și Tiraspol au fost incluse doar informativ, nu se vor lua în calcul din cauza imposibilității verificării datelor)) raioane procesul normativ și operațional de desfășurare a activității de turism este complet, adică Strategiile de dezvoltare ale UAT au planuri de acțiuni cu indicatori de monitorizare bine definiți (inclusiv acțiunile realizare / nerealizate).

În general, informația prezentată în Tabelul 1 este sintetizată în Tabelul 3.

Tabelul 3. Analiza informației plasate pe portalurile oficiale ale Consiliilor Raionale ale Republicii Moldova privitor la activitatea de turism desfășurată [elaborat de autori]

Indicatori de referință	Informație difuzată	
	Date	Raport procentual
Comisii consultative de specialitate în Consiliul Raional ce au ca domeniu responsabil turismul (și cultura)	13	37,14
Direcții (departamente, secții, servicii) în cadrul CR ce au ca domeniu responsabil turismul (și cultura)	18	51,42
Strategie (plan) de dezvoltare socio-economică ce includ domeniul turismului	27	77,14
Plan de acțiuni pentru realizarea SDSE	15	42,85
Raport al PA al SDSE	3	8,57
Indicarea KPI	16	47,71
Informații pe site despre patrimoniul cultural-turistic	22	62,85

Acest tabel relevă situația defavorabilă în care se află domeniul turismului din Republica Moldova, deoarece doar 37,14% din Consiliile raionale (CR) au considerat oportună crearea de Comisii consultative de specialitate (CCS) ce vor avea ca prioritate acest domeniu. În plus, chiar dacă numărul de direcții din cadrul Consiliilor raionale ce au ca specialitate domeniul turistic este mai mare, nu există o coerență în structurile organizatorice ale CR, or separarea puterilor regionale legislative și executivă nu este respectată, de unde și incoerența, nerealizare sau realizarea defectuoasă a obiectivelor indicate în documentele proiectante. O altă problemă identificată este neraportarea acțiunilor întreprinse (8,57%), fapt ce denotă o și mai mare lacună în activitatea economico-socială a UAT. 77,14% din CR duc o evidență a patrimoniului cultural-turistic pe care o prezintă în Strategiile de dezvoltare, iar 22 de CR au considerat necesar de a include această informație pe portalurile oficiale. Aceste informații sunt relevante, dar insuficiente, cât privește interactivitatea site-urilor – acestea pot fi considerate ca plasări rudimentare de informații, imagini, fără o minimă atractivitate a lor, iar gradul de accesibilitate este redus.

Autorii au identificat că foarte puține CR au urmat politica statului în domeniul turismului, adică este o incoerență în obiectivele generale și specifice incluse în Strategia de dezvoltare a turismului „Turism 2020” și în Strategiile de dezvoltare regionale (Nord, Sud, Centru) cu cele incluse în Strategiile de dezvoltare socio-economică a raioanelor - doar 5 din 35 își corelează politicile.

Cât privește turismul cultural – nici o UAT nu duce evidența pe această formă de turism, doar 11 au inclus-o în obiectivele specifice stipulate în strategii. Astfel, este dificil de a crea un studiu relevant al activității de turism, cu atât mai mult de a estima activitatea pe formele de turism oficial

stipulate în legislație (34% din statele membre al OMT nu duc evidența acestei forme de turism [12]) sau de a elabora un PGPC. Este necesară o abordare corespunzătoare la nivel de politici centrale, cu escaladare spre APL de nivel I și II. Prin urmare, identificarea lacunelor evidențiate în activitatea CR contribuie semnificativ la stabilirea corectă a obiectivelor PGPC relevante prioritizării domeniului de dezvoltare a turismului cultural.

Concluzii

Definiția turismului cultural relevantă politicii statului Republica Moldova va include trei axe fundamentale: valorile, vestigiile și stilul de viață (evenimentele culturale) al poporului ca provocări spre cunoaștere, experimentare și dezvoltare multilaterală. Creativitatea ca element mai nou în definiția general acceptată este dificil de abordat, dat fiind multitudinea de factori socio-economici ce încetinesc acțiunile de promovare a dezvoltării domeniului turistic. Au fost identificați pilonii de dezvoltare a relațiilor cultural turistice, fiind considerați persoanele / părțile interesare de domeniu, iar deoarece fiecare din aceste grupe au obiectivele sale bine stabilite, se consideră oportună crearea de clustere ce le va optimiza activitatea. Un instrument eficient al activității sinergice a lor ar fi Planurile de gestiune a patrimoniului cultural-turistic, acestea sunt necesare în special în identificarea tuturor vestigiilor culturale ale Republicii Moldova, care, din păcate, nu au fost incluse din varii motive în traseele turistice naționale. Respectiv, va fi necesară participarea echitabilă și largă la planificarea gestiunii siturilor de patrimoniu cultural a tuturor părților interesate cu scopul de a stabili corect prioritățile domeniilor de dezvoltare cultural și turistic, cât și de a reduce imensele disonanțe dintre cele două sectoare care funcționează deseori în cadrul diferitor structuri guvernamentale și administrative deconectate sau slab coordonate, acest fapt fiind demonstrat de autori prin studiul realizat al activității Consiliilor raionale ale Republicii Moldova.

Bibliografie

1. Abraham Maslow. Wikipedia, enciclopedia liberă (actualizat 1.04.2019, ora 20:56). https://ro.wikipedia.org/wiki/Abraham_Maslow
2. Bonetti, E., Simoni, M., Cercola, R. Creative Tourism and Cultural Heritage: A New Perspective. In: E-Relationship Marketing and Accessibility Perspectives, 2014, p. 29. DOI: 10.4018/978-1-4666-5007-7.ch018
3. Cultură. <https://dexonline.ro/definitie/cultura>
4. Cultură. Wikipedia, enciclopedia liberă (actualizat la 25.09.2019, ora 18:11). <https://ro.wikipedia.org/wiki/Cultur%C4%83>
5. Culture statistics - household expenditure on culture, January 2019. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_household_expenditure_on_culture&oldid=459694
6. Eagles, P., McCool, S., Haynes, C. Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. 2002. <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-008.pdf>
7. International Recommendations for Tourism Statistics 2008. United Nations Publication. United Nations, 2010, 145 p. ISBN 978-92-1-161521-0. https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1e.pdf
8. McKercher, B., Du Cros, H. Cultural Tourism: the partnership between tourism and cultural heritage management, 2002. <https://pdfs.semanticscholar.org/095c/74b57728f5ef5beed91caa6405aa1cb147cc.pdf>

-
9. Mousavi, S.S. et a. Defining Cultural Tourism. In: International Conference on Civil, Architecture and Sustainable Development, London, vol. 12, no.1-2, 2016. <https://doi.org/10.15242/IICBE.DIR1216411>
  10. Richards, G. What is Cultural Tourism? In: van Maaren, A. (ed.), *Erfgoed voor Toerisme*, Weesp: Nationaal Contact Monumenten, 2003.
  11. The Impact of Culture on Tourism. <https://www.oecd.org/cfe/tourism/theimpactofcultureontourism.htm>
  12. *Tourism and Culture Synergies*. UNWTO, Madrid, 2018. DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284418978>
  13. *Tourism and Culture*. <https://www.unwto.org/tourism-and-culture>
  14. Tourism statistics - characteristics of tourism trips, May 2019. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics_-_characteristics_of_tourism_trips#Europeans_prefer_trips_inside_their_own_country_of_residence
  15. UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. Adopted by the 31st Session of the General Conference of UNESCO Paris, 2.11.2001 http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/5_Cultural_Diversity_EN.pdf
  16. UNWTO/UNESCO conference: cultural tourism sustains communities and living heritage. <https://www.unwto.org/europe/press-release/2018-12-05/unwtounesco-conference-cultural-tourism-sustains-communities-and-living-her>

UDC: 330.1

JEL Classification: J54, L24, L53

VIRTUAL ENTERPRISES AS SYSTEMS

ÎNTEPRINDERE VIRTUALĂ CA SISTEM

*PESTUSCO Nina, PhD,
Free International University of Moldova, Chisinau*

*PESTUȘCO Nina, doctor în științe economice
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău*

Annotation: *Virtual enterprise can be analyzed as a system. The most important nine characteristics of any system satisfied by virtual companies have been identified: goal setting, holism, hierarchy, inputs and results, transformation, energy, entropy, equifinality, feedback. The three most common tools used to study and design the technical systems of virtual enterprises are: models, languages and methodologies. Models are used to represent the system and its limits. On the other hand, languages are used in the construction and manipulation of models. The methodologies make possible the analysis and synthesis of the systems.*

Adnotare: *Întreprindere virtuală poate fi analizată ca un sistem. S-au identificat cele mai importante nouă caracteristici ale oricărui sistem pe care le satisfac companiile virtuale: stabilirea obiectivelor, holismul, ierarhia, intrările și rezultatele, transformarea, energia, entropia, echifinalitatea, feedback-ul. Cele mai frecvente trei instrumente folosite pentru studiul și proiectarea sistemelor tehnice ale întreprinderilor virtuale sunt: modele, limbi și metodologii. Modelele sunt utilizate pentru reprezentarea sistemului și a limitelor sale. Pe de altă parte, limbile sunt utilizate la construirea și manipularea modelelor. Metodologiile fac posibilă analiza și sinteza sistemelor.*

Keywords: *virtual enterprise, system, design, methodology.*

Cuvinte-cheie: *întreprindere virtuală, sistem, proiectare, metodologie.*

Introducere

Companiile realizează beneficii pe termen scurt și lung prin formarea întreprinderilor virtuale. Prin această modalitate își îmbunătățesc domeniile de operațiuni tehnice, logistice, financiare și de altă natură; sunt capabile să crească și să-și diversifice piețele. De asemenea, au posibilitate de a micșora riscul investițiilor lor prin repartizare între parteneri participanți ai întreprinderii virtuale și sunt capabili mai bine să facă față incertitudinii. În plan operațional, aceștia sunt capabili să se concentreze pe capacitățile lor de bază, să reducă timpul pentru comercializarea produselor și serviciilor oferite și să-și îmbunătățească capacitățile. În plus, întreprinderile virtuale permit companiilor să obțină acces global la cunoștințe și informații.

Material și metodă

Modelele propuse pentru companiile virtuale includ cercetări anterioare în analiza și designul companiilor virtuale. Analizele și formulările prezentate în articol se bazează pe exemple și teorii existente pentru proiectarea și analiza întreprinderilor virtuale. Cadrul unificat pentru proiectarea

Întreprinderilor virtuale, se bazează pe designul axiomatic, care structurează procesul de proiectare prin scufundarea acestuia în patru domenii: nevoile clienților, domenii funcționale, fizice și de proces.

Rezultate și discuții

Teoria sistemelor a fost folosită pentru analiza diverselor probleme într-o varietate de domenii. A devenit una dintre cele mai utilizate metode pentru analiza desenelor. Această abordare are ca avantaj, utilizarea metodologiilor bine stabilite care s-au dovedit utile în tratarea analizelor complexe la diferite niveluri de detalii.

Întreprindere virtuală poate fi analizată ca un sistem. În literatura de specialitate se analizează doar unele dintre caracteristicile sistemelor, cele mai utilizate din ele sunt: stabilirea obiectivelor, holismul și ierarhia.

Grenier and Metes și Tølle au caracterizat companiile virtuale drept sisteme holistice. Un sistem holistic este unul în care analiza componentelor sale nu poate fi complet izolată fără a pierde din generalitate. Sistemul este considerat ca o entitate inseparabilă, în care analiza subsistemelor sau componentelor sale trebuie să includă întotdeauna analiza întregului sistem [4, p.67]. Mai mult, Merchant a subliniat că entitate de fabricație în viitor va fi un sistem holonic integrat. Această caracteristică este considerată critică pentru atingerea obiectivelor comune ale întreprinderii virtuale, deoarece permite partenerilor să coopereze și să comunice [6, p.132].

Klüber a realizat un studiu mai cuprinzător al companiilor virtuale ca sisteme holistice: a folosit strategia, procesul, structura, cunoștințele și cultura ca dimensiuni pentru analiză. Dimensiunea strategiei se concentrează asupra obiectivelor și competențelor de bază necesare în întreprinderile virtuale [5, p.97]. Acesta combină o gândire bazată pe piață și resurse, precum și active materiale și imateriale. Combinația dintre managementul strategic și utilizarea tehnologiei informației sunt considerate ca fiind esențiale pentru această dimensiune. Pe lângă capacitățile de bază, această dimensiune include competențele umane și capacitatea de a coopera.

Dimensiunea procesului ia în considerare procesul de bază în formarea companiilor virtuale. Procesele sunt limitate la interfețe și schimbul de informații pentru gestionarea întregului sistem. Cele mai importante două componente ale acestei dimensiuni sunt gestionarea ciclului de viață, precum și mecanismele de informare și comunicare ale întreprinderii virtuale. Ciclul de viață al cooperării este împărțit în procese macro și micro. Procesul macro ia în considerare contribuția fiecărui membru la nivel general sau superior. Se utilizează pentru a descrie fazele de inițiere, negociere și contractare a întreprinderilor virtuale. Pe de altă parte, procesul micro se ocupă de contribuțiile individuale ale partenerilor la procesul macro. Acesta ține cont de detaliile proceselor operaționale dintre unitățile care au cooperat, precum interfețele utilizate de parteneri pentru a colabora și a integra capacitățile și resursele lor de bază.

Dimensiunea structurală se ocupă cu autonomia, recurența și viabilitatea întreprinderii virtuale. Această dimensiune se concentrează asupra perspectivei funcționale a structurilor de guvernare și a fluxului de informații între diferite unități funcționale. Optimizarea întreprinderii virtuale ca sistem trebuie abordată nu numai la nivel global, ci și local. La nivel global, optimizarea ar trebui să se axeze pe capacitatea de dezvoltare a sistemului, în timp ce la nivel local ar trebui să ia în considerare interesul unităților de operare individuale sau al partenerilor.

Dimensiunea cunoașterii subliniază rolul critic al cunoștințelor ca sursă de inovație și avantaj competitiv. Gestionarea cunoștințelor include instrumente pentru a împărtăși și capta cunoștințele organizației, precum și susținerea și dezvoltarea unei culturi de colaborare.

Dimensiunea culturală are în vedere cultura organizațională a partenerilor, precum și potrivirea culturală a acestora în ceea ce privește stilurile de management și cultura corporativă.

Cultura se extinde la toate funcțiile de organizare și, prin urmare, suportă toate celelalte dimensiuni. Cultura este esențială și în dezvoltarea unui mediu de colaborare care leagă companiile partenere, majorează încrederea și, prin urmare, reduce potențialul de conflicte.

Zhang și colab. [8] și Chen și colab. [2] a considerat companiile virtuale drept sisteme compuse din membri independenți și distribuiți geografic. Folosind teoria generală a sistemului și arhitectura produsului, autorii au propus ca obiectiv principal al sistemului, realizarea unei anumite configurații într-o întreprindere virtuală. O astfel de configurație trebuie să satisfacă cerințele produsului, precum și un set de constrângeri de proiectare.

Ciclul de viață al întreprinderilor virtuale

O întreprindere virtuală, ca și orice sistem de viață, urmează un ciclu de viață: creație, dezvoltare, reproducere și dispariție. Întreprinderile virtuale sunt create pentru a profita de o oportunitate pe piață. În continuare, se dezvoltă prin comasare a competențelor de bază ale membrilor lor pentru a furniza produse sau servicii. Întreprinderile virtuale se pot reproduce în funcție de condițiile pieței. Reproducerea se referă la repetarea produsului sau serviciilor de către alte organizații cu o economie de scară mai bună. În cele din urmă, după ce oportunitatea pieței este satisfăcută, întreprindere virtuală se desființează și acest proces începe din nou.

Mai precis, ciclul de viață al unei întreprinderi virtuale este împărțit în trei faze:

1. Proiectare sau creație.
2. Management sau operare.
3. Desființarea sau dizolvarea [1, p.202].

Faza de proiectare este echivalentă cu crearea (nașterea) unui sistem de viață. Această fază stabilește scopul și obiectivele viitoarei întreprinderi virtuale, în funcție de condițiile pieței. De asemenea, identifică cerințele funcționale pe care organizația trebuie să le îndeplinească. După ce sunt cunoscute cerințele funcționale, întreprindere virtuală stabilește capacitățile de bază de care are nevoie. Mai multe companii pot avea aceste capacități de bază, dar doar câteva dintre ele sunt selectate ca membri ai organizației. Acest proces este definit ca procesul de selecție a partenerilor.

Odată ce procesul de selecție a partenerilor este încheiat, întreprindere virtuală intră în faza sa de management. Faza de management se concentrează pe modul de realizare a scopului și obiectivelor întreprinderii virtuale. Această fază este asemănătoare cu faza de dezvoltare în sistemele de viață. În faza de management, membrii colaborează și își integrează competențele de bază pentru a satisface cerințele funcționale, identificate în faza de proiectare.

În cele din urmă, după ce oportunitatea de piață a trecut, întreprindere virtuală se desființează, iar membrii săi găsesc alte lanțuri de valoare adăugată, unde pot fi utilizate capacitățile lor de bază. Faza de desființare se referă la încheierea relației dintre parteneri și, eventual, la evaluarea rezultatelor activității de colaborare. Faza de desființare este similară cu faza de lichidare sau dispariție a sistemelor de viață.

O'Sullivan definește un sistem ca „o entitate dinamică complexă, identificabilă, alcătuită din părți sau subsisteme discernibile diferite, care sunt legate între ele și interdependente între ele și întreaga entitate, cu o capacitate globală de a menține stabilitatea și de a-și adapta comportamentul ca răspuns la influențele externe” [7, p.78].

În baza acestei definiții O'Sullivan arată că, de fapt, întreprinderile virtuale sunt sisteme. O întreprindere virtuală este o entitate identificabilă care există de la sine ca unitate independentă. Este compusă din diferite unități sau subsisteme (parteneri) care interacționează dinamic pentru a atinge obiectivul întreprinderii virtuale. Partenerii trebuie să colaboreze și să-și integreze operațiunile pentru a reuși să atingă scopul organizației. Prin conectarea capacităților de bază, partenerii dintr-o întreprindere virtuală devin interdependenți și interacționează între ei. Două tipuri de relații sunt

stabilite într-o întreprindere virtuală: relațiile dintre membri și relațiile dintre membri și întreprinderea virtuală în ansamblu. Mai mult, companiile virtuale sunt obligate să mențină stabilitatea și să își adapteze comportamentul ca răspuns la influențele externe de pe piață. Acest comportament rezultă din naturile lor oportuniste și nedeterministe [3, p.114].

O'Sullivan identifică cele nouă caracteristici majore ale oricărui sistem, indiferent de domeniul lor de studiu. Aceste caracteristici sunt:

1. Căutarea obiectivelor.
2. Holism.
3. Ierarhie.
4. Intrări și ieșiri.
5. Transformare.
6. Energie.
7. Entropie.
8. Echifinalitate.
9. Feedback [7, p.98].

Sistemele sunt orientate pentru a atinge un anumit obiectiv, cum ar fi satisfacerea unei nevoi a pieței sau producerea unui produs. Holismul se referă la nevoile integrării funcțiilor într-un sistem. Un sistem holistic este unul în care analiza componentelor sale nu poate fi complet izolată de analiza sistemului, fără a pierde generalitatea. Sistemul constituie o entitate inseparabilă. Analiza subsistemelor trebuie să includă întotdeauna analiza întregului sistem. Esența holistică permite unui sistem să atingă obiective pe care niciuna dintre componentele lui nu le poate atinge în mod independent, adică se formează proprietăți emergente.

Ierarhia tratează relațiile dintre componentele sistemului, precum și descompunerea lor. Relațiile ordonate dintre elementele sistemului sunt deseori reprezentate într-o structură ierarhică. În structurile ierarhice, sistemul de ansamblu este reprezentat ca rădăcina unui copac. Subsistemele obținute ca descompunere a sistemului general, sunt reprezentate ca noduri în cel de-al doilea nivel al ierarhiei. Procesul de descompunere durează până când ajunge la componente primitive sau la nivelul dorit de detaliere. Descompunerea ierarhică a unui sistem reduce complexitatea și ajută la analizarea și clasificarea componentelor în sistem. Structurile ierarhice sunt recursive, deoarece permit considerarea subsistemelor sau a componentelor sistemului, în conformitate cu cerințele analizei.

Intrările sunt stimulii care fac ca sistemul să reacționeze și să își îndeplinească funcțiile. În schimb, ieșirile sunt rezultatele sistemului care își îndeplinește funcțiile. Un sistem influențează și este influențat de mediul său. Intrările influențează sistemul și rezultatele sistemului influențează mediul. Intrările și ieșirile unui sistem sunt determinate de bariere artificiale sau granițe impuse sistemului. Impunerea limitelor are două obiective: simplificarea și izolarea. Limitele simplifică sau reduc analiza la un anumit domeniu de interes. Pe de altă parte, izolarea face posibilă considerarea sistemului neafectat mai ales de influențele externe din mediul său. În unele cazuri, izolarea contribuie, de asemenea, la viabilitatea sistemului, deoarece permite controlul sistemului în limitele sale.

Transformarea se referă la modul în care un sistem consumă și generează energie în timpul transformării intrărilor în rezultate. Entropia ia în considerare nivelul de ordine și consumul de energie al sistemului. Ca și în termodinamică, un sistem încearcă întotdeauna să atingă un anumit nivel de stabilitate și face acest lucru consumând energie. Cu toate acestea, dacă furnizarea de energie se va opri, sistemul își va consuma propria energie și va dispărea. Aceste cicluri de organizare-dezorganizare și consum de energie mențin un sistem în funcționare.

Funcționalitatea are în vedere funcția sistemului. Un sistem trebuie să aibă o funcție pentru a exista. În procesul de îndeplinire a funcțiilor sale, un sistem preia aporturi sau stimulente din mediul său și produce rezultate sau răspunsuri.

Echifinalitatea se referă la flexibilitatea unui sistem de a schimba căile folosite pentru a-și atinge obiectivele. Această flexibilitate permite unui sistem să selecteze diferite moduri de a transforma intrările în ieșiri și de a utiliza energia.

Feedback-ul ia în considerare modul în care sistemele își schimbă sau ajustează operațiunile. Prin generarea și utilizarea feedback-ului, sistemele sunt controlate sau orientate spre atingerea obiectivelor. În general, sistemele vor tinde spre creșterea entropiei lor în absența controlului. Controlul sistemului se bazează pe comunicare pentru a ghida sistemul spre starea de echilibru.

Întreprinderile virtuale satisfac aceste nouă caracteristici și, prin urmare, pot fi considerate sisteme. Aceștia sunt preocupați de stabilirea obiectivelor întrucât sunt formați pentru a profita de o oportunitate de piață.

O întreprindere virtuală este un sistem holistic, deoarece, în ansamblu, devine o unitate monolitică și inseparabilă care lucrează spre un set de obiective. În același timp, nu este posibilă analizarea unei întreprinderi virtuale fără a analiza rolul partenerilor individuali și invers.

O'Sullivan face referire la Friedrich Hegel ca: „Întregul este mai important decât suma părților, întregul determină natura pieselor”, rolul pieselor este înțeles doar atunci când sunt luate în considerare în raport cu întregul și „piesele sunt interrelaționate dinamic și sunt interdependente” [7, p.102].

Întreprinderile virtuale realizează toate aceste declarații ale lui Hegel. Prin conectarea capacităților de bază ale membrilor săi, o întreprindere virtuală atinge obiective pe care niciunul dintre membri nu le-ar putea obține independent. Adică, o întreprindere virtuală are proprietăți emergente. Într-adevăr, capacitățile de bază aduse companiei virtuale sunt orientate spre satisfacerea obiectivelor specifice ale organizației. Aceasta înseamnă că obiectivele și oportunitățile pe care organizația urmărește să le îndeplinească determină apartenența la o întreprindere virtuală. Rolul fiecărei companii (sau subsisteme) membre trebuie analizat în raport cu contribuția sa la obiectivele întreprinderii virtuale. Membrii unei întreprinderi virtuale sunt interrelaționați și interdependenți de performanța reciprocă și de performanța întreprinderii virtuale în ansamblu.

Caracteristica ierarhiei abordează complexitatea și organizarea întreprinderilor virtuale. Acesta clasează contribuția fiecărui membru în funcție de obiectivele întreprinderii. Fiecare companie membră este un subsistem autonom, indiferent de dimensiunea, capacitățile lor de bază, etc. Ierarhia face posibilă analiza întreprinderilor virtuale într-un mediu organizațional mai larg. O întreprindere virtuală văzută ca un sistem într-un context poate deveni un subsistem, într-un alt context mai larg sau un sistem de nivel superior.

Intrările sunt resurse și competențe de bază pe care fiecare membru le aduce organizației. Pe de altă parte, rezultatele sunt produsul sau serviciile pe care o întreprindere virtuală le oferă clienților săi. Lucrând ca sistem, companiile virtuale își transformă resursele și competențele de bază în produs sau servicii. În această transformare, companiile virtuale consumă și generează energie. Această energie este atât fizică cât și mentală. Energia mintală provine din contribuția cunoștințelor și a resurselor umane ale fiecărui membru.

Entropy se referă la capacitatea întreprinderilor virtuale de a avea o sursă de energie care face ca întreprinderea să își îndeplinească obiectivele și obiectivele de piață. În Întreprinderile virtuale, furnizarea de energie dispare odată ce oportunitatea pieței este întâlnită. În acel moment, organizația fie se desființează, fie găsește noi surse de energie pentru a se menține în viață.

La un moment dat, multe întreprinderi virtuale pot lucra pentru a satisface aceeași nevoie a pieței. Fiecare dintre aceste întreprinderi virtuale își poate atinge obiectivele în moduri diferite, fie mai eficient, fie mai rapid decât alte persoane.

Piața și o întreprindere virtuală se influențează reciproc în mod dinamic. Piața creează necesitatea unei întreprinderi virtuale, și, pe de altă parte, întreprinderea virtuală influențează piața în care își desfășoară activitatea. Prin urmare, o întreprindere virtuală primește și generează feedback pe baza influențelor pieței pe care operează. Feedback-ul permite administrarea organizației și adaptarea strategiilor sale în funcție de cerințele pieței și ale clienților. Mai mult, feedback-ul face posibilă identificarea momentului în care a fost întâlnită oportunitatea de pe piață și începerea desființării organizației.

Mai multe clasificări ale sistemului pot fi găsite în literatură. Winstanley a folosit clasificarea propusă de Checkland [1]. Această clasificare ia în considerare natura sistemului. În raport cu natura lor, sistemele sunt clasificate în: sisteme naturale, sisteme proiectate, sisteme de activitate umană, precum și sisteme sociale și culturale.

Sistemele deschise sunt cele care interacționează dinamic cu mediile lor. Produsele lor nu sunt nici previzibile, nici deterministe. Interacțiunea dinamică cu mediul nu permite predicția rezultatelor pe baza intrărilor. Pe de altă parte, sistemele închise iau în considerare sistemele izolate în cea mai mare parte de mediile lor. În mod obișnuit în aceste sisteme, intrările sunt mapate explicit la ieșiri.

Sistemele naturale reprezintă universul fizic. Sistemele biologice și ecologice aparțin acestui grup. Sistemele proiectate sunt sisteme create de om, cum ar fi computere și automobile. Sistemele de activitate umană sunt cele utilizate pentru a reprezenta situații care includ activități umane. Sistemele de management și politice sunt cazuri de sisteme de activitate umană. Sistemele sociale și culturale sunt o combinație între sistemul de activități umane și sistemele naturale.

Conform clasificării prezentate mai sus, se poate concluziona că întreprinderile virtuale sunt atât sisteme deschise, cât și sisteme de activitate umană. Sunt sisteme deschise, deoarece interacționează dinamic cu mediile lor, iar rezultatele lor nu pot fi precise. Nu este posibil să luați condițiile de piață ca intrare și să prezice răspunsul unei întreprinderi virtuale, așa cum ar fi cazul, de exemplu, al unui circuit electric. Pe de altă parte, întreprinderile virtuale sunt sisteme în care companiile interacționează și fac schimb de resurse cu scopul de a îndeplini obiective specifice. Deși termenul de companie este folosit aici, trebuie observat că companiile sunt create de oameni. Oamenii sunt componentele de bază și cele mai importante ale companiilor. Ele sunt cele care planifică, gestionează, execută și verifică toate activitățile entității, denumite generic companie. Nu există așa ceva ca o companie fără activitate umană.

Concluzii

În conformitate cu cunoștințele noastre, nici o cercetare nu a demonstrat modul în care întreprinderile virtuale satisfac caracteristicile unui sistem. O'Sullivan a identificat cele mai importante nouă caracteristici ale oricărui sistem: stabilirea obiectivelor, holismul, ierarhia, intrările și rezultatele, transformarea, energia, entropia, echifinalitatea, feedback-ul.

Analiza de mai sus a arătat că o întreprindere virtuală poate fi studiată ca sistem. Inițial, analiza s-a concentrat pe arătarea modului în care o întreprindere virtuală satisface definiția unui sistem. Ulterior, s-a arătat cum companiile virtuale satisfac cele nouă caracteristici ale unui sistem.

De-a lungul anilor, instrumente și tehnici au fost dezvoltate pentru studiul și proiectarea sistemelor. Cele mai frecvente trei instrumente și tehnici sunt: modele, limbi și metodologii. Modelele sunt utilizate pentru reprezentarea sistemului și a limitelor sale. Pe de altă parte, limbile sunt utilizate la construirea și manipularea modelelor. Metodologiile fac posibilă analiza și sinteza sistemelor.

Bibliografie

1. Checkland P. B. *System Thinking. System Practice*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd., 1999. 326 p.
2. Chen Y-M., Liao C-C., Prasad B. A Systematic Approach of Virtual Enterprising Through Knowledge Management Techniques. In: *Concurrent Engineering: Research and Applications*, Vol.6 No.3, Sept., 2008. p.47-59.
3. Goldman S., Nagel R. N., Preiss K. *Agile competitors and virtual Organizations: strategies for enriching the customer*. New York: Van Nostrand Reinhold, 2015. 376 p.
4. Grenier R. and Metes G. *Going Virtual: moving your organization into the 21st Century*, New Jersey: Prentice Hall, 2015.
5. Klüber R. A. Framework for Virtual Organizing. In: *Organizational Virtualness, Proceedings of the VoNet- Workshop*, Bern, Switzerland, April 27-28, pp. 93-106, 2018. www.virtual-organization.net
6. Merchant M. E. Some Thoughts on What Lies Ahead in Manufacturing. In: *CIRP International Symposium – Advanced Design and Manufacture in the Global Manufacturing Era*, August 21-22, 1997, Hong Kong, p. 131-135.
7. O’Sullivan D. *Manufacturing systems redesign: creating the integrated manufacturing environment*. New Jersey: Prentice Hall, 2004. 248 p.
8. Zhang W. J., Liu X., van Luttervelt C. A. A New Methodology and Computer Aid for Manufacturing System Design with Special Reference to Partner Factories Selection in Virtual Enterprises. *Proceedings of the Int. In: Conference of World Manufacturing Congress*, 2007, New Zealand, p. 61-66.

UDC: 330.1

JEL Classification: D73, I29, J53

MANAGEMENT OF EDUCATIONAL ORGANIZATION AS AN ORGANIZATIONAL SYSTEM

MANAGEMENTUL ORGANIZAȚIEI EDUCAȚIONALE CA UN SISTEM ORGANIZAT

*PESTUSCO Nina, PhD,
Free International University of Moldova, Chisinau
SHEREF Alaa, PhD student,
Free International University of Moldova, Chisinau*

*PESTUȘCO Nina, doctor în științe economice
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău
SHEREF Alaa, doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău*

Annotation: Education is a non-material sector of the economy, combining a set of subsectors and business entities that provide educational services and produce educational products taking into account the needs of a homogeneous consumer market or functional purpose and are aimed at the reproduction of human capital. The essential characteristics of education as a branch of the economy is that it covers the creation, distribution and consumption of educational services and products. Education management is a general scientific concept, principles, laws of development, which are the basis for designing the development of an educational organization and increasing its effectiveness.

Adnotare: Educația este un sector nematerial al economiei, care combină un set de subsectoare și entități de afaceri care furnizează servicii educaționale și produc produse educaționale ținând cont de nevoile unei piețe de consum omogene sau a unui scop funcțional și vizează reproducerea capitalului uman. Caracteristicile esențiale ale educației ca ramură a economiei este aceea că aceasta acoperă crearea, distribuția și consumul de servicii și produse educaționale. Managementul educației este un concept științific general, definit prin principii, legi de dezvoltare, care stau la baza proiectării dezvoltării unei organizații educaționale și a creșterii eficienței acesteia.

Keywords: educational organization, system, methods, types of organizational structures, development.

Cuvinte-cheie: organizație educațională, sistema, metode, tipuri de structuri organizatorice, dezvoltare.

Introduction

Israel's economy and society are undergoing a period of profound transformation: new social groups - managers and specialists from different fields with new types of specializations so necessary in modern socio-economic conditions are emerging. In addition, in professional activities, education managers face the problem of lack of quality sources in the field of management and education economics [5, p.49]. There are an abundance of publications on the general management and the

economics of the organization on the shelves of libraries, and there is a lack of sources to master the conceptual apparatus and the management tools of the educational organization.

Materials and methods of research

The problems of managing educational systems are diverse. Changes in the state's political structure and socio-economic life of the country require a radical improvement of the education management system. In recent years, there have been significant changes in the organization of education management in various states. The attributions of the constituent entities of the states and local governments in the educational sphere are aligned with the national, regional and global structures. The legal basis of the academic independence of the educational institutions is established according to the regulations, at the same time there is a tendency to uniformize the education at global level.

There is a formation of the interaction of state and public forms of education management. The new approaches to education management are enshrined in existing legislative acts. The main objective of further reforming the education management is to create an effective education management system that ensures the interaction of the state and society in the interest of dynamic development and high quality education [1, p.23], of its diversity and orientation towards meeting the needs of individuals and society.

Results and considerations

Based on this, the following main problems in the field of education management must be solved:

1. Efficient division and coordination of functions, powers and responsibilities between different levels of education management.
2. To ensure the development of the social component of the management system.
3. Overcoming departmentalism in the management of the education system.
4. To create complete information and statistical support for governing bodies and educational institutions, as well as for public and individual actors.

With this in mind, the main directions of reform of the education management system, include:

1. Further expanding the autonomy of educational institutions, with a simultaneous increase of their responsibility for the final results of the activities.
2. Clarifying the competence, authority and responsibility of the educational authorities at all levels and ensuring their effective interaction.
3. The transition from directives to the regulatory management of the education system.
4. Development of social forms of education management.

At the same time, the limitation of the real capabilities of the education management systems is mainly associated with:

1. Inadequacy in the new situation of the old models of family activity and behavior.
2. The forced concentration of the great efforts to ensure the current functioning of the education system, which hinders and slows the reorientation of the management towards the development priorities.
3. The inconsistency of the regulatory framework of education, the partial inconsistency of the different legal acts between them (which forces the education authorities in the field to make proactive and often only on the basis of common sense to develop their own temporary documents).
4. Undeveloped mechanisms for the implementation of governmental decisions in the field of education.

5. Insufficient provision with real resources of new competences and powers, prescribed for the legal framework "regarding education", lack of clarity regarding the differentiation of powers and responsibilities between different hierarchical levels of management.

6. Insufficient competence of local administrations in the field of education management, underestimating the importance of education for the general development of their own interests.

7. Unresolved problems of social protection of the management personnel of the education, increasing their professionalism, ensuring a higher prestige of the managerial activities.

8. A certain decrease of the management capacity, the performance [4, p.325] of the discipline in the educational systems, including the management systems due to the decrease of the general motivation of the work.

9. Lack of development of mechanisms of coordination of actions between the levels of management and within each of them, lack of formation of the marketing policy of the operating system.

10. Lack of intensive development of the "critical mass" of professionals who are professionally involved in improving the management of education.

The training of managers in the field of management and economy of education should include 4 basic blocks that include the specific disciplines and courses, in which the cultural, general and general professional competences are acquired [2, p.502]:

Block 1 - general professional training (the legal foundations of managerial activity, computer technology in science and industry, didactic practice);

Block 2 - professional training (managerial economy, management research methods, modern strategic analysis, corporate finance, organizational theory and organizational behavior, economic efficiency of managerial activity, organizational and managerial practice);

Block 3 - humanitarian training (modern problems of science and production, methodology and methods of scientific research, foreign languages);

Block 4 - special training (management and audit of the personnel of an educational organization, financial and economic management, entrepreneurial activity in education, marketing education, project management, management of educational systems, research practice).

Management is both an art and a science. This involves the use of human, technical, financial and informational resources to achieve the business objectives that may include making profit, satisfying customer requirements or expanding the market share. Through managers, organizations serve the needs of the company, achieve the established business objectives, conserve knowledge and ensure jobs.

Peter Drucker supports the following statement that has proven true over time: "Management exists for the organization. He is the servant of the organization. Any management that forgets this will only cause harm to the organization".

Managerial aptitude is a trait that conditions the achievement of a certain performance. To successfully perform their tasks, managers rely on four types of skills: specialized (professional) - which define the competence of a person in a particular field; interpersonal - represented by the ability to communicate with people (employees, clients, teachers, parents, students, etc.); conceptual - which allow the manager to understand the relationships between the different tasks within an institution, which gives him the possibility to anticipate potential problems that may arise in the future, and for analysis and diagnosis - represents the manager's ability to identify the closest response to a given situation.

Numerous studies on managerial activity highlight, almost entirely, that the manager of an organization is the key element in the organization he manages. He decisively puts his mark on:

ensuring a positive psycho-moral climate, of collaboration and relaxation within the organization, making the most decisions, motivating people and solving problems.

The problems of the functioning and development of the educational organization are associated with changes in the formation of the society, which can be described as systemic. Economic development is inextricably linked to a change in the relationship between sectors and sectors of the economy. There is a complex functional relationship between economic growth and changes in the sectoral structure, therefore, the sectoral structure is under the control of managers and economists. The country's economy is a diversified national economic complex, built on the basis of socio-economic development, scientific and technological progress, the interregional and international division of labor integration and integration processes.

Systemic transformations in the sectoral structure of the national economy take place most intensively in the services sector, where the structural parameters for a wide range of industries change quite rapidly and voluminously, including education.

Institutional restructuring, change of organizational and managerial principles and economic mechanisms, the dynamics of the sectoral proportions in education is more dynamic and started long before the changes that occur in the material sphere, which has a significant impact on all socio-economic processes in the economy and society.

The procedural and structural changes of education as a branch of the economy, their positive and negative effects, require research and scientific reflection.

Education as an industry should be regarded as a rather complex system. The most important subsystems of education as an industry are the subsectors which have their own quantitative characteristics: general education, vocational education and further education.

Based on this fact, education is defined by us as a branch of the non-material sphere of the economy, which combines all the sub-sectors and business entities, regardless of their belonging and the departmental property, offering educational services and producing educational products taking into account the needs market, which have a uniform purpose for the consumer or functional and aims at the reproduction of human capital.

If we consider the position of education as a branch of the economy in the national sectoral structure, it can be noted that the sectoral structure reflects the country's level of industrial development and its economic independence, the degree of technical equipment of the industry and the main role of the industries in the national economy. The changes in the sectoral structure are determined by the long-term forecasts of the development of the economy and by the strategic priorities for the socio-economic development of the country.

Education plays an important role in each person's life. Starting from school age and throughout life, a person acquires knowledge, possesses certain skills. The means of obtaining education are an educational organization. She is the one who appears as the intermediary between man and knowledge.

In the process of normal functioning and development of the educational organization, the social component of education plays an extremely important role, due to which the material and spiritual values, the knowledge and experience accumulated by the work of the previous generations are transferred to the new generation and assimilated by it.

In the scientific and scientific-methodological literature there are several types of approaches of educational institutions as systems. Therefore, the educational organization (hereinafter referred to as EO) refers to social systems.

A social system is a collection of elements (various social groups, layers, social communities) that are in a certain relationship between them and form a certain integrity.

According to some authors, a social system can be represented in three aspects:

1. The first aspect is how many individuals form this system, the basis of their interaction are certain general circumstances.
2. The second refers to the hierarchy of social positions, that is, the status that individuals occupy in that society.
3. The third can be regarded as a set of rules and values that determine the nature and content of the behavior of the elements of a given system.

There are many managers of educational institutions who want to "consolidate" their successful experience with a scientific diploma confirming their specialization. But there is no secret, universally recognized as successful, in managing educational systems. If we look now at the whole variety of ideas and proposed results (conceptual, abstract and applied), students from the pedagogical specialties are the first ones to be good managers of educational institutions. Because they closely monitor the activity of their colleagues. The representatives of the group of "managers", unusual with humanitarian texts, analyze, in detail, very rarely the specificity of the educational systems.

Therefore, in the following chapters, we will talk in more detail about practitioners, emphasizing their subgroups, which are relevant to EO. The heads of educational institutions are mainly interested in methodological issues - they are interested in the specificity brought in the algorithm. Innovative leaders, having neither the time nor the power to become acquainted with theoretical reasoning, often go their own way, achieving success at the expense of their own energy and talent.

To obtain the planned results, the compulsory content of education and certain ways of mastering it are not sufficient. It is not a coincidence that, at the national level, it is said about the variability of the educational process and a variable part of the educational program is presented.

The new requirements for the design, the research activities of the students, the development of universal educational activities, the training of ICT skills, the training and professional development of the teachers - all of the above are related to the development processes.

The objectives of EO as a social institution under modern conditions can be summarized as follows:

1. Creating favorable conditions that guarantee the full implementation of educational programs.
2. Formation of a physically educated person who is physically, rich in spirit, strong in morals, who respects the traditions and culture of the nation and other peoples.
3. Citizenship education, respect for human rights and freedoms, responsibility for self and society.
4. Forming a holistic scientific vision on the world, the culture of the environment, creating premises for entry into an open and educational information space.
5. Diversified development of students, their cognitive interests, creative abilities, self-education skills, creating conditions for self-realization of a person.

Thus, the social system acts as an organic unit of the social community, social organization and culture.

Therefore, an educational organization is a pedagogical system. In the pedagogical literature, the concept of "pedagogical system" is presented in different variations of concepts.

The management of an educational organization includes two interconnected processes - the functioning of the EO and the development of an EO.

The functioning of the EO provides for the preservation of the system, "normative" activity based on the management mechanism established in the traditional way. The transition to

development is associated with a change of management methods, because "development is a process of qualitative changes based on the chosen innovation strategy".

The pedagogical systems are open, because the information processes appear between them and the external environment. These are systems that operate under conditions of constant variability of environmental factors.

Being active in the implementation of the objectives, the pedagogical systems are defined as purposeful and concentrated systems. A distinguishing feature of all purpose systems is their multifunctionality, ie the ability to modify objectives and perform various actions to achieve results.

Essential for educational systems are:

- orientation to the system;
- dynamism, continuous development;
- changing the individual components and the system as a whole;
- the ability to self-regulate and self-organize.

The management of public education is a special activity aimed at organizing its functioning and development as a socio-pedagogical system and achieving educational objectives. The management is realized due to the presence of the human, material, informational conditions, and the necessary regulatory conditions. Their combination is the control system.

We share the opinion of some authors, which indicates that the management activity must be understood as a continuous succession of actions carried out by the management entity, due to the fact that the image of the managed object is formed and changed, the objectives of the joint activity are established, the modalities of their accomplishment, the work is divided between its participants and their efforts are integrated.

By leading, managing and administering an EO, it is understood the deliberate impact on groups of people to organize and coordinate activities in complex dynamic systems.

Therefore, management is defined as the interaction of the managed and controlled subsystems to achieve a specific objective or a planned outcome.

This interpretation of management is more appropriate in the practice of real management, because the manifestations of the interaction are those of communication and activity, it contains an indication of the necessity of implementing both the subject-object relations (it reflects the specificity of the objective activity), as well as the subject-subject relations.

Under modern conditions, it is impossible for a leader to solve all managerial tasks. Hence the need to build an organizational structure for the management of an educational organization. Thus, the organizational management structure of an EO is a set of civil servants, bodies and units of EO, among which the powers and responsibilities for implementing the management functions are distributed.

From the management point of view, an educational organization, like any social system, can be structured into a subject and an object of management. The topic includes those who organize the management process. The persons to whom control actions are addressed act as control objects.

The structure of the EO can be grouped into four main divisions, which we will graphically illustrate in the following figure:

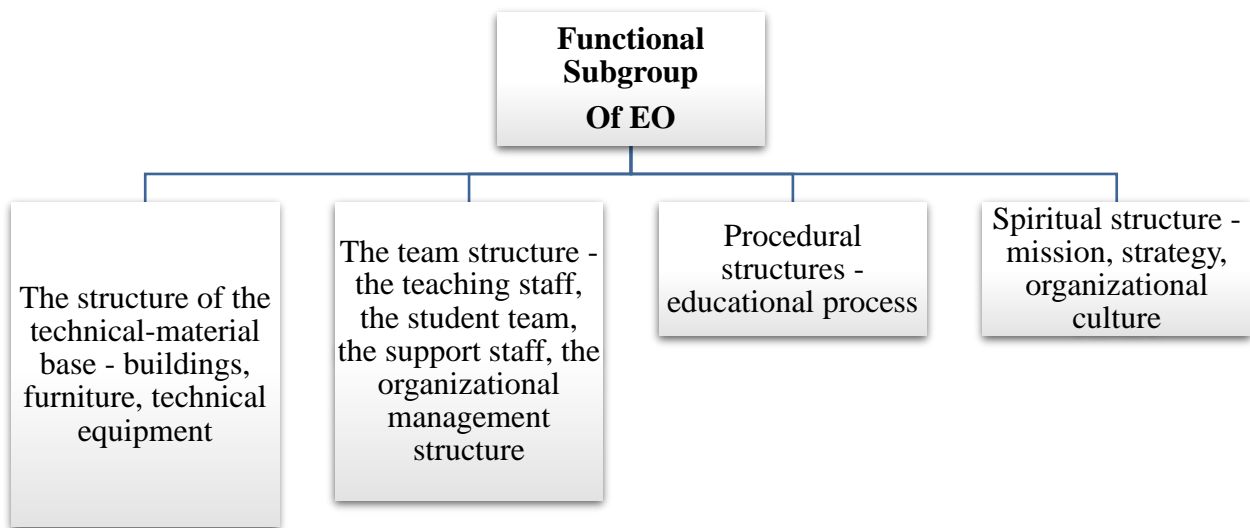

Figure 1. The structure of the educational organization

An important place in this structure is occupied by the team structure, namely the management organization, on which the efficiency of the EO depends.

There are several types of organizational structures for the management of EOs: linear, functional, linear-functional, divisive, design matrix.

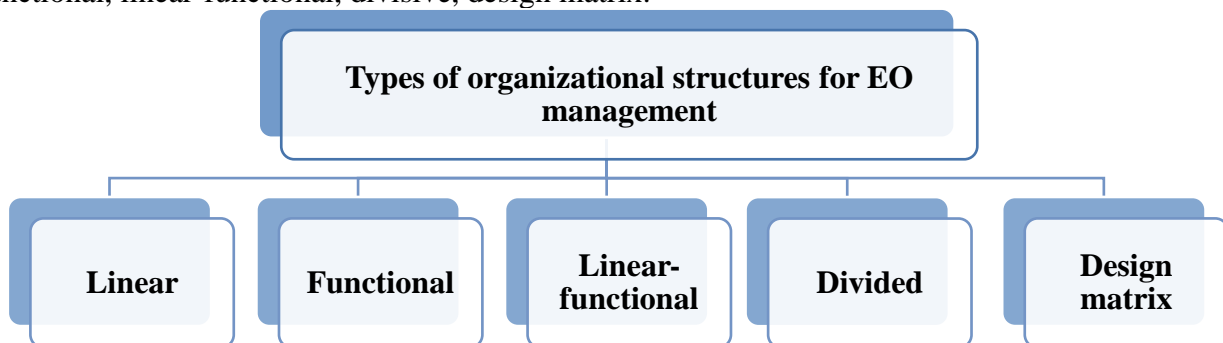

Figure 2. Types of organizational structures for educational organization management

The linear type structure is a hierarchy of individual and collective entities, arranged in the order of deposition from top to bottom, that is, in a subordination relationship. In the functional structure, the subjects are aligned according to their functional responsibilities.

The linear-functional organizational structure is the one in which the relations of the subjects are characterized by both subordination and coordination.

The divisive organizational structure is created in educational complexes and is characterized by the creation of departments with a high degree of differentiation of their managerial functions.

The structure of the design matrix differs from the divisional structure in that, together with the functional departments, temporary groups are created for the development of public organizations and design groups that are responsible for the development and implementation of pedagogical innovations.

Depending on how the decision-making powers and management responsibilities are distributed, centralized and decentralized management structures are distinguished [5, p.69].

In centralized management structures, the right to make decisions belongs to the head of the EO.

In decentralized management structures - management decisions are taken at different levels of management.

An important place is occupied by the management methods - methods of influencing a control object over a controlled object, for example, a leader over a teacher.

Five basic methods are distinguished between the management methods relevant to the EO:

1. Organizational and administrative methods.
2. Administrative methods.
3. Disciplinary methods.
4. Methods of social management.
5. Methods of psychological management.

The objectives of the organizational and managerial methods are to strengthen the organizational links in the system that serves as a basis for its management.

Methods of organizational effects include regulation - establishing certain social rules, action requirements; This method is characterized by regulation - establishing norms and standards; training through easy methods of exposure, namely, familiarization, tips, explanations, caution, clarification.

The purpose of the administrative methods are management. This method is to solve a specific situation that is not provided for in the regulatory acts or provided for as an administrative activity. Within this method I distinguish a number of types of administrative influence: directives, decrees, orders, instructions, orders.

Disciplinary methods are designed to establish responsibility - personal, collective, material, and official. Several methods of administration are presented, namely, social regulations, social continuity and material incentives.

Psychological management methods include small group acquisition, humanization of work, mental stimulation of workers, selection and training, social and psychological research, prognosis and social planning.

Regarding the management of a higher education institution [7, p.49] as an organizational system, the entire complex of managerial tasks from the activities of a university can be represented as a large pyramid. Its levels are temporary groups of tasks, and the vertical layers are functional control areas. The following levels of leadership are distinguished:

1. Conceptual tasks.
2. Strategic management tasks.
3. Tactical management tasks.
4. Operational management.

The conceptual management tasks include the development of a university concept, the creation of a collective values system and the collective motivation, the creation of an individual motivation system.

Strategic management tasks are characterized by long-term consequences, a significant impact on all aspects of the university, the complexity and uncertainty of the consequences of implementation. Examples of strategic management tasks are the opening of new specialties, departments, faculties and subsidiaries, the construction of buildings, the purchase of expensive training equipment, etc. The strategic tasks of management also include the creation and implementation of the mechanisms of internal university activity. These can be the principles and rules of remuneration and additional incentives, personnel, financial flows sharing, etc. [6, p.505].

Tactical tasks differ from execution time. These include the preparation of the annual work plans, a semester program, repair plans, the distribution of the teaching load among the teachers, the printing of the teaching aids, etc.

Operational management tasks are solved every day and are associated with ensuring the current process of university life.

The conceptual management tasks are solved as a whole, and the remaining three task groups can be applied to a certain type of university resource. Strategic, tactical and operational tasks must be addressed, for example, for a building, teaching staff, educational furniture, etc. The problem is the need to coordinate the development interests of each of the resources in the conditions of a general restriction of opportunities, in coordinating the volumes of current consumption and the development support. It is a conceptual solution that determines the importance and priority of the managerial support for functional and temporary groups of tasks.

However, when we manage an educational organization [8, p.779], problems often arise, which are mainly associated with the imperfection of the management staff's understanding of the situation. The reason for the imperfect understanding of the situation is the incomplete possession of the information, the lack of knowledge of the situation as a whole and the inability to compare the particular tasks of the unit with the general tasks of the university. The people who make important decisions are almost all university professors (up to the level of regular professors and associate professors of the chairs). The management of the university must make decisions based on the real situation and the events that take place regardless of what they say and think about them.

Thus, the management decisions of the administration of an educational organization play a double role. On the one hand, the management tries to understand the situation in which the university is and to choose the best solution. On the other hand, the decision itself (its consequences) can affect the course of events around the university and can change the situation. Objectively, the management of any large organization is in the condition of an imperfect perception of the situation, and the course of events reflects this imperfection. The task of the "team" of thinking leaders is to zero in on the area of imperfection.

Therefore, under the new socio-economic conditions, the management of educational organizations is impossible without [3, p.21]:

1. Quality management of education.
2. Risk management.
3. Financing for regulation.
4. Management based on flexible, dynamic educational standards and guaranteed budgetary standards.
5. Socio-economic forecasting of profession development and strategic planning, taking into account the necessary redundancy of the education system in relation to the demands of the current market.
6. Social partnership with the regions.
7. New information technologies.
8. Rational placement of staff with adequate qualifications, distribution of duties; establishing relationships between subsystems and managing those relationships.
9. Comprehensive analysis and control to make operational management decisions aimed at correcting or eliminating existing deficiencies as soon as possible.

Therefore, in order to overcome the difficulties and bottlenecks in the management of educational organizations, it seems necessary:

- implementing the organizational and economic reform of the education system as the core of all the proposed reforms;
- development and implementation of educational programs appropriate to teaching methodology, educational literature, ensuring socialization of students, adolescents and young people, strengthening the personal component of education and developing productive thinking, including for children belonging to at-risk groups (developmental delays, children without parental care) , street children);
- development and implementation of licensing systems, certification, quality evaluation of software and teaching aids, certification of various teaching and monitoring tools, technologies for assessing and monitoring the quality of education (including testing);
- development and implementation of new budget financing schemes based on normative and orderly financing, ensuring the efficient distribution and use of budgetary funds, guaranteeing the availability of education in the regions for all types of educational institutions, regardless of the level of education and the form of ownership;
- developing and implementing a mechanism to support regional education systems by the national center in order to ensure equal access to education;
- development of national educational standards;
- development of mechanisms, regulatory framework and varied educational programs for attracting additional sources of extra-budgetary and budgetary financing;
- development and implementation of a system of national statistics and national monitoring of the education system, which allows a quick analysis of the education status and predicts its development;
- reorientation of primary vocational education towards the training of specialists on the order of regional and national authorities, taking into account the situation on the regional and national labor markets, ensuring the professional and social mobility of the graduates;
- creating a modern training system for teaching staff and administrative staff at all levels, ensuring the updating of the content of education and its effective quality management;
- creating a market for educational services, strengthening competitive mechanisms for the development of education.

Conclusions

1. Education is a branch of the non-material sphere of the economy, combining a set of sub-sectors (general education, vocational education, further education) and business entities, regardless of the department's ownership and ownership, providing educational services and producing educational products taking into account of the needs of the homogeneous consumer market or functional purpose and aims at the reproduction of human capital.

2. The essential characteristics of education as a branch of the economy is that it covers the production (supply), distribution and consumption of educational services and products.

3. For education as an industry, indicators can be used to characterize other industries: the actual and potential size of the industry; prospects for the growth of the industry and the stages of its life cycle; the structure and extent of competition between educational institutions in subsectors; the cost structure of the industry, for determining the financing per capita (budget) by sub-sectors is basic; sales system for educational services and products; industry development trends; key success factors.

4. The management of education is a general scientific concept, principles, laws of development, which are the basis of the design of the development of an educational organization and the increase of its effectiveness.

5. The economics of education is a section of economic theory that studies the specificity of the various forms of educational activity and a scientific discipline that develops the current economic problems of the development of education, the rationalization of the pedagogical and economic activities of educational institutions and educational authorities.

The management of the EO must take into account the specific management system, ie a systematic approach to the theoretical understanding of the managerial activity of the EO. Such activities include managerial functions, implementation of principles and application of effective management methods.

The purpose of EO management is to ensure the concentration and organization of the joint activities of its team, in order to obtain the desired results at each stage of education. To do this, within a predetermined time frame, it is necessary to carry out managerial actions in a certain way: the elaboration of a curriculum, the programming of the courses, the monitoring of the results of the introduction of the pedagogical innovations. The implementation of these actions is a management function of the educational organization.

Thus, the educational organization acts as a socio-pedagogical system, because, on the one hand, it has all the characteristics of a social system, namely, it includes a set of individuals, as well as interactions, connections, relationships between people. On the other hand, it is a pedagogical system, because it fulfills the functions of personality development and growth, using a combination of means, methods, interconnected processes necessary to create an organized and focused pedagogical influence on personality formation.

Bibliography

1. Cheng Y.C., Tam W.M. Multi-models of quality in education. In: Quality Assurance in Education, 1997, 5, p. 22-32.
2. Combe I.A., Botschen G. Strategy paradigms for the management of quality: dealing with complexity. In: European Journal of Marketing, 2004, Vol. 38, no. 5/6, p.500-523.
3. Harvey L., Green D. Defining quality. In: Assessment & Evaluation in Higher Education, 1993, 18 (1), p. 9-34.
4. Kettunen J. A conceptual framework to help evaluate the quality of institutional performance. In: Quality Assurance in Education, 2008, Vol. 16, No. 4, p. 322-332.
5. Relja R. and other. School Effectiveness and Educational Management. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2016.159 p.
6. Sahney S., Banwet D.K., Karunes S. An integrated framework of indices for quality management in education: a faculty perspective. In: The TQM Journal, 2008, Vol.20, no. 5, p. 502-519.
7. Tam W.M. Measuring quality and performance in higher education. In: Quality in Higher Education, 2001, 7 (1), p. 47-54.
8. Vanttinen M., Pyhalto K.Strategy process as an innovative learning environment. In: Management Decision, 2009, Vol.47, No. 5, p. 778-791.

UDC: 338.2, 339.16

JEL Classification: F43, O40

**EU-TURKEY NATURAL GAS UNITY: OPPORTUNITIES AND CONSTRAINTS FOR
TURKEY TO BECOME A GAS HUB**

**UNITATEA DE GAZE NATURALE UE-TURCIA: OPORTUNITĂȚI ȘI CONSTRÂNGERI
PENTRU TURCIA PENTRU A DEVENI CENTRU ÎN LIVRAREA DE GAZE**

*KARA Bestenigar, Turkey, PhD student
Free International University of Moldova, Chisinau
GRIBINCEA Alexandru, PhD in economics, university professor,
Free International University of Moldova, Chisinau
COREACHIN Sergiu, manager, Moldovagaz*

*KARA Bestenigar, Turcia, doctorandă,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău
GRIBINCEA Alexandru, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău
COREACHIN Sergiu, manager, Moldovagaz*

Annotation: This study shortly deals with natural gas status of the world and natural gas relations specific to the EU and Turkey. Within this frame the topic of article has been researched in depth as follows: place of natural gas in global sense and outstanding features of natural gas compared to other hydrocarbons, worldwide gas outlook including demand and supply of Turkey and the EU, Turkey's place in the EU's energy policies, existing and possible pipeline routes to be able to deliver gas via Turkey to the EU, opportunities and constraints of Turkey to become a gas exporter of the EU and a regional gas hub itself. The topic of article is a current issue. In parallel with increasing demand, states having gas reserves place a great emphasis on energy issues. In this sense while they produce gas in their foreign policies, they keep under control the supply routes transporting extracted sources to the valuable markets. The situation also leads negotiations, cooperations and/or disputes. That's why energy security is expected to be one of determinant factors directing foreign policies of states on national and international scales in future. In this sense the main objective of the study was to reveal possible and remotely possible gas suppliers and pipeline routes to Europe through Turkey and existing obstacles in realization of these pipelines, possibility of gas imports from Turkey to Europe and chance of Turkey to become a gas hub.

Adnotare: Acest studiu tratează sumar situația gazelor naturale din lume și relațiile cu gazele naturale specifice UE și Turcia. În acest cadru, subiectul articolului a fost cercetat în profunzime, după cum urmează: locul gazelor naturale în sens global și caracteristicile deosebite ale gazelor naturale în comparație cu alte hidrocarburi, perspective de gaze la nivel mondial, inclusiv cererea și oferta Turciei și UE, locul Turciei în Politicile energetice ale UE, rutele existente și posibile ale conductelor pentru a putea furniza gaze prin Turcia către UE, oportunitățile și constrângerile Turciei de a deveni exportator de gaze al UE și un centru regional. Subiectul articolului prezintă o problemă actuală. În paralel cu creșterea cererii, statele care au rezerve de gaze pun un accent deosebit pe problemele energetice. În acest sens, în timp ce produc gaze, în politicile lor externe țin sub control rutele de aprovizionare care transportă surse extrase pe piețele valoroase. Situația conduce, de

asemenea, la negocieri, cooperări și / sau dispute. Acesta este motivul pentru care securitatea energetică va fi unul dintre factorii determinanți care direcționează politicile externe ale statelor la scară națională și internațională în viitor. În acest sens, obiectivul principal al studiului a fost de a dezvălui posibili furnizori de gaze la distanță și rutele conductelor către Europa prin Turcia, obstacolele existente în instalarea acestor conducte, posibilitatea importurilor de gaze din Turcia spre Europa și șansa Turciei de a deveni un centru de gaze.

Keywords: energy security, import, natural gas, pipeline, TANAP, the EU, the SGC, Turkey.

Cuvinte cheie: securitate energetică, import, gaze naturale, conductă, TANAP, UE, SGC, Turcia.

“Natural gas is hemispheric. I like to call it hemispheric in nature because it’s a product that we can find in our neighbourhoods”. George W. Bush

Introduction

As is known to all the world’s energy demand has grown especially since the Industrial Revolution. In the light of technological developments and improving quality of life energy consumption has become one of indicators determining development level of the states. Within this framework natural gas is estimated maintaining its influence on energy markets in a close future due to being the cleanest and more efficient and economic fossil fuel compared to other members of hydrocarbon family in the face of increasing use of renewables and so on.

Due to globally increasing demand on natural gas arising from factors such as technological developments, increasing world population or adverse weather conditions, states having large reserves have started to include it in their internal affairs and foreign policies. In this sense they also intend to control supply routes, possible suppliers and the most valuable markets to have a voice in international arena. Accordingly energy, economy and policy interact considering precedents.

Taking gas consumption and reserve levels into account, politically, economically and technologically developed regions were the largest consumers and demanders, while politically disturbed and economically weaker regions held the largest reserves. In this context it’s possible to consider natural gas as the “Soft Belly” of Europe with insufficient reserves and foreign-source dependence notably on Russia.

Turkey as partly European country also relies on foreign gas sources such as the EU, however, the country plays an important role in its energy policies as a transit country by taking advantage of organic bridge position between sources and costumers unlike other states of the Union.

Being used pipelines as a traditional foreign policy tool in this era, Turkey has strengthened its position in the eyes of the EU as a strategic transit country by forming the backbone of the Union’s comprehensive SGC Initiative likely to be extended with new sources in the future with TANAP. There is also a chance that Turkey even may become a gas exporter of the EU beginning with small quantities and a regional hub in the long term through inclusion of possible routes, new reserves likely to be discovered and after completion of structural deficiencies.

Materials and methods of research

Descriptive and survey models as well as historical, comparison and statistical methods were utilized in this study, while qualitative and quantitative data were collected within the frame of research methodology:

1. Historical method was used to determine the area of research, to acquire data, to analyse and to evaluate these data, and to find out previous, current statuses and results of the study for

the future. In this way research area of the article named "EU-Turkey gas unity: Opportunities and constraints for Turkey to become a gas hub" came forward, datas were acquired within the scope of scientific reseach and mentioned datas were developed by controlling whether they are veridical.

2. By survey model and historical method again, general development process and its impacts on the study's components were searched.
3. Dynamics in development of the study's main elements were studied by revealing their current statuses within the scope of the descriptive model.
4. Comparison method was used to find out changes and similarities and to analyse reasons behind all these changes.
5. Statistical method was used to classify and visualize datas through diagrams and tables.

Used datas in order to reflect developments, variables and indicators generated with recent historical and existing conditions in the study were acquired through various data collection techniques. In this sense literature and archive reviews were utilized as primary and secondary data collection techniques. Datas acquired from mentioned techniques fall into category of written and visual sources.

Within this frame work various published articles, books, news, interviews, reports, presentations and web-sites of public authorities related to given article via literature and archive reviews were studied to create verbal and visual analyses.

The purpose of the research is to investigate the flow of natural gas and the role of Turkey in the formation of a gas distribution center.

As a result of verbal analysis several important problems and obstacles, adopted policies and strategies as well as problem-oriented solutions were determined. Therewithal diagrams, tables and maps acquired as a result of literature review were prepared to demonstrate historical developments and changes.

In conclusion above-mentioned models and data collection techniques were utilized to reach the hypothesis.

Results and considerations

Natural Gas: Increasing Demand versus Declining Reserves. Despite recent developments supporting the change of landscape for the energy sector such as growing use of renewables and unconventional resources through improving technology and increasing investment in this direction, it can be seen that hydrocarbons will continue to dominate energy markets in the near future considering current reserves, overall supply and demand of the world. In this sense global demand for primary energy grew alone 2.9% in 2018, while contribution of gas consumption was 40% in this demand which also grew 5.3% alone [1;7].

Accordingly aforementioned rates bring this question to minds: Why natural gas becomes prominent among other fossil fuels?

Firstly, many environmentalists state that natural gas is the cleanest and is more efficient fossil fuel compared to other members of hydrocarbon family. Accordingly when natural gas is set on fire, it produces less greenhouse emissions than oil and coal. In this context its burning version produces approximately 40% less carbon dioxide than coal, 20% less than oil and about 15% less than wood. At the same time its burning version produces nitrogen oxides less than gasoline and diesel used for vehicles.

However it also plays an important role in electricity generation. Within this framework it was the second energy source in global power generation representing a share of 22% and the third fuel reflecting 24% of global primary energy in 2016 according to the report of the World Energy Council.

As to the reserves, global gas reserves were approximately 197 tcm. There was an upward difference about 700 bm^3 compared to 2017 due to increased reserves in Azerbaijan. In addition existing reserves were also larger with a small difference than oil sources and were smaller than coal reserves in 2018. In this sense considering current production levels and reserves (R/P ratio), natural gas is predicted to last in about 50.9 years while oil is projected to end in 50 years and coal is expected to run out in 132 years.

A more than 5 percent increase in demand and production of natural gas in 2018 as a result of transition from coal utilization for electricity generation, impact of climate as well as global economic growth, counting as the strongest growth rate for over three decades could be considered as the reason of decrease the life of reserves about 2,4 years compared to 2017. However with the help of emerging unconventional resources through developing extracting technologies and rising supplies of LNG, production of the world also increased over 5%. This demonstrated increasing tendency to use of natural gas and estimations showed that demand in this direction will maintain due to its important role in the world's transition to a cleaner, more affordable and secure energy.

Natural Gas: To be economically developed without reserves or to be politically chaotic with largest reserves? The global energy demand generally has grown rapidly since the Industrial Revolution. In this sense technological developments with recovery of the quality of life have led increasingly to energy dependence. Energy consumption which has become a daily necessity in modern society was recognized as an indicator of countries' development. However it has been also understood that energy production based on hydrocarbons to a great extent was a source of many interbedded environmental, economic and political subjects.

In this sense taking distribution of proved natural gas reserves historically into account, the Middle East and Central Asia (CIS countries The Commonwealth of Independent States (CIS)- is consisting of ten former Soviet Republics: Azerbaijan, Armenia, Belarus, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, Russia, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan and Ukraine.) have always been wealthy (See Table 1). In other words these two regions contain more than 70% of the world's sources.

Table 1. Distribution of proven natural gas reserves in 1998, 2008 and 2018 by region, % [2]

Region	1998	2008	2018
Middle East	39,4	43,3	38,4
CIS (Central Asia)	29,9	26,9	31,9
Asia Pacific	5,2	8,8	9,2
Africa	7,9	8,2	7,3
North America	5,3	5,1	7,1
South & Central America	5,2	4,4	4,2
Europe	4,2	3,2	2,0
Total in trillion cubic meters	130,8	170,2	196,9

It is a fact accepted globally that the Middle East and the CIS countries, generally have a very important place in world politics. However these two regions seem less effective economically in terms of power distribution in the world. Put it differently there isn't any country from these two regions excluding Russia and Saudi Arabia in the Group of Twenty (G-20 The Group of Twenty (G-

20) is the premier forum for its members' international economic cooperation and decision-making. Its membership comprises 19 countries plus the European Union, which are also the most major and industrialized economies of the world) [14]. The Group of Twenty which can be recognized as a symbol of "economic power" makes about 85% of the world economy and approximately 75% of world trade is carried out by member countries. Majority of G-20's "powerful and industrialized" economies mostly consisting of North American, Asia & Pacific as well as European countries are generally "poor" in terms of conventional energy sources notably oil and natural gas.

So if their reserve, consumption and production shares are considered in detail, a dramatic picture comes into prominence. While 18.3% of world's gas reserves were contained by Europe, Asia Pacific and North America, their gas consumption share was 62.3%; which was approximately twice higher compared to Middle East and CIS- the two dominating regions on energy markets.

Within this framework some of main countries paving the way for this significant consumption rate were United States by 21.2% in North America, China by 7.4% and Japan by 3% respectively in Asia&Pacific and Germany by 2.3%, United Kingdom by 2%, Italy by 1.8% and Turkey by 1.2% in overall Europe.

Conversely Russia by 11.8% in CIS, Iran by 5.9%, Saudi Arabia by 2.9% and UAE by 2.0% in the Middle East dominated in overall consumption shares of natural gas.

When considered consumption and production, almost all regions had surplus except for Europe and Asia Pacific. And comparing mentioned difference of these regions, Europe had a more visible deficit to meet its demand compared to Asia&Pacific.

Table 2. Production and consumption shares by region, % [2]

Region	Reserve share	Production share	Consumption share
North America	7.1	27.2	26.6
Asia Pacific	9.2	16.3	21.4
Europe	2	6.5	14.3
CIS	31.9	21.5	15.1
Middle East	38.4	17.8	14.4
South & Central America	4.2	4.6	4.4
Africa	7.3	6.1	3.9

So all these factors make the Middle East and the CIS regions so "special" in the eyes of poor regions in terms of reserves but strong in terms of economy and control of these regions are crucial and important for countries conducting the global power struggle.

While being influential in these regions are important for some global powers such as Japan, China, France or Germany to meet safely their own energy needs, it means for countries such as Russia and the US "to have a voice" in the sources met energy need of their competitors. However keeping these regions under control is generally important in terms of prevention of new global powers likely to emerge from the regions [6].

"Soft Belly" of Europe: Increasing demand parallel to chaining foreign dependence. As stated above Europe was the poorest region in terms of hydrocarbon sources. As a result of this and not being dependent on other countries, it has showed tendency to dense use of alternatives and the region including the European Union generally has developed policies and has encouraged citizens in this direction.

Within this framework, although Europe used nuclear energy and renewables, 74% of its primary energy demand was met by traditional hydrocarbons which made the region foreign-dependent (See Figure 1).

In this context natural gas was the second demanded conventional energy source of Europe after oil and the region consumed it more than twice it produced. Accordingly this situation has made foreign-dependent Europe one of the world's biggest natural gas importers and existing conventional energy status of the region in this direction could be seen as its soft belly.

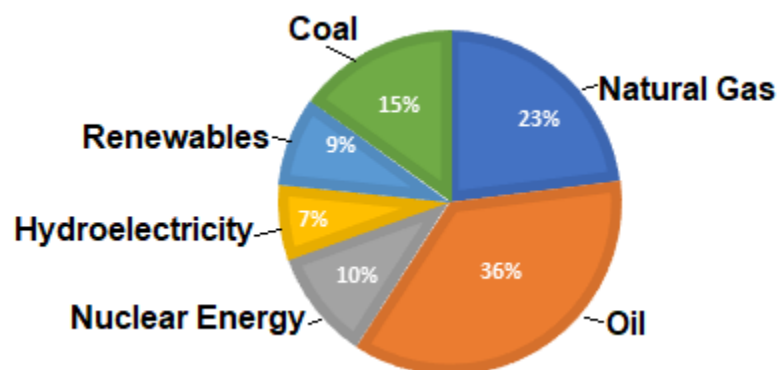

Figure 1. Primary energy consumption share of Europe in 2018, % [2]

So it's clear that gradual increase in demand on energy, use of fossil fuels and decreasing production were some significant reasons why Europe and the EU depended on imports. In this context with a 34-percent share in the world in 2018, Europe was the second largest gas importer after Asia Pacific with 5.9% of difference.

Within this framework Europe imported 320.6 bcm of gas, while 26,4% of it was carried via pipelines and 7,6% of it was imported as LNG. However share of Europe's LNG import showed a growth tendency of which rate was 1,8% during 2007-2017 period and reached 7,6% alone in 2018. Moreover Germany, Italy, United Kingdom, Turkey, France, Netherlands and Spain respectively were main importers of Europe, all of which were members of G-20 and most of which were economic engines of EU. However economic locomotives were net importers of EU [10].

In this sense Russia holding the biggest gas reserves of the world with a share of 39,8% was the main supplier of Europe including EU over the last decade (See Figure 2). And it also remained as the principal exporter in this direction in 2018 as well. Within this framework Russia's supply ratio was 36%, followed by Norway and Algeria by 22% and %9 respectively (See Table 3).

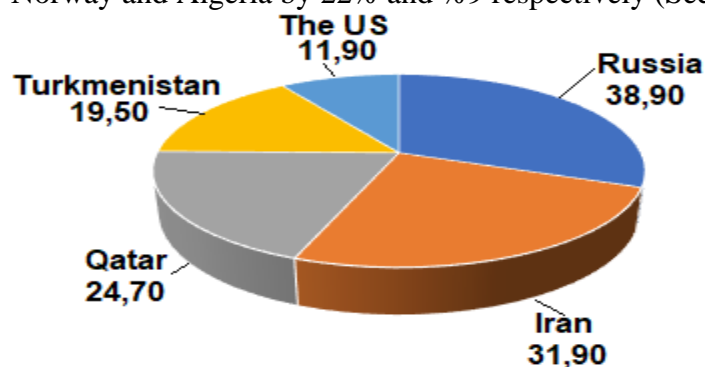

Figure 2. The Top 5 Countries with the Largest Proven Reserves of Natural Gas by 2018 (trill. m3) [2]

On the other hand Russia also remained as the largest gas supplier through pipelines in 2018 followed by Norway and Algeria again in total exports to Europe and 40% of Russian gas was transported through the routes, running from the Brotherhood, the Soyuz, the Northern Lights, the Yamal-Europe, the Blue Stream and the North Stream Pipelines (See Fig. 3) [4].

Figure 3. Major Natural Gas Pipelines of Russia [13]

Apart from Russia there was an interesting fact about Algeria and the Netherlands. In this sense both countries' gas exportation rates via pipelines were same in 2018 (See Table 3). The Netherlands contains the biggest gas reserves within EU as well as in Europe. As a result of more production than consumption, the Netherlands became a net supplier of Europe. However almost tripled import of LNG in proportion to 2017 and government's decision in 2018 to accelerate the shutdown of the country's major Groningen field arising from over-exploration linked earth tremors led the country's total production to decline from 43.91 bcm in 2017 to 36.47 bcm in 2018 [9, 12]. However taking the main LNG exporters to Europe by country into account, there was a picture where majority of actors changed. In this context Qatar by 32% and Nigeria by 18% and Algeria by 17% came into prominence as the top three major LNG importers of Europe in 2018. Although Russia and Norway also had significant shares by 10% and 6% respectively on Europe's LNG import market, their total share was already lower than Algeria (See Table 3).

Apart from that LNG export of the US was 5% in 2018 which was expected further increase thanks to its shale gas revolution as well as mutual energy cooperation (See Table 3). In respect to this Europe has emerged as the primary destination of the US on LNG in the beginning of 2019, followed by Asia. And cumulative EU imports of LNG from the the US has increased by 272% since July 2018 [7].

Table 3. The Major Natural Gas Suppliers of Europe in 2018 by Country [2]

No.	Countries	Supply via Pipeline	Supply as LNG	Total Supply
1	Russia	40%	10%	36%
2	Norway	24%	6%	22%
3	Algeria	7%	17%	9%
4	Netherlands	7%	-	6%
5	Qatar	-	32%	4%
6	Azerbaijan	2%	-	2%
7	Nigeria	-	18%	1%
8	The US	-	5%	1%
9	Libya	1%	-	1%
10	Iran	2%	-	1%
11	Trinidad&Tobaco	-	5%	1%
12	Peru	-	3%	**
13	Egypt	-	1%	**
14	Angola	-	1%	**
15	Others	17%*	2%	15%
Total		100%	100%	100%

* Only Other Europe

** Less than 1%.

Except for all these developments there was another interesting fact related to Iran. By 17%, the country took the second place globally after Russia, in terms of gas reserves (See Figure 2) while it held more than 1/3 of OPEC's reserves. But its share was only 2% in European import considering its geographic proximity.

Turkey: A "key" country connecting sources to customers. Turkey is a transcontinental Eurasian country. In this context 3% of the country's territory is located on European continent while 97% covers Asian continent.

In terms of economy Turkey has implemented structural reforms in many areas including macroeconomic and fiscal policies and has harmonized its laws and regulations with EU standards, while it also has transferred its government programs focusing on vulnerable groups and disadvantaged regions into practice. In this sense Turkish economy recovered well from the Global Economic Crisis (Turkish economy grew 8,49% and 11,11 % in 2010 and 2011 respectively according to data of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) and grew 4.8% annually in 2008-2018 period, while EU's mentioned ratio was approximately 1% and Turkey halved its poverty ratio between 2002 and 2015 [8].

Conclusions

Within this framework Turkish economy grew 7.4% alone in 2017 with the help of financial incentives, supportive macro prudential policies and loans provided through credit guarantee fund in order to recover economy and the impact of positive international conjuncture. With this growth it passed the G-20's history as the fastest-growing country in 2017.

In 2018 Turkish economy grew 2,5 % with the help of foreign demand with merchandise export and strong performance in tourism in spite of many uncertainties on global or national scales. In the first half of that year (2020) economic growth of Turkey was 6,2% through domestic demand and strong contributions came from investment channels. But in the second half 2019 domestic

demand lost acceleration due to rising prices and increasing costs of loans arising from shocks in currency and interest-rates and limitation of access to financing. That's why Turkish economy couldn't reach the desired growth level projected as 3,8% for 2020.

In this sense according to the New Economic Program for 2019-2021 Turkish government aimed to contribute to stabilization process of economy by implementing tight money and fiscal policies and a sustainable growth policy by minimizing risks originating from external financing needs, current accounts and inflation.

Thus Turkish economy grew 2,3% in 2019, which was expected to be 3,5% in 2020 and 5,0% in 2021 respectively and inflation rate which could be considered as the soft belly of Turkish economy declined from 20,8% in 2018 to 15,9% in 2019, which was estimated to be 9,8% in the end of 2020 and 6% in 2021 respectively. Finally current account deficit was aimed to be 2,47% in the end of 2020 and which was expected to reach 2,6% in 2021 versus a deficit of 4,7% in 2018.

Turkey being the 19th largest economy in the world and 8th largest economy in Europe with a GDP of around 766.5 billion USD has other several outstanding features specified below:

1. Turkey was the 5th largest trading partner of EU, and bilateral trade volume of Turkey and the EU was 153 billion EUR in 2018.
2. Turkey was the 7th most popular FDI destination in Europe as of 2017 and FDI to Turkey was 193 billion USD during 2003-2017 period,
3. Turkey was the 31th largest economy in export of trade in goods and the 29th largest economy in export of trade in services in the world while it was the 25th largest economy in import of trade in goods and the 42th largest economy in import trade in services in the world and,
4. The country's share in global import totalled 1,12% while its share global export totalled 0,86 according to WTO.

Bibliography

1. Aksan S. Eastmed" Türkiye olmadan zor, TRT News, January 2, 2020. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/eastmed-turkiye-olmadan-zor-451253.html>
2. BP Statistical Review of World Energy, 2019 p.30
3. BP "Statistical Review of World Energy 2019", BP p.l.c., UK, 2019. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>
4. Coreachin S. Europe and the Balkans' energy security: geo-strategic struggle. Conferința "Managementul politicilor de securitate al Uniunii Europene în Europa de Sud-Est", Chișinău, Moldova, 3 mai 2017, Chișinău: IRIM, 2017, pp.359-368.
5. Gazprom Exports, "Transportation", Gazprom, 2020. <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/transportation/>
6. Inat K. Dünya Politikasında Ortadoğu, Middle East Institute (ORMER), September 10, 2016. https://ormer.sakarya.edu.tr/20,3,,163,dunya_politikasinda_ortadogu.html
7. Itkonen A.K., Rietdorf L. "U.S. liquefied natural gas exports up by 272% as EU and U.S. host High-Level Business-to-Business Energy Forum", EC Press Corner, May 2, 2019. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_2313
8. OECD Data, "Real GDP Forecast 2009-2021", 2019. <https://data.oecd.org/gdp/real-gdp-forecast.htm>
9. Schaps K. Netherlands turns to LNG, Petroleum Economist, May 1, 2019. <https://www.petroleum-economist.com/articles/politics-economics/europe-eurasia/2019/Netherlands-turns-to-lng>

10. Scortescu S., Roșca P., Gribincea A. Comercializarea gazului lichefiat pe piața internă a Republicii Moldova. În: revista Studii Economice. Nr. 1-2 / 2010, pp. 174-177.
11. Southern Gas Corridor. What is Southern Gas Corridor?, 2020. <https://www.sgc.az/en>
12. Statline, “Natural gas balance sheet; supply and consumption”, CBS Statline, Netherlands, March 6, 2020. <https://opendata.Cbs.nl/#/CBS/en/dataset/00372eng/table?ts=1550525927372>
13. US Energy Information Administration, 2020.
14. World Bank, “Gross Domestic Product 2018”, World Development Indicators database, December 23, 2019. <https://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>

UDC: 351.82, 352.07

JEL Classification: H7

**PROBLEMS IN THE DEVELOPMENT OF THE ORGANIZATIONAL MECHANISM OF
THE MUNICIPAL MANAGEMENT SYSTEM IN ROMANIA**

**PROBLEME ÎN DEZVOLTAREA MECANISMULUI ORGANIZAȚIONAL AL
SISTEMULUI DE MANAGEMENT MUNICIPAL DIN ROMÂNIA**

*COCERHAN Mihai, PhD student
Free Internationalal University of Moldova, Chisinau
CĂLUGĂREANU Irina, PhD,
Academy of Economic Studies of Moldova*

*COCERHAN Mihai, doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău
CĂLUGĂREANU Irina, doctor în științe economice, conferențiar universitar,
Academia de Studii Economice a Moldovei*

Annotation: *The organizational mechanism of the municipal management system is perceived as a management model that requires the extension of the level of independence and responsibility of the municipalities, as well as the increase of the role of local self-government and the need for a balanced development of the entire economic system. At present, it is necessary to realize systemic, complex and qualitative indicators of sustainable development through the prism of the new organizational mechanism of the municipal management system. The modernization of the organizational mechanism of the municipal management system requires the application of the modern instrumentation developed for the management of the municipal public administration and to meet the requirements of a multilateral hierarchical system of county governance.*

Adnotare: *Mecanismul organizațional al sistemului de management municipal este perceput ca un model de management care necesită extinderea nivelului de independență și de responsabilitate a municipalităților, precum și creșterea rolului autogovernării locale și nevoia unei dezvoltări echilibrate a întregului sistem economic. În prezent este necesar să se realizeze indicatori sisteme, complexe și calitative de dezvoltare durabilă prin prizma noului mecanism organizațional al sistemului de management municipal. Modernizarea mecanismului organizațional al sistemului de management municipal necesită aplicarea instrumentariului modern elaborat pentru gestionarea administrației publice municipale și să se îndeplinească cerințele unui sistem ierarhic multilateral de guvernare a județului.*

Keywords: *organizational mechanism, municipal management, local administration, municipality, institutional development, self-government, model, staff, local autonomy, sustainable development.*

Cuvinte cheie: *mecanism organizațional, managementul municipal, administrația locală, municipiu, dezvoltare instituțională, autogovernare, model, personal, autonomia locală, dezvoltarea durabilă*

Introducere

Caracteristica managerial - economică a municipalității consideră că aceasta este o unitate structurală a economiei societății, sau un subsistem al sistemului economic. Acest subsistem include diverse elemente sociale, economice și juridice, dar principala caracteristică a economiei municipalităților este atașarea la anumite condiții geografice și resurse teritoriale.

Astfel, starea economiei comunităților locale depinde direct atât de factorii economici și sociali, cât și de nivelul general de dezvoltare instituțională și mecanismului organizațional al sistemului de management municipal a unei societăți, sistemul său juridic, instituțiile unei economii de piață, management, sfera socială și culturală.

Astăzi, dezvoltarea mecanismului organizațional al sistemului de management municipal se confruntă cu două tendințe principale - necesitatea extinderii nivelului de independență și de responsabilitate a municipalităților, precum și creșterea rolului autoguvernării locale, pe de o parte, și nevoia unei dezvoltări echilibrate a întregului sistem economic, pe de altă parte. Prin urmare, poziția municipalităților nu este exclusiv o chestiune „internă” a așezării locale - economia acestora fiind strâns integrată în sistemul social-economic al județului și al României per ansamblu. Astfel, dezvoltarea mecanismului organizațional al sistemului de management municipal și a municipiului nu poate fi izolată de procesele de dezvoltare social-economică a societății. Formarea unei societăți informaționale globale și a unei economii post-industriale și europene stabilește noi condiții pentru activitatea economică, creează noi provocări și amenințări pentru comunități și necesită un mecanism organizațional al sistemului de management municipal corespunzător. Criteriile de creștere economică astăzi nu mai pot fi singurii indicatori ai dezvoltării social-economice și ai obiectivelor de management al municipiului. În prezent este necesar să se realizeze indicatori sistemic, complexe și calitative de dezvoltare durabilă prin prisma noului mecanism organizațional al sistemului de management municipal.

Material și metodă

Aparatul instrumental-metodologic al cercetării este bazat pe utilizarea metodelor științifico-manageriale, economico - generale și speciale: abstracto-logice, economico-statistice, structuro-funcționale, constructive. În procesul cercetării au fost utilizate metodele analizei sistemice, modelării economico-matematice, statisticii matematice, precum și metodele analizei economice. Baza informațional-empirică a cercetării au format-o materialele monografiilor, articolelor în publicații periodice și speciale, publicațiilor științifice, precum și materialele conferințelor științifico-practice în domeniul administrării publice. Au fost folosite acte normative, rapoarte ale administrației locale, date statistice, articole și rapoarte științifice, expuse pe paginile Web guvernamentale și ale centrelor științifice din lume și documentele primare al administrării publice.

Rezultate și discuții

În etapa actuală, prioritatea Uniunii Europene constă în creșterea calității vieții umane, nivelului educației și ocrotirii sănătății, gradului de soluționare a problemelor de mediu, dezvoltării culturii, științei, disponibilității resurselor naturale, rentabilității societăților comerciale, nivelului concurenței în regiune, dezvoltării întreprinderilor mici, stării comunicațiilor și a altor facilități de infrastructură. De asemenea situația demografică, calitatea resurselor de muncă, nivelul culturii economice și a muncii, nivelul de dezvoltare creativă și intelectuală a cetățenilor, potențialul acestora de asemenea reflectă prioritățile UE. Creșterea economică și soluționarea problemelor financiare de azi nu ar trebui să fie un obstacol pentru calitatea vieții generațiilor viitoare.

O problemă particulară este atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă la nivelul municipalităților. Administrația publică locală ar trebui să se concentreze pe crearea de sisteme care să permită atingerea obiectivelor de dezvoltare economică și socială, luând în considerare un management echilibrat din punct de vedere al mediului, soluționarea problemele din trecut și prevenind cele de viitoare. În combinație cu această sarcină, trebuie să fie luată în considerare și distribuția socială echitabilă, prevenirea tensiunii sociale, conflictele interregionale, interetnice și religioase.

Putem spune că, autonomia locală din România se formează ca o instituție socială stabilă și eficientă, capabilă să stabilească obiective și să rezolve probleme locale de dezvoltare durabilă. Anume la nivelul autoformărilor municipale, trebuie să se realizeze pe o bază unică și fundamentală, procesul complex de integrare a autonomiei locale și a puterii publice centrale, care și presupune scopul dezvoltării sociale și economice strategice a societății, compus din dezvoltarea teritoriilor sale individuale.

Totuși, în prezent există o tendință către naționalizarea autonomiei locale, ceea ce duce la o serie de probleme în dezvoltarea municipalităților locale. Acest aspect vizează, îndeosebi, dependența financiară a multor municipalități de bugetele județene, sau de stat. Ca rezultat, structura internă a organelor administrative se bazează pe puterea executivă și se adaptează la soluționarea sarcinilor tactice și nu strategice - rezolvarea problemelor financiare urgente și a problemelor de afaceri prioritare.

Trebuie remarcată și pasivitatea societății civile locale, care nu tinde să se implice în cadrul proceselor de autogovernare locală, iar de multe ori nu prezintă suficientă activitate în alegerile municipale. De fapt, principala problemă este nesoluționarea aspectelor cu privire la măsura includerii sistemului de autogovernare locală în puterea guvernamentală - adică problema autonomiei autogovernării locale și a mecanismelor relațiilor județene și ineficiența mecanismului organizațional al sistemului de management municipal. Cartea Europeană a Autonomiei Locale, adoptată în 1985 și ratificată de statul român prin Legea nr. 199/1997, reprezintă cadrul legal al autonomiei locale [5; 6; 7]. Astăzi, în comunitățile științifice și politice există puncte de vedere polare. Astfel, de exemplu, L. Popescu și Profiroiu A. consideră că autonomia locală este o zonă funcțională specială a puterii publice centrale, parte a unui sistem unic de administrare publică [9]. Mulți autori văd în dezvoltarea independenței și autonomiei administrației publice locale tendințe periculoase care conduc la o slăbire a puterii publice centrale și la o breșă a fundației administrației publice a țării.

Lipsa unei abordări științifice, metodologice, politice unice privind sistematizarea principiilor managementului municipalităților duce la scăderea eficacității practicilor manageriale și împiedică dezvoltarea teritoriilor locale și soluționarea rapidă a problemelor sociale și economice regionale. Autorul consideră că eficiența deciziilor manageriale este deosebit de pronunțată în sfera economică. Urgența numeroaselor încercări de reformă nu prea este justificată. Orice încercări de optimizare în acest domeniu sunt întotdeauna criticate din cauza lipsei unei funcții obiective de administrație publică, a unor indicatori integrali recunoscuți pentru evaluarea calității acesteia și a metodelor corecte de măsurare a acestora.

Organizarea activităților practice referitoare la managementul municipalităților din România necesită astăzi nu numai cunoașterea teoriei managementului, a economiei politice, teoriile structurii sociale, dar și cunoașterea experienței internaționale și în special europene. Dacă vorbim despre experiența administrării municipalităților din afara țării noastre, este necesar să distingem, în primul rând, cele două modele cele mai comune și cunoscute: anglo-saxon și continental [3].

Modelul anglo-saxon este predominant în principal în țările cu același sistem juridic: Marea Britanie, SUA, Canada, India, Australia, Noua Zeelandă, etc. Caracteristicile sale fiind:

- 1) un grad ridicat de autonomie a autogovernării locale, electivitate, control clar și constant al autorităților publice locale de către societatea civilă;
- 2) lipsa administrațiilor publice locale (autoritățile administrației publice locale);

Principiul de bază aici este „de a lua decizii independente în limitele puterilor acordate (de exemplu, în Marea Britanie, puterile sunt acordate de parlamentul țării, în SUA de către state, adică la nivel regional). Organele alese ale autogovernării locale, în cadrul legii, tradițiilor, practici consacrate, precedente juridice, independent și pe propria responsabilitate, soluționează probleme care nu sunt de competența statului. Reglementarea de stat poate fi realizată într-o formă indirectă, de exemplu, prin adoptarea de legi model pe care administrațiile locale le pot implementa pe teritoriul lor, cu anumite modificări. Controlul de stat asupra activităților autorităților locale se realizează prin control judiciar. Mijloacele de influență a statului pe teritoriile locale sunt subvențiile de stat. Modelul continental este răspândit în țările Europei continentale (Franța, Italia, Spania, Belgia) și în majoritatea țărilor din America Latină, Orientul Mijlociu și Africa (fostele colonii franceze). Caracteristicile acestuia sunt:

- 1) combinarea autogovernării locale și a administrației publice locale (autoritățile administrației publice locale), alegeri și desemnarea membrilor;
- 2) ierarhie definită a sistemului de management în care autonomia locală constituie un element inferior al puterii superioare de stat;
- 3) autonomie limitată a administrației publice locale.

Un exemplu de astfel de model este Franța, unde autonomia locală este asigurată la nivel de comune, iar cantoanele și județele mai mari reprezintă nivele de guvernare locală, elemente ale autogovernării reapar la nivel de departament pentru a fi înlocuite complet de puterea centrală la nivel regional. Principala verigă a autonomiei locale este comuna, fiecare comună are propria sa autoritate reprezentativă - consiliul și primar-ales dintre adjuncții consiliului. Primarul și Deputații Consiliului Municipal, care lucrează pe o bază permanentă, formează municipalitatea. În același timp, „primarul este funcționar public. Activitățile primarului sunt controlate de consiliul municipal și de comisariatul administrativ al republicii. Acesta din urmă monitorizează, de asemenea, legalitatea deciziilor luate de comună și, dacă este necesar, face apel la instanță pentru anularea acestora (principiul controlului administrativ nu se mai aplică consiliului municipal). În Germania, Austria, Japonia și în unele țări post-socialiste și în curs de dezvoltare, funcționează modele mixte care încorporează diferite caracteristici ale modelului anglo-saxon și continental.

Cea mai semnificativă caracteristică a municipalităților din țările democratice - prezența unui sistem dezvoltat de autogovernare locală, instituționalizarea formală și informală a mecanismelor și procedurilor pentru alegerea și controlul autorităților locale și transparența activităților acestora. Acest lucru face posibilă utilizarea unor mecanisme mai flexibile pentru gestionarea dezvoltării municipalităților, în special, pentru utilizarea mecanismelor parteneriatului social, pentru atragerea mediului de afaceri la soluționarea problemelor sociale.

Instituționalizarea structurală a sistemelor internaționale de autogovernare municipală este destul de diversă. Cu toate acestea, în țările democratice dezvoltate, principiul asigurării sistemelor de management are două obiective principale: 1) protejarea drepturilor și libertăților cetățenilor, inclusiv dreptul lor la autogovernare și 2) asigurarea dezvoltării social-economice a teritoriilor, care nu trebuie să fie în detrimentul protecției mediului și dezvoltării culturale.

Structurile organizatorice pentru gestionarea municipalităților din mai multe țări occidentale sunt mai puțin standardizate. De exemplu, în Statele Unite, aproximativ 55% din toți angajații sectorului public sunt angajați în sistemul de autogovernare locală. Teritoriile statelor sunt împărțite în județe, principalul autogovernare al județului este un consiliu, un comitet sau o conducere aleasă

direct de societatea civilă, sau funcționari aleși de organele de autogovernare de nivel inferior. În total sunt trei mii de județe. În 20 de state, județele sunt împărțite în unități administrativ-teritoriale de bază (village, township), unde societatea civilă alege și consiliile locale. De asemenea unități administrativ-teritoriale sunt și așezările urbane cu statut de municipalități - city și orașe mici - town; autoritate locală este un consiliu municipal ales.

În Canada, sistemul de guvernare locală este și mai divers. Acesta este ghidat în mare parte de tradiții locale și are diferențe semnificative nu doar la nivelul diferitor provincii, ci chiar și la nivelul diferitor localități și orașe din aceeași provincie. Autogovernarea municipală nu este considerată un nivel separat de putere, municipalitățile nu sunt împuternicite cu drepturi constituționale, aceste drepturi sunt stabilite de autoritățile legislative provinciale care le conferă municipalităților. Adică, fiecare provincie din Canada (în total sunt 10 provincii) are propria lege cu privire la autogovernarea municipală. Chiar și în cadrul unei provincii, în diferite orașe sau localități, pot fi diferite forme de organizare a autogovernării.

Cu toate acestea, experiența multor forme de organizare a administrației locale din Canada este foarte interesantă. De exemplu, în orașul Quebec (capitala provinciei Quebec), sistemul guvernamental local este cât mai aproape de cetățeni. O astfel de apropiere este asigurată de sistemul multi-nivel de autogovernare: în oraș (cu aproximativ 52534 de mii de locuitori), există două niveluri inferioare ale autogovernării - consiliile districtuale și consiliile raionale. Sistemul în ansamblu arată astfel:

- 1) Consiliul municipal format din 37 de deputați, precum și primarul orașului ales prin vot universal;
- 2) 8 consilii de district, fiecare dintre care este format din deputați aleși din acest district;
- 3) 28 de consilii raionale (fiecare cu 9 membri - trebuie să existe 4 bărbați și 4 femei, precum și un reprezentant al mediului de afaceri).

În cadrul consiliilor raionale, unui membru al consiliului raional în medie îi revin aproximativ 2.000 de locuitori. În Quebec, un cetățean nu doar poate participa la o ședință a consiliului raional, ci și poate lua cuvântul și pune orice întrebare care îl interesează cu privire la problemele locale, pe când în România la întrunirile administrațiilor publice locale de obicei, aceștia nu sunt prezenți. O mare importanță în organizarea activității autorităților locale este buna dezvoltare a legislației din Canada privind accesul la informații. Legea federală din 1985 stabilește că toate informațiile privind activitățile autorităților guvernamentale și ale autorităților publice locale sunt accesibile, excepții de la această regulă sunt reduse la minimum, motivate și extrem de specifice. Această lege influențează structura autorităților de auto-governare - obligă la crearea în fiecare autoritate și organism de conducere a unui coordonator pentru accesul liber a cetățenilor la informații, responsabil de primirea cererilor și oferirea răspunsurilor. Această lege determină caracterul complet al proiectării website-urilor. De exemplu, un vizitator al site-ului oficial a orașului Quebec poate să se familiarizeze cu planul anual de activitate a consiliului municipal și a comitetului executiv, să afle programul reuniunilor nu doar a consiliilor, ci și a comisiilor permanente și a comisiilor municipiului, consiliilor districtelor și raioanelor. De asemenea se publică obligatoriu agendele pentru următoarele reuniuni și procesele verbale a evenimentelor deja organizate.

Institutul de administrație publică locală este o parte integrantă și extrem de importantă a sistemului politic și economic din UE, după cum reiese din Carta europeană a administrației locale menționată mai sus, care a fost elaborată și adoptată la inițiativa Conferinței permanente a autorităților locale și regionale din Europa în 1985 [10].

Scopul Cartei este de a asigura și proteja drepturile autorităților locale de auto-governare ca fiind cele mai apropiate de cetățeni și de a le oferi posibilitatea de a participa în luarea deciziilor cu

privire la condițiile lor de viață. Așa cum a fost conceput de autorii acestui document, Carta a fost elaborată pentru a completa cu conținut real principiile de bază ale Consiliului Europei: menținerea conștiinței democratice în Europa și protecția drepturilor omului. Principala direcție a Cartei este de a demonstra că gradul de autonomie al administrațiilor publice locale este criteriul principal pentru o democrație autentică.

De exemplu, Carta oferă următoarea definiție a autonomiei locale: „Autonomia locală se referă la dreptul și capacitatea reală a administrațiilor publice locale de a reglementa și gestiona o parte semnificativă a activităților de stat, acționând în cadrul legii, pe propria responsabilitate și în interesul populației locale”. Definiția de mai sus, precum și alte principii ale Cartei, reflectă rezultatul unei practici istorice vechi de secole privind organizarea vieții publice la nivel municipal, precum și rezultatul căutării celui mai potrivit sistem de management social pentru interesele comunității locale și a servi intereselor naționale a statului, care are posibilitatea de a utiliza mai eficient puterile, transferând o parte din funcțiile sale municipalităților.

Cu toate acestea, o perioadă îndelungată au rămas deschise întrebările cu privire la domeniul de autoritate care trebuie să fie atribuit comunităților locale și „cât de mult” ar trebui să fie implicată administrația locală în treburile statului, adică care sunt perspectivele legate de aplicarea principiului legal al subsidiarității. Subsidiaritatea este un concept fundamental și formator de structuri pentru cultura politică și juridică a UE. În prezent, la nivelul Uniunii Europene, aplicarea principiului subsidiarității este stabilă, în principal, prin Tratatul de la Amsterdam (1997), Tratatul de la Maastricht restructurat (1993), Tratatul privind Uniunea Europeană. Articolul 5 din tratat prevede: „Comunitatea acționează în limitele competențelor sale definite de prezentul tratat și a obiectivelor stabilite anterior. În domeniile care intră în competența sa exclusivă, comunitatea acționează în conformitate cu principiul subsidiarității, dacă și întrucât, obiectivele acțiunii propuse nu pot fi îndeplinite suficient de către statele membre și, prin urmare, datorită domeniului de aplicare și rezultatelor acțiunii propuse, acestea pot fi atinse mai cu succes de către Comunitate”. Astfel, în conformitate cu principiul subsidiarității, comunitatea locală trebuie să aibă prioritate față de structurile regionale și de stat. Aceasta are o importanță economică majoră, deoarece toate problemele economice, care la nivel local pot fi soluționate cel mai eficient (în interesul individului și al comunității locale) trebuie să fie în competența comunității locale. În cadrul teoriei neoinstituționalismului, instituțiile statului pot interveni în dezvoltarea economică numai în cazurile de „eșecuri ale pieței”, adică în cazurile în care nu funcționează eficient mecanismele de autogovernare a sistemului.

Utilizarea experienței străine în managementul municipalităților în condițiile societății române se confruntă cu particularitățile procesului istoric al României, trăsăturile structurale ale economiei, trăsăturile culturii, tradițiile, mentalitatea. În anii de după 1968 s-a dezvoltat o abordare a municipalităților ca așezări economice, iar dezvoltarea socială a fost văzută ca o „suprastructură” asupra funcției principale, „de bază” - punerea în aplicare a politicii industriale, realizarea obiectivelor industriale și economice. Prevalau metode tehnocrate și stiluri de management, dezvoltarea teritoriilor locale a avut loc în cadrul planurilor centralizate pentru dezvoltarea așezărilor în cadrul politicii de stat de „distribuție rațională a forțelor productive”. Un control birocratic total a fost exercitat asupra tuturor sferelor de producție și a vieții sociale a comunităților locale.

O astfel de moștenire a dus la probleme economice și sociale suplimentare ale municipalităților române. Dezvoltarea bazei de resurse în municipalități s-a dovedit a fi neechilibrată. Astăzi, printre principalele probleme în domeniul gestionării dezvoltării municipalităților din România, se pot distinge următoarele:

- 1) lipsa unei riguroase metodologii de calcul a structurilor administrațiilor municipalităților;

- 2) lipsa de specialiști în administrația municipalităților;
- 3) lipsa resurselor financiare, în special pentru sfera socială;
- 4) locuri de muncă scăzute din cauza lipsei locurilor de muncă;
- 5) rentabilitate scăzută a întreprinderilor industriale;
- 6) dezvoltarea slabă a întreprinderilor mici;
- 7) presiune antropică sporită asupra mediului în locurile de localizare a întreprinderilor industriale.

O soluție complexă și sistematică a problemelor municipalităților azi se efectuează în baza dezvoltării autoguvernării, creșterea fiabilității feedback-ului la toate nivelele, dezvoltarea mecanismului organizațional al sistemului de management municipal și, prin aceasta, depășirea posibilității dictaturii de către stat. În această direcție, evoluează majoritatea statelor care demonstrează eficiență în condiții moderne.

Luând în considerare tendințele globale de reformă a autoguvernării locale, realitățile formării unui sistem de autorități publice în România astăzi, denotă schimbări instituționale a sistemului de gestionare a municipalităților și dezvoltarea mecanismului organizațional al sistemului de management municipal contemporan. Necesitatea modernizării economiei, trecerea țării la o cale inovațională de dezvoltare prezintă noi provocări pentru sistemul de management a județelor și municipalităților.

Criza financiară din toamna anului 2008 a adus o accelerare suplimentară în căutarea noilor fundamente ale politicii regionale și a modalităților de reformare a sistemului guvernamental municipal. Acest proces este, de asemenea, catalizat printr-o analiză a eficienței realizării practice a proiectelor naționale, a căror implementare a arătat necesitatea de a ține cont de specificul regional. Trebuie avut în vedere faptul că statul a declarat deja principalele obiective ale reformei autoguvernării locale: apropierea autorităților locale de societatea civilă și creșterea eficacității participării lor la dezvoltarea social-economică a municipalităților.

O analiză a procesului actual de reformare a sistemului de management administrației locale ne permite să formulăm principii generale în conformitate cu care are loc acest proces:

- 1) participarea largă a societății civile în realizarea autoguvernării locale prin constituirea unui mecanism de colaborare și consultare cu societatea civilă;
- 2) controlul autorităților locale de către societatea civilă și responsabilitatea autorităților locale față de cetățeni;
- 3) inadmisibilitatea concentrării puterilor la o singură persoană sau la un organism local de autoguvernare;
- 4) participarea obligatorie a autorităților publice locale și a societății civile la soluționarea problemelor social-economice;
- 5) claritatea competenței administrației publice locale;
- 6) obligația de a furniza cetățenilor un set minim stabilit de servicii sociale în toate municipalitățile;
- 7) responsabilitatea administrațiilor publice locale față de stat pentru executarea puterilor de stat și - aplicarea legilor.

Vorbind despre reforma autoguvernării locale, stipulată în Strategia pentru consolidarea administrației publice 2014 - 2020 este necesar să pornim de la faptul că aceasta este inițiată și realizată de către stat, care are un număr limitat de mecanisme. Principalul mecanism pentru implementarea funcțiilor statului, în special în domeniul autonomiei locale este reglementarea legislativă. Avantajele acestui mecanism includ universalitatea și obligativitatea îndeplinirii

condițiilor prevăzute de lege și realizarea responsabilității pentru nerespectarea acestora. Al doilea mecanism, direct legat de primul, este supravegherea și controlul respectării legii.

Analiza practicii actuale de reformă a autonomiei locale și a mecanismului organizațional al sistemului de management municipal face posibilă rezolvarea următoarelor probleme care necesită reglementări legislative (inclusiv reglementări mai detaliate în raport cu cea existentă):

- 1) asigurarea condițiilor necesare îndeplinirii obiectivelor stabilite în Strategia Europa 2020, dar și pentru a contribui la creșterea impactului utilizării fondurilor europene în administrația publică;
- 2) mecanisme de implementare a formelor de participare a societății civile la implementarea autonomiei locale și de responsabilizare a acestora în vederea sprijinirii procesului de implementare, monitorizare și evaluarea acestor inițiative de reformă (există cazuri de opunere a autorităților locale, inclusiv prin reglementarea legală locală, la participarea cetățenilor în rezolvarea problemelor de importanță locală);
- 3) mecanisme de implementare a controlului societății civile asupra activităților autorităților locale (de multe ori procedurile necesare în regulamentele municipalităților sunt extrem de complicate);
- 4) garantarea realizării principiului separării puterilor în autoritățile locale și delimitarea competențelor între acestea (se încearcă concentrarea puterilor la o singură persoană);
- 5) clarificarea competenței autonomiei locale în ceea ce privește problemele legate de dezvoltarea social-economică a municipalităților și formarea de stimulente pentru participarea activă a administrațiilor locale la abordarea acestor probleme;
- 6) stabilirea unor standarde sociale minime de stat și, pe baza acestora, spectrul de servicii municipale obligatorii, precum și asigurarea furnizării acestora;
- 7) clarificarea fundamentelor și formelor de responsabilitate ale autorităților locale față de stat pentru executarea responsabilităților transferate și aplicarea legilor.

Astăzi, dezvoltarea cadrului legal și instituțional, reformele de piață și democratizarea funcției publice au dus la creșterea posibilităților potențiale de dezvoltare social-economică a municipalităților din România. Cu toate acestea, în prezent se impun cerințe mai mari față de cadrele de conducere a serviciilor municipale. Personalul municipalităților din România trebuie să fie profesioniști, cu abilități în domeniul tehnologiilor moderne de management animați de spirit de corps, să aibă capacitatea de analiză a sistemului, abilități de analiză strategică, să aibă o cultură profesională ridicată care vor contribui la articularea și implementarea proiectelor strategice de dezvoltare a societății. În același timp, procesul de selecție va fi corelat cu mandatele instituțiilor publice și obiectivele strategice ale acestora. Sarcina modernizării economiei române, trecerea la o cale inovațională de dezvoltare ar trebui să fie însoțită de schimbări semnificative atât la nivelul implementării politicii publice centrale, cât și la nivelul sistemelor locale de gestionare și autogovernare.

În municipalități, trebuie găsit un echilibru între mecanismul organizațional al sistemului de management municipal sistemelor de administrație publică și autogovernare. Politica anilor '90, bazată pe principiul „luați suveranitatea atât cât doriți”, nu a reușit. Între timp, înțelegerea faptului că înființarea unei economii europene este posibilă numai în baza legăturilor sale regionale este din ce în ce mai confirmată. Potrivit unor savanți, progresul inovațional este posibil atunci când se implementează o strategie de susținere a „punctelor de creștere” - adică suportul și sprijin administrației publice centrale pentru județele-lider cărora pot fi delegate puteri suplimentare. Cu toate acestea, rămâne actuală problema egalizării economice a regiunilor. Secțiunea regională, totuși, rămâne unul dintre cele mai puțin dezvoltate elemente ale politicii economice centrale. Există multe ambiguități, chiar de natură pur teoretică și metodologică, de exemplu, în ce măsură optimă este

posibilă o astfel de egalitate, luând în considerare diferențele geografice, climatice ale județelor României.

Dinamismul sistemelor social-economice, baza lor instituțională și schimbările din mediul extern determină semnificația caracteristicilor noțiunii „dezvoltare durabilă” cu referire la dezvoltarea mecanismului organizațional al sistemului de management municipal. Evaluarea durabilității ca element al unei definiții sistematice a eficacității influențelor manageriale, este necesară atât pentru formarea programelor de dezvoltare locale, cât și pentru ajustarea situației actuale prin schimbarea mecanismului sistemului de management.

În prezent, sunt cunoscute un număr semnificativ de interpretări ale conceptului „dezvoltare durabilă” și anume „dezvoltare stabilă”, „sustenabilitate”, „echilibru” (tabelul 1) [8,9,10,11].

Tabelul 1. Analiza interpretărilor existente ale conceptului „dezvoltare durabilă”
[elaborat de autor]

Sursa	Interpretare
Raportul Brundtland	Dezvoltarea durabilă este dezvoltarea care urmărește satisfacerea nevoilor prezentului, fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi.
Jodha N.S.	Dezvoltarea durabilă presupune capacitatea unui sistem de a menține un nivel bine definit de performanță în timp, și dacă i se impune, de a ridica acest nivel prin legăturile sale cu alte sisteme fără a-și diminua potențialul propriu pe termen lung.
Iuliana Precupețu	Dezvoltarea durabilă reprezintă un proces de schimbare în care exploatarea resurselor, direcția investițiilor, orientarea dezvoltării tehnologice și schimbarea instituțională sunt considerate atât cu nevoile din viitor, cât și cu cele din prezent”.
Strategia Națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030	Dezvoltarea durabilă reprezintă dorința realizării unui echilibru, o sinteză între aspirațiile cetățeanului născut liber, societatea de care depinde și prin care se definește și contextul care permite realizarea de sine. Acest echilibru pornește de la om, actor central care caută un echilibru individual și condiții favorabile pentru a se realiza. Condițiile favorabile sunt influențate de societatea care trebuie să îl susțină și să îl motiveze și de mediul prin care se regăsește și își poate găsi echilibrul. Rolul statului în con-textul dezvoltării durabile este să ajute la realizarea acestui echilibru, nu doar pentru cetățenii de acum, dar și pentru generațiile viitoare.
Popescu C.	Dezvoltare durabilă este o nouă atitudine față de mediul ambiant, modificarea relațiilor dintre om și natură în sensul stabilirii. unui nou parteneriat între cele două entități, a echilibrului și armoniei între ele.
Sabu E.	Dezvoltarea durabilă a regiunii este o astfel de situație în care populația are posibilitatea să își îmbunătățească cu adevărat traiul, să simtă garanțiile stabilității, încrederii pentru viitorul copiilor.
Alpopi C., Neamțu B.	Dezvoltare durabilă - creștere economică care asigură satisfacția nevoilor materiale și spirituale ale generațiilor prezente și viitoare, menținând totodată echilibrul ecosistemelor dezvoltate istoric.
	Dezvoltarea durabilă - păstrarea pe termen lung a condițiilor pentru reproducerea potențialului regiunii (componentele sociale, resurse naturale, de mediu, economice și alte componente) într-un mod echilibrat și orientat social.

Evident, obiectivul dezvoltării durabile a teritoriului este valoarea pozitivă a creșterii economice. Apoi, sustenabilitatea dezvoltării municipale este o caracteristică complexă care presupune o dezvoltare dinamică pe termen lung a economiei teritoriului în mod echilibrat vizând resurselor disponibile și orientarea socială.

Managementul dezvoltării municipale reprezintă actualitatea și eficiența reformelor în sfera economică și socială, satisfacția populației pentru aceste reforme și calitatea vieții în general. Din perspectiva metodologiei, managementul sustenabilității dezvoltării municipale ar trebui să fie luată în considerare în contextul a trei relații:

- 1) în strânsă unitate cu durabilitatea economiei naționale și a segmentelor sale regionale;
- 2) în corelarea sustenabilității unei singure entități municipale cu sustenabilitatea sistemului social-economic județean ca entitate integrată;
- 3) din poziția unei singure municipalități, structura sa administrativă.

Trebuie menționat că, conform legităților privind analiza sistemului, stabilitatea oricărui sistem este determinată de prezența în el a unor mecanisme de autoreglare. Un astfel de regulator în cadrul problemei analizate sunt organele de stat cu un nivel superior de guvernare. Mai mult, impactul lor de reglementare se manifestă atât prin stabilirea anumitor norme și reguli (mediu instituțional), cât și prin impact direct prin asistența financiară acordată fiecărui județ.

Pentru a face față diverselor tulburări, regulatorul în sine trebuie să aibă și diverse raze de acțiune. Mai mult, cantitatea acestor raze de acțiune poate fi determinată destul de precis. Dacă variația stării sistemului este în limita de măsură, adică variația admisă este egală cu A_C și variația tulburărilor este finită și egală cu A_B , atunci nivelul variației a regulatorului este determinată de formula:

$$\frac{A_B}{A_C} = A_p \quad (1)$$

Dacă variația regulatorului se potrivește exact cu formula dată, atunci regulatorul este perfect. Evident, legea variației necesare, ca lege a durabilității, este aplicabilă numai sistemelor cibernetice. În condiții naturale creșterea diversității elementelor, relațiilor și raporturilor nu crește gradul de siguranță, ci, dimpotrivă, duce la o scădere a stabilității datorită complexității gestionării unei varietăți mari.

Formalizarea oricărui fenomen sau proces are ca scop aprofundarea cercetării pentru a obține obiectivitate în judecățile referitoare la starea sa, pentru a reduce la minim erorile în luarea deciziilor. Sursele științifice existente au identificat tendințe de evaluare a proceselor de dezvoltare pe principii de plafon și logică. Valoarea critică a indicilor economici indică necesitatea influenței manageriale operative pentru a schimba tendințele nedorite. Prin urmare, stabilirea unor valori limită recunoscute universal pentru consecințe normative posibile contribuie la înțelegerea reciprocă al agenților economici, populației și guvernului în evaluarea nivelului de dinamism al economiei.

Procesul de management presupune existența unui scop, pe care îl urmărește și îl respectă. Prin urmare, în cazul managementului municipalității, scopul este atingerea, păstrarea și menținerea dezvoltării durabile a sistemului prin gestiunea instrumentelor de management al acestuia.

În prezent există un număr mare de instrumente de management a sistemelor municipale, printre care cele mai principale fiind următoarele: politica investițională, politica inovațională, politica de clustering economic, politica de susținere întreprinderile mici și mijlocii (IMM), crearea zonelor teritoriale cu regimuri economice speciale și planificarea strategică. Acestea sunt strâns legate între ele și nu există o municipalitate să implementeze doar unul dintre ele.

În același timp, instrumentele sus-menționate sunt reflectate în Tabelul 2, sunt foarte diferențiate în dependență de influența exercitată asupra sistemelor economice municipale [1; 2; 3; 4].

Tabelul 2. Instrumente de management a sistemelor municipale [elaborat de autor]

Instrumente de management	Influența exercitată
Planificarea strategică	procesul de creare și implementare a algoritmilor de acțiune legate de performanțe și deadlin-uri orientate spre realizarea obiectivelor de lungă durată cu privire la dezvoltarea social-economică a municipaliității și teritoriilor aferente.
Politica investițională	un sistem de măsuri orientat spre determinarea structurii și volumului investițiilor, sursele investiționale și direcționarea utilizării social-economică al acestora.
Politica inovațională	Organizarea unei baze politice, juridice, economice și organizaționale favorabile pentru stimularea și creșterea eficienței economice a capacității inovaționale, precum și promovarea și fortificarea interacțiunii domeniilor de cercetare și dezvoltare cu agenții economici.
Politica de susținere a IMM	crearea condițiilor economice, juridice, politice pentru dezvoltarea liberă a IMM.
Politica de clustering economic	un sistem de măsuri și mecanisme de susținere a grupurilor și inițiativelor de cluster, care asigură o creștere a nivelului de dezvoltare economică a teritoriului municipaliității dezvoltarea instituțiilor care stimulează formarea clusterelor și implementării inovațiilor.
Crearea zonelor teritoriale cu regimuri economice special	atragera investițiilor și stimularea dezvoltării activității antreprenoriale prin introducerea unor regimuri juridice speciale de activitate.

Cel mai mare interes prezintă instrumente de management precum politica de clustering a economiei, politica investițională și planificarea strategică, deoarece au drept scop creșterea competitivității teritoriului prin dezvoltarea diferitelor forme de afaceri, creșterea activității inovaționale, creșterea nivelului și calității vieții populației, stimularea interacțiunii dintre stat, antreprenariat, comunitate științifică și populația locală, precum și au un efect cuprinzător asupra tuturor sferelor de activitate vitală a municipiilor.

Concluzii

În concluzie, modernizarea mecanismului organizațional al sistemului de management municipal necesită aplicarea instrumentarului modern elaborat pentru gestionarea administrației publice municipale și să se îndeplinească cerințele unui sistem ierarhic multilateral de guvernare a județului. Elaborarea unui sistem de documente de planificare și prognoză pentru organizarea activității municipaliității este o condiție necesară pentru formarea unui sistem de management eficient. Iar pentru a atinge cele mai semnificative obiective pe termen lung, un management eficient trebuie să găsească un echilibru în distribuția resurselor pentru rezolvarea sarcinilor conflictuale ale managementului operațional și strategic, ceea ce sugerează o combinație optimă a eforturilor.

Bibliografie

1. Alexandru Ioan, Ivanoff I., Gilia C. Sisteme politico-administrative europene. Târgoviște: Ed. Bibliotheca, 2008, 576 p.
2. Androniceanu A. Noutăți în managementul public. București: Ed. Economică, 2003, 112 p.

3. Forsell A. Reform Teory Meets New Public Management in New Public Management - The Transformation of Ideas Practce. By Tom Cristhensen and Per Laegreid Ashgate, Cornwall, 2003. 353p.
4. Калугаряну И.В., Кочерхан М.П. Проблемы оценки конкурентоспособности муниципальных образований Румынии. В: Интерактивная наука, 2019, №12 (46), p.28-33
5. Legea administrației publice locale nr. 215/2001. In: Monitorul Oficial nr. 123 din 20 februarie 2007. <https://lege5.ro/Gratuit/gezdenryhe/legea-administratiei-publice-locale-nr-215-2001>
6. Legea nr. 286/2006 pentru modificarea și completarea Legii administrației publice locale nr. 215/2001. In: Monitorul Oficial al României nr. 621 din 18 iulie 2006. <https://lege5.ro/Gratuit/ha3tgnrq/legea-nr-286-2006-pentru-modificarea-si-completarea-legii-administratiei-publice-locale-nr-215-2001>
7. Legea nr. 199/1997 pentru ratificarea Cartei Europene a autonomiei locale, adoptată la Strasbourg la 15 octombrie 1985. <https://lege5.ro/Gratuit/geytamry/legea-nr-199-1997-pentru-ratificarea-cartei-europene-a-autonomiei-locale-adoptata-la-strasbourg-la-15-octombrie-1985>
8. Precupețu I. Strategii de dezvoltare comunitară. București: ed. Expert. 2006, 102 p.
9. Profiroiu A., Popescu I. Bazele administrației publice. Bucuresti: Ed. Economica, 2005. 478p.
10. Raportul Brundtland. https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/sustainable_development.html?locale=ro
11. Strategia Națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030. <https://www.edu.ro/sites/default/files/Strategia-nationala-pentru-dezvoltarea-durabila-a-Rom%C3%A2niei-2030.pdf>

UDC: 352.07, 338.2

JEL Classification: H12

MUNICIPAL SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS IN CONDITIONS OF CRISIS AND ORGANIZATIONAL STRESS

SISTEMELE SOCIO-ECONOMICE MUNICIPALE ÎN CONDIȚII DE CRIZĂ ȘI STRES ORGANIZAȚIONAL

*ARAMA Alexandru, PhD student
Free Internationalal University of Moldova, Chisinau*

*ARAMĂ Alexandru, doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău*

Annotation: Crisis management of the socio-economic system to some extent should always be difficult. Crisis management of the socio-economic system is management that identifies the economic and managerial dangers of the crisis and organizational stress, as well as an analysis of its symptoms, measures to reduce the negative effects of the crisis, and use its factors for further development. The possibility of crisis management is determined primarily by the human factor. Conscious human activity allows you to search and find a way out of critical situations, concentrate efforts on solving problems, and use the experience of overcoming crises and organizational stress. In addition, the possibility of crisis management is determined by knowledge of the cyclical nature of the development of socio-economic systems. This allows you to predict crisis situations. The need for crisis management of socio-economic systems is determined by the development goals of the municipality.

Adnotare: Gestionarea crizelor a sistemului socio-economic într-o oarecare măsură ar trebui să fie întotdeauna dificilă. Gestionarea crizelor a sistemului socio-economic este managementul care identifică pericolele economice și manageriale ale crizei și stresului organizațional, precum și o analiză a simptomelor acesteia, măsuri pentru reducerea efectelor negative ale crizei și utilizează factorii acesteia pentru o dezvoltare ulterioară. Posibilitatea gestionării crizelor este determinată în principal de factorul uman. Activitatea umană conștientă vă permite să căutați și să găsiți o cale de ieșire din situații critice, să concentrați eforturile pe rezolvarea problemelor și să folosiți experiența de a depăși crizele și stresul organizațional. În plus, posibilitatea gestionării crizelor este determinată de cunoașterea naturii ciclice a dezvoltării sistemelor socio-economice. Acest lucru vă permite să prezice situații de criză. Necesitatea gestionării crizelor a sistemelor socio-economice este determinată de obiectivele de dezvoltare ale municipalității.

Keywords: municipal management, crisis, organizational stress, public administration, municipal socio-economic systems, diagnosis system, modern catastrophe theory, municipal economy, finance, environment, human resources, life cycle

Cuvinte cheie: managementul municipal, criza, stresul organizatoric, administrația publică, sistemele socio-economice municipale, sistem de diagnostic, teoria modernă a catastrofelor, economia municipală, finanțe, mediu, resurse umane, ciclul de viață

Introducere

Particularitatea economiei municipale constă în caracterul ei social, dependent de eforturile administrațiilor locale care pot rezolva eficient problemele sociale de proporții semnificative așa ca furnizarea de locuințe, servicii municipale, servicii în domeniul educației, asistență medicală, cultură și alte domenii. Administrația publică din România trebuie să adopte și să implementeze valorile administrative, care s-au consacrat în spațiul administrativ european: transparența, predictibilitatea, responsabilitatea, adaptabilitatea și eficiența. Cu toate acestea, procesele de reformă a autogovernării locale au dezvăluit în același timp multe probleme asociate cu lipsa unei baze manageriale și economice, lipsa unei delimitări clare a competenței între organele guvernamentale de diferite niveluri, lipsa competențelor reale și a împuternicirilor a managementul municipalității, asimetria în nivelurile de dezvoltare a teritoriilor, lipsa de resurse umane profesionale și de înaltă calificare.

În condiții de criză managementul sistemelor socio-economice municipale a demonstrat că personalul administrativ și managerial este supus stresului organizatoric. Personalul administrativ și managerial, sectorul real și populația nu consideră sistemul socio-economic municipal ca o structură teritorial-economică unică, care respectă legile pieței și are capacitatea de a conduce societatea socio-economică competent și independent. Cu toate acestea, în prezent, managementul municipalității are oportunități reale și diverse de impact anti-criză asupra situației socio-economice la nivel local, în special cu utilizarea diagnosticului municipal. Lipsa unei cercetări cuprinzătoare în domeniul gestionării crizelor sistemelor socio-economice municipale, formarea unui sistem de diagnostic municipal în lumina stresului organizatoric și a situației economice actuale a determinat relevanța subiectului de cercetare ales.

Material și metodă

Aparatul instrumental - metodic-metodologic al cercetării constă în utilizarea metodelor și modelelor științifico-sistemice, economico - manageriale și speciale: metodele teoriei dezastrelor, abstracto-logice, economico-matematice. Printre metodele comune utilizate se poate distinge: analiză și sinteză, deducție și inducție, dar printre speciale: metode de expertiză, economice și statistice, financiare și analiza economică, organizațională și funcțională, comparativă. Baza informațională a studiului a fost datele statistice, materiale ale organizațiilor internaționale, monografiilor, articolelor în publicații periodice și speciale. Au fost folosite acte normative, rapoarte ale administrației locale, expuse pe paginile Web guvernamentale și ale centrelor științifice internaționale.

Rezultate și discuții

Impactul organizatoric al managementului local asupra dezvoltării economice municipale acordă o concentrare și accelerare proceselor de dezvoltare a teritoriului bazate pe realizarea capacităților potențiale ale acestuia și crearea condiții favorabile. În același timp, activitatea organelor administrației publice locale pentru dezvoltarea economică în condițiile de criză nu constă în gestionarea directă a businessului care operează pe teritoriul municipalității, dar se concentrează în primul rând pe oferirea oportunităților pentru activitate economică.

Prin noțiunea de criză în sensul larg al cuvântului se subînțelege o stare a organizațiilor municipale care anticipează trecerea ei la un alt nivel. Schimbarea nivelului poate să nu aibă loc dacă managerii nu reușesc să învingă antagonismele interne și externe ale organizației. Acestea pot fi diferite metode de concordanță și subordonare a intereselor părților componente ale unui scop comun, la fel și alte forme de asigurare a indestructibilității. În caz de necorespondere a intereselor sus menționate, o altă variantă inevitabilă pentru depășirea crizei este schimbarea calității organizației sau lichidarea ei [9].

Dacă în primul caz managementul municipal nu suportă schimbări radicale, cu toate că poate trece prin schimbări esențiale în limitele obiectivelor principale ale organizației, în cel de al doilea caz, de obicei, ea își schimbă fața și drept rezultat trece în altă formă de gestiune. În mod corespunzător se schimbă și managementul ei, devenind de fapt o altă organizație. Stres organizațional constă în împărțirea strictă a rolurilor pentru asigurarea executării rapide a ordinelor administrative și cont rolul pe materii a executorilor și în același timp constă în distanțarea funcțională pentru soluționarea operativă a problemelor de resurse umane și realizarea permutării și numirii conducătorilor de diferit nivel, fără proceduri de coordonare, pentru care organizația aflată în stare de criză nu dispune de timp [2]. Aceasta necesită funcții specifice, forme și metode de lucru al aparatului administrativ și managerial, perfecționarea tehnologiilor de interacțiune [4].

Dacă privim firmele economice municipale conform ramurii lor, atunci în timpul crizei organizațiile sunt afectate de cele mai esențiale alterații și substituiri calitative. Dacă în organizațiile de comerț, furnizare și vânzare, consultanță, bănci și companii de investiții, situația de criză persistă o perioadă scurtă de timp, atunci în companiile industriale acest lucru poate dura ani (5 sau mai mulți ani). O imagine mai simplificată este observată în companiile de prelucrare a lemnului, transport, companii în producția de materiale de construcție, etc. În condițiile actuale, acest fapt pune problemele crizei pentru organizațiile municipale în prim plan, deoarece aceste procese sunt cel mai dificil de gestionat și sunt mai proeminente în economia municipală. Primul motiv pentru criza obișnuită (sau extraordinară) din companie, ca și în mediul macro, este reducerea cererii globale. Acest lucru determină o reducere a producției, a locurilor de muncă și a investițiilor. Ieșirea din situație este posibilă în următoarele moduri:

- 1) prin investiții externe pentru îndeplinirea unor comenzi speciale;
- 2) prin restructurarea internă și trecerea la producția de produse cu cerere constantă;
- 3) împărțirea organizației după principiul unei instalații de producție (mai rău - conform principiului tehnologic) și lăsând unitățile mai profitabile ca formațiuni independente.

Istoricul economic sugerează că o stare critică este caracteristică oricărei organizații în timpul evoluției sale și indică acumularea unei mase critice de „inhibitori” (factori de frânare), a căror eliminare sau activare este necesară pentru a continua procesul de producție (funcționarea organizației) sau tranziția. se află într-o nouă fază [5]. În condiții de criză organizația de regulă trece printr-o perioadă lungă de acumulare a "inhibitorilor". Ieșirea din situația de criză poate fi atât imediată sau treptată) în rezultatul unei acțiuni de o singură dată (defolt, faliment, comasare, schimbarea profilului de activitate, fărâmițare etc.), cât și de lungă durată, în procesul transformărilor evolutive [1]. Teoria economică a echilibrului sistemului capitalist concurențial, formulată de K. Marx [7], era în acord cu concepțiile mecanicii newtoniene despre echilibrul macrosistemelor, Figura 1.

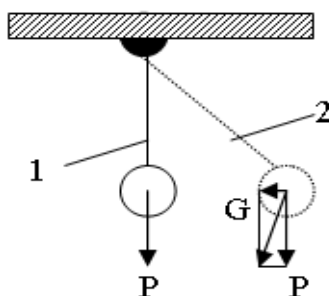

Figura 1. Echilibrul autoreglabil al sistemelor închise [1]

G – forța de revenire; P – forța inerției

În conformitate cu aceste idei acumularea forțelor negative în timp ce pendulul se depărtează de la punctul de echilibru (poziția "2") îl aduce în final la poziția inițială (poziția "7"), deoarece cu cât se depărtează mai mult pendulul de la axa verticală, cu atât e mai mare umărul forței centrifuge uniforme. Acest model al proceselor economice permite destul de ușor să se analizeze factorii interni ai funcționării organizației și făcând abstracție de la mediul extern, să se elaboreze modele optime de conducere a organizației [6]. Neajunsul acestei metode este desconsiderarea factorilor mediului extern, care pe măsura complicării sistemelor economice, a informatizării masive, globalizării economiei se intensifică brusc.

Mult mai aproape de realitățile economice se prezintă modelul funcționării organizației, ce ia în considerație factorii cheie ai mediului său extern cu acțiune directă (mediul de afaceri) și indirectă. Într-o asemenea situație echilibrul în organizație nu vine automat numai din contul mijloacelor interne, ci și din contul acțiunilor externe ce se intensifică pe măsură ce organizația se depărtează de starea de echilibru. Acest fapt reprezintă organizația ca un element de autoreglare într-un macrosistem mai mare figura 2.

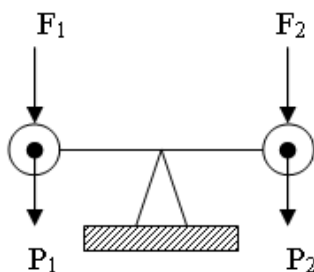

Figura 2. Echilibrul sistemului deschis [1]

Condiția echilibrului: $P_1 + F_1 = P_2 + F_2$ (nu este obligatoriu ca: $P_1 = P_2, F_1 = F_2$)

Un astfel de model echilibrat al funcționării organizației, în principiu, satisface exactitatea necesară a calculelor economice și poate fi utilizat ca bază la nivel micro și macro. Dar trebuie să ținem cont și de faptul că dezvoltarea unei organizații implică și inegalitatea forțelor economice antagonice și prezența în sistem a unui factor care acționează uniform într-o direcție progresivă. Această condiție coincide cu concluziile teoriei dezastrilor, care presupune că sistemele economice nu trebuie să fie în echilibru [8].

În practică aceasta se manifestă prin faptul că compania industrială în procesul ei de dezvoltare trece prin diferite etape ale activității ei (Figura 3): creștere; stabilizare; stagnare; restructurare; creșterea într-o nouă calitate.

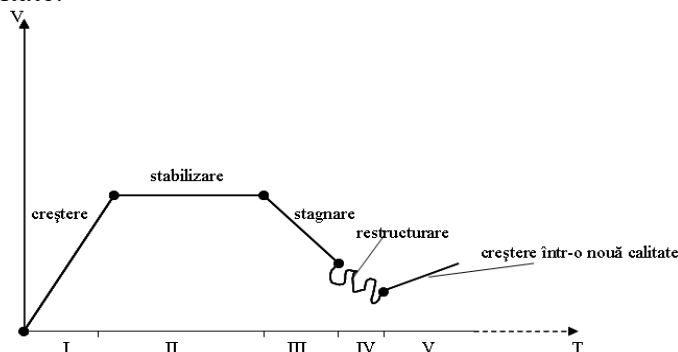

Figura 3. Ciclul de viață al organizației [1]

La etapa, în care una dintre forțe prevalează în organizație (când echilibrul nu este egal cu zero), sistemul este distrus, stagnează (stadiul III), trece în haos (stadiul IV). Prezența pe termen lung a organizației în situația celei de-a patra etape, când absența forțelor structurale necesare, poate duce la distrugerea completă - falsă. A treia și a patra etapă (și începutul celei de-a cincea etape) din ciclul de viață al organizației evidențiază situația ei de criză, managementul în care are trăsături specifice, ceea ce face posibilă distingerea ei într-o formă specială numită „gestionarea crizelor”, în etapele III și IV, în cadrul procesului punerea în aplicare a gestionării crizelor, există forțe interne și externe ale organizației economice, în urma cărora echilibrul este restabilit la un nivel diferit al calității sale. organizației. În ciclul de bază al activității de afaceri a unei organizații, există 5 etape (stări) [6]:

- 1) stare expresivă este crearea unei organizații, formarea structurii ei. În această etapă, este nevoie de mai multă atenție și asistență din partea organizațiilor externe, reprezentate de companii mari, organe de stat și municipale, pentru ca organizația creată să nu se lichideze ("să nu se usuce")
- 2) starea de stabilizare - organizarea și cucerirea unui segment de piață, creștere calitativă;
- 3) stare violentă - o situație stabilă a pieței, o strategie agresivă. Companii violente sub forma: național-violente („leu mândru”); violent internațional („puternic elefant”); violent distructiv („hipopotam lent”). Prima formă este caracteristică organizațiilor industriale care lucrează energetic la scară națională. A doua formă este tipică pentru organizațiile multidisciplinare mari, cu filiale din alte țări. A treia formă indică senzori hipertrofiați cu un management deficitar de către o organizație care vede apusul său ca un sistem economic dinamic și se pregătește pentru o transformare calitativă;
- 4) stare comutativă caracterizată printr-o scădere a organizării. Aceasta simplifică structura și o împarte în organizații mai mici, care se specializează în producția de produse diverse - de obicei, cu o muncă de calitate slabă. Lucrările de cercetare științifică și de proiectare și construcție au fost întrerupte. Producția nu se dezvoltă și nu se reia. Piața de vânzare cu amănuntul se restrânge și se localizează;
- 5) stare latentă - caracterizată prin starea distructivă a unei organizații care a încetat să existe în calitatea sa anterioară. Profilul de producție este complet reproiectat.

Aplicativ figurii de mai sus a ciclului de viață al organizației din figura 3, sistemul de etape propus se coordonează în modul următor:

- 1) 1 etapă (creșterea) - starea de patent;
- 2) 2 etapă (stabilizarea) - starea violentă;
- 3) 3 etapă (stagnarea) - starea comutantă;
- 4) 4 etapă (restructurarea) starea latentă (moartea) sau cea de experient (renașterea într-o stare nouă).

În fiecare dintre situațiile de mai sus, există diferite niveluri de pericol în ceea ce privește schimbările calității organizației, trecerea acesteia pe o cale de funcționare într-o criză, datorată atât factorilor de mediu interni cât și externi. Nivelul de predispoziție al stării organizației la trecerea la o altă calitate determină nivelul acesteia de criză.

Teoria matematică a dezastrelor, formulată în anii 70 ai secolului trecut, descrie schimbările bruște caracteristice gestionării crizelor în sistemele economice. Noile tranziții sunt considerate dezastruoase[8]. În organizația aflată în stare de echilibru indicele ei rezultat este - Profitul (P1) ce poate fi descris cu ajutorul funcției de tipul $P1 = f1(x, y)$, care corespunde grafic unei suprafețe fără încrețituri (P1), unde fiecărei semnificații a argumentului îi corespunde o semnificație anumită C și punctul C1 proiectat pe suprafața XY conform Figurii 4.

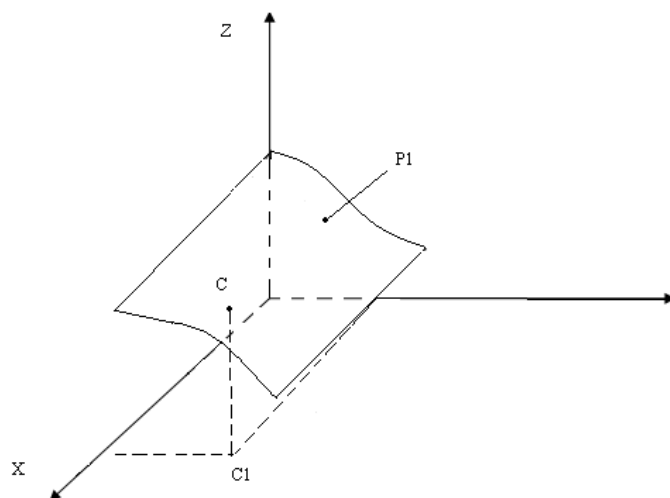

Figura 4. Stare de echilibru a întreprinderii în criză conform indicelui ei rezultat [1]

Starea de criză a organizației este descrisă folosind alte condiții matematice mai complexe care caracterizează inegalitatea rezultatelor (funcțiilor) de la conversia parametrilor interni și externi (argumente). Consecințele inegale ale aceluiași acțiuni administrative la intervale de timp diferite sunt destul de răspândite. Astfel de funcții de rang inferior pot fi descrise schematic pe o suprafață P_2 în sistemul de coordonate cubice din figura 5, unde rândul valorilor ale argumentului unei acțiuni administrative corespunde a două valori ale funcției (rezultatul unei acțiuni administrative).

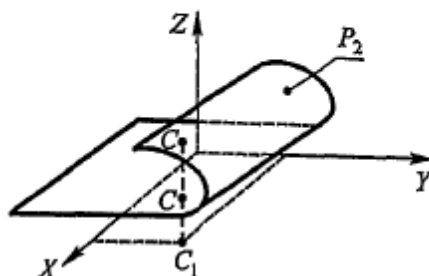

Figura 5. Suprafața cu fisuri în sistem cubic de coordonate [1]

Într-o astfel de funcție, în proiecția sa pe suprafața XY în punctul C_1 de pe suprafața P_2 C_1 corespund două puncte – C și C^1 . Cu toate acestea, regularitatea proporțiilor de argumente și funcții asigură funcționarea stabilă (fără crize) a organizației, al cărei mecanism este descris în formula matematică de mai sus. Formula matematică a rezultatelor acțiunilor administrative în cadrul unei organizații aflate într-o criză (în condiții de stres organizatoric) poate fi reprezentată ca o suprafață de asamblare (Figura 6), unde aceeași decizie administrativă în management municipal poate avea rezultate diferite nu numai în funcție de timp, ci și alți parametri (de exemplu, condiții socio-economice speciale pentru organizațiile municipale pentru livrări cu ridicata, creșterea agresivității furnizorilor de energie, schimbarea loialității autorităților, acțiuni neașteptate de către donatori etc.).

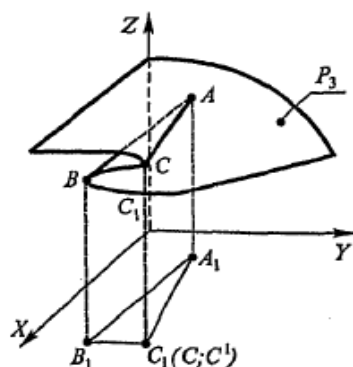

Figura 6. Suprafața de asamblare (în punctul A se întâlnesc două încrețituri) [1]

În același timp, unele dintre aceleași decizii administrative în momente diferite și în condiții diferite (indicate în paranteze) pot duce la dezastru (încetarea activității, faliment etc.).

Formula matematică pentru reflectarea acțiunilor administrative asupra stării organizației descrise pe suprafața ansamblului (P_3) demonstrează un grad ridicat de instabilitate a sistemului economic, starea lui de criză, vezi Figura 6. Dacă proiecția punctelor pe o suprafață cu fisuri pe suprafața din jurul punctului A corespunde valorilor apropiate de punctele din diferite fisuri (deasupra și de jos), atunci, pe măsură ce te îndepărtezi din punctul A de pe abscisă, această diferență crește semnificativ și poate provoca un dezastru. În figura 6, punctul A_1 de pe suprafața XY corespunde unei singure valori - A la suprafață. Dar punctul C_1 corespunde a două puncte, foarte departe unul de celălalt pe suprafață - C și C^1 .

Această dependență indică faptul că pe suprafața organizației descrise sub forma unui ansamblu a sistemului socio-economic, incertitudinea rezultatelor acțiunilor administrative este ridicată. Ele pot fi atât pozitive, cât și negative în amplitudini mari, chiar și în cazul acțiunilor administrative minore. În plus, conform teoriei catastrofelor, rezultatele gestionării crizelor depind substanțial de succesiunea acțiunilor administrative. Figura 6 arată că saltul în rezultate când se deplasează în direcția de la C_1 la B_1 este mai mic decât în direcția de la B_1 la C_1 . Acest lucru într-un formular model atestă rezultatele negative și pozitive foarte ridicate ale gestionării crizelor a sistemelor socio-economice municipale în fața stresului organizațional în organizațiile aflate în criză, care necesită avaritate crescută în relații, evaluări și decizii, și acțiuni.

În gestionarea crizelor a sistemelor socio-economice municipale în condiții de stres organizațional, unul dintre punctele principale este de a determina nivelul de stabilitate al organizației sau inerția acesteia. Acest lucru se datorează necesității de a determina cât de departe de punctul de dezastru se află organizația pentru a stabili corect cursul adecvat de acțiune. Dinamica schematică a sustenabilității organizației poate fi reprezentată de:

1. Un grafic al dependenței balanței de plăți sau a profitului față de prețurile energiei, Figura 7;

2. Graficul dependenței de venituri din personalul de salarizare, Figura 8.

În Figura 7, punctul A caracterizează stabilitatea ridicată a organizației municipale în ceea ce privește creșterea prețurilor la energie, punctul C, dimpotrivă, semnalează un dezastru care se apropie, care poate fi cauzat chiar și cu o ușoară creștere a prețurilor pentru o anumită componentă a producției.

În figura 8, punctul A indică o scădere strânsă a veniturilor în cazul unei creșteri ulterioare a fondului salariului personalului. La rândul său, punctul C indică o rezervă semnificativă a organizației pentru creșterea salariilor personalului, adică subliniază starea de stabilitate (inerție).

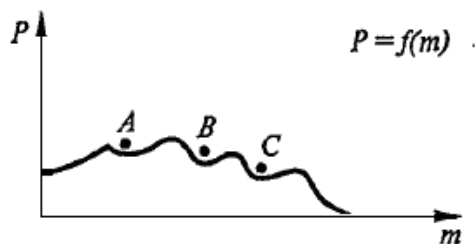

Figura 7. Graficul dependenței profitului(P) de prețurile la resursele energetice (m) [1]

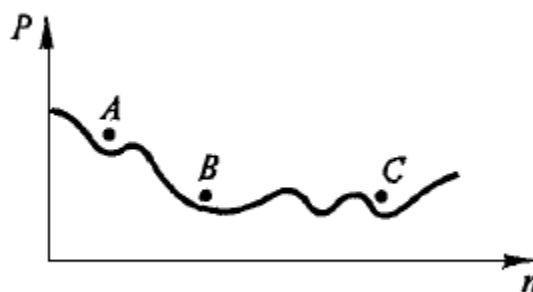

Figura 8. Graficul dependenței profitului (P) de fondurile de salarizare a muncii (n) [1]

Printre simptomele stării pre-catastrofale a unei organizații municipale, se pot distinge următoarele:

- 1) o lungă perioadă de activitate fără efectul investițiilor;
- 2) variabilitate mare a parametrilor principali ai organizației la cea mai mică acțiune;
- 3) prezența mai multor opțiuni pentru statutul stabil al organizației în care poate fi transformată cu puțin efort de către alte organizații;
- 4) ireversibilitatea abaterilor în funcționarea organizației și a altor modificări posibile;
- 5) o creștere constantă a arieratelor de impozite și a altor plăți în valoare de 10% trimestrial, ținând cont de inflație;
- 6) o creștere a arieratelor salariale cu 10% pe lună;
- 7) creșterea datoriilor față de organizațiile din mediul de afaceri cu 30% pe an;
- 8) apariția pozițiilor de grevă în echipă;
- 9) creșterea gradului de neîndeplinire a mărturiilor de către managerii mijlocii din cauza nemulțumirii lor față de acțiunile managerilor superiori;
- 10) o creștere bruscă a acțiunilor represive;
- 11) agravarea bruscă a relațiilor de conflict, care provoacă stres organizațional;
- 12) lipsa capitalului circulant pentru majorare;

Procesul de apropiere cu organizarea dezastrului este arătat schematic în figura 9.

Acestea și alte simptome, generale sau separate, pot semnala abordarea unei organizații implicate într-un dezastru natural și necesită un management urgent pentru a dezvolta și implementa măsuri preventive [3].

Pentru modelarea proceselor economice în organizațiile aflate în stres organizațional și criză, pot fi folosite concluziile lui J. Soros [10], potrivit cărora aceleași metode și criterii nu pot fi aplicate în gestionarea crizelor a sistemelor socio-economice municipale în condiții de stres organizațional.

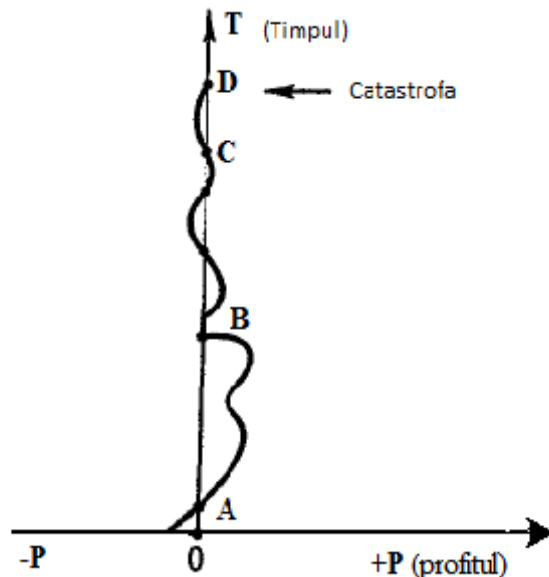

Figura 9. Graficul apropierii organizației de catastrofă [1]

Concluzii

În concluzie, se poate remarca faptul că organizațiile municipale sunt un element al sistemelor socio-economice care se dezvoltă și stagnează conform anumitor legi; putem observa că procesele de declin și dezvoltare a activității de afaceri au și anumite limite de amplitudine temporală care le depășesc. duce la o stare ireversibilă - la nivelul anterior de stabilitate. Depinde de următoarele: în primul rând, organizațiile municipale lucrează strâns cu finanțele și depind direct de procesele de declin și progres; În al doilea rând, globalizarea economiei face ca organizațiile municipale să depindă nu numai de instituțiile financiare, ci și de caracteristicile dinamice ale gestionării sistemelor socio-economice municipale sub stres organizațional și a altor elemente ale mediului extern (conurenți, furnizori, conglomerate transnaționale, geneza tehnologiilor și tehnicilor, instituții de stat și publice etc.). Argumentele date formează domeniul de definiție a funcției, ale cărei valori corespunzătoare sunt umbrite de granițele tranziției organizației la o altă substanță (cu alți parametri calitativi: mărimea, structura producției, nomenclatura producției, personalul). Astfel, situația de criză din organizațiile municipale este un fenomen economic și tehnologic complex, ocupând un segment destul de mare. Scăderea stabilității organizației, caracteristică acestui stat, necesită aplicarea gestionării crizelor a sistemelor socio-economice municipale în această perioadă de timp sub stres organizațional.

Bibliografie

1. Burlacu N., Călugăreanu I. Managementul anticriză: curs universitar. Ch.: ULIM, 2012. 327 p.
2. Comunicarea de criză <http://managementcrize.files.wordpress.com/2012/03/comunicarea-de-criza-suport-de-curs.pdf>.
3. Dochia A. Fragmente de criză. București: Expert, 2010. 262 p.

4. Drucker P. The essential Drucker. Selectie din lucrarile de management ale lui Peter F. Drucker. Editura Meteor Press, 2010, 304 p.
5. Gosse B. Économie managériale. Paris: Montchrétien, 2009. 745 p.
6. Kotler Ph., Caslione J. Managementul și marketingul în era turbulențelor. București: Publica, 2009. 248 p.
7. Marx K. Capitalul - Critica economiei politice. București: Alexandria Publishing House, 2009. 876 p.
8. Nedelko N. Using the theory of disasters to analyze the behavior of economic systems. In: Bulletin of the Technical University, 2010, No.1. p. 223-227.
9. Regester M., Larkin J. Managementul crizelor și al situațiilor de risc. București: Comunicare.ro, 2003. 220 p.
10. Soros G., Buffett W., Volcker P. Criza economică și profeții ei. București: Litera, 2010. 144 p.

UDC: 331.5, 378.14

JEL Classification: I23, I25

ACTUALITY OF MANAGEMENT TECHNOLOGIES ADAPTATION IN THE HIGHER EDUCATION LABOR MARKET OF ISRAEL

АКТУАЛЬНОСТЬ АДАПТАЦИИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА РЫНКЕ ТРУДА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ИЗРАИЛЯ

*AWADA Saleh, PhD student,
Free International University of Moldova, Chisinau*

*АВАДА Салех, докторант,
Международный Независимый Университет Молдовы, Кишинэу*

Annotation: *Israel experiences a disagreement at the labor market of the Higher education. To make the demand and supply agree, to improves the processes of learning and teaching, to make finding the right employee for the job position, the market need to adapt the management technologies at the labor market. In this paper, the authors discusses the ways to do it properly in the era of globalization.*

Аннотация: *Израиль испытывает разногласия на рынке труда высшего образования. Чтобы согласовать спрос и предложение, улучшить процессы обучения и преподавания, найти подходящего сотрудника для данной должности, рынку необходимо адаптировать технологии управления на рынке труда. В этой статье автор обсуждает способы сделать это правильно в эпоху глобализации.*

Keywords: *higher education, management technologies, Higher education labor market, adaptation.*

Ключевые слова: *высшее образование, технологии управления, рынок труда высшего образования, адаптация.*

Introduction

Adaptation mechanism of management technologies in the field of Higher education of Israel is crucial, since during the last years the Higher education system has encountered the following problems:

1. Ben David [1] mentions that since 1970-s the Israeli population grew up two times, however no major Higher education and research institutions were established, like the already existing Technion and Weizmann institution, or Tel-Aviv University. Many colleges were built, and this is legitimate. There is an improvement in quality of researches in Israel, relatively to OECD countries. In teaching, however, the number of academic staff members to soul reduced. If in the 1970-s this number was similar to the American one, today in America this ratio grew up, and in Israel it moved down, suggesting that Higher education in Israel is neglected somewhere at the highest levels [Ben David]. A number of university students per soul in the population reduced in 60%, and the country was not ready enough to use the Hitech wave of the 1980-s fully. In Ben David's [1] opinion, the government does not pay enough attention to the Higher education, and this has to change. The solution should begin much earlier, in the primary school education – more children should get a

better education from the beginning. At the personal level, the poverty will be reduced, and at the general one the economic powers of the country will enlarge. The general picture is clear: the students disappear, and the Higher education system does not manage to keep them in, although lots of efforts were invested by the council of higher education in Israel lately. Israel is considered one of the most educated countries, as was mentioned earlier, however a number of students in Israel gets lower, and if this trend doesn't break, the number of educated citizens in country will become lower [11]. The data is clear- in most of academic institutions the growth in the number of new students stopped, and in some of them it was even a reduction. In the first place, this phenomenon might hurt the try to reduce social gaps in Israel making a Higher education more available for more citizens, for example at the periphery. Eventually, this trend might be dangerous for Israel economy. According to OECD data, BA graduates' salary in Israel is 39% higher than the one of school graduates, and the salary of MA graduates is 116% higher.

2. The reduction of number of BA students hurts incomes of all the Higher education institutions. Public and private colleges, teaching about 60% of all the students in Israel, are supposed to get damaged more than universities, since their budget basically depends on the number of students, whereas a university is also budgeted for its research activity. Thus, Israeli Higher education considers some colleges will find it difficult to survive and will get into economic crisis. Today, 25 years after establishing academic colleges in Israel, which were supposed to widen the Higher education and make it more available to all, the data of the council for higher education in Israel are quite sad. 2018 academic year was the fifth year of reduction in number of new BA students, after a constant and stable increase in the number of students in the 20 years before [1; 11]. So, attracting more students to Higher education should be one of the primary goals of Israeli Ministry of Education in particular, and the whole government in general.

3. In order to adapt to changes in the needs of labor market, there is a challenge to improve the existing mechanism of recruitment of Higher education academic staff. Unfortunately [5], there is no a sophisticated and well-defined mechanism of attracting teaching and researchers' staff to academic institutions in Israel. For this end, the management system of Higher education needs to be modernized, especially in the field of human resources management. An effective human resources politics should be implemented in Higher education institutions, innovative approaches should be used in recruiting and evaluation of academic staff members. As was concluded by Kril et.al. [1; 5], the labor market of Higher education staff in Israel experiences non agreement between supply and demand, which is expressed in over-qualification of workers, lots of highly educated employees who do not get promoted and leave the system very disappointed, and as a result- strikes and struggles between Higher education institutions administration and their teaching staff lately.

4. Outsourcing, which strives to improve a quality of teaching, make a system more flexible and to reduce costs, sometimes brings to opposition of the external lecturers and teachers. Definitely, management technologies in the field of human resources of Higher education, need to be adapted to modern challenges.

Materials and methods of research

In this paper, the authors review a general economic situation in Israel in general and in higher education in particular and its contemporary problems, using scientific journals in the field and newspapers.

Results and considerations

Goals and objectives of management technologies adaptation. In the author's opinion, the traditional human resources management technologies should be used in Higher education of Israel,

but in a more adjusted, technology-based and effective ways. New management technologies of the globalization era will also contribute a lot to the effectiveness of Higher education. There are five most common used methods of traditional Human Resources managers in other fields, the author proposes to use them in the Israeli Higher education field as well [8; 10]: recruiting, preliminaring, screening, headhunting, and exclusive search:

1. Recruiting is the most common method of looking for employees. It does exist in Israel, but there are no special recruitment experts companies in Higher education. We do suggest establishing such companies (maybe, using an outsourcing technology) for Higher education institution. In our opinion, this will make a process of looking for the right candidates more effective and fast. A crowdsourcing should also be used when getting a decision who will be hired. This technology will contribute to new academic staff who will be hired more quickly and effectively and the university management, who will find it easier to hire new lecturers and researchers. Screening is also recommended, and its goals are similar to the recruiting.

2. Preliminaring is definitely a better way for young academic employees to get to know their job, colleagues and the institutions with its organizational rules and culture.

3. Head hunting and exclusive search are effective technologies of local institution's managements to choose the best members of its staff to be promoted.

The use of the aforesaid technologies and approach to their use should change, using the following innovative methods:

4. Life Long Learning is defined as "ongoing, voluntary, and self-motivated" [7] pursuit of knowledge for either personal or professional reasons and may take the following forms which can be useful in the future:

1. Home schooling- involves learning to learn or the development of informal learning patterns;
2. Adult education or the acquisition of formal qualifications or work and leisure skills later in life;
3. Continuing education, which often describes extension or not-for-credit courses offered by higher education institutions [7; 9];
4. Lifelong learning institutes, which are groups of pupils over 50 years of age which meet for noncredit college-level study for intellectual challenge and social enjoyment;
5. Knowledge work, which includes professional development and on-the-job training;
6. Personal learning environments or self-directed learning using a range of sources and tools including online applications [9].

International organizations like UNESCO, OECD, EFT point out that Life Long Learning tools will be at the center of dealing with changes at the labor markets. The term Life Long Learning relates to all kinds and types of learning, including of learners of all the ages and education levels [6]. Life Long Learning is a central educational goal, since there is a need for employees at different ages to stay updated and efficient at the labor market. Even today, governments, businesses and private entities all over the world began to develop these kinds of initiatives. It is actually a transformation from an approach of education and training before entering a labor market to another approach of constant studying, including at the labor market, enriching a personal toolset of skills all the time [9].

5. Learning for job means being ready for the 21st century, when those entering the labor market need immediate job skills, but they also need to be smart and flexible enough for career changing, and it is important for them to sustain their learning capacity.

OECD [7] researchers determined that professional trainings and education were neglected during the last years, although they are important at preparing both youth and adults to changing demands at the labor market. At the time academic studies were at the first place at the national

priorities, and High schools also first of all put efforts in preparing pupils to get into the academic studies, many professions were neglected. Partly, we can justify this tendency by the fact that many jobs are done now in the Far East countries where it is cheaper or maybe the modern technology replaces a human labor. Still, we believe there is a way to bridge between the gaps by orientating pupils to study fields that are demanded at the market, by adjusting trainings and professional education of young generation to the needs of labor market, starting with this approach at schools, colleges, work places and other education institutions. In order to do that, OECD [7] calls its countries to realize that labor market changes too quickly today and a concept of "getting education for the whole life" is not working any more. A valid ground for constant professional adjustment should be made, including professional teachers and guides, who will cooperate constantly with the industry. In order to achieve that, OECD [7] proposes to create a better accordance between all the relevant factors, to gather information about kinds and types of trainings. The decisions about trainings should be made based on the labor market analysis and its demands. OECD suggests that this function will be done by a public mechanism and financing, in addition to the employers' and students' funding.

Technologies of "Life Long Learning" and "Learning for job" should be used at the organization and motivation stage of management of Higher education staff labor market.

6. Buddying (mentoring at the same hierarchical level) and Job shadowing (the new employee becomes the "shadow" of an experienced specialist) are supposed to ensure a quick and successful adaptation of an employee, making her involved.

Labor market special features and functions

The labor market space is social because its main elements are workers and employers. They enter into various social interactions and relationships. In addition to them, in the social space of the labor market there are various intermediaries who perform the following functions [2]:

- 1) workforce training (system of intermediate, professional and higher education);
- 2) ensuring the contact of the employee and employer (employment and employment service);
- 3) professional retraining (system of additional vocational education);
- 4) protection of the interests of workers (trade unions);
- 5) protection of the interests of the employer (association of employers);
- 6) control and formation of labor market laws (state and local authorities).

Without taking into account the needs of the main participants of the labor market (employer, employee) it is difficult to talk about the use of management technologies.

According to the study of World Economic Forum, in 2020, 2 millions of jobs will be added on the global labor market, but 7,1 million of job positions will disappear [3; 4]. New jobs will come to the market in intellectual and high-technological spheres, but the number of real-life and administrative jobs will decrease. It is predicted that the labor market will be influenced by two groups of factors: social-demographic situation and the development of new technologies. The development of new technologies and their daily use (big data, cloud technologies, mobile internet and internet tools (the network of "intelligent" devices that can interact to each other, as well as with the environment)) will contribute new careers which did not exist before [2]. Higher education institutions must adjust its technologies and staff to the new and fast changes.

Higher education institutions should plan their demands now and in the future, taking possible changes at the market into account, developing its staff to be prepared to possible transformations and ready to react. For this end, all the staff members should be constantly trained to use more technologies in their field and even to conquer other, neighbor fields of studies. It demands lots of work and constant efforts, on the one hand, but it could provide a regular job, on the other hand. Employee having a rich toolset will probably be employed on a more regular basis than the one who

is not ready to improve constantly. These technologies are inner ones, but can be performed by special outsourced consulting companies, whose expertise is to recognize the new trends in the labor market and in education, so that to propose the best possible ways of the academic staff to improve themselves. Of course, these technologies should answer also needs of Y and even younger generations [8].

To ensure a successful adaptation of employees to the organization, we should note that adaptation is a two-sided process: the employee adapts to the organization, its conditions and job requirements, and vice versa- the organization is getting used to the employee.

The following table summarizes the management technologies, their kinds, possible performers and beneficiaries.

Table 1. Management technologies summary [developed by the author]

Technology	Management function	A possible performer	A possible beneficiary
Recruiting Screening	Planning	Outsourcer recruitment company	New candidates, institutions' management
Preliminaring	Planning	Outsourcer recruitment company; local management	Academic staff in beginning of career path
Head hunting Exclusive search	Planning	Local management, consulting and recruiting experts within the institution	Academic staff in the middle of career path, management
Life long learning Learning for job	Organization Motivation	Local management, consulting companies (may be outsourced)	Academic staff, clients (new generations of students)
Adaptation technologies: Buddying and Job Shadowing	Organization; control and supervision of implementation	Local management, consulting companies (may be outsourced)	Academic staff, clients (new generations of students)

Conclusions

The Human Resource management technologies described above are very useful in Higher education in the world and in Israel. However, in the last 20 year it should be innovated and new forms and methods of management should be used and adapted to the needs of the labor market.

Recruiting should be used more actively in transition from BA studies to higher academic studies, in order to "catch" the best students and graduates, who may potentially contribute to education institutions more than to the industries. Screening and preliminaring should help talented PhD graduates to get hired for post-doctoral studies, it is not so developed now in Israel. Actually, only candidates with lots of money get to study in USA post-doctoral programs, and lots of talented candidates do not get a proper chance. The author also believes that adaptation technologies of buddying and job shadowing which are not used commonly yet should help the academic staff to continue teaching and researching in Higher education institutions. Headhunting and preliminaring should help the institutions to choose the right candidates for promotion senior lecturer positions, and

exclusive search should promote further. Life long learning and learning for job technologies should be implemented all the time on any stage, making the whole system more flexible and open for changes.

Bibliography

1. Ben David D. Shores Institution. Interview for the Hayadan site: Higher education in a continuous deterioration. <https://www.hayadan.org.il/israel-higher-education-dwindle-1910179>
2. Blagorazumnaya O. Forming the management mechanism of adaptation the management technologies to the needs of the labor market. In: EcoSoEn, 2019, Nr. 1-2, p.23-31.
3. European Union, Council Resolution on better integrating lifelong guidance into lifelong learning strategies, 21 November 2008. <https://forinsurer.com/news/17/02/13/34861>
4. Kril Z., Geva A., Aloni Z. Not all the degrees are born equal – Investigation of education premium to the salary, as a function of a field of studies. Finance Ministry, 2016.
5. Learning for Life: Paper on Adult Education. Department of Education and Science. Dublin: Stationery Office, 2000.
6. OECD. Learning for Jobs, 2010. <https://www.oecd.org/education/innovation-education/learningforjobs.htm>
7. Peker I.Yu. Human resources management in the university: recruiting scientific and pedagogical workers. In: Journal of Economy and Business, vol.3., 2018, p.97-101. <https://cyberleninka.ru/article/n/upravlenie-chelovecheskimi-resursami-v-universitete-rekruting-nauchno-pedagogicheskikh-rabotnikov>
8. Pew Research Center, Digital Life in 2025, March 2014. <https://www.pewresearch.org/internet/2014/03/11/digital-life-in-2025/>
9. Poole M., Warner M. The IEBM Handbook of Human Resource Management (IEBM Handbook Series). Hardcover – June 1, 1998.
10. Where do the students disappear? New data on Israeli academy. <https://www.themarket.com/news/education/1.6545348>

UDC: 332.5, 378.14

JEL Classification: O11

THE RELATION BETWEEN HIGHER EDUCATION AND ECONOMIC GROWTH (THE CASE STUDY OF ISRAEL AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA)

RAPORTUL DINTRE ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ȘI CREȘTEREA ECONOMICĂ (STUDIUL DE CAZ - ISRAEL ȘI REPUBLICA MOLDOVA)

*BUSHRA MASRI, Israel, PhD student
Free Internationalal University of Moldova, Chisinau*

*BUSHRA MASRI, Israel, doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău*

Annotation: *Globalization and international trade require countries and their economies to compete with each other. Economically successful countries will hold competitive and comparative advantages over other economies, though a single country rarely specializes in a particular industry. A typical developed economy will include various industries with different competitive advantages and disadvantages in the global marketplace. The education and training of a country's workforce is a major factor in determining how well the country's economy will perform. This article will try to describe the connection between these two terms, which are interesting so many governments and political leaders.*

Adnotare: *Globalizarea și comerțul internațional impun țărilor și economiilor lor să concureze între ele. Țările cu succes economic vor deține avantaje competitive și comparative față de alte economii, deși o singură țară se specializează rar într-o anumită industrie. O economie dezvoltată tipic va include diverse industrii cu avantaje și dezavantaje competitive diferite pe piața globală. Educația și formarea forței de muncă a unei țări este un factor major în determinarea performanței economiei țării. Acest articol va încerca să descrie conexiunea dintre acești doi termeni, care sunt atât de interesante atât de multe guverne și lideri politici.*

Keywords: *globalization, economic growth, higher education, education strategic.*

Cuvinte cheie: *globalizare, creștere economică, învățământ superior, educație strategică.*

Introduction

Globalization and international trade between countries and industrial regions are causing competition among the various economies in the world. Some of the developed countries that are financially successful as a result of competitive advantage over other economies. As is well known, a typical economy in a developed country will include a variety of different industries with different competitive advantages and disadvantages in the global market. The education and training of the country's workforce is the most important and significant factor in developing the economic future of any country.

Many states and governments may try to incentivize workers' training and education through various tax incentives and economic incentives, providing a learning environment and professional content for effective and modern employee training, and a variety of other measures designed to create more skilled workforce and business frameworks. As is well known, it does not make sense

for any economy to gain a competitive edge in all industries, but it can focus on a number of industries where skilled professionals create the competitive advantage that is good for them and the government [19].

The differences in rank and quality of education create a significant difference between developed countries and countries that are only in their economic development stage. Although there are other factors that make the difference, such as: geographical location, natural treasures, financial capital and international contacts, there are also differences in the quality of the workforce that are better trained, have a culture of culture and positive inner motivation. External factors can have a positive impact on economics due to the well-trained personnel. From another point of view, countries and business-economic companies benefit by having professional and skilled personnel capable of carrying out the work required. Countries are also aware that this workforce may be located in certain geographies and has an advantage over local populations. For example, Israel "imports" skilled manpower in construction from Moldova and Ukraine. As a result, similar businesses may cluster in the same geographic area because of the same skilled workers.

According to Dahn and Hazan [3], the basic conditions for economic success in developed and developing countries will be based on very defined steps:

1. Knowledge, self - intelligent, education, experience and interpersonal skills of employees from the job supply is a crucial factor for both business and economic growth. It is known that
2. Industries with higher education requirements will intend to pay for the workers higher wages.
3. The differences in training levels, and the quality of skills imparted to the employee, are a significant factor separating developed and developing countries.
4. The output of the economy and GDP will increase, as the number of educated workers increases as skilled workers can be perform tasks more efficiently.

Materials and methods of research

The research methods used in the writing of this article are the following: theoretical analysis and synthesis of scientific literature, system analysis. The results of the study presented in this article may be useful for problem solving in the field of monitoring and management of the quality of medical services.

Results and considerations

The connection between rate employment and higher education in Israel. According to BOI – bank of Israel [2], in economic terms, acquiring education is a financial investment, and the expected level of income over a lifetime is the expected profit. Measuring the relative income of working-age people in Israel, by education levels, therefore provides important information about the relationship between the higher education system and the employment market in Israel. Workers in level of ages by 64-15 are employed by education levels, for 2019.

The State of Israel, compared to the OECD countries with academic education, enjoy higher incomes from their work, compared to those with lower education levels. In Israel, the situation is that an academic will earn 51% more than those who graduated from high school and did not go on to graduate school and about 80% more than those who did not finish high school. In the Scandinavian and New Zealand countries, these gaps are lower among the OECD countries. Particularly high gaps were measured in Brazil and Hungary. The next figure (figure 1) will describe the relationship between two main terms – GDP – Gross Domestic Product which measures the value of economic activity within a country. Strictly defined, GDP is the sum of the market values, or prices, of all final

goods and services produced in an economy during a period of time, and the employment rate which measures the percent of Israeli workers in the state.

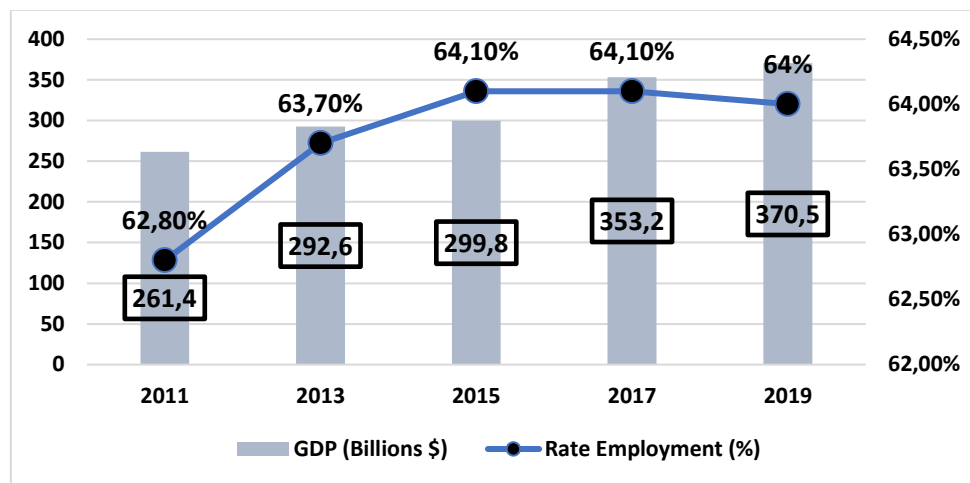

Figure 1. Rate of Employment (%) compare to GDP growth (Billions USD) in Israel 2011 – 2019 [elaborated by author based on 1; 7; 12]

The author found that according to figure 1, there is direct correlation between the numbers of the employment rate to the growing of the GDP. There is no doubt that the more the Israeli economy provides employment, the higher the contribution to the economy, and the higher the value of GDP. The economic-fiscal strategy is that the creation of jobs, local industry, contributes to the economy and to the domestic product.

The next figure (figure 2) will describe another option of potential correlation, the employment rate and the numbers of Israeli higher education students.

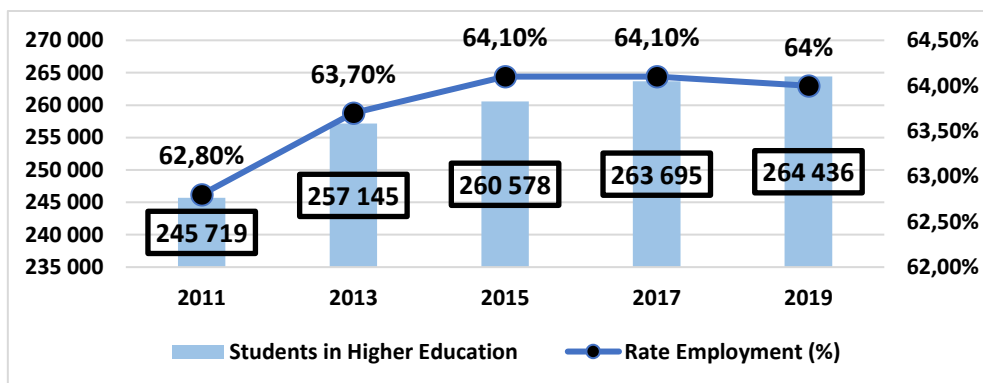

Figure 2. Rate of employment (%) compare to Israeli higher education students 2011 – 2019 [elaborated by author based on 1; 7; 12]

At this figure, the author found also a direct correlation between the numbers and the percent. We have seen a modest increase in the number of students (20,000) between 2011 and 2019. At the same time, there is little growth in the percentage of employees, but the numbers are still positive on a scale to the OECD.

Academics graduating from universities and colleges earn more than twice as high school graduates and even more as employed persons who did not graduate from high school - according to

a joint study by the Taub Center, led by Bin – Nun [2], and the Bank of Israel [1]. The results of this study were presented at an international conference in April 2019. Further studies presented also reveal that the level of schooling and the scope of core studies contribute significantly to economic growth, so that low investment in the education system and neglecting core studies impairs economic growth. According to the Taub Center's study, there is a close relationship between the level of education and employment and income among the main working age in Israel - similar findings to the OECD's annual education report released last week. Of course, these figures contribute to the level of the country's economy and the government's fiscal policy in Israel. According to the findings, 63% of the working-age population who purchased up to eight years of education alone are not employed. The employment rate does not fall to 42% among 10-9-year-olds and 27% to 12-11-year-olds. In academics, the employment rate is the lowest - 13%. These findings present an economic picture:

The level of income of academics is also the highest - on average NIS 11,857 - more than twice that of employees who have purchased 10-9 years of schooling - NIS 5,535, employees who have completed 12-11 years of study earn an average of NIS 6,611 a month. The lowest income is among employed persons who have not completed 8 years of schooling and amounts to an average of only 4,827.

According to the study, only 31% of the main employment age group (54-25) have a college degree, but the education of almost half of the population - 45% - amounts to less than 12 years of schooling, and therefore a significantly lower salary.

Comparison between Israel and the United States - According to a study by University of Chicago professor Even [4], research findings are consistent with findings in other states. In the United States, each additional academic year contributes 8% to 15% of work income and four years of college education. Work income about 65%. According to research conducted at the conference, in countries that invest more in human capital development through education through education, the growth rate is higher.

The connection between employment rate and Moldavian GDP.

In early of 2017, some changes and reforms were made in the public sector in Moldova. As part of the change, it was decided to reduce the number of government offices from 16 offices to 9 government offices. Offices such as the Ministry of National Education, and the ministry responsible for social protection and family, have been re-established by merging them with other offices in the overall administration. In addition, it was decided to establish two new offices: The Ministry of Labor, Health and Social Protection (MoLHSP) and a professional change in the Ministry of Education, Culture and Research (MoECR).

The reform broad idea is also included a focus on professional choice in the work process that included careful scrutiny of the professional in the process of selecting staff, controlling and controlling the financial increases of all government ministries, giving public office more efficiently and increasing the financial motivation of civil servants.

With no other choice, fewer recruits and higher salaries are expected to streamline public service. The restructuring of national institutions, various government ministries, and a comprehensive workforce within all state institutions continued into 2018 and included the National Employment Agency (NEA), a labor market reform consultancy, the Quality Assurance Agency, and the Center for the Implementation of Education Policy and Vocational Training.

We must internalize, but the Republic of Moldova is a small, low-middle-income economy with a pretty high share of classic industry that includes basic factory of agriculture, and only essential services. In Moldova, there is also an uneven territorial division of economic opportunity and growth,

with the capital, Chisinau, producing more than half of GDP, and other regions in Moldova receiving less investment, infrastructure and, of course, economic - employment opportunities. The main economic activity that generates revenue from GDP is industry (with food products accounting for about 37% of GDP), trade, agriculture, construction and transport, as well as information and communication technologies and services.

After the economic recession of 2015 (not least because of the large-scale banking scams that occurred in Moldova), Moldova's economy rebounded, and as of 2017, GDP growth was a minimum of 4.5% each year. These positive data came as a result of good performance in agriculture, when a good crop led to growth of 12.7% of exports, as well, due to overall growth and reform of commercial services rendered, private consumption also contributed to GDP growth, increasing 4.9% in 2018. This economic growth is driven by remittances, strong growth in wages and linkage of public transfers in 2017. Growth The economic which was expected to be good in 2018 reached 3.8%

And 3.7% in 2019, which is still below the historic average of 4.6%. When the economic outlook for the initial scenario is subject to considerable external and internal risks, further structural reforms are still needed to grow the private sector and create jobs for the general public that does not work but is created in the overall workforce. In recent years, the new government has taken steps to improve the business climate and Moldova has risen in several places (in the global table) in the World Economic Forum's World Competitiveness Report 2019 (ranked 89 out of 137 participating countries). The government stepped up the implementation of the reforms they decided on

Developing and upgrading public services provided to citizens and external investors;

- 1) Opening the commercial market and transitioning to the liberalization of the economy in Moldova;
- 2) Developing the financial system to create a positive investment climate by providing incentives and tax relief to investors;
- 3) Promoting and supporting the development of SMEs;
- 4) In-depth reform of the judiciary and eradication of corruption in the public sector;
- 5) Improving public transport and other physical infrastructure;
- 6) Diversity and promotion of exports, and support of exporters.

The national parliamentary elections held in February 2019 affected the level of investor confidence in the medium term. Although income inequality, reflected in the Gini coefficient, improved from 32.2% in 2014 to 37.3% in 2018, Moldova remains one of the poorest countries in Europe, with a per capita GDP of only \$ 5,343 (US dollars) provided parity. The following figure will show the employment rate (%) compared to GDP growth (billions of dollars) in Moldova from 2011 - 2019

The following figure (3) will present the rate employment which compare to the GDP growth.

As we will see, the author of an article identifies a relationship between the percentage of employed and the contribution to GDP growth. The writer recognizes a jump in 2011 through 2015 and the results come right afterwards with a significant jump in subsequent years.

Today, Moldova has faces with a problematic, complex and challenging employment reality. The employment-economic situation offers unsatisfactory jobs (quantity of jobs) and no quality (employment jobs for academics). The data describe a low throughput, constant informal arrangements and employment inequality. The country's labor market is characterized by low activity and employment rates (42.2% and 40.5% respectively in 2017), with no significant gender disparities between women and men, and age differences. However, there are huge differences in employment by educational attainment, with a 28.2 percentage point gap between the high and low skilled (56% and 27.8% respectively).

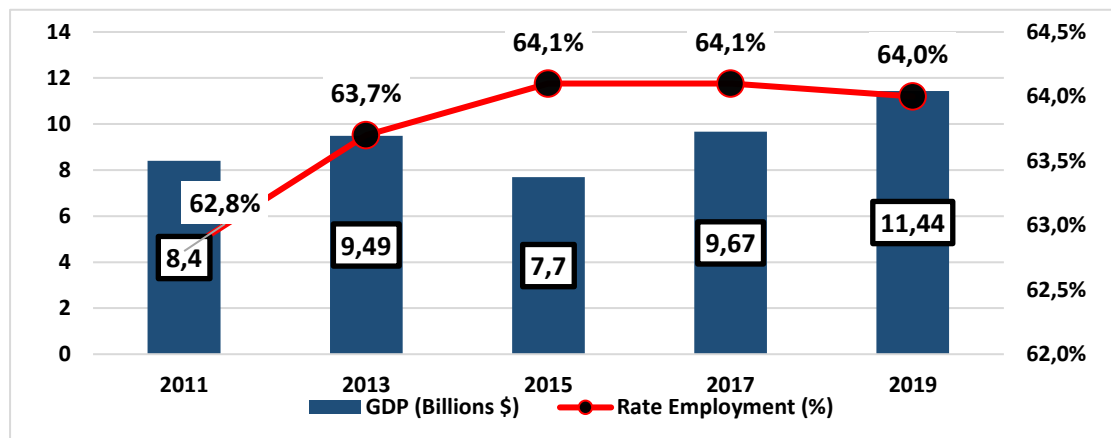

Figure 3. Rate of Employment (%) compare to GDP growth (Billions USD) in Moldova 2011 – 2019 [elaborated by author based on 16; 17]

In the Republic of Moldova, the low cumulative unemployment rate stood at 4.1% in 2018. This can be attributed to both a very low activity rate and outward migration (brain drain), as well as the specific definition of inactivity in the Moldova Labor Force Survey (LFS) that could Distort. The overall picture. In particular, if a household member is absent during the survey because he is abroad, that person is listed as 'inactive'. Moldovan immigrants currently working abroad are therefore considered "residents" for the LFS purposes and are considered to be an inactive population as well as a reference population. 15 and over. When LFS results are recalculated, excluding this category from the sample, the 2016 activity rate among the 15+ population increases from 42.6% to 47.7%, and the employment rate from 40.8% to 45.7%.

According to Weede [18], a new National Employment Strategy for 2020 was adopted in March 2017, and enacted the New Employment Promotion Law, which was approved in June 2018 and came into force in February 2019. The government in Moldova has also adapted its regulatory framework for small and medium-sized businesses and employers (an organization which called SME), With a stronger emphasis on female entrepreneurship and green economics. Adopting the Social Entrepreneurship Act in November 2017 is another economic idea - another important development. In July 2018, the World Bank approved a renewed \$ 30 million economic governance development policy for Moldova, which will support a wide range of important structural reforms.

While Moldova has increased its ability to absorb external aid and is currently attracting investors who see it as an upgraded economic potential, its reforms must be closely monitored. Aligning the education system (with a focus on higher education, and vocational education), with the needs of the labor market to improve labor output and increase employment, which remains a key issue on the government's agenda. As noted, there is a special emphasis on higher education and vocational education and training (VET); Modernization of education and training systems; Improving quality, relevance and approach; And establishing the National Qualifications Framework (NQF). In 2017, the government adopted several legal actions on education and training. The following figure (figure 4) will present the employment rent of the labor force, compare to the Moldavian higher education.

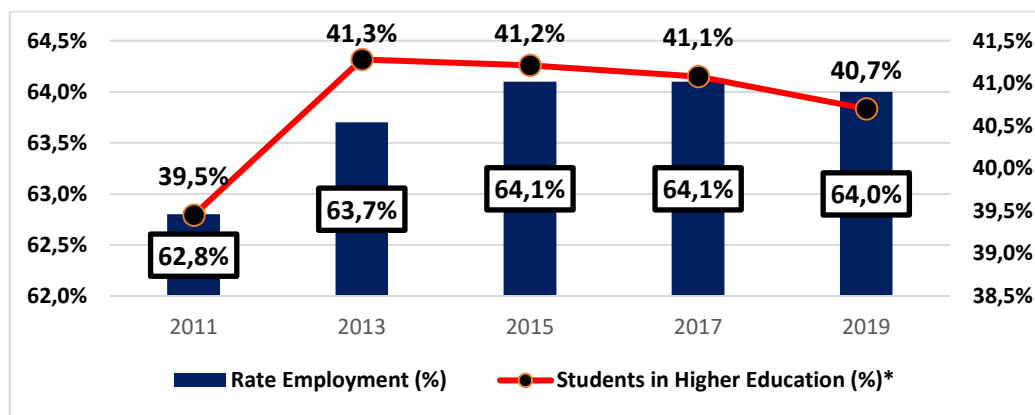

Figure 4. Rate of employment (%) compare to Moldavian higher education students 2011 – 2019 [elaborated by author based on 16; 17]

The analysis of the data and graphs shows that even in this case, like Israel's data assessment, we find that there is a direct relationship between the investment in academic education that grows from students and employment and the growth of GDP. The author of the article concludes that the strategic analysis of the success of the Israeli economy is similar in its context to the Moldavian economy. Although there are growing gaps in the GDP of Israel between Moldova and indeed, we find that there is a need for industrial change in Moldova (increased investment in advanced industry over traditional industry and agriculture).

Conclusions

For summary, the State of Israel and the Republic of Moldova have many similar characteristics. Both countries, each for its causes and economic history - demographic - cultural - economic - are currently in a time of economic - social crisis. The brain drain and academic mobility cause economic changes in both sexes. Only national investment and motivation for economic - employment success will have a positive impact that will be reflected in the increase in the economic prosperity of each country.

Bibliography

1. Bank of Israel. Series Data Base, Jerusalem, 2019. <http://www.bankisrael.gov.il/series/en/>
2. Bin – Nun, G. What can be learnt from international comparisons? Jerusalem: The State of Israel, 2018. 78 -88 p. (In Hebrew).
3. Dahan M., Hazan M. Priorities in the Israeli government's budget, 2018. <http://public-policy.huji.ac.il/upload/sidreiadifouiot.pdf>
4. Even S. Possible trends in the global oil and meanings strategies to Israel. Tel Aviv: Jaffe Center for Strategic Studies, 2017, p.58-63. (In Hebrew).
5. Farsakh L. Palestinian Labour Migration to Israel: Labour, Land and Occupation. London: Routledge, Oxon, 2005, p.28 -29.
6. IOM (International Organization for Migration) - 2017 Moldova - Migration and Remittances, Report by the International Organization for Migration, Moldova.
7. Israeli Economic. <https://www.reuters.com/article/us-israel-economy-gdp-idUSKBN1YZ0SE>
8. Lücke M., et al. Patterns and trends of migration and remittances in Moldova. Geneva: International Organization for Migration. 2017, p.155 -159.

-
9. Ministry of Finance in Israel (MOF). <https://embassies.gov.il/san-francisco/AboutIsrael/Economy/Pages/The-Israeli-Economy-Today.aspx>
  10. Munteanu A. Remittances and the governance deficit in Moldova: Remedies or sources of inequalities? Bucharest: South East Europe Review, 2016, 88 p.
  11. OECD – Israel economy. http://oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/3544/A_profile_of_the_Israeli_economy.html
  12. OECD (2017), Economic Surveys: Israel, January.
  13. OECD (2018), OECD Economic Outlook, No 89, May. www.oecd.org/israel
  14. Pantiru, M. C., et al. Migration and poverty reduction in Moldova. Brighton: Working Paper C10, Development Research Centre on Migration, Globalization and Poverty. 19-22 p.
  15. The world bank – Israeli Data. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=IL-OE-DE-US>
  16. The world bank – Moldavian Data. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=MD>
  17. UNESCO – data of Moldova. <http://uis.unesco.org/en/country/md>
  18. Weede E. Capitalism, Democracy and Peace. In structure, Order and Disorder in World Politics. Ulrike Schumacher. Peter Lang Pub Inc., Frankfurt, 2009.
  19. Weizman E. Hollow Land: Israel's Architecture of Occupation. London: Verso Books. 2007, 355 p.

UDC: 351.82, 352.07

JEL Classification: H7

MUNICIPAL MANAGEMENT IN ROMANIA IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

MANAGEMENTUL MUNICIPAL DIN ROMÂNIA ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII

*COCERHAN Mihai, PhD student
Free Internationalal University of Moldova, Chisinau*

*COCERHAN Mihai, doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău*

Annotation: *Municipal management under the conditions of globalization is perceived in the European context as a model of efficient management of the Romanian society. The essence of this model supposes that the pyramid of public administration is not based on the needs of the state structures, but on impulses formed by the demands of civil society. Nowadays, municipal management has become much more complicated. The main factor behind this complication is the factor of globalization and the formation of a unique global economic and information society.*

Adnotare: *Managementul municipal în condițiile globalizării este perceput în context european ca un model de management performant a societății române. Esența acestui model presupune că piramida administrației publice nu se bazează pe nevoile structurilor statului, ci pe impulsuri formate din cerințele societății civile. În prezent, managementul municipal a devenit mult mai complicat. Principalul factor din spatele acestei complicații este factorul globalizării și formarea unei societăți economice și informaționale globale unice.*

Keywords: *municipal management, globalization, local administration, municipality, management, model, staff, finance, environment, innovations, local autonomy.*

Cuvinte-cheie: *managementul municipal, globalizarea, administrația locală, municipiu, gestiunea, model, personal, finanțe, mediu, inovații, autonomia locală.*

Introducere

Dezvoltarea instituțiilor administrației locale și municipale din România are o istorie îndelungată. Rădăcinile administrației publice locale datează de secole, pentru că nevoia de a uni oamenii pentru supraviețuire a existat încă din momentul în care a apărut omul. Chiar și în timpul sistemului comunitar primitiv, oamenii, uniți prin condiții dure de trai, au avut de a efectua în comun o serie de funcții (de protecție a vieții, dobândirea alimentelor etc.). Cu toate acestea, chiar și astăzi, administrația locală municipală din România nu este constituită ca o instituție social-economică funcțională, să rezolve susceptibil în mod eficient problemele societății civile.

Însăși managementul este o funcție a diferitelor tipuri de sisteme organizaționale (tehnice, biologice, sociale), care, în primul rând, are drept scop menținerea integrității și stabilității sistemului, realizarea anumitor sarcini, precum și menținerea interacțiunii cu mediul extern a sistemului. În ultimele decenii, termenul „management” este adesea utilizat în administrația publică locală. Conceptele de „administrație locală”, „administrație municipală”, „gestionarea dezvoltării municipale” și „management municipal” sunt utilizate în prezent ca sinonime. Managementul

municipal este caracteristic pentru managementul întreprinderilor municipale, instituțiilor și organizațiilor municipale, cu toate acestea, conceptul de „administrare” este des utilizat în raport cu sistemul social-economic municipal, deoarece activitățile umane, caracterul lor social necesită o organizare corectă. În cadrul relațiilor publice, prin management, considerăm că este necesar să înțelegem influența deliberată asupra grupurilor de oameni realizată pentru atingerea obiectivelor prestabilite.

Totodată, de-a lungul istoriei dezvoltării civilizației umane, au fost utilizate diverse tipuri de organizare al activității comune a indivizilor, care, în urma unui lung proces de evoluție, s-a ajuns la instituții specifice de administrare publică. În același timp, pe lângă mecanismul administrativ public în timpul dezvoltării societății, au apărut și s-au răspândit diverse forme și modele de autogovernare, care, în anumite limite, îndeplinesc și funcții separate de conducere.

Material și metodă

Aparatul instrumental-metodologic al cercetării este bazat pe utilizarea metodelor științifico-generale, economico - generale și speciale: abstracto-logice, economico-statistice, structuro-funcționale, constructive. În procesul cercetării au fost utilizate metodele analizei sistemice, modelării economico - matematice, statisticii matematice, precum și metodele analizei economice. Baza informațional - empirică a cercetării au format-o materialele monografiilor, articolelor în publicații periodice și speciale, publicațiilor științifice, precum și materialele conferințelor științifico-practice. Au fost folosite acte normative, rapoarte ale administrației locale, date statistice, articole și rapoarte științifice, expuse pe paginile Web guvernamentale și ale centrelor științifice din lume.

Rezultate și discuții

Dezvoltarea guvernării locale are o importanță deosebită pentru formarea modelului de management performant a societății române. Esența acestui model presupune că piramida administrației publice nu se bazează pe nevoile structurilor statului, ci pe impulsuri formate din cerințele societății civile pentru autoritățile locale, care la rândul lor trebuie să fie transmise la nivel județean. În plus, modelul de management performant se bazează pe un simplu postulat, potrivit căruia autoritatea pentru anumite subiecte de competență ar trebui să fie exercitată la nivelul administrației care este cea mai apropiată de societatea civilă. Astfel, este posibilă atingerea unei interacțiuni eficiente a administrației publice locale și societatea civilă, accelerarea feedback-ului și închiderea ciclului de prestare a serviciilor. Astfel, autonomia locală, fiind cea mai apropiată de societatea civilă și cunoscând cel mai bine problemele și nevoile comunității locale, poate și ar trebui să devină promotorul modelului promițător de administrare publică. Conform Legii administrației publice locale nr. 215/2001 autonomia locală este ”dreptul și capacitatea efectivă a autorităților administrației publice locale de a soluționa și de a gestiona, în numele și în interesul colectivităților locale pe care le reprezintă, treburile publice”, referindu-se la activitatea comună a populației dintr-un anumit teritoriu care rezultă din crearea condițiilor normale de viață și asigurarea dezvoltării social-economice a teritoriului [6; 7]. Totodată, potrivit aceleiași legi, autonomia locală se exercită în unități administrativ-teritoriale precum: comune, orașe, municipii și județe unde se organizează și funcționează autorități ale administrației publice locale. Trebuie menționat faptul că prezența autogovernării locale ca instituție managerială socială, cu un anumit sistem de management complică semnificativ procesele de administrare a unei municipalități. În comunitatea științifică modernă, predominant este punctul de vedere precum că, prin natura sa, autonomia locală are un dublu caracter public și de stat. În conformitate cu teoria general acceptată, organizațiile de autogovernare, fiind reprezentanții statului la nivel local și îndeplinind anumite sarcini de importanță statală prin

monitorizarea structurilor administrației centrale, își mențin, în același timp, în atribuțiile sale o parte din procedurile locale care nu necesită controlul administrației centrale [3]. Astfel, cel mai general principiu al autonomiei locale este independența decizională a societății civile în soluționarea problemelor locale.

Rezumând cele de mai sus, putem concluziona că conceptul de „administrare” se referă la gestionarea de orice fel de obiecte, iar conceptul de „management ” poate fi limitat la un obiect specific al managementului (personal, finanțe, mediu, inovații, etc.), iar autonomia locală este o formă de guvernare social-economică care are o caracteristică distinctivă bazată pe alegerea deliberativă a tuturor autorităților de conducere.

Tabelul 1. Diferența dintre conceptele de „management”, „administrație municipală”, „autonomie locală” [elaborat de autor în baza documentelor primare]

Obiect de comparație	Management	Administrație municipală	Autogovernare locală
Subiect	Manageri-director	Organele administrațiilor publice locale (sau populația, în formele prevăzute de legislație)	Populația (sau autonomia locală)
Obiect	Angajații organizației (companiei), unitățile structurale interconectate	Municipalitatea - Primăria	Populația
Scop	Obținerea profitului	1.Satisfacerea intereselor și nevoilor colective (publice) ale comunității locale 2. Crearea condițiilor favorabile pentru activitatea diferitor structuri situate pe teritoriul municipiului	Luarea deciziilor independente și pe propria răspundere de către populație (sau autoritățile autonomiei locale) cu privire la problemele locale

Printre principalele teorii ale autonomiei locale, care s-au răspândit în literatura de specialitate, putem distinge următoarele: teoria comunelor libere, teoria administrației publice locale, teoria administrației publice de stat, teoria serviciilor sociale etc. [2; 4].

Studierea problemelor managementului la nivel de municipalitate (municipalitate-administrația municipiului), implică necesitatea clarificării și analizei structurii conceptuale corespunzătoare. Noțiunea de „municipiu” în traducere din latină înseamnă „a accepta, a asuma o povară”, astfel, municipalitatea poate fi înțeleasă literalmente ca o „comunitate autonomă”. În România, municipiile au fost organizate și declarate pentru prima dată prin legea administrativă din 1925, și se refereau la orice oraș care avea peste 50.000 de locuitori. Totuși în anul 1950, odată cu implementarea sistemului comunist de administrare au fost anulate aceste denumiri de orașe și reintroduse abia în 1968 prin legea organizării administrativ-teritorială.

În accepțiunea legii nr 351/2001 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a IV-a, Rețeaua de localități, termenul de „municipiu” se referă la orașele care prezintă o însemnătate deosebită în viața economică, social-politică și cultural-științifică a țării, sau care au condiții de dezvoltare în aceste direcții [8]. Apariția termenului se datorează necesității de a desemna subiecți ai relațiilor juridice civile, cum ar fi așezările urbane, rurale și alte teritorii în care

se realizează administrația publică locală. Astfel putem concluziona că municipiile reprezintă un teritoriu anumit în care locuiește populația (nu neapărat compact și nu neapărat stabil) care a dobândit un anumit statut (statut de municipalitate), care permite să participe la relații de drept civil și să desfășoare autogovernare locală.

În baza celor menționate mai sus, municipalitățile pot fi reprezentate ca sisteme complexe, cu un număr nelimitat de variabile care influențează starea de funcționare a sistemului. Trebuie menționat că managementul municipal ar trebui considerat ca o direcție științifică, pe de o parte, și ca un tip de activitate practică aplicată, pe de altă parte.

Printre numeroasele probleme cu care se confruntă municipalitățile din România (financiare, sociale, organizaționale, de mediu, informaționale și altele), problema managementului performant ni se pare esențială, deoarece dezvoltarea sistemelor de management eficiente poate intensifica radical dezvoltarea social-economică și poate conferi un caracter inovator.

În prezenta cercetare, considerăm oportun să definim noțiunea de „activități de administrație municipală” ca un tip independent de activitate profesională bazată pe principiile autogovernării și care vizează satisfacerea nevoilor societății în ansamblu, realizate în limitele prevăzute de lege.

Luând în considerare numărul mare de probleme care apar inevitabil la nivel local, o importanță majoră îi revine sarcinii de a crea structuri organizaționale optime pentru gestionarea municipalităților care pot soluționa: sarcini strategice și inovaționale, accelerarea dezvoltării comunităților locale, rezolvând nu doar problemele economice actuale, ci și realizând „salturi” în dezvoltarea socială, majorând calitatea vieții cetățenilor.

Organizarea practicilor manageriale la nivelul municipalităților de astăzi se bazează pe o metodologie științifică elaborată în cadrul teoriei economice și manageriale, prin utilizarea elementelor de sociologie, psihologie, precum și direcții teoretice și metodologice sintetice, integrale, ca: teoria generală a sistemelor, sinergia, studii comparative. De asemenea în prezent activ sunt utilizate teoriile dezvoltate la „intersecția” disciplinelor științifice, de exemplu, teoria sociologiei și psihologiei economice, sociologia muncii etc. O importanță deosebită pentru organizarea managementului științific al municipalităților o are și dezvoltarea economiei regionale ca știință care studiază sistemele economice în cadrul poziționării lor spațio-temporale și geografice la anumite tipuri de resurse, la un anumit nivel de dezvoltare a piețelor și a instituțiilor social-economice [10].

Astăzi, potrivit multor economiști naționali și internaționali, dezvoltarea țărilor se datorează în mare măsură nivelului economiei regionale. O politică economică eficientă, obligatoriu ține cont de problemele regionale, modernizarea regiunilor înapoiate, identificarea „polilor de creștere”, analiza calității inegale a resurselor, inclusiv a forței de muncă, științifice și inovaționale. În România, o problemă majoră o reprezintă prezența așa-numitelor regiuni depresive, adică problema asociată cu necesitatea egalizării inegalității social-economice, pe de o parte, și stimularea dezvoltării, pe de altă parte.

Politica publică al administrației publice locale poate fi elaborată de oricare instituție de stat (Guvern, administrație centrală, sau locală).

Pornind de la punctul de vedere precum politica publică al administrației municipale reprezintă un complex de obiective și modalități de realizare al acestora, putem subdiviza politica publică al administrației municipale în categorii separate, care sunt inițiate, prin obiective, determinate de funcțiile autogovernării locale și anume:

- 1) îmbunătățirea bunăstării populației și asigurarea dezvoltării economice a municipiului - politica economică;
- 2) menținerea siguranței publice - politica implementare a legislației;
- 3) asigurarea unui mediu favorabil - politica de mediu;

- 4) asigurarea populației cu locuințe - politica locativă;
- 5) asigurarea unui mediu de viață favorabil, crearea infrastructurii – politici de urbanism;
- 6) menținerea sănătății publice - politica de sănătate;
- 7) asigurarea condițiilor pentru educația populației - politica educațională;
- 8) crearea condițiilor pentru satisfacerea nevoilor spirituale ale populației - politica umanitară;
- 9) acordarea de sprijin social pentru anumite segmente ale populației - politica socială;
- 10) asigurarea condițiilor pentru tinerele generații - politica de tineret etc.

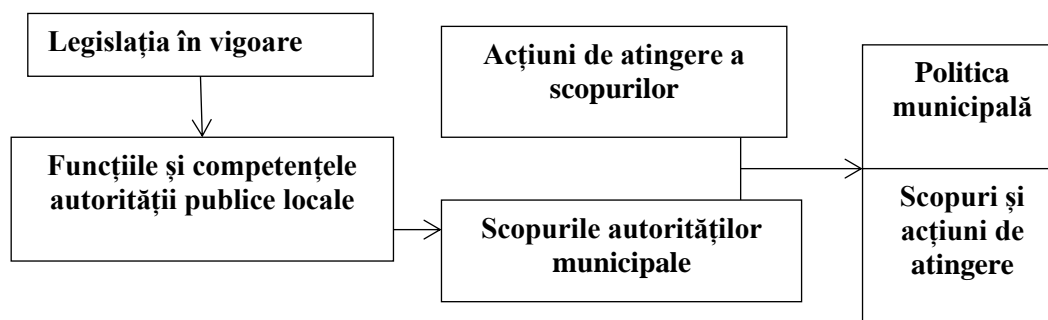

Figura 1. Formarea politicii publice locale municipale [elaborat de autor]

De exemplu, atingerea obiectivului municipiului referitor la îmbunătățirea calității vieții populației locale prin furnizarea de servicii municipale relevante, necesită o monitorizare periodică a situației în domeniu: studierea efectelor impactului proiectelor sociale și economice, calitatea și completitudinea prestării serviciilor municipale obligatorii și suplimentare, sănătatea și educația populației, protecția socială și legală al acesteia etc. Iar una dintre direcțiile de monitorizare a situației social-economice din municipiul Constanța este auditul periodic a nivelului (calității) vieții populației - pentru aceasta propunem utilizarea indicilor agregați ai dinamicii comune a sistemului de indicatori social-economici. Agregarea lor se realizează prin calcularea indicatorului integral - o caracteristică sumară formată pe baza indicatorilor cantitativi care reflectă o caracteristică calitativă sau cantitativă a fenomenului sau procesului social-economic observat. Analiza indicilor social-economici precedenți deciziei este o necesitate obiectivă a unui management atent și informat și, în consecință, influențează pozitiv realizarea obiectivelor principale ale politicii municipale de auto-guvernare locală. Efectuarea analizei specificate are următoarele obiective:

- 1) căutarea dezechilibrelor din viața în municipiul Constanța, cu scopul de a le elimina, prin identificarea cauzelor și factorilor de abatere a datelor efective (indicatori cheie de dezvoltare social-economică);
- 2) identificarea blocajelor în dezvoltarea teritoriului și a modalităților de „desfășurare” a acestora;
- 3) determinarea punctelor de creștere economică și identificarea instrumentelor pentru dezvoltarea lor.

Cele mai importante grupe de indici analizați includ:

- 1) indicii demografici;
- 2) indicii producției industriale;
- 3) volumul comerțului și serviciilor prestate;
- 4) indicii nivelului de trai;
- 5) volumul investițiilor de capital;

- 6) mișcarea formelor de proprietate;
- 7) performanța financiară.

În mare parte gestiunea dezvoltării regiunilor și a municipalităților este influențată de globalizarea economică, în condițiile în care orice teritoriu, orice zonă economică poate deveni un „pol de creștere”, o zonă de dezvoltare social-economică accelerată. De exemplu, în noile condițiile globalizării, regiunea devine o unitate-cheie, deoarece în teritoriile locale se creează o pondere semnificativă din valoarea adăugată a tuturor țărilor, iar condițiile regionale determină în mare măsură competitivitatea bunurilor fabricate.

Cu toate acestea, după cum notează autorii, „recunoașterea rolului teritoriilor în dezvoltarea economică este un fenomen relativ recent în științele economice. Pentru o lungă perioadă de timp, studierea rolului regiunilor în teoria neoclasică s-a redus la găsirea unei legături între dezvoltarea țării, nivelul de urbanizare și concentrarea activității economice”. Factorii de concentrare spațială a subiecților economici, mecanismele care contribuie la interacțiunea lor efectivă în zone limitate care posedă anumite resurse sunt studiate astăzi în cadrul școlii neoclasică, în contextul economiei instituționale și neinstituționale, precum și în cadrul noii economii instituționale și a teoriei dezvoltării economice. O astfel de analiză a fost realizată în lucrările savanților Ronald Harry Coase, Douglass Cecil North, A. Scott, Joseph Stiglitz, Michael Storper și alții [1].

În prezent, dezvoltarea regională este studiată și din perspectiva neoinstituționalismului, o direcție economică care examinează activitățile autorilor nu doar prin prisma situației de incertitudine, ci și prin prisma instituțiilor social-economice și juridice cu anumite nivele de dezvoltare. Ca factori de infrastructură care influențează dezvoltarea anumitor regiuni, trebuie remarcat factorii de comunicare și factorii care determină calitatea resurselor de muncă - starea sistemului de învățământ, ocrotirea sănătății și a mediului, precum și dezvoltarea culturii și științei.

Cel mai important element care determină posibilitățile de gestionare eficientă orientată spre dezvoltare economică este definirea clară și consolidarea legislativă a drepturilor de proprietate. Determinarea clară a limitelor proprietății, așa cum a arătat Ronald Harry Coase, este elementul creșterii eficienței interacțiunilor economice: „dacă distribuția drepturilor de proprietate privată nu este prevăzută în lege, costurile obținerii aceluiași rezultate prin schimbarea și combinarea drepturilor în contextul pieței pot fi atât de mari încât distribuția optimă a drepturilor și valoarea mare a producției pe care o creează nu va fi realizată niciodată”. În articolul „Problema costurilor sociale”, Coase formulează poziția centrală a teoriei sale, care este cunoscută sub numele de teorema lui Coase: „dacă drepturile de proprietate sunt clar definite și costurile de tranzacție sunt egale cu zero, atunci alocarea resurselor (structura de producție) va rămâne neschimbată și eficientă indiferent de schimbările în distribuția drepturilor de proprietate” [1].

Teoria economică a drepturilor de proprietate ne permite să analizăm relațiile de proprietate în municipalități unde există o „întrepătrundere” complexă a proprietății private, de stat și municipale, să formăm sisteme eficiente de management a proprietății municipale, să promovăm dezvoltarea antreprenoriatului și afacerilor private și să protejăm în mod eficient concurența pe piețele locale.

Noul instituționalism combină utilizarea unei abordări economice neoclasică cu luarea în considerare a proceselor de formare și funcționare a instituțiilor publice. Neo-instituționaliștii consideră instituțiile nu atât un fenomen social, cât un set de prevederi legale și reguli informale care ghidează strict comportamentul economic al unui individ și organizații ca un ansamblu de persoane („regulile jocului”, așa cum sunt definite de Douglass Cecil North). Instituțiile social-economice, politice și juridice, în cadrul neo-instituționalismului, sunt analizate prin metodele teoriei economice neoclasică folosind instrumentarul microeconomiei moderne și teoria jocurilor. Individualismul metodologic este dominant, în prim plan este pus un individ independent, care, din proprie voință și

în conformitate cu interesele sale, decide în ce colectiv îi este mai profitabil să adere. Astfel, neoinstituționalismul vede societatea ca o totalitate de indivizi care acționează „după anumite reguli” și motivați de a maximiza utilitățile. Formarea instituțiilor sociale și politice, de asemenea este analizată prin prisma maximizării utilităților pentru indivizi. Noul instituționalism (spre deosebire de neoinstituționalism) are un domeniu de aplicare mai vast, care prezintă relațiile dintre indivizi ca fiind multiple și diferite, precum și cercetează diverse interpretări ale relațiilor și interacțiunilor acestora. Totuși, ambele direcții sunt foarte apropiate. Ele se bazează pe abordarea lui North, care determină instituțiile ca „reguli ale jocului” pentru societățile comerciale, inclusiv pentru autoritățile publice. Neoinstituționalismul, noul instituționalism și teoria economică a drepturilor de proprietate formează fundamentele unui management eficient al dezvoltării sistemelor social-economice. În cadrul acestor domenii științifice, se acordă o atenție deosebită situației instituțiilor social-economice și infrastructurii economice, care pot reduce semnificativ costurile tranzacției și pot crește activitatea antreprenorială și concurența pe piețe, realizând creștere social-economică.

Așa cum au demonstrat teoretic R. Coase și D. North, într-o situație ipotetică cu costuri de tranzacție zero, creșterea economică a unei comunități s-ar desfășura mereu și ar fi inevitabilă. Cu toate acestea, dacă investițiile și inovațiile condiționează creșterea economică, atunci de ce unele comunități au trecut pe alături asemenea perspective. Răspunsul este fără echivoc - datorită ineficienței majorității structurilor instituționale, ineficienței sistemului drepturilor de proprietate, care nu oferă posibilitatea de a economisi costurile tranzacției. Astfel, formarea instituțiilor este cel mai important domeniu al managementului dezvoltării social-economice, iar această sarcină este relevantă și la nivelul județelor și municipiilor. Cele mai actuale pentru o țară sunt direcțiile politicii regionale referitoare la utilizarea infrastructurii fizice și rolul rețelelor sociale și a grupurilor active care activează în regiune și, prin urmare, structura instituțională de dezvoltare a regiunilor.

D. North consideră că evoluția instituțiilor sociale și economice și dezvoltarea lor istorică este influențată de dezvoltarea „forțelor productive” și a cunoștințelor. Un rol special îl joacă cunoștințele și informațiile în societatea post-industrială. De asemenea un rol crescând îl au rețelele de afaceri, inclusiv evidența rețelelor sociale informale, conexiunile și mecanismele [9].

Problemele teoretice ale gestionării dezvoltării social-economice a municipiilor sunt examinate și în cadrul economiei regionale, teoria funcționării piețelor regionale. De asemenea, trebuie remarcate lucrările în cadrul teoriei localizării producției și a sferei de circulație, care studiază problemele de optimizare a locației geografice a întreprinderilor (Wilhelm Launhardt, V. Roshen, August Lösch, Johann Heinrich von Thünen etc.). În cadrul economiei regionale, a fost elaborată și teoria potențialelor de piață și a interacțiunilor spațiale, utilizând activ analiza matematică asociată cu Albert Schäffle, John Stuart Mill, Sam Harris, Delbert Ray și alții. La intersecția dintre neoinstituționalism și teoria economică regională, conceptele de piețe regionale sunt dezvoltate ca sisteme de subiecți economici încorporate în relațiile cu instituțiile social-economice aflate într-un anumit stadiu de formare (D. Revzan, R. Westerfield, R. Breyer și alții).

Gestionarea dezvoltării municipiilor este o sarcină dificilă și complexă și necesită aplicarea diverselor abordări și metode teoretice și metodologice. Pentru analiza problemelor creării modelelor eficiente de management a dezvoltării municipiilor, cele mai importante sunt astăzi abordările metodologice sistematice și cele structural-funcționale.

În cadrul abordării structural-funcționale, municipiile pot fi considerate elemente structurale ale economiei române, menite de a gestiona mai eficient întreaga sferă social-economică. Abordarea sistematică este strâns legată de abordarea structural-funcțională, însă concentrează atenția pe interacțiunile complexe și diverse care leagă municipiile (ca subsistem) cu sistemul economic al țării.

Municipalitățile în condițiile globalizării pot fi reprezentate în cadrul unei abordări sistemice ca sisteme deschise compuse din multe elemente interconectate. Aceste elemente includ:

1. Administrarea social-comunitară prin care se concretizează relația autorităților administrației publice locale cu asociațiile de proprietari de pe raza unității administrativ-teritoriale a municipiului.
2. Managementul resurselor umane a municipalității.
3. Scopul și obiectivele necesare de soluționat de structurile administrative.
4. Legislația națională și locală care reglementează activitățile administrațiilor publice în conformitate cu principiul autonomiei locale.
5. Organizații publice și private care activează în limita teritorială a municipiului.
6. Organizații publice, politice și religioase, instituții de învățământ și de asistență medicală.
7. Instituții municipale și private din sfere sociale, sportive și culturale.
8. Terenuri municipale și resurse naturale.
9. Infrastructura locală, nivelul de dezvoltare a comunicațiilor, drumurilor, etc.

În concluzie, putem afirma că în cadrul analize sistemice, fiecare dintre aceste elemente poate fi considerat ca un sistem independent (și un subsistem) - astfel vom vorbi despre sistemul administrației municipale și al resurselor umane al acesteia, despre sistemul întreprinderilor private și de stat, sistemul de asistență medicală sau educație din municipiu.

Utilizarea unei abordări sistemice se bazează pe fundamentele metodologice stabilite în teoria economică, management, teoria generală a sistemelor, sinergie și altele. În sens larg, un sistem poate fi definit ca orice entitate, conceptuală sau fizică, care constă din părți interconectate. Managementul în cadrul abordării sistemice include relația dintre două subsisteme – care gestionează (subiectul) și este gestionată (de obiect). Gestiunea optimă presupune o balanță între atingerea obiectivului și cuantumul utilizării resurselor social-economice și manageriale.

Municipalitățile în condițiile globalizării în acest caz pot fi considerate sisteme comportamentale controlate. Comportamentul detectat de sistem constă în multiple acțiuni interconectate și interdependente care formează o operațiune. Astfel, multiplele acțiuni formează o operațiune, dacă fiecare acțiune este necesară de realizat pentru a obține rezultatul dorit și dacă aceste acțiuni sunt interdependente. Fiecare dintre acțiunile, care formează operațiunea, pot fi definite prin multe caracteristici, care pot fi considerate variabile. Acțiunile sunt interdependente în ceea ce privește rezultatul, dacă rata de modificare a oricărei variabile care caracterizează rezultatul este o funcție a tuturor celorlalte variabile de acțiuni. Astfel, dacă toate variabilele pot fi reprezentate prin cantități continue, atunci funcția derivată a variabilei de rezultat, preluată asupra oricărei variabile de acțiune, este o funcție a tuturor celorlalte variabile de acțiune. Mai simplu spus, rezultatul este ceva mai mult decât suma (sau diferența) acțiunilor și este produsul multiplelor acțiuni interdependente, ceea ce se numește managementul municipal în condițiile globalizării.

De asemenea, sistemul poate fi reprezentat ca un obiect format dintr-un set de elemente interconectate, având o ieșire (scop), intrare (resurse), comunicare cu mediul extern și feedback. În același timp, cea mai importantă caracteristică a sistemului este ireductibilitatea principială a caracteristicilor sistemului față de suma proprietăților componentelor sale constitutive și deductibilitatea caracteristicilor sistemului integrat din caracteristicile componentelor. Această proprietate se numește non-aditivitate. Adică principalul postulat al teoriei sistemului este prevalența întregului.

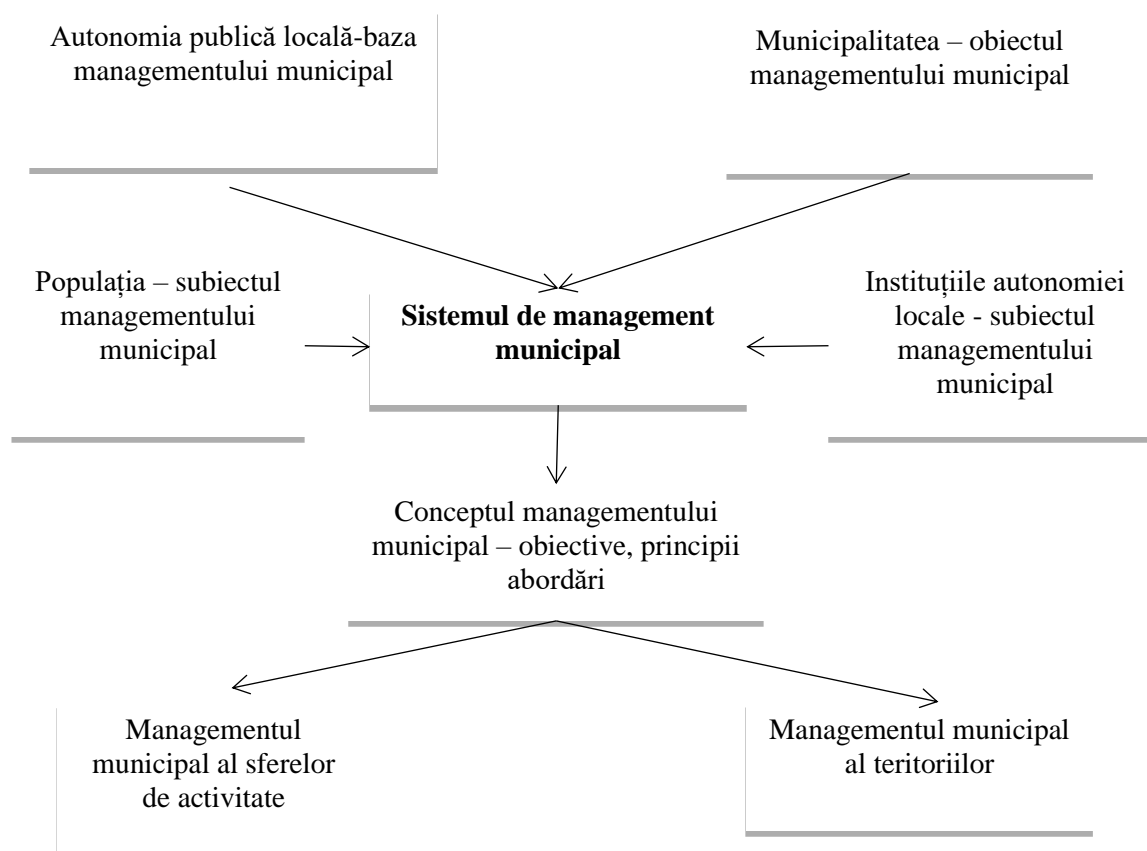

Figura 2. Sistemul managementului municipal în condițiile globalizării [elaborat de autor]

Sistemele social-economice sunt sisteme deschise cu proprietățile autoorganizării. În centrul oricărei autoorganizări se află haosul - mișcarea energetică și neregulată a elementelor. Astfel, următoarele proprietăți sunt inerente mecanismului de autoorganizare:

1. Generarea spontană a unui sistem atunci când dintr-o combinație de obiecte holistice apare o unitate nouă cu proprietățile sale.
2. Autoconservarea sistemului, când se poate adapta la schimbările din mediul intern și extern.
3. Auto-dezvoltarea sistemului atunci când se perfecționează în continuare.

Din acest punct de vedere, autonomia locală este considerată ca parte a procesului evolutiv de dezvoltare a naturii și a societății - ca un organism integrat. Autonomia locală nu este doar un produs al rolului subiectiv al majorității, ci și o manifestare a fenomenelor obiective (regulate) ale dezvoltării sociale.

Concluzii

Societatea și economia, ca și natura, au proprietatea auto-organizării. Acest lucru este dovedit de faptul că în procesul de evoluție, autoorganizarea societății s-a manifestat prin diverse forme: comunități tribale și teritoriale, organizații publice, state și entități de stat, ultimele fiind un nivel superior de auto-organizare. Astfel, istoria formării puterii publice și de stat arată că formele de auto-organizare socială au fost primele care s-au conturat. Deci, municipalitatea poate fi privită ca un sistem parțial de auto-guvernare și are următoarele caracteristici esențiale:

1. Existența subsistemelor formalizate de management și autoguvernare.

2. Posibilitatea de autodezvoltare și dezvoltare.
3. Transparență și corelare strânsă cu sistemul social-economic al județului și cu societatea în ansamblu.
4. Capacitatea de învățare și adaptare.

În același timp, este necesar să evidențiem specificul municipalităților în care are loc funcționarea simultană a unor elemente atât de diferite și complexe precum administrația municipală și administrația publică locală. Dezvoltarea municipalităților se realizează în baza unui echilibru optim între aceste elemente manageriale. Cu toate acestea, prezența unui subsistem de auto-guvernare locală complică semnificativ sistemul de management și necesită implementarea unor mecanisme specifice de control. În astfel de condiții dificile, anume abordarea sistematică poate asigura elaborarea unor mecanisme de gestionare eficiente și poate valorifica metodele care conduc la inițierea proceselor de dezvoltare, consolidare a sustenabilității și inovație a municipalităților. Valoarea abordării sistemice, presupune că cercetarea categoriilor analizei sistemului oferă baza unei abordări logice și coerente a problemei luării deciziilor. Eficacitatea soluționării problemelor prin utilizarea analiza sistemice este determinată de structura problemelor rezolvate. După cum am menționat mai sus, municipalitățile din România au diverse probleme de natură diferită, iar analiza sistemică oferă posibilitatea de tratare eficientă al acestor probleme. O astfel de activitate se bazează în principal pe clasificarea lor. Pe parcursul unei astfel de clasificări, are loc înțelegerea și verbalizarea sarcinilor. Ca un exemplu de clasificare, se poate lua în considerare o clasificare a problemelor, împărțindu-le în trei clase:

- 1) probleme bine structurate (well-structured), sau exprimate cantitativ, unde au fost găsite foarte bine dependențe semnificative;
- 2) probleme nestructurate (unstructured), sau exprimate calitativ, care conțin doar o descriere a celor mai importante resurse, semnale și caracteristici, relațiile cantitative între care sunt complet necunoscute;
- 3) probleme slab structurate (ill-structured), sau probleme mixte, care conțin atât elemente calitative, cât și laturi puțin cunoscute, incerte, care tind să domine.

Pentru soluționarea problemelor bine structurate și cele exprimate cantitativ, se folosesc metode de cercetare a operațiunilor, elaborarea modelelor matematice adecvate, metode de programare liniară, neliniară și dinamică, se utilizează teorii ale jocurilor și altele. Pentru a soluționa probleme slab structurate, pot fi utilizate sisteme de asistență decizională (programe computerizate automatizate, care constau din sisteme informaționale de gestiune și sisteme de gestionare a bazelor de date). Pentru analiza problemelor nestructurate și slab structurate, se folosesc metode de analiză strategică a mediului extern, studiul oportunităților și amenințărilor, monitorizarea factorilor social-economici, sondaje experților etc.

În concluzie, trebuie menționat că în prezent, managementul oricărui sistem social-economic a devenit mult mai complicat. Principalul factor din spatele acestei complicații este factorul globalizării și formarea unei societăți economice și informaționale globale unice.

Bibliografie

1. Alexandru Ioan, Ivanoff I., Gilia C. Sisteme politico-administrative europene. Târgoviște: Ed. Bibliotheca, 2008. 576p.
2. Androniceanu A. Noutăți în managementul public. București: Ed. Economică, 2003. 112 p.
3. Bantuș-Gurduza N. Conceptul de autonomie locală în context European. În: Administrarea Publică, 2016, nr. 3, p 74-79

4. Forsell A. Reform Teory Meets New Public Management in New Public Management - The Transformation of Ideas Practce. By Tom Cristhensen and Per Laegreid Ashgate, Cornwall, 2003. 353p.
5. Калугаряну И.В., Кочерхан М.П. Проблемы оценки конкурентоспособности муниципальных образований Румынии. В: Интерактивная наука, 2019, №12(46), p.28-33
6. Legea administrației publice locale nr. 215/2001. Monitorul Oficial nr. 123 20 februarie 2007. <https://lege5.ro/Gratuit/gezdenryhe/legea-administratiei-publice-locale-nr-215-2001>
7. Legea nr. 286/2006 pentru modificarea și completarea Legii administrației publice locale nr. 215/2001. In: Monitorul Oficial al României nr. 621 din 18 iulie 2006. <https://lege5.ro/Gratuit/ha3tgnrq/legea-nr-286-2006-pentru-modificarea-si-completarea-legii-administratiei-publice-locale-nr-215-2001>
8. Legea nr. 351/2001 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a IV-a Rețeaua de localități. In: Monitorul Oficial al României nr. 408 din 24 iulie 2001. <https://lege5.ro/Gratuit/gmztgobx/legea-nr-351-2001-privind-aprobarea-planului-de-amenajare-a-teritoriului-national-sectiunea-a-iv-a-reteaua-de-localitati>
9. Popa E. Autonomia locală în România. București: Editura All Beck, 1999, 214 p.
10. State Competitiveness Report 2019 / The Beacon Hill Institute for Public Policy Research, 2019. 68 p.

UDC: 336.719.9

JEL Classification: O12, E58

THE OPPORTUNITIES OF MOLDOVAN BANKING SYSTEM TO APPLY THE EUROPEAN UNION EXPERIENCE

OPORTUNITĂȚILE SISTEMULUI BANCAR AL REPUBLICII MOLDOVA DE APLICARE A EXPERIENȚEI UNIUNII EUROPENE

*Frunza Irina, PhD student,
Academy of Economic Studies of Moldova, Chișinău*

*Frunză Irina, doctorand,
Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău*

Annotation: *The signing of an agreement between Moldova and EU involves a series of macroeconomic effects that can affect commercial banks, positively or negatively. Strengthening the position of banks in national markets in most European countries requires the strengthening of the internationalization of their activities. The crises of 2007-2009, 2012-2014 and their consequences constituted a shock to competition policy practice, which either that had to be accepted or replaced from the considerations of financial stability. A good example to follow, the transformation of banking system from worst one in a strong and stable one, is banking system from Czech Republic. Ensuring the necessary conditions for the transition to a single monetary policy in accordance with international practices and regulations by implementing Basel III.*

Adnotare: *Semnarea unui acord între Moldova și UE implică o serie de efecte macroeconomice care ar putea să afecteze pozitiv sau negativ băncile comerciale. Consolidarea poziției băncilor pe piețele naționale din majoritatea țărilor europene necesită consolidarea internaționalizării activităților lor. Crizele din 2007-2009, 2012-2014 și consecințele acestora au constituit un șoc pentru practicile politicii de concurență, care trebuiau să fie acceptate sau să fie înlocuite din considerentele stabilității financiare. Un bun exemplu de urmat privind transformarea sistemului bancar din unul ineficient într-unul puternic și stabil, este sistemul bancar din Cehia. Asigurarea condițiilor necesare pentru trecerea la o singură politică monetară în conformitate cu practicile și regulamentele internaționale prin implementarea Basel III.*

Keywords: *banking system, Czech Republic, European Union, financial indicators, monetary policy.*

Cuvinte cheie: *sistem bancar, Republica Cehă, Uniunea Europeană, indicatori financiari, politica monetară.*

Introduction

The banking system is one of the most deeply embedded sectors in the national economy due to its lending activity, as well as collection and aggregation of savings of the population/companies. Therefore, it is most sensitive to changes regarding the macroeconomic situation and expectations. Moldova's signing of an agreement with the EU involves a series of macroeconomic effects, at least theoretically, should affect commercial banks, in a positive or negative way. Thus, the first aim of this study was to highlight the most important features of European Union banking system and its

experience and draw important conclusions about the opportunities of Moldovan banking system to apply EU experience. In order to achieve the goal, were proposed the following objectives: to identify the mai problems of moldovan banking system, to specifyt the factors affecting the development of the Moldovan banking system, to describe the measures and strategies implemented by EU countries for to increase the bank's profitability.

For that was evaluated the situation in the sector compared to other banking systems, especially Czech banking system, based on series of conventional indicators such as: legal framework, structure and financial situation of the banking sector, the evolution of financial indicators for 6 years. In this reasearch was tried to explain the causes of high cost of credit, high levels of inefficiency as well as other major factors hindering dynamic development of the moldovan banking sector and the problem of sharehordlers intransparency.

Materials and methods of research

The paper is concerned with the situation of comparing banking sector from 2 different countries: Republic of Moldova and Czech Republic. The comparison of banking sector of Moldova and Czech Republic is based on the data from: IMF Country Report No. 08/274 about Financial System Stability Assessment of Moldova, based on the work of the joint IMF-World Bank Financial Sector Assessment Program (FSAP), World Bank, indicators were collected for the period of 2012-2018, NBM Report on financial information on activity of commercial banks from Republic of Moldova for the period of 2012-2018, CNB Report on information on financial sector of Czech Republic on the period of 2013-2018 and trading economics indicators for the same period. The methodology is based on comparative analysis, deductive analysis based on the balance sheets of banks, statistical data analysis, basic rate applied by National Bank from Moldova and Czech Republic, efficiency indicators: ROA, ROE, non-performing loans and all this indicators were analyzed for the period 2012-2018.

Results and considerations

Banking systems in EU countries such as the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Slovakia, Slovenia and Romania are characterized by the highest participation of foreign investors and the lowest level of state ownership in the banking system. By the end of 2018, the number of licensed banks operating in the Czech Republic increased by two to 49. The banking sector consists of four large banks, five medium-sized banks, nine small banks, 26 branches of foreign banks and five building societies. A total of 40 entities were under the control of foreign owners. Domestic owners controlled nine banks, of which two are banks with state participation [2].

First of all, we have to take into account that the Czech Republic is a member of the EU and structure of banking sector differs from that of the Republic of Moldova. A common aspect of both countries is two-tiered banking system: National Bank and commercial banks. With the collapse of the socialist bloc and the Soviet Union, Moldova and the Czech Republic have stepped energetically towards building democracies and market economies competitive, and aspiring to become a legitimate part of the European Union [5; 7].

Moldova's banking sector is the basic financial market while the other elements are underdeveloped (capital market), have a low share (microfinance and non-bank lending institutions, leasing), or are virtually non-existent (investment funds and venture capital) [1]. Contemporary banking system includes three basic elements: the Central Bank, commercial banks and specialized financial-credit institutions, comprising both banking organizations as well as non-banks. The concentration of the Czech banking system is very high, the first three banks control about 60% of

the assets of the banking sector, while the concentration of the banking system in Moldova of the first five banks control about is 78% of the assets of the banking sector [4].

Below are some of the most important financial indicators of the banking system in Moldova and the Czech Republic for period 2012-2018. By the end of 2018, the total value of the banking sector's assets rose by 3.8% to CZK 7,332 billion. At the end of 2018, the volume of assets relative to GDP decreased only slightly to 138% [8].

Table 1. Comparison of financial indicators of Republic of Moldova and Czech Republic
[elaborated by author based on 3; 6; 9]

Non-performing loans from total gross loans (%)							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Republic of Moldova	14,5	11,57	11,72	9,95	16,31	18,3	12,5
Czech Republic	5,23	5,19	5,6	5,47	5,15	3,74	1,4
ROA (%)							
Republic of Moldova	1,1	1,5	0,85	2,1	1,83	1,91	1,90
Czech Republic	1,3	1,23	1,19	1,2	1,42	1,40	1,2
ROE (%)							
Republic of Moldova	5,6	9,4	5,86	12,78	11,12	11,42	11,60
Czech Republic	11	12,8	7,28	12,9	13,47	15,16	14,6
Bank capital to asset ratio (%)							
Republic of Moldova	17,21	15	13	16,6	17,3	17	17,1
Czech Republic	6,87	7,2	7,3	7,8	7,4	6,48	6,54
Lending interest rate (%)							
Republic of Moldova	4,5	3,5	6,5	19,5	9,5	6,5	7
Czech Republic	5,4	4,97	4,64	4,28	3,9	3,59	3,54
Domestic credit to private sector (% of GDP)							
Republic of Moldova	31,85	33,52	28,64	26,95	22,44	19,66	19,14
Czech Republic	49,76	51,16	49,8	50,31	51,1	51,54	52,11

One of the main advantages is the still comparatively low ratio of non-performing loans (NPLs), whose value decreased further to 1.4% compared to the 2017 year, thus remaining one of the lowest in EU, while the coverage ratio of NPLs by allowances of 57.7% was among the highest. NPL in Moldova is at a high level compared to the Czech Republic, this shows us that the banking sector is facing poor quality of credit portfolios and inefficient administration of credit risk management. [9].

The increase of NPL is also caused by the high interest rate. A significant difference is observed at another indicator, domestic credit to private sector, in the Czech Republic it is double compared to the Republic of Moldova, which indicates a high demand for loans, and this is an indirect advantage over GDP. The high level of bank capital to asset ratio (16-17%) in Republic of Moldova indicate that the banks in Moldova are well capitalized [3; 7]

Table 2. Costs of credit products for individuals from the Republic of Moldova and Czech Republic [elaborated by author based on 10; 11]

Country	Type of loan	Amount, EUR	Period, month	Interest rate, %	Administration fee, %	Others taxes and fees, %	EIR, %	Monthly payment, EUR
Republic of Moldova	multioptional	5 000,00	60	7	0,35	4,76	12,11	111,90
	imobiliar	50 000,00	240	7,5	0,20	1,73	9,43	473,00
Czech Republic	multioptional	5 000,00	60	4,9	0	0,12	5,02	94,10
	imobiliar	50 000,00	240	5,09	0	0,64	5,73	345,40

In EU countries such as Romania, the Czech Republic and others the cost of loans is cheaper, because no fees and commissions are charged as in the case of the Republic of Moldova. The interest rate in the more developed countries is lower, as well as the EIR (Effective Interest Rate) is lower due to small fees. This is another example that Moldova's banking sector should apply.

Conclusions

This research has enabled a broader analysis of the situation in the banking sector of the Republic of Moldova and the Czech Republic, after which can be deduced following conclusions:

A major problem in Republic of Moldova remain a high level of NPL and base interest rate, that conduct to high cost of loans. Moldova could benefit enormously from the experience of the social and economic transformations of Czech Republic, achieving the transition to a market economy, maintaining broad access to basic services and establish rule of law. In the transition from a centrally planned economy to a market economy and one-party political system to a democratic regime, the Czech Republic has advanced faster than Moldova. Given that in some cases both countries followed the same path to a market economy, some experiences, positive and negative, can be a lesson for the future development of Moldova. Although, Czech experience can not be total applied to Moldovan, there are some base lessons which must be appropriated.

Macroeconomic stabilization achieved is one of the most significant successes of Moldova in its way to a market economy, but still more efforts must be made to reduce the risks of inflation, even more because inflation is not only a macroeconomic indicator, but an indicator of the economy's competitiveness. As shown in the Czech and Moldovan experience, politically dependent judiciary can significantly undermine banking sector climate. Another important lesson, which is required to be learned from the Czech Republic is the need to build an institutional infrastructure to support the efficient Moldovan banking sector and to reduce the ratio of NPLs. Banking system policy should be simple and transparent as possible. The chaos in the banking system did not bring economic progress anywhere, so it is necessary to maintain monetary and banking stability. It should be further promoted free and fair competition entering the market: the failed banks must be subject to a modern bankruptcy laws that would protect the rights of creditors. The banks that went bankrupt should not be saved by using state funds, but by privatizing them in transparent auctions with an emphasis on strategic investors with experience. The financial sector should not be forced to provide subsidized loans or lending based on political preferences.

Bibliography

1. Agora Redaction: Analysis of banking system of Moldova, assessments, forecasts and recommendations. <http://agora.md/analize/14/sistemul-bancar-din-republica-moldova---evaluari-prognoze-si-recomandari>
2. Barta V., Singer M., The banking sector after 15 years of restructuring: Czech experience and lessons In: BIS Papers, 2006, Nr.28.
3. CNB: Annual reports on banking supervisory activities (2006-2015). Prague: Czech National Bank. <http://www.cnb.cz/en/index.html>
4. International Monetary Fund: Financial System Stability Assessment - Update, Country Report No.08/274, Washington D.C. 2008. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2016/12/31/Republic-of-Moldova-Financial-System-Stability-Assessment-Update-22252>
5. International Monetary Fund: Czech Republic: 2010 Article IV Consultation Concluding Statement. <https://www.imf.org/external/np/rosc/cze/bank.html>
6. National Bank of Moldova: Annual Report 2012. <https://www.bnm.md/en/content/annual-report-2012>
7. Pavlat V. Biggest Czech Banks In The Mirror Of Annual Reports. Ecoforum, Volume 5, Issue 1 (8), 2016. <http://www.ecoforumjournal.ro/index.php/eco/article/view/205>
8. Tomsik V. Financial System in the Czech Republic: The Story of Two Decades. National Bank of Moldova Conference, 2011. https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/en/public/.galleries/media_service/conferences/speeches/download/Tomsik_20110604_Moldova.pdf
9. World Bank, Bank non performing loans to total gross loans 2006-2015. <http://data.worldbank.org/country/czech-republic>
10. <https://www.kb.cz/cs/>
11. <https://www.maib.md/>

UDC: 37.072

JEL Classification: I28

EQUALITY POLITICS IN THE EDUCATION SYSTEM: THE ARAB AND BEDOUIN SECTORS OF ISRAEL

POLITICA DE EGALITATE ÎN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT: SECTORII ARAB ȘI BEDUIN DIN ISRAEL

*HAJAJRA Mohamed, Manager, PhD student,
Free International University of Moldova, Chisinau
ALVAKILI Noha, Israel, university assistant
PhD student,
Institute of International Relations of Moldova, Chisinau*

*HAJAJRA Mohamed, manager, doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău
ALVAKILI Noha, asistent universitar, doctorand,
Institutul de Relații Internaționale din Moldova, Chișinău*

Annotation: *In Israel the relation tissue between the Jewish majority and the Arab minority is characterized in increasing tensions and in exclusion and negation relations, worsening of inequality may also cause a crisis and violence and create a threat upon the democratic character of the country. In the current research the authors examined the equality issue in the education policy in the state of Israel and focused on the role of Higher education institutions in multi-culturalism implementation in order to treat equally the majority and minority sectors.*

Adnotare: *În Israel conținutul relației dintre majoritatea evreiască și minoritatea arabă se caracterizează prin creșterea tensiunilor, excludere și negare, agravarea inegalității provocând, de asemenea, criză și violență, și poate crea pericole pentru realitatea democratică a țării. În cadrul cercetărilor actuale, autorii au examinat problema egalității în politica de educație din statul Israel și s-au concentrat pe rolul instituțiilor de învățământ superior în implementarea multiculturalismului pentru a trata în egală măsură sectoarele majoritare și minoritare.*

Keywords: *equality politics, education system, Higher education of Israel, multi-culturalism, Bedouin.*

Cuvinte-cheie: *egalitate politică, sistem de învățământ, educația superioară a Israelului, multiculturalism, beduin.*

Introduction

The interaction between the Jewish majority and the Arab minority in Israel as a part of their everyday lives takes place mostly in the academic colleges for training of teachers, and in university courses. According to the Council of Higher education data [2], a percent of Arab students in the academic year of 2018 was about 24% in the teachers' training colleges, and about 20% from the total number of students of humanities and education faculties of universities.

Bedouin population of the Negev differs very significantly from other sectors and ethnic groups in Israel: they live in small settlements, some of which are not recognized by the state, meaning

the infrastructure there is very poor (maybe, the roads are bad, not always there is an electricity and so on). The population level of education and culture is still low, and we can doubt about the level of motivation to get educated and hired. This is why the starting conditions of the young people in the Bedouin sector are poor in comparison to other sectors. However, the state invests a lots in reducing the existing gaps, and lots of effort should be done in order to implement multi-culturalism methods, especially in the field of Higher education.

Materials and methods of research

The authors of this papers studies the existing inequality between different Bedouin minority and Jews majority sectors in Israel in the field of education, especially the Higher education. They used the existing official data from Council for Higher Education [2], Association for Civil Rights in Israel [6], and other sources.

Results and considerations

In Israel, the interaction between the Jewish majority and the Arab minority as a part of their everyday lives takes place mostly in the academic colleges for training of teachers, and in university courses. According to the Council of Higher education data [2], a percent of Arab students in the academic year of 2018 was about 24% in the teachers' training colleges, and about 20% from the total number of students of humanities and education faculties of universities. In general, about 22% of the students of pedagogical colleges and humanities and education in university are Arabs, namely, one for each five, as presented in Figure 1:

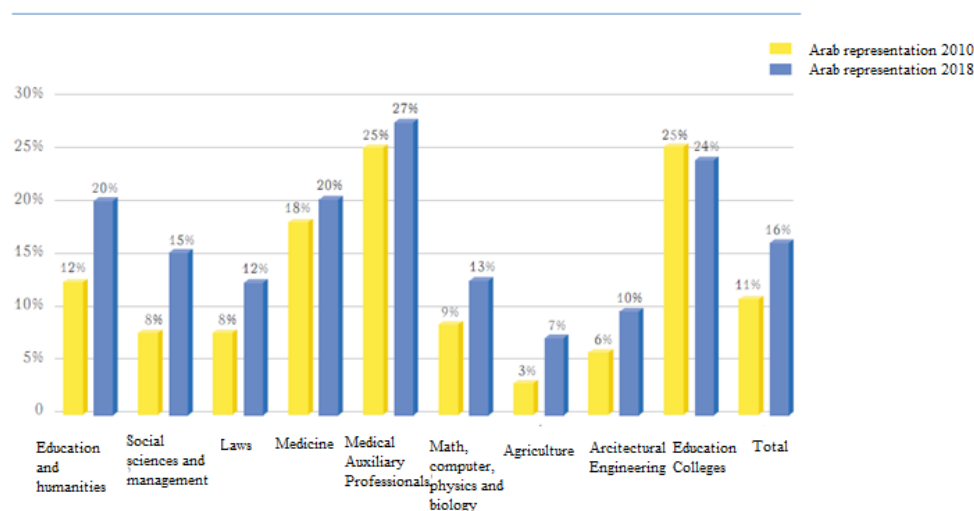

Figure 1. Arab representation in different fields of studies [3]

In a state of Israel, where education systems of Jews and Arabs are totally separate, the encounter between the two communities (besides times they occasionally meet at the street) takes place only in an academic institution, or in political issues, generally characterized by conflicts and their settlement. What happens at this encounter? Does it promote co-existence of the two sectors, or maybe it is only a transition state, after which any of the communities gets back to its usual life and education system, without making any real change?

In the last years, the total number of pupils in the Bedouin sector of the Negev region in Israel grew up very significantly- from 40,000 in 2000 to 96,000 in 2018 (a growth of 240%) .

The following figure 2 presents an average number of pupils in class in the Bedouin Negev versus the Israeli education system in general, in the years of 2009/2010 in comparison to 2017/2018. In the year of 2017/2018, the average number of pupils in the Bedouin of the Negev class at school was lower than the average in the education system in general. The average number of pupils in the kindergartens, however, grew up lately, and this number in the Bedouin sector is higher than the general one.

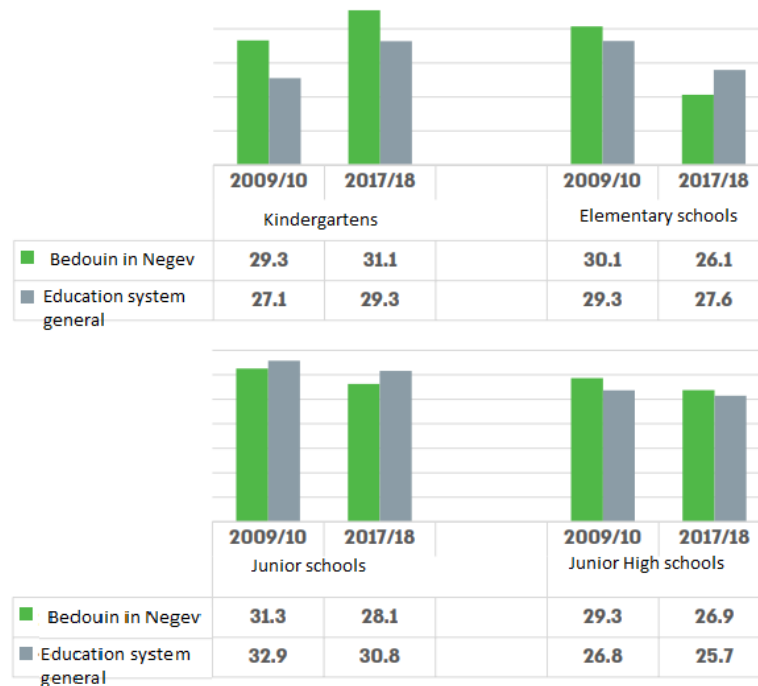

Figure 2. Average number of pupils in the Bedouin class and any other class in Israeli education system [5]

Local Bedouin authorities got substantiate resources to allow decent services to their citizens. This investment is huge and was never done before in Israel. The goals are to improve emergencies systems, promote economic growth and provide basic services in the Bedouin local authorities. Lots of efforts were made in order to help Bedouin citizens, especially in the Southern Negev region, to feel and act like usual citizens in the democratic county: get education, work on the regular basis, pay taxes. However, the social-cultural level should also change, in order to change the situation in the future. This is where multi-cultural management becomes crucial.

Higher education institution and their role in the multi-culturalism and equality politics

In the authors' opinion, higher education institutions, especially the ones who prepare teachers, can and must play an important role in making social changes in the policies of equality, hoping that the graduates of the institutions will be a change agents in the education system they are going to be employed in. It is very important to encourage a multi-cultural and multi-identity education, social solidarity, equality and justice.

In Israel, there are 29 institutions of training teachers, including programs of public universities. Only a half of these programs declare on specific tasks in the fields of equality and justice, and only minority of them deal with terms like multiculturalism, solving conflicts or common studies, including staff meetings [6].

The following information is demonstrating the fact the multi-cultural politics in Israeli Higher education institutions are only in their beginning:

From the beginning of the 2000-s, lots of efforts were invested in order to accept more Arab academicians to the teaching staff of Higher education institutions, by funds and scholarships, new initiatives of the Council for higher education. However, they are not enough yet. According to data presented by Arar and Hadj Yehia [2], still a ratio of Arab academic teaching staff members in Higher education institutions in 2012 was only 2.7%. The Arab sector was almost not represented in the management staff of the institutions, except to a few faculty heads. Till 2013, a total ratio of Arab in the teaching or managerial staff barely got to 3% [4].

Arab students in the academic institution suffer from insensitivity of the systems to their religious, cultural, language-based and social needs. Most of the institutions ignore national holidays of Muslims and Christians, which becomes especially problematic in a period of exams [8].

The Arabic language was formally acknowledged as an official language of the State of Israel, while English was denied this status (Bekerman [7]). Yet, customary use has retained a higher status for the English language over the one given to Arabic. In spite of its official status, Arabic is not regularly present in all official documents or public signs which are normally bilingual but prefer English as the second language. There are Arabic radio and television broadcasts and Arabic remains the language of instruction in the Arab educational system, but Hebrew literacy is a necessity for Arab-speakers of Israel. Without it they are even more marginalized from employment opportunities [7]. Moreover, given that higher education in Israel is only offered in the Hebrew language, lack of Hebrew literacy would prevent Arab-speaking Israeli citizens from studying at universities. In Higher education academic institutions, the Arab language is not respected: most of the placards are in Hebrew and English, there are almost no courses, conferences or any official events in the Arab language [4]. Although part of the colleges claim they cherish democratic values, like civil society and heterogeneity, and even supply some workshops and lectures on this matter to their lecturers, these same values are not really reflected in the everyday life of the institutions [6].

The interactions between the Jewish and Arab students in pedagogical colleges are rare, and take part only if the members of the two groups have to interact. Otherwise, the students are used to communicate only with the members of their own group [6]. As appears in the research of [2], Arab students are more ready to make connections with their Jewish peers in the framework of studies, to promote multi-culturalism and actually use it. Jewish are less open, part of them perceive their Arab speaking peers as a hostile minority, and are not sure equal rights should be granted to them.

The academic institutions do not actively initiate common meetings at the campus. In case multi-cultural events take place, they are not supported by faculty members [6].

Arab colleges' students meet their Jewish peers only outside of the colleges, when cooperating at the workshops, at schools and other organizations outside of the colleges. Their meeting did not find to donate much for both groups [6].

Conclusions

The Bedouin community in Israel undergone vast social and economic changes in the past decades. From the illiterate agriculture-based, nomadic and polygamist's society, it became more involved in the economic and political lives of Israel, Western culture democratic country. There are still big gaps at the education system between Bedouin and other communities of Israel, including the Arab minority. Much is done by the Ministry of education to reduce the gaps and the existing inequality, much is still needed to be done in the future in the field of educational multi-cultural politics, especially in Higher education institutions.

Bibliography

Sources in Hebrew:

1. Ali N. Representation of Arab citizens in Higher education institutions. Sikkuy-The Association for the Advancement of Civil Equality. Haifa and Jerusalem, 2013.
2. Arar H., Hadj Yehia. Higher education among Israeli Arabs: changes, turnovers, and accompanying values. A lecture presented at the Academic Education Center on the issue of Higher education – today and tomorrow. 2015
3. Council for Higher Education in Israel. Increase in the Arab sector students' number. On the agenda. 2018. <http://che.org.il>.
4. Maayan Y. From a Racialized Space to Social Sustainability – Faculty Members' Perceptions of Their Influence on Campus Climate. Thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the master's degree. Haifa University of Israel, 2013.
5. Vaisblai I. South Negev Bedouin Education Center. Chosen data. The Knesset Information and research center, 2018.

Sources in English:

6. Association for Civil Rights in Israel (ACRI).
7. Bekerman Z. Israel: Unsuccessful and Limited Multicultural Education. In: SA-eDUC JOURNAL, 2009, V. 6, Nr.2, p.132 – 145.
8. Hager T., Jabareen, Y. From marginalisation to integration: Arab-Palestinians in Israeli academia. In: International Journal of Inclusive Education, 2016, 20(5), p.455-473.

UDC: 338.1; 332.14

JEL Classification: 032

NATIONAL INNOVATION SYSTEMS OF ISRAEL: FEATURES AND STRUCTURE

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИННОВАЦИОННАЯ СИСТЕМА ИЗРАИЛЯ: ОСОБЕННОСТИ И СТРУКТУРА

*ISRAELI Milana, PhD student,
Free International University of Moldova, Chisinau*

*ИЗРАЕЛИ Милана, докторант,
Международный Независимый Университет Молдовы, Кишинэу*

Annotation: *The article discusses the features and structure of Israel's national innovation system. Israel has an established national innovation system that contains all the elements of the innovation cycle: fundamental and applied science, research and development (R&D), various financing structures and an established system of commercialization of innovations. The country has significant innovative potential due to highly qualified personnel, the availability of the latest technology and financial capabilities, including for attracting foreign specialists and know-how, as well as the implementation of a number of state programs and projects.*

Аннотация: *В статье обсуждаются особенности и структура национальной инновационной системы Израиля. Израиль обладает сформированной национальной инновационной системой, которая содержит в себе все элементы инновационного цикла: фундаментальную и прикладную науку, исследования и разработки (R&D), различные структуры финансирования и налаженную систему коммерциализации инноваций. Страна обладает значительным инновационным потенциалом благодаря высококвалифицированным кадрам, наличием новейших технологий и финансовых возможностей, в том числе для привлечения зарубежных специалистов и ноу-хау, а также реализацией ряда государственных программ и проектов.*

Keywords: *state, national innovation system, politics, process, elements.*

Ключевые слова: *государство, национальная инновационная система, политика, процесс, элементы.*

Introduction

The concept of a national innovation system (NIS) is the basis of extensive theoretical and empirical literature, the number of publications on this topic has increased significantly over the past three decades [7].

The concept of NIS is closely related to the concept of the innovation process - a sequence of events during which an idea (innovation) is transformed into a finished product (technology or service) and distributed in business practice. The study of the evolution of the concept of "national innovation system" and the lack of common views on it leads to different approaches to the methodology of formation of the national innovation system and its components.

Materials and methods of research

A literature review reveals a field of study characterized by a variety of approaches. Given this diversity, there is currently no comprehensive approach or consensus on the definition of a national innovation system. In the study of NIS in Israel used methods of logical and comparative analysis, graphical method and others.

Results and considerations

The analysis of modern approaches to the definition of the concept allowed the author to formulate the following areas in the definition of NIS:

1) A set of different institutions, various elements and components:

- as a set (set) of institutions (R. Nelson, N. Rosenberg [20], S. Metcalfe [18]);

- as a set (set) of institutions and various elements and components (C. Edquist [6], B.-A. Lundvall [15]; P. Patel, K. Pavitt [25]; S. Feinson [10] and etc.);

- through a broad interpretation, including an interdisciplinary approach (C. Edquist [6]).

OECD in the definition of NIS assumes a systematic approach and identifies the levels, subsystems, elements and the presence of relationships between them [19]. Moreover, the number of such elements can vary greatly: from highlighting the main NIS subsystems (for example, state, science, business), to detailing the institutions and structures of the innovation process (state and regional authorities, fundamental and applied science of a university, etc.). The number of elements, their characteristics depend, in the author's opinion, on the researcher's position regarding understanding of the NIS structure, conditions and factors determining the innovation process.

2) Technological process, knowledge management, the connection of knowledge with technology:

- the technological process was identified in the works of K. Freeman [12], G. Dosi [3],

- focus on the knowledge management process: B-Å. Lundvall [15], R. Nelson [21], C. Edquist [6],

- the knowledge and technology management process was reviewed by the following scientists: J.S. Metcalfe [18]; C. Freeman [11].

3) A set of measures, mechanisms and types of activities and, accordingly, actors (higher education institutions, public authorities, research and technological institutes, companies):

- as a network of institutions (organizations, structures) and target (directed) activities of C. Freeman: [12]; J. Niosi et al. [22];

- as a triple helix (the concept of knowledge production: university - government - business H. Etzkowitz, L. Leydesdorff [8], A. Goto [132];

- through social capital: C. Freeman [11].

C. Freeman, viewed the national innovation system as a nation's social ability to technical change. B-Å. Lundvall et al. [15] in 2007 considered NIS as an interaction of four types of capital: industrial, natural, intellectual and social, then in 2011 as interactions between users and manufacturers in connection with the development of new products [16].

4) An instrument of economic policy of the state: S. Metcalfe [18].

According to the author, the presence of various definitions of NIS suggests that a single point of view on the essence, structure and functions of NIS, which is largely determined by national characteristics, has not yet been developed. Each of the areas of NIS definition focuses on its individual elements and relationships. At the same time, all researchers adhered to general methodological principles: a special role in economic development is played by the creation, storage and dissemination of new knowledge and technologies as a function of the system; the system is

presented as a set of institutions or business entities; the main goal of the innovation system may be to obtain new products, technologies and services to meet the needs of the individual and society; the institutional context of innovation directly affects its content and structure.

Thus, synthesizing the main approaches to the definition of the concept of "national innovation system", the author offers the following definition: a national innovation system is a set of entities and institutions that together and each individually contribute to the production, storage, dissemination and use of knowledge with the aim of obtaining new products, technologies and services to meet the needs of the individual and society.

At the present stage of economic development, innovation is the key to obtaining significant competitive advantages, and innovation is a promising area of activity of any state.

Israel refers to the development of innovations of the innovation type. Israel ranks 20th in overall GCI indicator for 2019. Its indicators practically did not change in comparison with last year with stable rating and insignificant variations of points on the total ball (+0.1 points, 76.7) and points on separate columns [28]. According to the INSEAD International Business School, which conducts a global survey and determines the rankings of the world in terms of the Innovation Development Index of the Global Innovation Index (GII), Israel ranks 10th out of 129 pages and GII Israel ranked 57.4 [9]. The country is an innovation center, ranked 15th in the ranking of innovation capabilities, thanks to a well-developed ecosystem. Israel spends 4.3% of GDP on NIOKR, which is more than any other country [28].

Israel has an established national innovation system. The NIS of Israel contains all the elements of the innovation cycle: fundamental and applied science, research and development (R&D), various financing structures and an established system of commercialization of innovations. Some elements of the innovation system existed in Israel initially, and the national innovation system gradually formed over time (Table 1).

Table 1. Stages of development of the innovative component in Israel
[developed by the author]

Stage	Years	Essence
1st stage	1969 – 1985	Creation and development of a business sector capable of research and development
2nd stage	1986 – 1992	Development of a startup model and the beginning of venture activity
3rd stage	1993 – 2000	The phase of the venture capital sector and the rapid growth of the high-tech cluster
4th stage	2001. – 2012	High-tech sector crisis and venture capital market recovery
5th stage	2012- the present time	The development of an innovative ecosystem, the heyday of Israeli high-tech, the broad activities of multinational corporations, innovative start-up companies, etc.

Israel has significant innovative potential due to a number of factors: highly qualified personnel, the availability of the latest technologies, the country is actively implementing the transfer from the military to the civilian sector, the availability of financial opportunities, including the attraction of foreign specialists and know-how, as well as the implementation of a number of state programs and projects.

Understanding the essence of NIS requires deepening in the study of its structure, since the forms and relative positions of its elements can have their own unique features. NIS should act as a link between the state, science and technology, education, the private business sector and the banking system. When it should be the "foundation" for creating conditions conducive to increasing the competitiveness of the national economy, increasing the level of innovative activity of commodity producers, introducing advanced technologies and ensuring stable economic growth of the population and the country as a whole.

Figure 1 shows a simplified model of the Israeli innovation system. It includes structural elements in the form of organizations that play a central role in the development of the system, as well as key processes that affect their relationships.

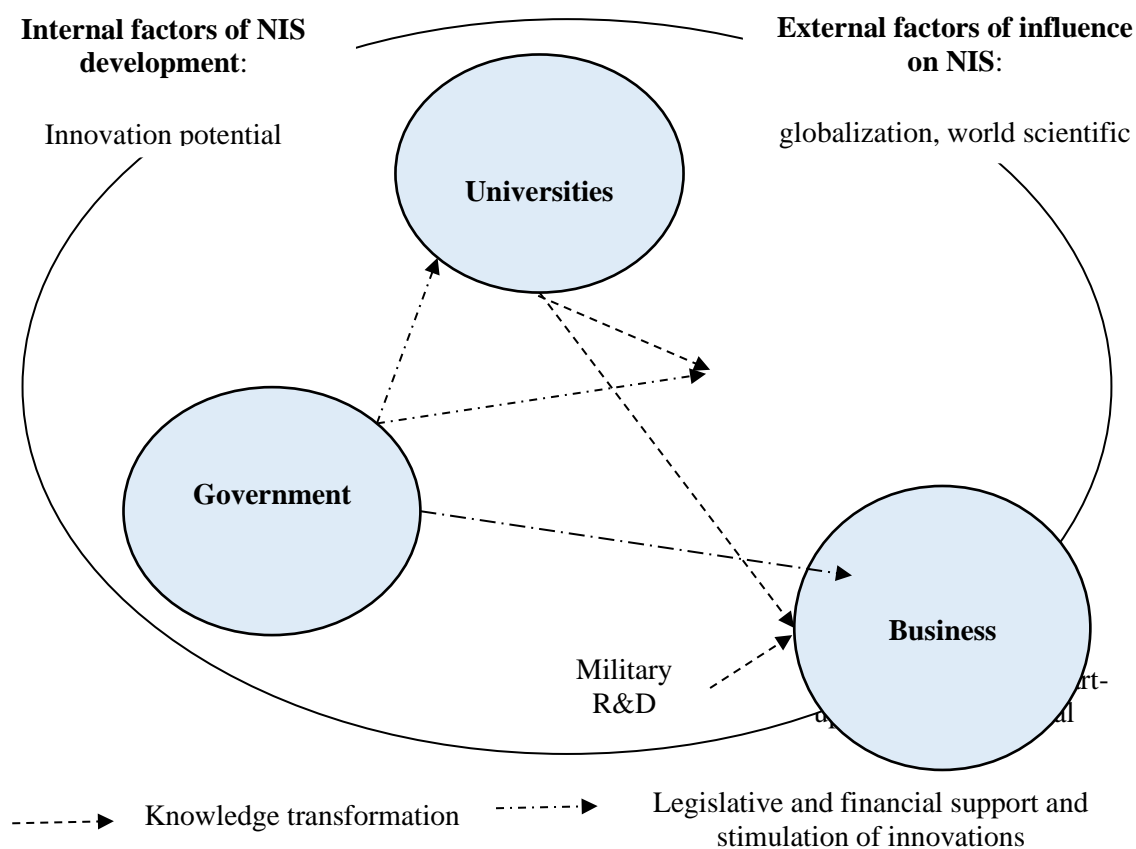

Figure 1. National Innovation System of Israel [developed by the author]

With a certain degree of simplification, one can imagine the NIS of Israel, which consists of organizing state support for the transfer of development from science to industry and a technology transfer operating in all universities of the country, as well as in industry organizations involved in scientific research. Next to the three main actors, i.e. firms (business), government and universities, the model represents other technology transfer organizations (technological incubators, venture capital institutions (VCs)) were included in the model due to the significant role they played in NIS Israel. In the group of firms (business), in addition to High tech companies, we distinguish subgroups: small innovative firms Start-up Firms, Other Local Firms, R&D Centers of Foreign and foreign firms located outside the Israeli market.

Let us consider in more detail the main structural elements of NIS Israel.

State. The Israeli policy in the field of innovation has clearly defined goals - to form and ensure the functioning of a system of continuous reproduction of innovations, the closest and most effective connection between the areas of production and scientific and technological activity (commercialization of technologies).

The basis of the system of state support for innovation and R&D in Israel is the Office of the Chief Scientist (OCS). The Innovation Authority's vision is to establish Israel as a world leader in innovation and entrepreneurship that frequently grows innovation-driven companies that provide extensive, highly productive employment for all population groups and all regions of the country. Currently, twelve major ministries have OCS [29]. OCS has the most extensive R&D support program and other programs aimed at developing various market segments, including international cooperation programs.

The structure coordinating the scientific and technical activities of the state is the Forum of Chief Scientists, consisting of the OCS of the Ministries of Economics, Science and Technology, Finance, Defense (IAFAT department), as well as a representative of the Planning and Budget Commission (Council for Higher Education). This forum is designed to coordinate the activities of its constituent entities in creating scientific and technical infrastructure and financing projects from the forum's own funds [29].

Another structure operating under the Ministry of Science and Technology is the National Council for R&D. Its tasks are: to advise the government on scientific issues of national importance, including scientific infrastructure; organize scientific support for the activities of the Israeli Ministry of Science in the selection of priority research areas; serve as a platform for information exchange and coordination of activities on the policy of support and development of R&D of various state and public organizations from this sphere.

The Ministry of Science together with state bodies created Knowledge Centers (unique research institutes), which are engaged in R&D and aimed at the development of the respective territories. The Ministry of Science provides them with scientific and financial support, as well as supervises their activities.

It is worth highlighting the role of the Ministry of Defense in the innovation system of Israel. The defense industry is an active player in the innovation sector, not only due to the fact that it is a large employer and "task manager" for researchers, but also because it actively stimulates the transfer of specialists and technologies from the military sector to the civilian one.

According to some Israeli scientists, there are a number of shortcomings in the work of government agencies in the field of innovation. D. Breznitz, A. Zehavi came to the conclusion that the state should take a greater part in the development of industrial R&D, and not adhere to the approach of minimal intervention and fulfill the role of a financial source [1]. M. Teubal, O. Zlotnick propose institutional reform of the implementation of innovation policy, where the separation of scientific and political aspects is an important element in the formation of a new approach to the implementation of innovation policy in Israel [27]. O. Hirschauge points out the low level of implementation of new technologies and business innovations in the public sector [14].

Business. Israel has managed to build a fairly effective model of interaction between the state and business in the innovation economy segment. The high-tech sector in Israel brings together the industrial sectors in electronics, pharmaceuticals and aircraft manufacturing along with services - software, research and development. Industry veteran companies are Intel, Teva, and Check Point. High-tech employment increased from 7% of total employment in 1995 to 8.7% in 2018, or 12% of employment in the business sector, more than double the OECD average. In this sector, whose share

in GDP over this period increased from 6.5% to 11.4%, there was a stronger growth in services than goods [23]. Led by high tech, Israeli exports to hit record of \$ 114 billion in 2019. Israeli hi-tech companies are more popular than American ones: if investments in the first four years grew by 140%, then in technology startups from the USA - only 64%. In 2018, the number of investments continued to increase - this time by 17% compared to the previous year. Other technology transfer organizations include technology parks, technology incubators, venture capital institutions, local startups, other local firms, Israel Technology Transfer Network (ITTN), and research and development centers for foreign companies. These types of enterprises perform various functions in NIS and interact with other elements of the system.

Start-up companies are small start-up high-tech firms. The scope of their activities covers the entire spectrum of high technologies: software, electronics, bio- and Internet technologies, semiconductors, alternative energy sources, etc. The most important condition for the emergence of such companies is an effective process of commercializing scientific developments. In 2019, 6483 start-up companies were counted [26]. Other Local Firms is represented by other start-up companies that work in the field of high technology or are engaged in research and development. R&D Centers of Foreign reflect another feature of NIS Israel, in which the research centers of multinational corporations are an important form of foreign investment. Through international cooperation in the field of innovation, the extensive ties of Israeli enterprises are carried out with foreign markets, including their export orientation.

Since 2004, at the initiative of the American-Israeli Commission on Science and Technology, most technology transfer companies have been merged into the Israel Technology Transfer Network (ITTN) umbrella structure, which is lobbying their interests in various government structures of the country, as well as promoting their portfolio technologies for its limits. The difference of Technology Transfer Center "Rotem" from other similar companies is that it is initially independent and is not tied to universities or research institutes and independently seeks scientific developments for their subsequent commercialization throughout the country. Other areas with room for improvement include institutions, due to persistent security concerns (42nd), burdensome regulation (69th) and low commitment to sustainability (81st). Finally, market efficiency (61.8, 32nd) suffers from a relative lack of competition and barriers to entry [28].

Universities and research institutes are engaged in the transformation of knowledge. In 2017, Israel ranked second (after Korea) in the world in terms of funding for scientific research (Figure 2).

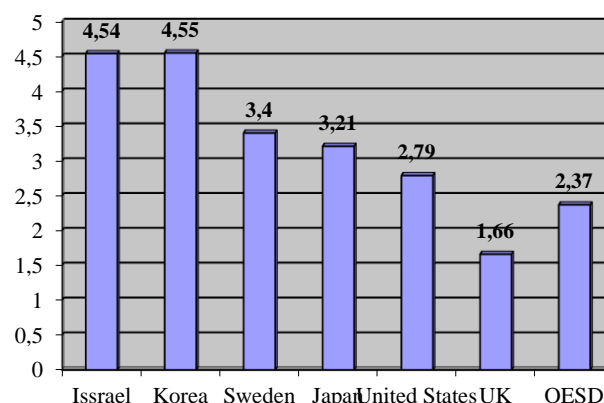

Figure 2. GERD as a percentage of GDP in 2017 [developed by the author based on 24]

The share of R&D spending as a percentage of Israel's GDP is significantly higher than the OECD and has a tendency to increase over the past 6 years (Figure 3).

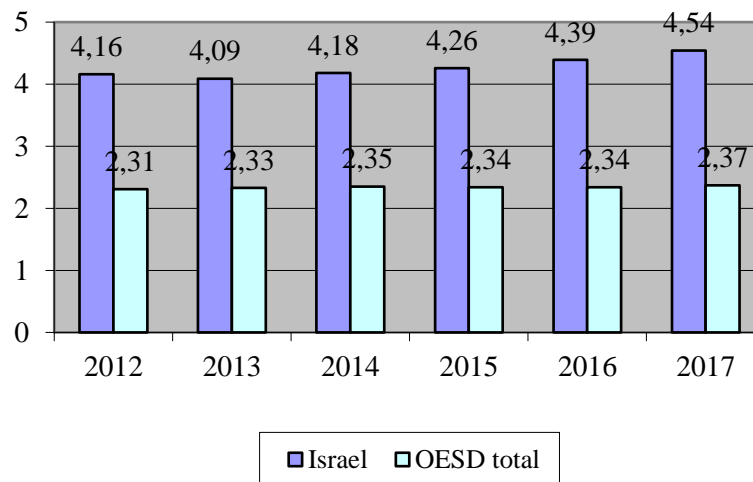

Figure 3. GERD as a percentage of GDP in 2012-2017 [developed by the author based on 24]

A distinctive feature of NIS Israel is that Israel has learned to bring the development of scientists to the state of a market product. The research centers of universities, being for decades an integral part of the scientific and technical complex (STC) of Israel, are considered by many experts as the most promising sources of successful products of the country's high technology sector. According to the level of scientific and research cooperation between universities and industry, Israel ranked 8th in the world in 2016. According to the European Union Research and Technological Development Information Service (CORDIS), about 30% of all research work carried out in Israel (including the defense sector), and 45% of civilian research work is carried out at universities, colleges and academic research centers of the country.

The commercialization of R&D is one of the strengths of Israeli universities. Therefore, technology transfer companies (TTCs) are established at universities to commercialize R&D. All universities work closely with relevant sectors of the economy. Universities sell or hand over patents, and technology transfer takes the form of licensing, the creation of subsidiaries, and the creation of joint research projects with private companies. At the same time, scientists and engineers working in Israeli industry maintain close ties with their educational institutions, use university laboratories (which is very important for small technology companies that are not able to acquire expensive equipment) and maintain contacts with their scientific colleagues.

An additional aspect of the knowledge flow is the transfer of human capital to companies through university graduates. This is especially important for R&D Centers of Foreign, which employ a large number of graduates from Israeli universities. Israel ranks second after the United States - for the ease of finding workers with the necessary skills, and for the availability of venture capital, which also supports a thriving and innovative private sector [28].

Throughout the history of scientific, technical and innovative development, Israel has attached great importance to international aspects. The state is striving to create conditions for attracting foreign scientific laboratories and high-tech industrial firms engaged in R&D, the formation of international technological alliances, scientific and technological partnerships, technological incubators with foreign investors, etc. The expansion of Israel's international scientific and technical ties, the country's participation in large and promising international research projects, and the

development of scientific diplomacy help Israel maintain certain segments of the world market, including the world market of intellectual products (patents, licenses, know-how, trademarks, etc.).

Conclusions

The Israeli national innovation system is characterized by active state participation in the development of this sector, the presence of large foreign high-tech corporations; developed small innovative business, stock market and venture capital as a source of formation of innovative projects. Israel's innovative activity is systemic in nature, based both on the accumulated national innovation potential, and on international cooperation with leading countries in the field of innovation. Crucial is government support for the country's innovative development throughout the entire period of its existence and at all stages of the innovation process. The highly developed network interaction in the innovation sector is manifested in the highly diversified sources of R&D financing (public and private investments, various donations, grants, including from foreign sources). The active participation of the private sector in innovation processes, both national and foreign, is carried out on the basis of full protection of intellectual property. Science, education and high-tech industry in Israel are developing significantly consolidated.

Bibliography

1. Breznitz D., Zehavi A. The limits of capital: Transcending the public financier-private producer split in industrial R&D. In: Samuel Neaman Institute. Haifa, 2010. <http://www.neaman.org.il/Neaman2011/userdata/SendFile.asp?DBID=1&LNGID=1&GID=2171>
2. CIA World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>
3. Dosi G., Freeman C., Nelson R. Technical change and economic theory. London: Pinter Publishers, 1988. 656 p.
4. Edquist C. Systems of Innovation: Perspectives and Challenges. In: Fagerberg J., Mowery D., Nelson R. (eds), The Oxford Handbook of Innovation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 181-208.
5. Edquist C., Lundvall B.-A. Comparing the Danish and Swedish systems of innovations. In: Nelson R.R. (Ed.). National Innovation Systems. New York: Oxford University Press, 1993. c. 265-298.
6. Edquist C. Systems of Innovation: Perspectives and Challenges. In: The Oxford Handbook of Innovation /ed. J. Fagerberg, D.C. Mowery, R.R.Nelson. Oxford University Press. New York. USA. 2005. c. 181-209.
7. Egbetokun A., Oluwadare A.J., Ajao B.F. et al. Innovation systems research: an agenda for developing countries. In: Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, 2017, nr. 3. <https://link.springer.com/article/10.1186/s40852-017-0076-x>
8. Etzkowitz H., Leydesdorff L. The dynamics of innovation: From national systems and 'mode 2' to a triple hélix of university- industry-government relations. In: Research Policy, 2000, № 2, p. 313-320.
9. Explore the interactive database of the gii 2019 indicators. <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>
10. Feinson S. National Innovation Systems. Overview and Country Cases. CSPO, 2004. www.cspo.org/products/rocky/Rock-Vol1-1.PDF.

11. Freeman C. Continental, national and subnational innovation systems - complementarity and economic growth. In: *Research Policy*, 2002, nr. 31, p. 191-211.
12. Freeman C. *Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan*. London: Frances Pinter, 1987. 155 p.
13. Goto A. Japan's National Innovation System: Current Status and Problems. In: *Oxford Review of Economic Policy*, 2000, nr. 2, p.103-113.
14. Hirschauge Orr. Israel may be Start-up Nation, but it's Low-tech Government. In: HAARETZ, 2020. <https://www.haaretz.com/israel-news/business/.premium-startup-nation-with-low-tech-gov-t-1.5290740>
15. Lundvall B.-Å. National innovation systems - analytical concept and development tool. In: *Industry and innovation*, 2007, nr. 14(1), 95-119.
16. Lundvall B.-A., Gregersen B., Johnson B., Lorenz E. Innovation Systems and Economic Development. 2011. <http://www.ungs.edu.ar/globe-lics/wp-content/uploads/2011/12/ID-514-Lundvall-Gregersen-Johnson-Lorenz-What-do-we-know-about-building-sustainable-national-r.pdf>
17. Lundvall B.-Å. *National systems of innovation: towards a theory of innovation and interactive learning*. London, Pinter Publishers, 1992. 317 p.
18. Metcalfe J.S. Ed Mansfield and the diffusion of innovation: An evolutionary connection. In: *Journal of Technology Transfer*, 2005, nr.30, p.171–181.
19. National Innovation Systems. OECD, 1997. <https://www.oecd.org/science/inno/2101733.pdf>
20. Nelson R. *National Innovation Systems. A Comparative Analysis*. New York: Oxford University Press. 1993. 560 p.
21. Nelson R.R., Rosenberg N. Technical innovation and national systems. In: Nelson R.R. (Ed.). *National Innovation Systems: A comparative Analysis*. New York: Oxford University Press, 1993. p. 3-21.
22. Niosi J., Saviotti P., Bellon B., Crow M. National Systems of Innovation: Search of a Workable Concept. In: *Technology in Society*, Vol. 15, 1993, p. 207-227.
23. OECD Economic Surveys Israel 2018. <http://www.oecd.org/economy/surveys/Israel-2018-OECD-economic-survey-overview.pdf>
24. OECD Science, Technology and R&D Statistics. https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/data/oecd-science-technology-and-r-d-statistics/main-science-and-technology-indicators_data-00182-en
25. Patel P., Pavitt K. The Nature and Economic Importance of National Innovation Systems. In: *STI Review*, No. 14, 1994, c. 9-32.
26. Start-Up Nation Central: Building the Bridge to Israeli Innovation. <https://www.startupnationcentral.org/>
27. Teubal M., Zlotnick O. *Strategic Innovation Policy*. Haifa: Samuel Neaman Institute, 33 p. <https://www.neaman.org.il/Files/6-343.pdf>
28. The Global Competitiveness Report 2019. http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
29. The Inonovation Authority. <https://innovationisrael.org.il/en/reportchapter/innovation-authority>

1.2. SOCIAL SCIENCES

1.2. ȘTIINȚE SOCIALE

UDC: 316.64: 316.66

INDIVIDUAL AND COMMUNICATIVE BACKGROUNDS OF EVALUATING MUTUAL
GUILT OF PARTICIPANTS OF SOCIAL INTERACTIONS

ИНДИВИДУАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ОЦЕНКИ
ВЗАИМНОЙ ВИНЫ УЧАСТНИКОВ СОЦИАЛЬНЫХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЙ

*VASIUTYNSKYI Vadym Oleksandrovych, Doctor of Psychology, Professor,
Institute of Social and Political Psychology of NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

*ВАСЮТИНСКИЙ Вадим Александрович, доктор психологических наук,
профессор, главный научный сотрудник Института социальной
и политической психологии НАПН Украины, Киев, Украина*

Annotation: Based on a survey of 136 students, their ideas about a mutual guilt of subjects of interpersonal, intergroup and international interactions were determined. In the field of interpersonal communication, the most significant were the assessments of guilt in relations with mother and father, as well as with school teacher, who had the greatest influence. In the field of intergroup interactions, the most important was the attribution of guilt in relations between young people and the older generation, between students and university teachers; also groups that impede the Ukrainian society development were condemned. The main accusing tendencies in the field of interethnic interactions were directed against the Russians. Among the individual communicative qualities, neuroticism, a tendency to frustration, physical aggression, irritation, social desirability and conscientiousness turned out to be sensitive to blames.

Аннотация: По результатам опроса 136 студентов определены их представления о взаимной вине субъектов межличностных, межгрупповых и межнациональных взаимодействий. В сфере межличностного общения самыми значимыми явились оценки вины во взаимоотношениях с матерью и отцом, а также школьным учителем, оказавшим наибольшее влияние. В сфере межгрупповых взаимодействий наиболее важной оказалась атрибуция вины в отношениях между молодежью и старшим поколением, между студентами и преподавателями; осуждаются группы, мешающие развитию украинского общества. Главные обвинительные тенденции в сфере межнациональных взаимодействий направлены против россиян. Среди индивидуально-коммуникативных качеств повышенной чувствительностью к обвинениям обладают нейротизм, склонность к фрустрации, физическая агрессия, раздражение, социальная желательность и совестливость.

Keywords: interpersonal communication, intergroup interaction, international interaction, blame, sense of guilt, collective guilt

Ключевые слова: межличностное общение, межгрупповое взаимодействие, межнациональное взаимодействие, обвинение, чувство вины, коллективная вина

Введение

Современный контекст общественно-политической жизни в Украине изобилует взаимными обвинениями различных субъектов общения. Подобные оценки функционируют на всевозможных уровнях индивидуальной и коллективной жизнедеятельности. При этом происходит сложный процесс взаимодействия личных, межличностных, межгрупповых обид и упреков.

Изучение вопроса социально-политической вины в настоящих украинских условиях осложняется существенным обострением внутренних и внешних противоречий. В процессе интенсивного укрепления этнонациональной идентичности украинцам нетрудно и отчасти даже полезно искать виновников вокруг себя, однако подобные поиски чреватые не всегда адекватными оценочными построениями. Обвинять самих себя труднее и опаснее, поскольку такая оценка может подрывать устои национального самосознания и единства, совершенно необходимого в условиях осуществляющейся военно-политической агрессии со стороны России.

Сочетание личностно-возрастных, внутрисемейных, межгрупповых, широких социальных и исторически-событийных толкований взаимной вины является традиционно важным аспектом социальной психологии. Т. Емельянова рассматривает вину в качестве концептуальной составляющей понятия коллективной памяти россиян [6, с. 46–75]. Американская антрополог С. Лави включает переживание персонального опыта обид и обвинений в общий контекст израильско-палестинских отношений [3]. Американский исследователь этнополитических конфликтов Д. Эллис описывает роль личных нарративов в обосновании общественно-политических разногласий: данные нарративы могут становиться основой для превращения материальных конфликтов в культурологическую войну [1]. Сербская литератор-культуролог Д. Гойкович анализирует опыт коллективной вины и покаяния немцев в качестве примера для современной Сербии [2]. По результатам наших опросов жителей Донбасса разработаны психологические модели возлагания вины в социально-политическом самоопределении жителей этого региона [4]. В других современных украинских исследованиях рассмотрены гендерные [5] и межпоколенческие [8] проявления чувства вины и обиды.

Целью статьи является изложение результатов опроса украинских студентов относительно виновности тех или иных субъектов межличностных и межгрупповых отношений, толкование их применительно к социально-психологическому контексту современных общественных процессов.

Методология и методы исследования

Были опрошены 136 студентов Львовского национального университета имени Ивана Франко (средний возраст 19,1 года, лица женского пола составили 68,4%). Для оценки студентам была предложена 41 пара субъектов, взаимодействующих в настоящее время или взаимодействовавших ранее друг с другом и в отношениях между которыми возникали определенные проблемы. Анкета была предоставлена в виде 5-балльного семантического дифференциала. Респондентам следовало оценить, кто в каждой паре больше виноват в проблемах, которые имели место в их взаимоотношениях.

Перечень пар субъектов состоял из трех частей. В первой части каждый респондент оценивал степень вины самого себя и 12 таких субъектов межличностного общения, как мать (образец шкалы: «Я 1 2 3 4 5 Моя мать»), отец, брат, сестра, семья, друг или подруга детства, теперешний друг или подруга, девушка или парень, жена или муж, учитель, оказавший самое

большое влияние, преподаватель, с которым больше всего общается, лицо из окружения, имеющее противоположные политические взгляды. Наиболее критически был оценен политический оппонент ($\bar{x} = 3.4$ балла; превышение показателя 3 здесь и далее означает, что респонденты в большей степени обвиняют другого субъекта, а не себя), а меньше всего обвинений было направлено в адрес матери ($\bar{x} = 2.6$).

Вторую часть анкеты составили 17 следующих пар субъектов межгруппового общения: «Моя семья – Наше семейство», «Моя семья – Наши соседи», «Лица моего пола – лица противоположного пола», «Молодежь – Старшее поколение», «Студенты – Преподаватели», «Учащаяся молодежь – Работающая молодежь», «Моя социальная группа – Украинское общество», «Моя социальная группа – Украинская власть», «Украиноязычные граждане Украины – Русскоязычные граждане Украины», а также «Украинское общество» – на одном полюсе – и «Прежняя власть во главе с Порошенко» (исследование проходило в конце каденции этого президента), «Преыдущая власть во главе с Януковичем», «Бывшая власть во главе с Кравчуком, Кучмой, Ющенко», «Бывшая советская власть», «Олигархи, мафия», «Правоохранительные органы», «Жители Крыма и Донбасса», «Нынешняя российская власть во главе с Путиным» – на другом полюсе. Российская власть во главе с Путиным получила наибольшую обвинительную оценку ($\bar{x} = 4.5$), а меньше всего обвиняли преподавателей ($\bar{x} = 2.9$).

В третьей части респонденты оценивали соотношение вины между украинцами и 12 соседними народами – русскими (по образцу: «Украинцы 1 2 3 4 5 Русские»), белорусами, поляками, словаками и чехами, венграми, румынами, молдаванами, болгарами, турками, немцами, крымскими татарами, евреями. Наиболее виноватыми по отношению к украинцам признаны русские ($\bar{x} = 3.9$), а наименее – крымские татары (3 балла).

Анкета была дополнена пятью личностными опросниками на диагностику характерологических особенностей личности Н. Айзенка (экстраверсия, нейротизм, ложь), уровня личностной фрустрации В. Бойко, совестливости В. Мельникова и Л. Ямпольской, самооценки форм агрессивного поведения (модифицированный вариант Басса – Дарки; физическая агрессия, косвенная агрессия, раздражительность, негативизм, обидчивость, подозрительность, вербальная агрессия, чувство вины), личностной склонности к сниженному настроению В. Бойко [7, с. 35–44, 137, 163–164, 387–388, 392]. Данные опросники совокупно включали 135 индикаторов, объединяющихся в 14 указанных шкал.

Результаты и обсуждение

Следует отметить, что при оценке степени виновности тех или иных субъектов общения большинство респондентов избегали собственно обвинительных оценок. Чаще всего они отдавали предпочтение нейтральному баллу 3 (так поступили в среднем 39.1% опрошенных в случае оценки межличностного общения, 33.3% – при оценке межгрупповых взаимодействий, 59.9% – оценивая межнациональные отношения) либо вовсе отказались от ответа (22.6, 9.9 и 18% соответственно). Можно, следовательно, заключить, что легче всего респондентам давалась оценка вины групповых субъектов, а труднее всего – национальных.

Корреляционный анализ показал наличие связей между оценкой вины части рассматриваемых субъектов и социально-коммуникативными свойствами личности, отраженными в перечисленных шкалах.

В сфере межличностного общения самыми значимыми стали оценки взаимоотношений с матерью, отцом и учителем, оказавшим наибольшее влияние, а самую заметную

чувствительность к оценке вины проявили показатели личностной фрустрации, шкалы лжи и шкалы совестливости (табл. 1).

Таблица 1. Значимые корреляции между показателями личностных методик и атрибуцией вины в межличностном взаимодействии [составлена автором]

Методики	Шкалы	Субъекты межличностного взаимодействия								
		Мать ($\bar{x} = 2.6$)	Отец ($\bar{x} = 3$)	Брат ($\bar{x} = 3.3$)	Сестра ($\bar{x} = 3.3$)	Семья ($\bar{x} = 2.9$)	Теперьшний друг/ подруга ($\bar{x} = 3.1$)	Девушка/парень ($\bar{x} = 3$)	Учитель ($\bar{x} = 2.9$)	Преподаватель ($\bar{x} = 2.8$)
Тест Айзенка	Шкала лжи		-.18*	-.22*			-.25**			
	Экстраверсия	.21*								
	Нейротизм									-.27*
Формы агрессивного поведения	Физическая агрессия						.19*			
	Косвенная агрессия				-.26*					
	Обидчивость							.25*	.19*	
	Подозрительность					-.24**			.19*	
	Вербальная агрессия	.19*								
	Чувство вины					-.21*				
Уровень личностной фрустрации	.23**	.25**	.22*				.22*			
Шкала совестливости	-.18*	-.19*						-.27**		

Примечания: * – $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$

Обвинения в адрес матери коррелируют с фрустрацией, экстраверсией и вербальной агрессией. Склонность обвинять учителя связана с обидчивостью и подозрительностью. Оба эти варианта связей представляются очевидными и понятными по их социально-коммуникативному смыслу.

Привлекает внимание специфическое место шкал лжи и совестливости. Шкала совестливости отрицательно коррелирует с обвинениями матери, отца и учителя. Это означает обращенность обвинений на себя самого, что вполне сочетается с совестливостью. В то же время подобные корреляции свойственны и показателю лжи – при атрибуции вины отцу, брату и другу/подруге. Данный факт опосредованно указывает на наличие положительной связи между этими двумя шкалами, что подтвердилось и ее прямым вычислением: $r = .18, p \leq 0.05$. Подобное несколько странное соотношение может быть объяснено, если толковать ложь скорее как социальную желательность – стремление показать себя в лучшем свете перед окружающими, что приближает ее психологическое содержание к совестливости.

С целью более наглядного структурирования имеющихся связей был проведен факторный анализ с varimax-вращением в пространстве оценок межличностного взаимодействия соответствующих субъектов и личностных качеств респондентов. Выделились семь факторов с общей дисперсией 82.7%.

В пределах первого фактора (вклад в дисперсию составил 22.2%) объединились с противоположными знаками переживание чувства вины (-.786) и обвинения в адрес своей семьи (.893), брата (.856) и сестры (.618). Во второй фактор (15.6%) вошли подозрительность (.854), обидчивость (.838), оценка вины учителя, оказавшего наибольшее влияние (.791), личностная фрустрация (.667), негативизм (.513). Третий фактор (13.4%) составили физическая (.828) и вербальная (.789) агрессия, отчасти связанные с оценкой вины матери (.422) и противостоящие совестливости (-.812). В четвертом факторе (9.9%) обвинения в адрес друга/подруги детства (.906) и теперешнего друга/подруги (.733) отрицательно сочетались с косвенной агрессией (-.715). Пятый фактор (8.4%) совместил оценку вины девушки/парня (.798) и политического оппонента (.74) с показателями лжи (-.691) и раздражения (.565). На полюсах шестого фактора (7.6%) оказались, с одной стороны, оценки матери (.747) и отца (.652), а с другой – преподавателя, с которым респондент больше всего общается (-.822) и показатель нейротизма (-.691). Седьмой фактор (5.6%) содержал лишь личностные показатели – склонность к сниженному настроению (.812) и экстраверсию (-.65).

Полученные соотношения отражают несколько зависимостей – как довольно очевидных, так и не вполне прозрачных. Такие личностные качества, как негативизм, подозрительность, обидчивость, склонность к фрустрации, физическая и вербальная агрессия, раздражение подталкивают к обвинению людей из ближайшего окружения. Наоборот, испытываемое чувство вины удерживает от подобного стремления. Косвенная агрессия выполняет некую адаптационно-компенсаторную функцию.

Не менее сложная конфигурация оценок обнаружилась в сфере межгрупповых взаимодействий. Наибольшее внимание респондентов привлекли возможные провинности в отношениях между молодежью и старшим поколением, между студентами и преподавателями. Личностными качествами, которые наиболее ярко отражают обвинительный контекст общения, оказались потенциально самые «конфликтные» – нейротизм, физическая агрессия и раздражение (табл. 2).

Обвинения, направленные против представителей старшего поколения во взаимоотношениях с молодежью и против преподавателей в их отношениях со студентами, положительно коррелируют с экстраверсией и физической агрессией, но отрицательно – с

нейротизмом. Видимо, на содержание оценок в данном ракурсе, а также оценок вины жителей Крыма и Донбасса активнее откликаются такие составляющие нейротизма, как тревога, неуверенность, застенчивость. Другие его составляющие – гнев, раздражительность, эмоциональная нестабильность – сильнее проявились в оценках вины работающей молодежи и прежней власти во главе с Януковичем.

Таблица 2. Значимые корреляции между показателями личностных методик и атрибуцией вины в межгрупповом взаимодействии [составлена автором]

Методики	Шкалы	Субъекты межгруппового взаимодействия														
		Соседи ($\bar{x} = 3.8$)	Лица другого пола ($\bar{x} = 3.1$)	Старшее поколение ($\bar{x} = 3.2$)	Преподаватели ($\bar{x} = 2.9$)	Работающая молодежь ($\bar{x} = 3$)	Украинское общество ($\bar{x} = 3.3$)	Укр. власть, Порошенко ($\bar{x} = 3.3$)	Укр. власть, Янукович ($\bar{x} = 4.3$)	Советская власть ($\bar{x} = 4.4$)	Олигархи, мафия ($\bar{x} = 4.3$)	Правоохранит. органы ($\bar{x} = 3.4$)	Русскоязычные граждане ($\bar{x} = 3.5$)	Жители Крыма и Донбасса ($\bar{x} = 3.5$)	Российская власть, Путин ($\bar{x} = 4.5$)	
Тест Айзенка	Шкала лжи															
	Экстраверсия			.25**	.2*											
	Нейротизм			-.18*	-.21*	.25**										
Формы агрессивного	Физическая агрессия	.31**		.21*	.19*											
	Раздражение		-.22*		-.18*											
	Чувство вины															
Уровень личностной фрустрации													.2*			
Шкала совестливости			-.22*											.31**		

Примечания: * – $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$

Вызывает вопросы распределение физической агрессии по объектам: она положительно связана также с отношением к соседям и отрицательно – к прежней украинской власти Януковича, теперешней российской власти Путина, советской власти. Возможно, здесь играет роль пространственно-временной признак: физическую агрессию легче представить по отношению к более актуальным объектам взаимодействия, чем к удаленным во времени и пространстве.

В целом понятна направленность раздражения – сдерживаемого по отношению к лицам противоположного пола и преподавателям. Труднее, однако, объяснить подобное сдерживание касательно олигархов и мафии и обращение раздражения на украинское общество. Возможно, следует говорить об отражении бессилия общества в противостоянии мафиозно-олигархическим структурам.

Факторный анализ, в результате которого выделились шесть факторов с общим вкладом в дисперсию 51.6%, показал следующую структуру рассматриваемого явления.

В первом факторе (вклад в дисперсию – 12.7%) преимущественно оказались оценки различных групповых субъектов, таких как российская власть во главе с Путиным (.765), олигархи и мафия (.703), русскоязычные граждане Украины (.686), украинская власть в целом (.564), советская власть (.459). Из личностных качеств к ним примкнула совесть (.46). Во втором факторе (11.1%) к оценке вины правоохранительных органов (.511) присоединился целый ряд личностных показателей – фрустрация (.816), негативизм (.594), вербальная агрессия (.573), косвенная агрессия (.569), обидчивость (.564), шкала лжи (-.452). Третий фактор (8.7%) отражает сочетание оценок провинностей членов широкого семейного круга (.525), соседей (.484), представителей старшего поколения (.46) и показателей экстраверсии (.672) и физической агрессии (.63). На одном полюсе четвертого фактора (6.9%) оказались оценки вины преподавателей (.635) и жителей Крыма и Донбасса (.594), а на противоположном – раздражение (-.548) и чувство вины (-.486). В пятый фактор (6.8%) вошли обвинения в адрес украинской власти в целом (.749) и украинских властей периода 1991–2010 гг. (.493). Шестой фактор объединил оценки вины работающей молодежи (.677), прежних властей во главе с Януковичем (.633) и Порошенко (.576), а также уровень нейротизма (.617).

Отмеченные связи отражают стремление студентов осуждать группы, по их мнению, тормозящие развитие украинского общества или вредящие ему. Проблемные коммуникативные коммуникативные качества актуализируются в процессе обвинения лиц и структур из широкого социального окружения. Не совсем понятными оказались корреляции между отношением к преподавателям и жителям Крыма и Донбасса: смысловое совпадение проявляется здесь в обращении на себя раздражения и чувства вины.

Межнациональное общение выступило в качестве наименее осмысливаемой сферы взаимодействий. Имеется в виду вышеупомянутое стремление респондентов избегать собственно обвинительных оценок. Единственным отчетливым объектом обвинительных тенденций явились русские (видимо, и россияне в целом: в украинском языке, на котором проводился опрос, соотношение данных терминов отличается от их значения в русском языке). Наиболее чувствительной личностной чертой оказался нейротизм, коррелирующий с самообвинением украинцев (табл. 3).

Несколько озадачивает содержащаяся в оценках львовских студентов направленность нейротизма и раздражения в сторону обвинения украинцев в их противопоставлении русским. Впрочем, высокий уровень корреляции совести с приписыванием вины русским как бы выравнивает данное соотношение и делает его более объяснимым: присущие львовским

(западноукраинским) студентам проукраинские установки адекватно сочетаются с похвальными личностными качествами и противопоставляются менее желательным.

Таблица 3. Значимые корреляции между показателями личностных методик и атрибуцией вины в межнациональном взаимодействии [составлена автором]

Методики	Шкалы	Субъекты межнационального взаимодействия				
		Русские ($\bar{x} = 3.9$)	Поляки ($\bar{x} = 3.3$)	Словаки и чехи ($\bar{x} = 3.1$)	Венгры ($\bar{x} = 3.2$)	Евреи ($\bar{x} = 3.2$)
Тест Айзенка	Шкала лжи			-.23*		
	Нейротизм	-.3**	-.25**		-.26**	
Формы агрессивного поведения	Раздражение	-.23*				
Шкала совестливости		.3**				.21*

Примечания: * – $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$

В данном случае также был проведен факторный анализ. Выделились четыре фактора с общей дисперсией 53.3%. Распределение обвинений соседних народов и личностных качеств респондентов по факторам здесь оказалось более строгим. Первый фактор (вклад в дисперсию 27.9%) объединил оценки вины представителей включенных в опросник народов (за исключением евреев) с факторной нагрузкой от .901 относительно молдаван до .476 касательно русских. Во второй (11.6%) и четвертый (6.4%) факторы вошли показатели личностных методик с наибольшей нагрузкой, соответственно, на фрустрации (.738) и экстраверсии (-.749). Только в третьем факторе (7.4%) проявилась (отрицательная) связь между оценками вины евреев (-.459) и русских (-.453) и такими личностными диспозициями, как нейротизм (.739), раздражение (.617) и чувство вины (.503).

Указанные здесь соотношения отражают проблемное место русских и, отчасти, евреев в пространстве атрибуции вины западноукраинскими студентами.

Представляет интерес место, которое занимает образ молдаван в общей структуре зафиксированных межнациональных обвинений. По среднему баллу 3.1 можно заключить, что молдаване относятся к наименее обвиняемым народам. При этом их психологическое значение оказывается довольно-таки весомым. Об этом свидетельствует вышеупомянутый факт самой высокой нагрузки, пришедшейся на оценку представителей этого народа в пределах первого фактора, который наиболее полно объединил межнациональные взаимодействия. Данный факт подтвердился и при проведении факторного анализа только в пространстве межнациональных оценок (т. е. без личностных характеристик): молдаване также «возглавили» первый фактор с нагрузкой .927 (далее следуют беларусы – .85, словаки и чехи – .843, болгары – .799).

Полученный показатель примечателен, во-первых, тем, что львовские студенты, относящиеся к наиболее патриотичной части украинской молодежи, активно откликаются на проблемы в отношениях прежде всего с россиянами, а также поляками, венграми, отчасти румынами. Молдаване в этом смысле не являются проблемным объектом. Во-вторых, для львовской молодежи отношения с молдаванами гораздо менее актуальны, чем с русскими или поляками. Если же учесть психологическую близость оценок молдаван и беларусов, словаков и чехов, болгар, то можно сделать вывод о том, что молдаване выступают в качестве объекта нейтрально-дружелюбного отношения.

Выводы

Оценка индивидуальной или коллективной вины в межличностном, межгрупповом и межнациональном взаимодействии составляет психологически сложное действие, задевающее ценностные и идентификационные сферы личной и общественной жизнедеятельности.

В сфере межличностного общения опрошенных студентов самыми значимыми явились оценки вины во взаимоотношениях с матерью, отцом и учителем, оказавшим наибольшее влияние на респондента. Среди личностных качеств повышенную чувствительность к обвинениям проявили склонность к фрустрации, социальная желательность и совестливость. Такие качества, как негативизм, подозрительность, обидчивость, физическая и вербальная агрессия, раздражение содействуют обвинительной позиции по отношению к ближайшему окружению. Чувство вины удерживает от подобного стремления. Косвенная агрессия выполняет адаптационно-компенсаторную функцию.

В сфере межгрупповых взаимодействий самой значимой оказалась атрибуция вины в отношениях между молодежью и старшим поколением, между студентами и преподавателями. Обвинительный контекст общения наиболее ярко отражают нейротизм, физическая агрессия и раздражение. Имеется стремление осуждать группы, мешающие развитию украинского общества. Проблемные коммуникативные качества заметнее актуализируются в процессе обвинения лиц и структур из широкого социального окружения.

Наиболее дискомфортным для опрошенных студентов оказалось определение вины субъектов межнационального взаимодействия. Главные обвинительные тенденции направлены в сторону россиян, с ними положительно коррелирует совестливость и отрицательно – нейротизм.

Библиография

1. Ellis D. Narrative as deliberative argument, Dynamics of Asymmetric Conflict: Pathways toward terrorism and genocide. DOI: 10.1080/17467586.2014.915337. 2014. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/17467586.2014.915337>.
2. Gojković D. The future in a triangle: on guilt, truth and change. In: R. E. Ć. Nr. 59.5. 2000. P. 65–75.
3. Lavie S. Staying Put: Crossing the Israel-Palestine border with Gloria Anzaldúa. In: Pretending Democracy. Israel, an Ethnocratic State. Na'eem Jeenah (Ed). Johannesburg: Afro-Middle East Centre. 2018. P. 167–196.
4. Васютинський В. О. Психологічні моделі покладання провини в соціально-політичному самовизначенні мешканців Донбасу. В: Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Зб. наук. праць. 2015. № 4 (29). С. 22–30.
5. Гарькавец С. А., Яковенко С. И. Гендерные особенности инсталляции обиды. В: Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». Вип. 59. 2016. С. 59-64.
6. Емельянова Т. П. Коллективная память о событиях отечественной истории: социально-психологический подход. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2019. 299 с.
7. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М.. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. 490 с.
8. Чаркіна О. А. Діалог поколінь: комплекс провини і феномен сімейної лояльності у розрізі системно-структурного підходу. В: Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 3. С. 102–107.

UDC: 316.61: 316.477

EMOTIONAL INTELLIGENCE AS FACTOR OF ACHIEVEMENT TENDENCY

INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ CA FACTOR AL MOTIVAȚIEI DE REALIZARE

*Rusnac Svetlana, PhD in Psychology, associate professor,
Free International University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova,
Așevschi Ioana, PhD student
Free International University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova*

*Rusnac Svetlana, doctor în psihologie, conferențiar universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
Așevschi Ioana, doctorandă
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova*

Annotation: *The research presented in this article has as goal to verify the way in which the emotions are used in everyday life taking into account different aspects of emotional intelligence (EI): attitude towards self and others, capacity to communicate; attitude towards life and searching harmony. EI has a major role in creating some healthy interpersonal relations, thus the persons that present high level of EI succeed in being friendly and trustworthy to those with a lower level of EI. As well, those with higher level of EI show a higher degree of empathy in comparison with others and they manage to cope more easily with the difficulties they face. Emotionally intelligent people more frequently tend to achievements, so that persons with high level of EI are characterized with higher achievement motivation, job satisfaction, higher degree of satisfying basic needs and an increased activism. The research was made on a sample of 245 students from University of Political and European Economic Studies "Constantin Stere", Technical University of Moldova and Free International University of Moldova, the subjects being selected aleatory by randomization technique, aged between 19 and 28 years.*

Adnotare: *Studiul prezentat în acest articol și-a propus să verifice modul în care sunt utilizate emoțiile în viața de zi cu zi ținând cont de diferite aspecte ale inteligenței emoționale (IE): atitudine față de sine și de ceilalți, capacitatea de a comunica; atitudine față de viață și căutarea armoniei. IE are un rol major în crearea unor relații interpersonale sănătoase și astfel, persoanele care prezintă un nivel ridicat al IE reușesc să fie mai prietenoși și mai demni de încredere față de cei care prezintă un nivel mai scăzut. De asemenea, cei care au un nivel mai mare al IE raportează un grad de empatie mai ridicat față de ceilalți și reușesc să facă față mai ușor dificultăților cu care se confruntă. Persoanele inteligente emoțional mai frecvent se orientează spre succes, astfel încât persoanele cu un nivel înalt al IE se caracterizează printr-o motivație mai mare către succes, satisfacție în muncă, un grad de satisfacție a necesităților de bază mai mare și un activism sporit. Cercetarea a fost efectuată pe un lot de 245 de studenți din cadrul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Universității Tehnice a Moldovei și Universității Libere Internaționale din Moldova, selecția aleatoriu prin tehnica randomizării, cu vârsta cuprinsă între 19 și 28 de ani.*

Keywords: *emotional intelligence (EI), emotions management, achievement tendency, success.*

Cuvinte-cheie: inteligența emoțională (IE), gestionarea emoțiilor, orientare motivațională, succes.

Introduction

In modern society, the problem of competence in understanding and expressing the emotions is very critical, because the cult of a rational attitude to life gather an increasing number of fans, which, basically, contradicts the psychophysiological and social features of a person. Many researchers highlight the social meaning of emotions, observing that a society that cares about the improvement of mind, makes a mistake, because a person is human in the way he/she feels more than the way he/she thinks. Indeed, the rationality cult and a high educational qualification could not contribute to the development of a new humanistic vision and an emotional culture of a person [18].

The concept of emotional intelligence (EI) has appeared as a reaction to the frequent incapacity of traditional tests of intelligence to predict the success of a person in his/her carrier and life. There is an explanation for it: successful people are able to interact efficiently with other persons, on the basis of emotional connections and efficient management of own emotions, while the accepted concept of intelligence doesn't include these aspects, and the tests on intelligence doesn't evaluate these skills [4].

EI is the ability, skill of a person to recognize emotions, to understand own intentions, motivations and wishes, and the ones of other people, as well as the capacity to control own emotions and emotions of others in order to solve practical problems [14].

There are many models of EI. The model proposed by Mayer J. D., Salovey P. and Caruso D. R. [6] is considered as being the basic model in psychology at the actual stage. Usually, it is used to describe the concept of EI. Emotions are sources of information which help establishing social relations. The model includes four types of skills: 1) perception of emotions; 2) usage of emotions; 3) understanding of emotions; 4) management of emotions.

The mixed model of Goleman D. is also very popular. The author defines EI as "capacity to recognize our own feelings and the other ones, to motivate ourselves, to manage emotions inside us and in our relations" [3]. First model of Goleman D. focuses on the skills necessary for the performance of *leadership*, including five main components of EI [2]: 1) self-consciousness; 2) self-regulation; 3) social skills; 4) empathy; 5) motivation.

Thus, Goleman D. distinguishes people that have (traditionally) a level of high intelligence and those that have a level of developed EI. First are ambitious, productive, emotionally restricted, unexpressive, detached; the last are socially oriented, nice in communication and joyful. In relations with others, they manifest sympathy and care, being self-satisfied, satisfied by others and their social environment [apud 23].

In contemporary society, the requirements of labor market have changed very much. The guarantees of employment ceased to exist. Today, the academic knowledge and technical skills represent the initial requirement for employment. Moreover, the presence of such features as flexibility, initiative, optimism, adaptability to change and empathy make us leaders. Very few employers cite EI as a reason of employment, but finally, it becomes a decisive factor. Instead, other terms are used, such as character, personality, maturity, comfort in communication or tendency to excellence [23].

According to the Goleman D. point of view, the great revolution of the XXIst century consists in victory of emotions over intelligence. "What really matters for success, character, happiness and long life of the performances is a clear set of competences – your EQ – not only pure cognitive skills which are measured by conventional tests on IQ", mentions Goleman D. [4]. If in the past, in the western world, as measure of person's capacities for success in professional activity was the

intellectual coefficient – IQ, in present it gave place to emotional coefficient EQ – the capacity of individual to hear own feelings, to control emotions, to take right decisions and, keeping the calm, to assess optimistically a complicated situation. EQ coefficient has become the key to success: “With a high IQ you’ll be hired, with a good EQ – you’ll be promoted” [4]. Goleman carried out a research of specialists in some companies. The results have shown that the best employees are not those with the highest IQ or owners of diploma of the worthiest and best university, on the contrary, these are people that due to their affectivity features have got success in critical situations. When they face a problem and ask for help to solve it – they got the solution immediately, while others in their place choose to wait answer for some days.

Material and methods

Within the research, we had as goal to check the following **experimental hypothesis**: the capacity of managing the relations with self and others by controlling emotions – emotional intelligence representing as an important factor in achievement tendency.

Sample of research. 245 persons were involved in the research, students from University of Political and European Economic Studies “Constantin Stere”, Technical University of Moldova and Free International University of Moldova, the subjects being selected aleatory by randomization technique, aged between 19 and 28 years.

The results were obtained by applying two **methods**.

Method of EI Diagnostic by N. Hall [21].

The method is based on the theoretical conception of EI as personal feature in representing, management and recognizing emotions in different situations. The method is composed of 30 items and has 5 scales.

1. Emotional awareness.
2. Managing one’s emotions.
3. Self-motivation.
4. Empathy.
5. Recognizing others’ emotions.

Cronbach's Alpha – the reliability coefficient calculated for given method is 0,814 – good level.

The Mehrabian Achieving Tendency Scale (MATS) [8], used in a version modified by Магомед-Эминов М. Ш. (Magomed-Eminov M. Sh.) [apud 22]. For validation of content, a double translation of method was realized – Russian-Romanian and Romanian-Russian.

The method was elaborated to measure two motives that guide a person: *hope of success* and *fear of failure*, i.e. the degree of prevalence of one motive. High scores mean that the hope of success is expressed more than the fear of failure, and low scores designate the tendency to fear of failure.

The scale contains two forms: form A, which is designed for respondents of males, and it has 32 items; form B – has 30 items and it is applied on female respondents. The evaluations of items are realized according to a scale of 7 levels, from +3 to -3.

According the authors’ opinion the accumulated scores on the whole sample of respondents are arranged, being calculated two specific results: the scores accumulated by first 27% of sample characterize the hope of success motive, and those accumulated by 27% of low threshold – the fear of failure motive. In order to arrange the explanation of scores we realized some statistical calculations. The scores for entire sample vary from 76 to 165. 27% of sample (67 subjects) show scores between 76 and 118, which illustrates the motive of orientation to fear of failure. Other 67 subjects (27%) get scores between values of 139 and 165, characterizing the motive of success

realization. The middle scores – from 119 to 138, which indicate an ambiguous motivation, are accumulated by 111 youngers – participants to research. The scores calculated in the given research have shown a high reliability, being similar to those got in the research carried out by authors of the given method [8].

Cronbach's Alpha – the reliability coefficient calculated for given method is equal to 0.836 - good level.

Results and discussions

EI has a major role in creating some healthy interpersonal relations, thus the persons that present high level of EI succeed in being friendly and trustworthy to those with a lower level of EI. As well, those with higher level of EI show a higher degree of empathy in comparison with others and they manage to cope more easily with the difficulties they face.

Emotionally intelligent people more frequently orient to success, so that persons with high level of EI are characterized with higher motivation to success, job satisfaction, higher degree of satisfaction of basic needs and an increased activism.

The results were obtained by applying the test of EI diagnostic (Hall N.) and by summing the accumulated points to the intelligence components.

According to the author's instructions, the number of choices that correspond to high, medium and low levels of EI is calculated.

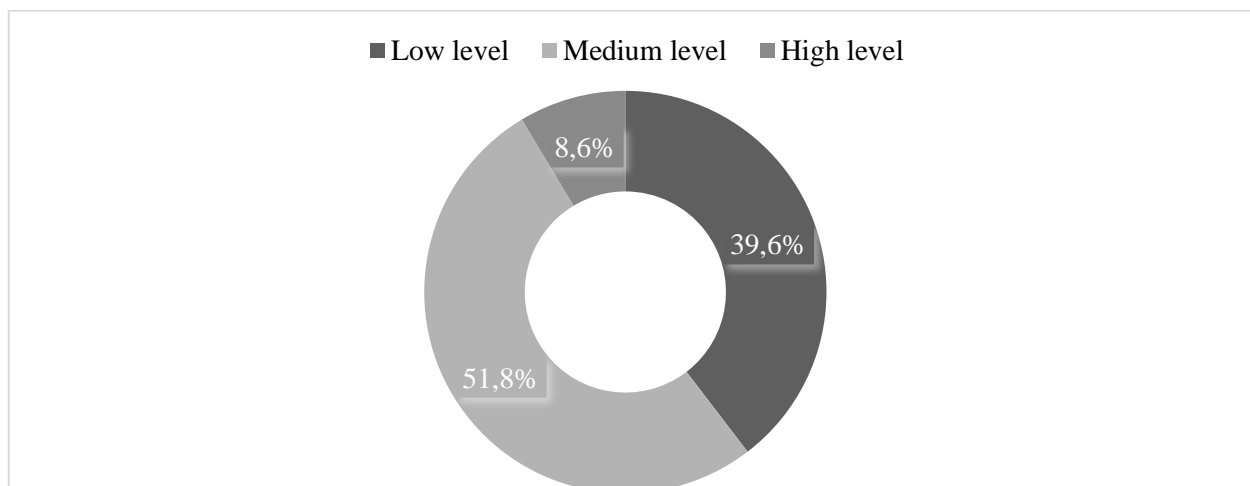

Figure 1. Percentages regarding the EI of youngers from academic environment

The analysis of constitutive elements of EI have shown that the subjects under research got a medium level with tendency to low level of EI – 51,8% (Figure 1).

It was determined that 39,6% (97 persons) have a low level, 51,8% (127 persons) have a medium level, and 8,6% (21 persons) have a high level of development of EI (Figure 1).

A similar research was conducted by Неволина В. В. (Nevolina V. V.) [20] at the University of Orenburg on a sample of students of the Faculty of Medicine. The results of research indicates that 68% of students have a medium level of EI, 12% – high level and 20% - low level. As Неволина В. В. (Nevolina V. V.) mentions, the subjects in general get along well with themselves and others in emotional plan, feel a psychological comfort, have a positive attitude towards themselves and successfully manage their emotions by means of some volitional efforts. The obtained results

characterize the subject as predisposed to attach special importance to own emotional sphere, to their own feeling and intense experiences, being able to analyze and act on analysis basis.

Another study was carried out by Racu I. and Gangan T. [10, p. 99.] on a sample of 100 adolescents from IX-th – XII-th grades of the theoretical lyceum „Mihail Sadoveanu” from Fârlădeni village, Căușeni district. The results are distributed as follows: 21% of adolescents get a low level of EI. These are characterized by low level of free management of own emotions. 71% of adolescents show a moderate level of EI. The specificity of this group is determined by the capacity of not being intolerant or rigid and the presence of empathy to people. At the same time, 8% of adolescents of experimental sample have a high level of EI. The authors mention that the pupils are able to control their own emotions and to exteriorize them, simultaneously they are characterized by the presence of self-motivation, empathy and capacity of influencing the emotional state of other people.

Неволина В. В. (Nevolina V. V.) [20] mentions that at the adolescent age, the emotional sphere as the intellectual one are flexible and sensitive, therefore, the training for development of the capacity to understand own emotions and the emotions of others, practical skills of self-knowledge and management of emotional behavior will contribute to the EI development. During the studies at the university, the students have the potential of increasing EI, that is why, it is important for them to focus on its development.

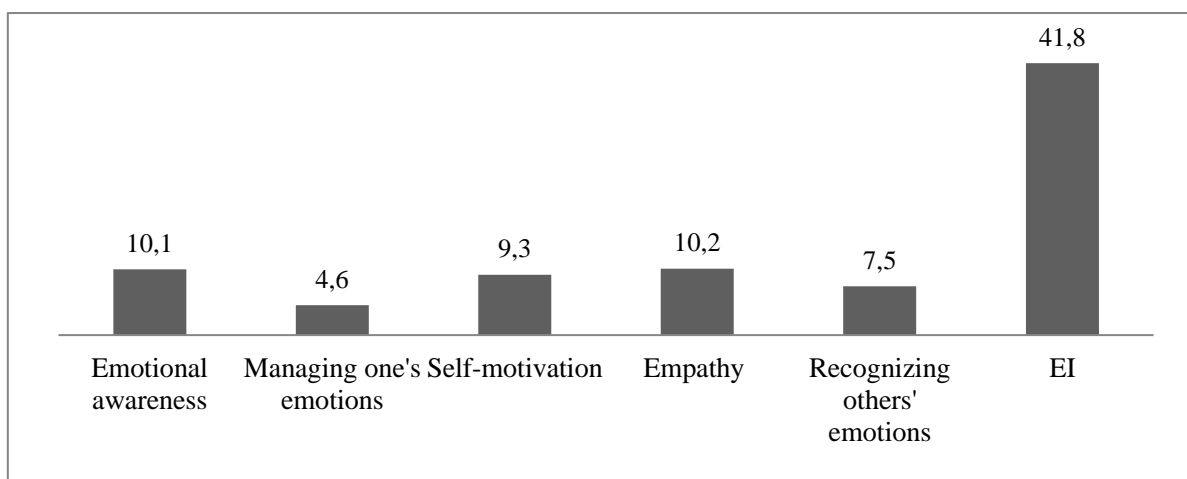

Figure 2. Averages on the whole sample for the EI components

The averages on the whole sample for the EI components are presented in Figure 2. Analyzing the obtained results we can notice the following:

At **the scale emotional awareness** the subjects accumulate a score of 10,1 which indicates a medium level, the presence of certain knowledge necessary in understanding and recognizing both own emotions and the emotions of other people. The youngsters are able to distinguish emotions, to analyze them, to feel their change, to understand them and to take them into account in decision-making process. It is important that subjects should be aware of their positive and negative emotions, to analyze and understand them.

The **self-motivation scale** is characterized by the score of 9,3 indicating the medium level. The subjects has an intrinsic motivation in emotions control, perseverance in achieving their goals; they attach importance to their emotional states, feel the need to develop this quality, so that, if it is necessary, they could enter the desired emotional state, or to raise certain emotions.

At the **empathy scale** the subjects accumulate a medium level – 10,2, which reflects the capacity to feel and determine the emotional states of others, to be emphatic with another person.

At the **scale of recognizing others' emotions**, the youngsters have accumulated a score of 7,5 – indicating a medium level. Subjects have the capacity to understand and assess the emotional state of others, manifesting comprehension. They are sensitive to the emotional states and needs of others, tend to recognize and understand the feelings and emotions of other people, to affiliate with their emotions, although this is not always solved or achieved through self-control.

At the **scale of managing one's emotions** the sample accumulated a score of 4,6 denoting a low level. This indicates the fact that subjects are unable to manage their own emotions. It is a datum of age, but namely here there is a strong need of formative effort during university studies.

The accumulated score of EI is 41,8 what means a medium level.

Кленова М. А. (Klenova M.A.) [19] conducted a study on a sample of 100 persons, students of the Faculty of Psychology aged between 17-21 years, 98 girls and 2 boys. In order to determine the level of EI the technique of Hall N. was applied. All subject under study, have accumulated a medium score at the scale of emotional awareness. At the self-motivation scale the sample accumulated a low level. Medium scores were identified at the subjects at the scale of recognizing others' emotions. The scale of managing one's emotions, as in our case, got low scores. The author mentions that the person's behavior should be based on inner stimuli and full volitional control on emotions. In conclusion, she mentions that EI represents not just a dynamic structure determined by self-development, but also a component of personality able to self-develop him(her)self in the process of gaining life experience.

The percentage average regarding EI and its parameters are presented in Figure 3.

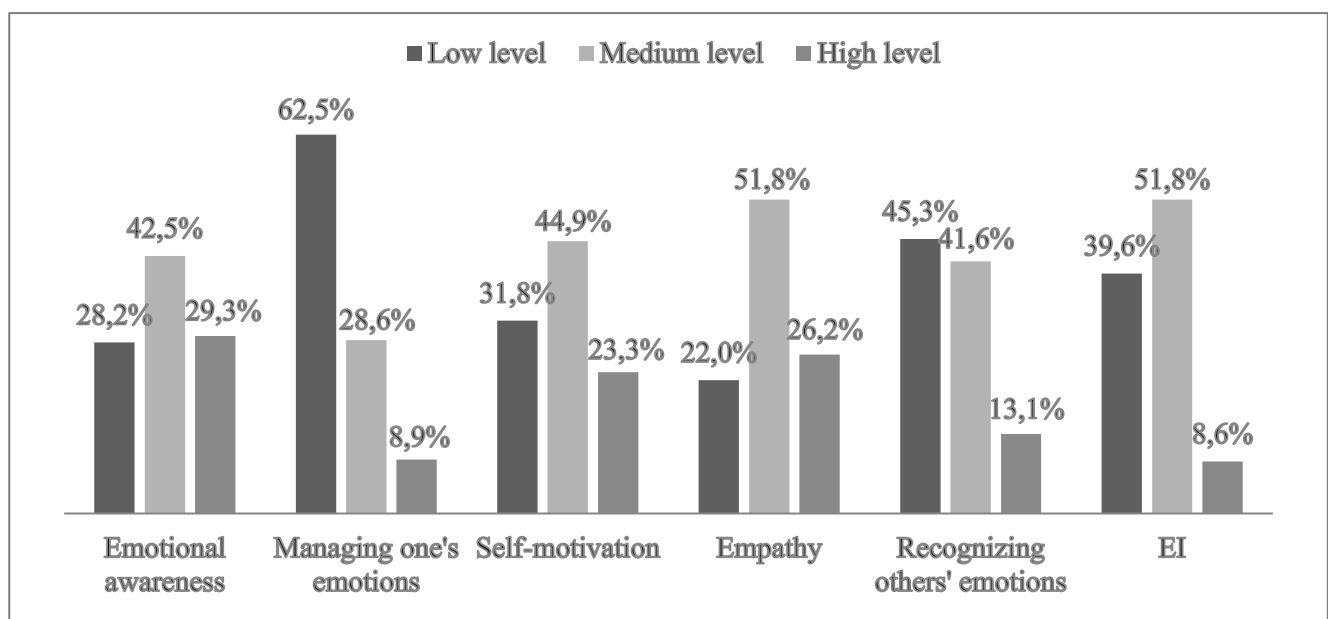

Figure 3. Distribution of data regarding EI and its parameters

The scale of emotional awareness. According to the results regarding EI parameters, 69 of the subjects under research have shown low emotional competence, constituting 28,2% of sample. The medium level was accumulated by 104 subjects, constituting 42,5% of sample, and 72 subjects

have shown high level, constituting 29,3% of sample. The emotional awareness accumulates the most high scores and quite a few medium scores, being a favorable premise for the development of EI.

The scale of managing one's emotions. 153 subjects accumulate a low level of managing their own emotions, that constitutes 62,5%, medium level – 70 subjects which constitutes 28,6% and a high level is shown by 22 persons, i.e. – 8,9% of sample. We suppose that the given situation reveals the peculiarities of young age, it is worrying anyway, presenting the subjects with a low capacity of monitoring the affective sphere, so predisposed to escalation in uncontrolled negative manifestations.

The self-motivation scale. A low level of self-motivation is got by 78 persons, constituting 31,8%. 110 persons show a medium level – 44,9% and 57 persons get a high level – 23,3%. Two-thirds of subjects under research are motivated intrinsically by developing EI, they worthy this capacity, they understand and treat adequately their own insufficiencies.

The empathy scale. The low level of empathy is characteristic for 54 subjects – 22% of sample. 127 persons accumulate scores for medium level of empathy, which is 51,8% of sample and 64 subjects have scores for high level – 26,2% of sample. This is a quite favorable situation, if we take into account the age of subjects under research. Maybe the capacity of empathize represents a result of education in family and pre-school institutions as well, which promotes compassion and understanding others, but also it is a result of the contemporary electronic media, which presents frequently positive examples of charity, mutual help, understanding and support of weaker persons.

The scale of recognizing others' emotions. 111 subjects have a low level of recognizing others' emotions – 45,3%. The medium level is determined by 102 persons – 41,6% and 32 persons have scores for high level – 13,1% of sample. The art of knowing emotions of others is learnt during lifetime, and the obtained results confirm this fact.

EI. Finally, the general calculations have presented an unfavorable picture. 97 persons get a low level of EI, that constitutes 39,6% of sample, 127 persons accumulates scores for medium level – 51,8%, and 21 persons show high level – only 8,6% of sample (Figure 3).

These results show the necessity of special programs promoted in student environment, by which we could develop the EI of youngsters.

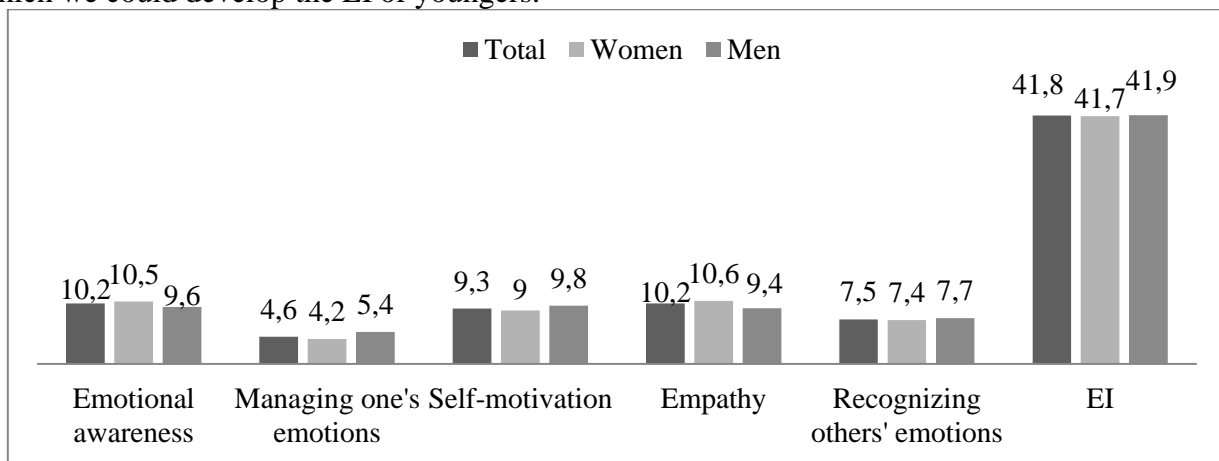

Figure 4. General and group averages depending on the gender affiliation for EI and its parameters

Figure 4 illustrates the general and groups averages according the gender affiliation for EI and its parameters.

The scale of emotional awareness. Women and men accumulated a score of 10,5, and 9,6 respectively, the total score being 10,2. This fact denotes a medium level of emotional awareness.

The scale of managing one's emotions. Low levels are identified at both girls and boys – 4,2 and 5,4, total score being 4,6.

The scale of self-motivation. The medium level of self-motivation is shown by women which have the score of 9,0, and men – 9,8, total score being 9,3.

The scale of empathy. Women get a higher score than men, the value being 10,6, and 9,4 respectively, the general average being 10,2, which denote a medium level of empathy.

The scale on recognizing others' emotions. The medium level to low is peculiar for both, girls – with score of 7,4 and boys with the same average value – 7,4, general average being 7,5.

EI. The women as well as men have got medium levels of EI, accumulating scores of 41,7 and 41,9 respectively, general average being 41,8.

We didn't identify statistically significant differences for obtained score at EI and its parameters according to the gender affiliation.

A similar study [17, p. 48.] was carried out recently on a sample of 66 subjects which was divided in two groups by gender affiliation. Girls and boys accumulated equal scores at the scale of emotional awareness. At the scale managing one's emotions, girls and boys showed low scores, indicating inability to control own emotions and their usage in achieving their goals. As well, low level was acquired by girls and boys at the scale of self-motivation, indicating the fact that the subjects are not able to self-motivate and to monitor their own behavior. At the scale of empathy, the girls showed higher scores than boys. Low level is determined by both groups at the scale of recognizing others' emotions, designating their incapacity to influence others' emotions, to maintain the positive emotions and to influence the negative ones, turning them to positive or neutral. The general level of EI has low scores both for girls and boys.

Following the study on gender affiliation, the author determined that women understand better the emotions than men. Nevertheless, according to their gender role, they explain the causes of emotions in different ways. Men explain their feelings more often by external factors, and women – more often by internal factors. The emotions expression in men and women is determined by education.

The general and groups averages by years of study for EI and its parameters are presented in Figure 5.

The scale of emotional awareness. The subjects under research of the 1st year accumulate a score of 10,3, those from 2nd year – 11,1, 3rd year – 9,4 and those from 4th year – 10,1, which denotes the fact that subjects have a medium level.

The scale of managing one's emotions. All students have low levels, data being distributed as follows: those from 1st year of study – 4,0, 2nd year – 5,9, 3rd year – 4,3 and those from 4th year – 4,2.

The self-motivation scale. The subjects of the 1st year get the score of 7,8, those from 2nd year – 10,0, youngsters from the 3rd year – 9,2 and those from 4th year of study – 9,8. These results show us a medium level of self-motivation.

The scale of empathy. The youngsters of the 1st year obtain a score of 9,7, the students from 2nd year – 11,5, from 3rd year – 9,2 and those from 4th year – 10,6. Thus, we can mention that all subjects under research have a medium level of empathy.

The scale of recognizing others' emotions. The students from the 1st year of study are characterized by a low level, having a score of 7,0. Those from 2nd year accumulating a score of 8,6 denote a medium level of this scale. The medium level is identified in the youngsters from the 3rd year of study, the value of score being 8,0. The subjects from the 4th year get a result of 6,2 that indicates a low level of recognizing the emotions of others.

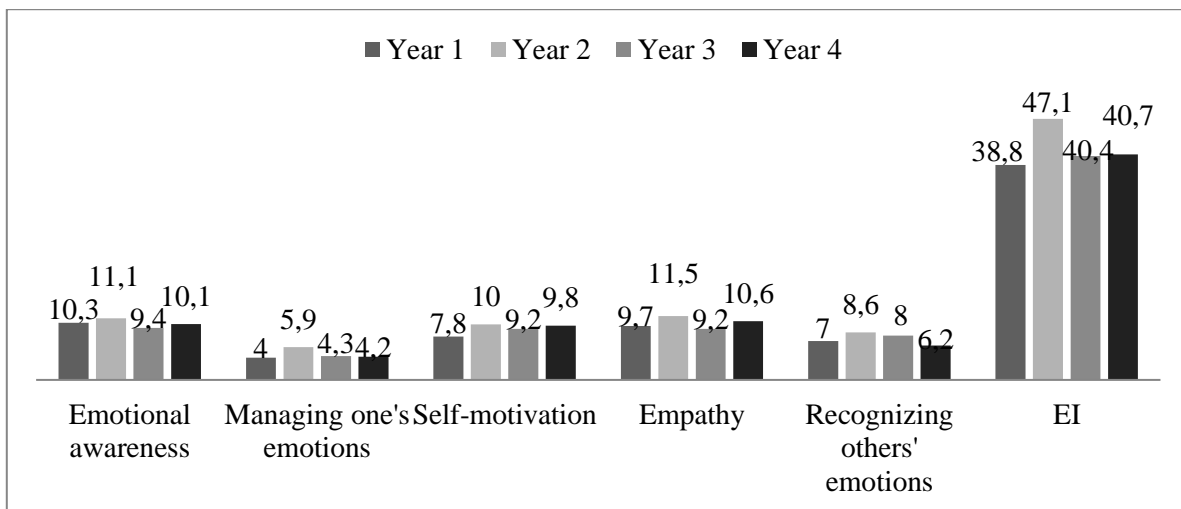

Figure 5. General and group averages depending on the years of study for EI and its parameters

EI of youngers from the 1st year is characterized by low level, accumulating only a score of 38,8. The medium level is shown by youngers from the 2nd year, having the value of 47,1. For those from the 3rd year or 4th year of study, the scores are 40,4, and 40,7 respectively, which indicates the medium level to low of the EI.

Statistical calculations have determined significant differences:

- between scores of the students from the 1st and 2nd years of study: self-motivation ($p=0,048$), empathy ($p=0,040$) and general EI ($p=0,046$), in all cases the average values being higher in students from the 2nd year of study;
- between scores obtained by the subjects from the 2nd and 3rd years: empathy ($p=0,004$), the average values are higher in students from the 2nd year of study;
- between scores got by students from the 2nd and 4th year of study: recognizing others' emotions ($p=0,006$), average values being higher in students from the 2nd year of study;
- between scores of students from the 3rd and 4th years of study: recognizing others' emotions ($p=0,034$), the average values are higher in students from the 3rd year of study.

These differences, according to our opinion, are not determined by the influence of academic environment, being, probably, a result determined by individual peculiarities of persons.

In a research [9] realized in Delhi city on a sample of 200 students, the authors determined that average scores of EI have no differences depending on the year of study. There wasn't found any statistically significant difference between students depending on their specialty or year of study. The authors mention that as students get older, they become more intelligent emotionally ($r = 0.187$, $p = 0.008$). This fact is confirmed also by the conclusions of McKinley [7], Weng and collab. [15], Faye and collab. [1], and Zeidner and collab. [16]. Life experiences of a person increase in number with age, and as they grow up, they become more sensitive to own feelings and to the others' ones.

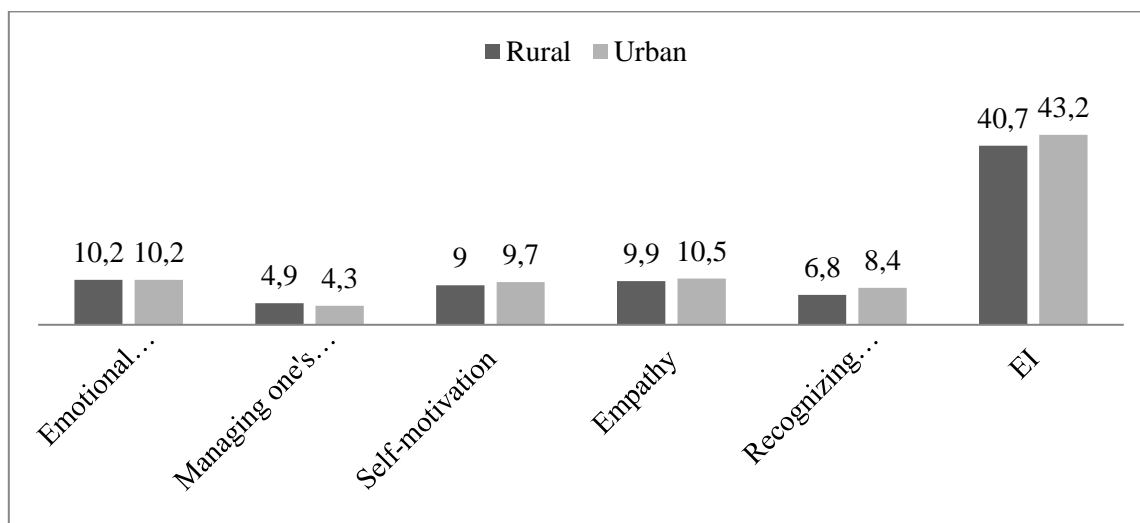

Figure 6. General and groups average depending on the environment of origin for EI and its parameters

The scale of emotional awareness. The youngsters from rural and urban areas accumulate equal scores of 10,2, thus being characterized by medium level of emotional awareness.

The scale of managing one's emotions. The subjects from rural and urban areas have a low level of managing their own emotions, getting the scores of 4,9, and 4,3 respectively.

The scale of self-motivation. The youngsters from urban area as well as those from rural area are characterized by a medium level of self-motivation, getting the scores of 9,0 and 9,7 respectively.

The scale of empathy. As well, subjects from both groups by the environment of origin denote a medium level of empathy, accumulating results of 9,9 and 10,5 respectively.

The scale of recognizing others' emotions. The youngsters from rural area get a score of 6,8 denoting a low level at the given scale, and those from urban area getting the score of 8,4 show a medium level of recognizing the emotions of others.

EI. Both groups of subjects are determined by medium level of EI. Thus, those from rural area have a score of 40,7 and those from urban area – 43,2 (Figure 6).

It was determined a single significant difference from statistical point of view regarding the recognizing other's emotions ($p=0,020$), the youngsters from urban area got higher scores.

In a study [9] carried out on a sample of 81 subjects – 43 from urban area and 38 from rural area, the following facts were determined: the low level is characterized by subjects from urban area (30,23%), in comparison with those from rural area (18,42%), for the medium level the authors determine very close values for rural area (60,52%), and the urban area (55,82%), and the higher level is more specific in subjects from rural area (21,05%) in comparison with those from urban area (13,95%). As well, the authors have identified statistically significant differences between the results from rural and urban areas for the high level of EI ($U=0,5$, $p\leq 0,01$), with higher results for the subjects from rural area. The authors explain this fact by the reason that the subjects from rural area are different of those from urban area. The subjects from rural area are more shy and respectful, they are accustomed from young age with shortages and work. They are more emphatic, more caring, considerate and thoughtful. Although they have fewer conditions for their intellectual development (as schools equipped with modern technologies, qualified teachers, extracurricular activities), though the emotional side tends to be developed both by those at home and by teachers.

According to the results obtained by applying the **MATS** and on the basis of statistical processing of the total score on the whole sample, we determined which motive of achievement tendency characterize the youngers from academic environment, participants in the investigation. The arithmetic average on the sample represents 128,4. The results till 118, determining low level, indicate the motive of failure fear (67 persons – 27,3%), the medium scores – from 119 to 138 (111 – 45,4%) – indicate the uncertain, undetermined motivation, the high scores – more than 139 (67 – 27,3%), indicate the hope of success motive (Figure 7).

Figure 7. Averages regarding the achievement tendency of youngers from academic environment

Almost one third of subjects under research are characterized by the hope of success motive. We can consider that this result is determined by some characteristics of personality, as well as the influence of social environment. We refer first of all to faulty practices, which are still present in the educational system of the Republic of Moldova, where the emphasis is placed not only on identifying the performances, but also on observing the errors. In the second place, we keep to mention that we are passing a stage of transition from a patriarchic society, where the tempered and balanced person is worthy, a person that listen to the experienced ones and don't take initiatives, where they could face the failure, to establish modern relations, focusing on initiative, calculated risk, innovation, involvement. The youngers balance between well-known practices promoted by majority of families, and the new ones, attractive but less certain. Another cause, with global character, resides in socio-economic situation from our country, in which the person follows not only the perspective realizations, but also to maintain as much as possible the gained standard of living. However, the changes at the mentality level are mirrored by the presence of 27,3% of youngers from the academic environment, oriented to success, to the critical evaluation of possibilities and involving own potential in goals achievement [12].

EI within the psycho-social factors of youngers' success

In order to verify the experimental hypothesis we used the calculation of the correlation coefficient of ranks, Spearman. According to the results, EI represents an important factor in development of achievement tendency. The capacity of managing one's emotions ($p=0,039$), self-motivation ($p<0,001$), and general EI ($p<0,01$) are significant for achievement. But the other components of EI are important too, all correlations, except the one between empathy and achievement tendency, don't exceed the threshold of significance $p=0,08$ (Table 2.7).

Table 1. Relation between achievement tendency and EI

		Achievement tendency	
Spearman's rho	Emotional awareness	Correlation Coefficient	,423
		Sig. (2-tailed)	,054
		N	245
	Managing one's emotions	Correlation Coefficient	,532*
		Sig. (2-tailed)	,039
		N	245
	Self-motivation	Correlation Coefficient	,841**
		Sig. (2-tailed)	,000
		N	245
	Empathy	Correlation Coefficient	,068
		Sig. (2-tailed)	,286
		N	245
	Recognizing others' emotions	Correlation Coefficient	,113
		Sig. (2-tailed)	,078
		N	245
	EI	Correlation Coefficient	,618**
		Sig. (2-tailed)	,001
		N	245

The achievement tendency is conditioned by the EI and its components (affective factors).

Conclusions

The realized research shows that the emotional intelligence represents a very important factor and necessary for oriented to success persons. Although, in our country, the evaluation of emotional intelligence is not so developed, and it is not used to the same extent as abroad, in the Republic of Moldova there is a tendency to increase the significance of this factor: the companies which test the staff appear on national market, each of them providing a special attention to the emotional intelligence of employees.

The success and quality in professional activities are determined in a great extent by the presence of the degree of development of two types of competences: intellectual and emotional. The intellectual components based on academic or cognitive intelligence and emotional component based on emotional intelligence.

Goleman D. defines EI "the key of success in life", bringing arguments based on empirical studies for the importance and decisive character of EI in carrier and formation of professional abilities. Thus, he highlights the idea according to which EI represents one of the strongest predictors of success in life, dethroning the emotional intelligence [apud 13]. Goleman D. also mentions, "in order to succeed in life, each of us should learn and exercise the main dimension of EI: the consciousness of our own emotions, management of emotions, personal motivation (exploiting, using emotions productively); empathy – reading emotions; controlling (directing) interpersonal relations" [5].

The more developed EI is, the greater the chance of becoming a better professional. EI helps youngsters to have a positive and optimistic attitude, to have an increased motivation, to solve the problems they face, to cope with stress, to be less impulsive, to enjoy more the life.

Bibliography

1. Faye, A., Kalra, G., Swamy, R., Shukla, A., Subramanyam, A., Kamath, R. Study of emotional intelligence and empathy in medical postgraduates. In: *Indian J Psychiatry*, 2011, nr. 53, pp. 140-144. ISSN 0019-5545.
2. Goleman, D. „What Makes a Leader?” In: *Harvard Business Review*, 1998, nr.76 (6), pp. 93-102. ISSN 00178012.
3. Goleman, D. Emotional Intelligence: Issues in Paradigm Building. In: D. Goleman, & C. Cherniss (Eds.), *The Emotionally Intelligent Workplace: How to Select for, Measure, and Improve Emotional Intelligence in Individuals, Groups, and Organizations*. San Francisco, CA: Jossey-Bass. 2000. 386 p. ISBN 0-7879-5690-2.
4. Goleman, D. *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. Dunfermline, United Kingdom: Better World Books Ltd, 1995. 352 p. ISBN 0747528306.
5. Goleman, D. *Inteligența emoțională*. București: Curtea Veche, 2001. 424 p. ISBN 973-8120-67-5.
6. Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. R. Models of emotional intelligence. In: *Handbook of intelligence*. New York, NY, US: Cambridge University Press, 2000, pp. 396-420. ISBN 9780511807947.
7. Mckinley, S. K. *The Emotional Intelligence of Resident Physicians*. Doctoral dissertation, Harvard Medical School. 2014. <https://dash.harvard.edu/handle/1/12407610>.
8. Mehrabian, A., Bank, L. A questionnaire of individual differences in achieving tendency. In: *Educational and Psychological Measurement*. 1978, nr. 38, pp. 475-478. ISSN 0013-1644.
9. Muacevic, A., Adler, J. R. A study of emotional intelligence among postgraduate medical students in Delhi. In: *Cureus*. 2017 Jan; nr. 9(1): e989. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5323023/>. ISSN 2168-8184.
10. Racu I., Gangan, T. Interrelația dintre inteligența emoțională și personalitate la adolescenți. In: *Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială*, 2015, nr. 4(41), pp. 98-103. ISSN 1857-0224.
11. Racu, I., Niculiță, D. Studiul inteligenței emoționale la preadolescenții din diferite medii. In: *Journal of Psychology. Special Pedagogy. Social Work (PSPSW)*, 2016, vol. 44, Issue 3, pp. 34-42. ISSN 1857-0224.
12. Rusnac, S. Așevschi, I. Rolul autoeficienței în afirmarea motivației de realizare a tinerilor din mediul universitar. In: *Revista științifică EcoSoEn*, 2018, An.1, Nr.4, pp.107-116. ISSN 2587-344X.
13. Rusu, E. Abordări conceptuale în studiul inteligenței emoționale. In: *Acta et commentationes (Științe ale Educației)*, 2016, nr. 1(8), pp. 121-130. ISSN 1857-3592.
14. Smith, M. K. *Howard Gardner and multiple intelligences*. The Encyclopedia of Informal Education. 2002. ISBN 0521382750.
15. Weng, H. C., Chen, H. C., Chen, H. J., Lu, K., Hung, S. Y. Doctors' emotional intelligence and the patient-doctor relationship. In: *Medical Education*, 2008, nr. 42, pp. 703-711. ISSN 1365-2923.
16. Zeidner, M., Hadar, D., Matthews, G., Roberts, R. D. Personal factors related to compassion fatigue in health professionals. In: *Anxiety Stress Coping*, 2013, nr. 26, pp. 595-609. ISSN 1061-5806.

17. Абдулова, В. А. *Особенности эмоционального интеллекта у девушек и юношей с разным стилем юмора*. Выпускная квалификационная работа. Екатеринбург, 2018. 72 с. <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/9718/2/Abdulova2.pdf>.
18. Дегтярев, А. В. Эмоциональный интеллект: становление понятия в психологии. In: *Электронный журнал «Психологическая наука и образование»*, 2012, №2, pp. 1-13. www.psyedu.ru. ISSN 2074-5885.
19. Кленова, М. А. Динамика развития эмоционального интеллекта у студентов вуза. In: *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Акмеология образования. Психология развития*, 2018. Т. 7, №2(26), сс. 38-46. ISSN 2304-9790.
20. Неволлина, В.В. Исследование структурных компонентов эмоционального интеллекта студентов медицинского вуза. In: *Дискуссия*, 2015, №5(57), сс. 139-143. ISSN 2077-7639.
21. Райгородский, Д. Я. (ред. сост.) *Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие*. Самара: Издательский дом «Бахрах М», 2011. 672 с. ISBN 978-5-94648-092-5.
22. Фетискин, Н. П., Козлов, В. В., Мануйлов, Г. М. *Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп*. М: Изд-во Института Психотерапии, 2002. 340 с. ISBN 5-89939-086-7.
23. Черняк, В. К. *Эмоциональный интеллект и необходимость его оценки при приеме сотрудника на работу*. <https://core.ac.uk/download/pdf/53079325.pdf>. (Data accesării 09.03.2020).

UDC: 316.66: 37.07: 005.9

**ASSESSMENT OF PERSONAL ACTIVITY SELF-ORGANIZATION IN THE
INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION**

**EVALUAREA AUTOORGANIZĂRII ACTIVITĂȚII PERSONALE ÎN CADRUL
INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR**

*STOIANOVA Inga, PhD,
Free International University of Moldova, Chisinau*

*STOIANOVA Inga, doctor în filologie,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău*

Annotation: *The importance of efficient use of time is indisputable. Its unique, unrepeatability, and limited character imposes the need for the subjects involved in the educational process in higher education to appreciate and organize it correctly and beneficially. The productive and successful development of educational and daily activities depends largely on the high ability of personal organization and the use of self-management techniques.*

Adnotare: *Importanța utilizării eficiente a timpului este incontestabilă. Caracterul său unic, irepetabil și limitat impune necesitatea față de subiecții implicați în procesul educațional din învățământ superior de a-l aprecia și a-l organiza corect și avantajos. Desfășurarea productivă și cu succes a activităților educaționale și cotidiene depinde în mare măsură de capacitățile înalte de organizare personală și utilizarea tehnicilor de gestionare a timpului propriu.*

Keywords: *time, time management, higher education institution, efficiency, self-organization.*

Cuvinte-cheie: *timpul, managementul timpului, instituții de învățământ superior, eficiență, autoorganizare.*

Introducere

„Timpul este un angajator care oferă oportunități egale tuturor. Fiecare om are la îndemână exact același număr de ore și minute în fiecare zi. Cei bogați nu pot cumpăra mai multe ore. Oamenii de știință nu pot inventa mai multe minute. Iar tu nu poți economisi timp astăzi, pentru a-l cheltui mâine. Chiar și așa, timpul este nemaipomenit de onest și iertător”, afirmă Denis Waitely (citad de R. Emmet), celebrul antrenor motivațional, instructor financiar personal și autor de cărți pentru dezvoltare personală [apud 4].

Timpul este o problemă de o mare importanță socială, având valoare educațională și economică ("timpul înseamnă bani"), precum și o valoare personală datorită timpului limitat din fiecare zi și din viețile noastre. Astfel, timpul este prin excelență o resursă limitată și costă („prețul” lui se formează în condiții de „monopol”, neexistând nici o ofertă alternativă - nevoia de timp este ireductibilă și nelimitată); o resursă cu o dinamică unidirecțională, el se consumă ireversibil și într-un singur sens; o resursă cu polivalență maximă (utilizarea timpului pentru o activitate înseamnă lipsirea de resurse temporale a tuturor celorlalte activități); o resursa care se autoconsumă (este folosit rațional și eficient, ori este irosit definitiv); o resursa cu potențial variabil (cosmic, biologic, social) [6, p. 173].

Activitatea zilnică a omului se desfășoară astăzi pe mai multe planuri paralele și câteodată total diferite. Pot fi activități simultane sau înlănțuite, dar simplul fapt că individul este forțat să treacă de la o idee la alta, de la o analiză la alta, să gândească calea cea mai bună de rezolvare și dacă se poate și cea mai rapidă exercită o anumită presiune asupra individului, o tensiune resimțită la nivel psihic. Peste toate acestea, de multe ori, se poate ca situații urgente, neprevăzute să intervină inopinat făcând ca tensiunea să fie și mai apăsătoare sau cum se spune să se creeze o situație stresantă. Mare parte din stresul pe care-l simt oamenii nu provine din faptul că au prea multe de făcut, ci din faptul că nu reușesc să termine ce au început [5, p. 18].

Aici e bine să ne amintim afirmația cercetătorului Lotar Zaivert, care menționa că „cultura timpului înseamnă a supune timpul și activitățile, nu a fi supus timpului și activităților” [10, p. 5]. Pentru ca timpul să nu devină un factor de stres activitatea zilnică ar trebui să fie una plăcută, făcută din proprie dorință, inițiativă, pasiune. Dar viața cotidiană ne obligă la activități impuse care, indiferent că ne plac sau nu, trebuie făcute, duse la bun sfârșit întrucât fiecare din noi suntem părți ale marelui agregat numit societate. Cu alte cuvinte activitățile noastre, ceea ce facem sau ceea ce refuzăm să facem, precum și modul și timpul în care le vom efectua vor influența întreaga viață socială, sau ritmul propriu va influența ritmul general [5, p. 27].

Un mod de a urmări eficiența folosirii timpului este de a fi conștient de tendințele personale de utilizare a timpului ineficient. În mai multe situații aceste tendințe reprezintă răspunsurile căutate pentru eficientizarea folosirii timpului. Winston Churchill, prim-ministrul al Marii Britanii, afirma că „Cine planifică defectuos, planifică eșecul” [apud 3].

Conceptul de gestionare a timpului cuprinde o serie de noțiuni care descriu un șir de activități, procese și resurse pe care le folosim pentru a utiliza în mod eficient timpul propriu (personal și cel profesional, fapt extrem de important pentru persoanele care activează în domeniul educațional).

Managementul timpului este un mod de viață și de muncă prin care ne folosim propriul timp într-un mod eficient, altfel spus, este abilitatea de a decide ce este important în viața noastră în aspect temporal. Reieșind din celebra sintagmă “timpul zboară”, e binevenită întrebarea dacă în viața (personală și profesională) suntem piloți sau pasageri.

Se știe că educația universitară este un soi de actualizare memorială, un fenomen de readucere în prezent a unui capital inepuizabil. În calitate de proiect dar și de fenomen real, educația universitară se raportează la coordonatele temporale și implică o anumită succesivitate în timp. Timpul educativ este o secvență a timpului social specializat în pregătirea subiecților în a accede la cultura epocii, în însușirea unei profesii, în formarea unor conduite prescrise de societate, în achiziționarea unor informații specifice [7, p. 23].

Conform opiniei cercetătoarei Natalia Melnic, dimensiunea temporală este indicatorul duratei vieții personale și profesionale (a studenților și cadrelor didactico-manageriale), dar și a segmentelor acesteia, precum timpul instituționalizat de predare/învățare, timpul de „muncă a studentului”, timpul opțional/facultativ, timpul liber, timpul de somn etc. Analizând diferitele tipuri de resurse, constatăm că resursele temporale sau timpul de muncă, timpul instituțional, timpul de predare/învățare, de recreere etc., privit ca o resursă, condiționează toate activitățile umane și, în particular, toate activitățile curriculare și extra curriculare ale studenților și profesorilor [6, p. 9].

Astfel, **obiectul cercetării empirice** îl constituie managementul timpului al cadrelor managerial din învățământul superior.

Scopul cercetării practice constă în determinarea gradului și modului de autogestionare a timpului ca mijloc de auto-organizare a activităților educaționale și personale ale cadrelor managerial-didactice din instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova.

Ipotezele cercetării presupun următoarele:

1. Auto-organizarea/self-managementul/ activității educaționale este un proces de gestionare ordonată și conștientă a activității educaționale ale studenților și cadrelor managerial-didactice, *motivată de obiectivele și valorile dezvoltării personale și profesionale.*

2. Tehnicile de gestionare a timpului permit o planificare detaliată și productivă a activităților cotidiene a studenților și cadrelor managerial-didactice în vederea *raționalizării utilizării timpului de predare/ învățare și a timpului liber.*

Obiectivele operaționale ale cercetării empirice includ următoarele aspecte: selectarea metodelor și procedeele de cercetare; elaborarea planului de cercetare; selectarea subiecților pentru experimentul de constatare; studiul experimental al autoorganizării activității și gestionării timpului de către cadrele didactice din instituțiile de învățământ superior; verificarea ipotezelor și formularea concluziilor; elaborarea recomandărilor practice în baza rezultatelor obținute.

Materiale și metodă

Experimentul empiric pe care ni l-am propus este unul unidimensional, deci constă doar în realizarea primei etape a unui experiment tradițional de cercetare, a experimentului de constatare, iar drept *instrument de cercetare* am ales *chestionarul* în forma prescrisă de E. Babbie în „The Practice of Social Research”, care presupune „o metodă de colectare a datelor prin întrebările puse persoanelor sau prin întrebarea acestora dacă sunt de acord sau în dezacord cu enunțurile care reprezintă diferite puncte de vedere” [1,p.18]. Chestionarul nostru este unul constatativ, cu o funcție descriptiv-analitică, ce conține întrebări cu răspunsuri sistemice.

Structura chestionarului este de tip închis (respondentul alege un răspuns dintr-un anumit număr de opțiuni). S-a utilizat scala ordinală-politomă de răspuns, în cazul în care respondentul are mai mult de două opțiuni comandate. Chestionarul a fost de tip autoadministrat (se completează de către cei chestionați fără ca operatorul să fie de față) și completat de respondenți via Forme Google.

Structura chestionarului elaborat constă din două compartimente. Compartimentul unu cuprinde informația generală despre respondenți: sexul, vârsta, instituția, facultatea în cadrul căreia se activează, experiența didactică, funcțiile deținute. Compartimentul doi se bazează pe *Chestionarul de autoorganizare a activității* (Опросник самоорганизации деятельности) elaborat de Elena Iu. Mandrikov (Елена Мандрикова) în baza cercetărilor psihopedagogice efectuate de Norman Feather și M.J. Bond cu privire la structura și scopul de utilizare a timpului [9].

Chestionarul include 25 de afirmații care reflectă diferite situații sau atitudini cu privire la noțiunea de timp și gestionarea acestuia [68]. Respondentul va alege afirmația care cel mai bine reflectă starea sa psihosocială la momentul răspunsului. Fiecare item primește un scor pe o scală cu 7 ancore: dezacord total (1), dezacord general (2), dezacord parțial (3), atitudine neutră (4), acord parțial (5), acord general (6), acord total (7). Scala prezintă o bună sensibilitate și deosebește foarte bine subiecții cu gradul înalt de gestionare a timpului de cei cu un nivel scăzut.

Chestionarul elaborat înglobează următorii parametri: planificare, determinare (capacitatea de a atinge scopul), fixare, perseverența, autoorganizare (prin mijloace externe), concentrare pe timpul prezent [8, p. 110]. Fiecare factor încorporează un anumit număr de itemi (poziționarea liberă în chestionar), suma ancorelor cărora reprezintă rezultatul corespunderii la factorul respectiv. Unele itemi posedă un caracter reversibil, marcate cu semnul (-) se transformă pe scală descendentă: 1 devine 7, 2 devine 6, 3 devine 5 etc. Rezultatele se interpretează în funcție de grad: scor/indicator înalt, mediu, jos (scăzut) pentru fiecare scală și scor total.

Scala „Planificare” identifică gradul în care o persoană este implicată în planificarea zilnică în conformitate cu anumite principii. Scala „Determinare” măsoară capacitatea unei persoane de a se

concentra asupra unui obiectiv. Scala „Perseverența” măsoară abilitatea unei persoane de a efectua eforturi voluntare pentru a finaliza o activitate în desfășurare și a eficientiza această activitate. Scala „Fixare” măsoară capacitatea unei persoane de a se concentra pe o structură planificată de organizare a evenimentelor în aspect temporal. Scala „Autoorganizare” măsoară abilitatea unui subiect de a utiliza mijloace externe de organizare a activităților cotidiene. Scala „Concentrare pe prezent” măsoară orientarea temporală în prezent [8, p. 104].

Eșantionul cercetării. În vederea comparării datelor cu privire la gradul de autoorganizare și gestionare a timpului de către cadrele didactice și studenții din instituțiile de învățământ superior au fost completate 58 de chestionare de către studenții diferitor facultăți a Universității Libere Internaționale din Moldova și 32 de chestionare de către cadrele didactice din diferite instituții de învățământ superior din Republica Moldova (ULIM, USM, UTM, UPS “I.Creangă”, US Comrat, Centrul de Studii Avansate de Jurnalism, Centrul Cambridge). De menționat că 53,1% cadre didactice supuse cercetării activează în cadrul facultății de Litere, urmați de colegii de la facultatea Științe Sociale și ale Educației (15,6%). Colaboratorii celorlalte facultăți (Științe Economice, Biomedicină, Inginerie/Informatică, Relații internaționale) sunt mai puțin reprezentați (6,3%), urmați de câte un reprezentant al facultății de Cultură Națională (US Comrat) și Jurnalism (3,1%). În aspect de gen subiecții cercetați sunt reprezentați de 68,8% de persoane de gen feminin și 31,2% persoane de gen masculin. Precum ne relatează datele, majoritatea cadrelor didactice participante la cercetare sunt în vârstă de la 36 până la 45 de ani (50%), urmați de cei din categoria 46-55 ani (21,9%), peste 55 de ani -12,5%, cadrele tinere cu vârsta până la 30 de ani și 31-35 de ani constituie 9,4% și, respectiv, 6,3%. Astfel, la capitolul vârstă contingentul chestionat este tânăr cu potențial energetic mare și sănătos. Eșantionul cadrelor didactice are o experiență de lucru mare, majoritatea fiind încadrați în procesul educațional mai mult de 11 ani. Astfel, 40,6% au experiență de muncă de la 11 până la 20 de ani, 28,1% de la 21 până la 30 de ani, 9,4% de la 31 până la 40 de ani, și doar 1 profesor (3,1%) are vechime de muncă de peste 40 de ani, pe când 6 (18,8%) subiecți sunt tineri, având o experiență de muncă până la 10 ani.

În aspect de gen studenții au constituit 84,5% subiecți de gen feminin și 15,5% subiecți de gen masculin. Conform parametrului de vârstă majoritatea subiecților-studenți cercetați au cuprins vârsta de 19-22 ani (94,8 % - 55 studenți), fiind studenți la anul I (46,6%) și II de studii (53,4%), celelalte categorii de vârstă au inclus câte 1 student la fiecare categorie. Cum s-a menționat anterior, toți subiecții-studenți cercetați își efectuează studiile la Universitatea Liberă Internațională din Moldova, la facultatea de Litere (67,2%), Drept (8,6%), Biomedicină (24,1%).

Astfel, veridicitatea datelor și a rezultatelor oferite de către acestea este condiționată de eșantionul larg pe care s-a desfășurat studiul de cercetare, de implicarea în studiu a cadrelor didactice cu experiența de muncă diferită, la fel de la facultăți și cu titluri științifico-didactice diferite.

Rezultate și discuții

Chestionarul de autoorganizare a activităților este conceput pentru a diagnostica formarea abilităților de planificare tactică, de determinare ale obiectivelor, poprii activităților de autoorganizare. Acest chestionar reflectă gradul de autoorganizare și autogestionare a activităților prin structurarea timpului personal, planificarea și determinarea obiectivelor.

În vederea efectuării unei analize cantitative, calitative și diferențiale a datelor obținute în cadrul investigației este necesar de a prezenta indicatorii normativi pentru fiecare scală de evaluare cu indicarea gradului de deviere.

Drept rezultat al analizei cantitative a datelor obținute (indicatorul general) în cadrul chestionarului de autoorganizare a activității se atestă faptul că grupul de studenți supuși cercetării

corespund datelor normative conform tuturor scalelor, indicatorul general pentru bărbați fiind 114,98, iar pentru femei -115,29, manifestând un nivel mediu de autoorganizare a activităților.

Cu toate acestea, diferențierea de gen relevă faptul că studenții de sex masculin au deficiențe la capitolul planificare, autoorganizare (prin mijloace externe) și concentrare pe prezent, având grad nesemnificativ de deviere de natură negativă; pe când la grupul cercetat de sex feminin e evidentă insuficiența încrederii în sine care permite planificarea/ desfășurarea unei activități din viitor în vederea atingerii unui obiectiv (scala *Perseverență*). La celelalte scale (bărbați și femei) se evidențiază o deviere pozitivă nesemnificativă în limitele normei.

Tabelul 1. Rezultatele autoorganizării activităților: Studenți

Factor/Scala	Bărbați (n = 9)		Femei (n = 49)	
	Rezultat	Deviere (+/-) N	Rezultat	Deviere (+/-) N
Planificare	18,66	- 0,37	19,67	+2,26
Determinare	35,0	+ 2,04	35,0	+2,52
Perseverență	22,11	+ 2,54	19,77	-3
Fixare (fixarea activităților)	22,22	+3,03	21,57	+3,1
Autoorganizare (prin mijloace externe)	9,22	-0,77	10,08	+0,59
Concentrare pe prezent	7,77	-0,74	9,20	+0,93
Indicator general	114,98	+5,74	115,29	+6,99

În ceea ce privește cadrele didactice, acest grup manifestă un nivel de autoorganizare înalt și foarte înalt, indicatorul general de autoorganizare fiind 126,5 (+17,26) pentru bărbați și 128,3 (+20) pentru femei. De menționat că indicatori negativi nu sunt depistați la nici o scală, se atestă doar devieri pozitive. După cum evidențiază datele, diferențierea de gen printre cadrele didactice supuse investigării determină nesemnificativ gradul de autoorganizare a activităților.

Tabelul 2. Rezultatele autoorganizării activităților: Cadre didactice

Factor/Scala	Bărbați (n=10)		Femei (n =22)	
	Rezultat	Deviere (+/-) N	Rezultat	Deviere (+/-)
Planificare	21,6	+2,57	21,63	+4,22
Determinare	36,6	+ 3,64	36,68	+4,2
Perseverență	23,3	+3,73	24,18	+1,99
Fixare (fixarea activităților)	23,6	+4,41	22,54	+4,07
Autoorganizare (prin mijloace externe)	12,6	+2,61	13,68	+4,19
Concentrare pe prezent	8,8	+0,29	9,59	+1,32
Indicator general	126,5	+ 17,26	128,3	+20

Aceste date atestă abilitatea și capacitatea studenților și cadrelor didactice de a găsi un echilibru dintre abordarea structurată și bine-gândită cu privire la organizarea timpului vieții sociale, personale, spontaneitatea și flexibilitatea în vederea aprecierii elementele psihologice ale timpului și experiențelor proprii versatilității vieții. Deși gradul dezvoltării competențelor de autoorganizare per

ansamblu poate fi considerat satisfăcător, pentru a identifica deficiențele reale se impune o analiză mai detaliată a rezultatelor obținute pentru fiecare scală a chestionarului.

Scala **Planificare** a inclus itemii cu privire la gradul de planificare zilnică a activităților din domeniul profesional și personal. Datele obținute relevă faptul că majoritatea cadrelor didactice (64,7%) au un grad înalt de responsabilitate la acest capitol, urmați de 25,5% de colegi cu un nivel mediu de responsabilitate în domeniul planificării, iar numărul profesorilor care nu acordă atenție planificării activităților este redus (10,88%). Astfel, cadrele didactice sunt capabile să elaboreze planuri concrete, veridice și realizabile.

Spre deosebire de profesori, 45,25% de studenți au un nivel mediu de responsabilitate la capitolul planificarea activităților, 37% de studenți își planifică activitățile cotidiene, iar numărul celor care nu au atitudine responsabilă față de managementul activităților în aspect temporal este mai înalt comparativ cu categoria profesori (17,75%). Persoanele cu o motivație scăzută cu privire la gestionarea rațională a activităților în timp și spațiu au tendința de a-și modifica planurile în dependență de moment, nu au un scenariu pentru viitor, iar scopurile apar sau dispar situativ. Winston Churchill, prim-ministrul al Marii Britanii, afirma că „Cine planifică defectuos, planifică eșecul” [apud 3].

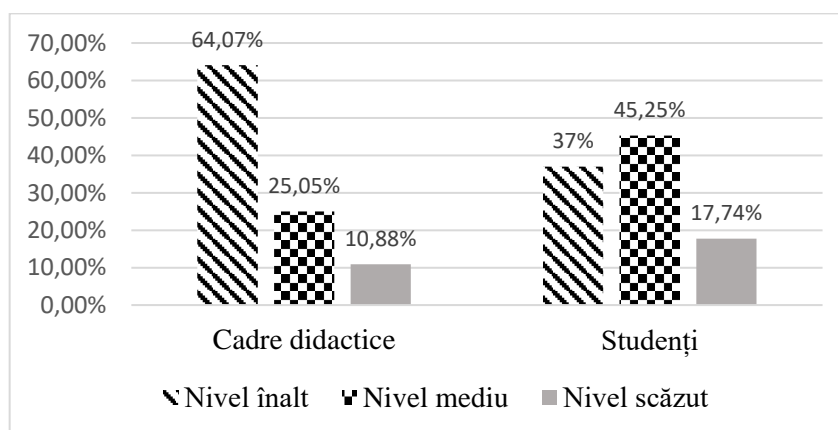

Figura 1. Ponderea abilităților de planificare la cadrele didactice și studenți

Scala **Determinare** are indicatori înalți atât printre cadrele didactice, cât și printre studenți. Această scală înglobează caracteristicile ce se referă la capacitatea persoanei sau unui grup de persoane de a avea un scop. Atingerea unui scop nu este altceva decât viziunea bine determinată îmbinată cu munca și încrederea în rezultat. Persoana determinată consideră atingerea unui scop în viață este secretul unei vieți autentice și împlinite, astfel ea nu va ceda în fața obstacolelor și greutăților, poate să se concentreze suficient timp asupra scopului stabilit și nu lasă pe nimeni să distragă atenția de la el. Astfel aceste trăsături sunt proprii 67,94% de studenți și 78,16% profesori.

Indicatorii medii (studenți – 28,04% și cadre didactice – 19,52%) sunt proprii persoanelor care cunosc și conștientizează foarte bine scopurile propuse, au abilități de atingere ale acestora, deși în viață pot avea perioade mai dificile, când activitățile destinate atingerii scopului primar sunt îmbinate cu niște obiective aleatorii, secundare, ne semnificative și neimportante.

Indicatorii scăzuți/joși (studenți - 4,02% și cadre didactice - 2,32%) se atribuie persoanelor care nu au nici un obiectiv în viață, considerând că nu au nici un motiv sau obiectiv concret și realizabil în viață. Existența acestor date în cadrul cadrelor didactice poate fi explicată prin vârstă înaintată, stres psihologic permanent proprii activității de profesor, motive subiective etc, pe când la discipoli această scală este determinată de dificultățile sociale, familiale, psihologice ale respondenților.

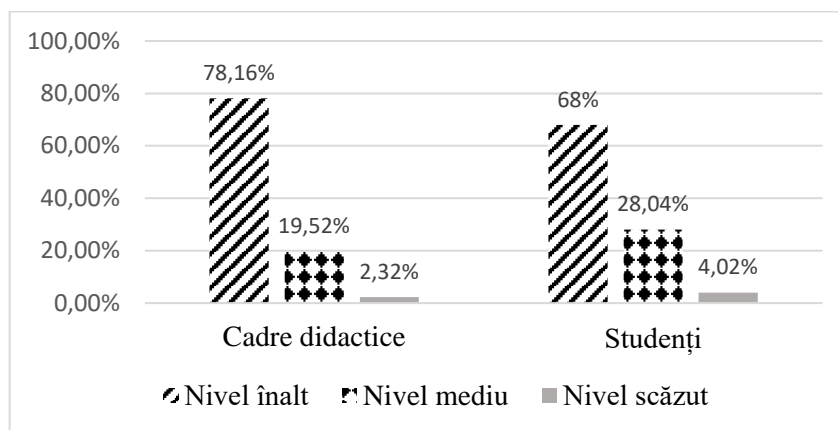

Figura 2. Ponderea abilităților de determinare la cadrele didactice și studenți

Scala **Perseverența** a înglobat itemii cu privire la abilitatea mentală necesară pentru a continua eforturile de atingere a scopurilor – în fața obstacolelor și regreselor temporare. Perseverența se definește prin continuarea realizării unei acțiuni în pofida obstacolelor întâmpinate și se referă la consecvență și la stăruință cu răbdare și convingere într-o acțiune [2]. Această trăsătură implică dedicare, încredere, concentrare și răbdare. Conform datelor obținute, grupul cadrele didactice cu indicatori de nivel înalt și relativ înalt este mai larg (53,61%) comparativ cu cel al studenților (40,74%). Aceste persoane își cunosc foarte bine caracterul, calitățile și defectele, știu pe ce “butoane” să își apese pentru a da randament, pentru a rămâne fidele scopului propus. Oamenii perseverenți se cunosc pe ei înșiși și au încredere în abilitățile lor, astfel știu că trebuie să persevereze în momentul în care țelul ales și calea către acesta coincid cu cine sunt ei, cu punctele forte, credințele și principiile lor. Astfel de persoane planifică totul în detaliu, fac inclusiv anumite lucruri dificile sau mai puțin plăcute, dar importante pentru atingerea obiectivului/ obiectivelor. Acești indivizi gândesc logic și nu se lasă demoralizați de eșec, deoarece știu că succesul e 99% transpirație și 1% inspirație.

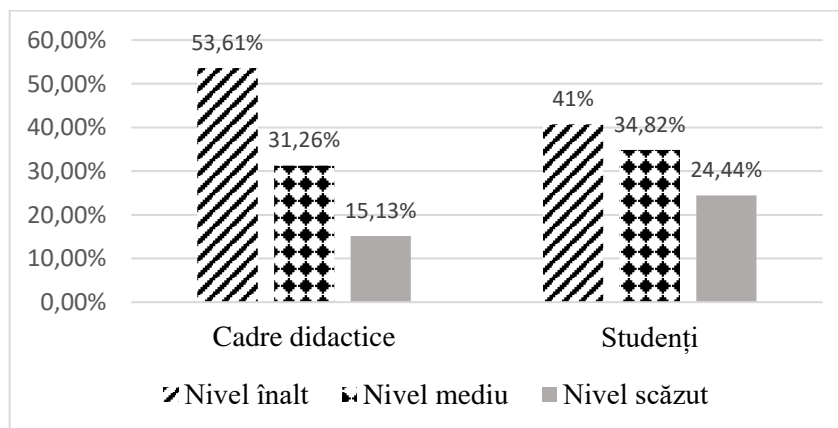

Figura 3. Ponderea abilităților de perseverență la cadrele didactice și studenți

Grupul persoanelor cu indicatori medii este relativ identic atât pentru studenți, cât și pentru profesori (studenți -34,82%, cadre didactice – 32,26%). Aceste persoane sunt organizate, lucrează asupra unui scop, însă sunt flexibili în îndeplinirea sarcinilor dificile și pot avea un nivel mediu sau sub mediu de răbdare sau de concentrare.

Ceea ce ține de grupul respondenților cu grad redus de perseverență, datele relevă faptul că studenții (24,44%) prevalează cantitativ în comparație cu cadrele didactice (15,13%). Experiența a mii de oameni a demonstrat că lipsa perseverenței este o slăbiciune destul de comună. Lipsa de perseverență vine dintr-o motivare insuficientă, dintr-o lene a firii pământești, poate și dintr-o comoditate învățată în clasele primare în care am auzit că și cei ce fac treabă sunt la fel de premiați ca și cei ce nu fac nimic. Astfel, lipsa perseverenței este una dintre cauzele majore ale eșecului în atingerea unui scop sau obiectiv.

Analizând datele obținute la capitolul *Fixarea*, s-a evidențiat că grupul cu indicatori medii este cel mai răspândit: studenți - 46,52%, cadre didactice - 39,36%. Aceste persoane schimbă metoda de lucru/activitate sau abordare când este necesar pentru a atinge un obiectiv sau pentru a îndeplini o sarcină de lucru; se adaptează cu ușurință schimbărilor din mediul de activitate; își modifică poziția sau opiniile dacă li se aduc argumente sau dovezi contrare; gândesc rapid, analizează eficient alternativele și acționează în consecință; acceptă noi provocări; dar când sunt în zona de confort sau activează de prea mult timp pe aceeași pozitive, tind să se obișnuiască cu un status quo, eșuând în procesul de adaptare și de evoluție.

Cei care au un nivel înalt de indicatori la această scală (studenți -35,16%, cadre didactice - 34,4%), pe lângă cele menționate mai sus, recunosc meritele diverselor abordări de activitate și le folosesc pentru a îndeplini activitățile sau obiectivele; reacționează repede și bine la schimbările de priorități și de task-uri; modifică propriul comportament pentru a se adapta situațiilor sau pentru a îndeplini așteptările celor din jur; caută întotdeauna noi posibilități și direcții prin care pot să-și atingă obiectivele; elimină aspectele negative precum rigiditatea, inaccesibilitatea sau competiția (neproductivă); urmează cu strictețe „to-do” listă.

Grupul celor mai puțin fixați/concentrați asupra unei activități este relativ mediu (studenți - 18,32%, cadre didactice - 26,24%). Astfel de persoane pot avea un grad scăzut de responsabilitate, nu sunt fixați sau concentrați pe definitivarea activităților începute, în unele cazuri le este proprie abandonarea sau amânarea definitivării unei activități în favoarea altei de interes personal, economic, familial, social. De exemplu, studenții pot abandona sau amâna efectuarea temelor sau pregătirii pentru evaluări finale, iar cadrele didactice pot schimba din anumite motive aria de interese didactice sau științifice (nefinisarea cercetării științifice, nepublicarea unui articol, neparticiparea la manifestare științifică din motive subiective etc.)

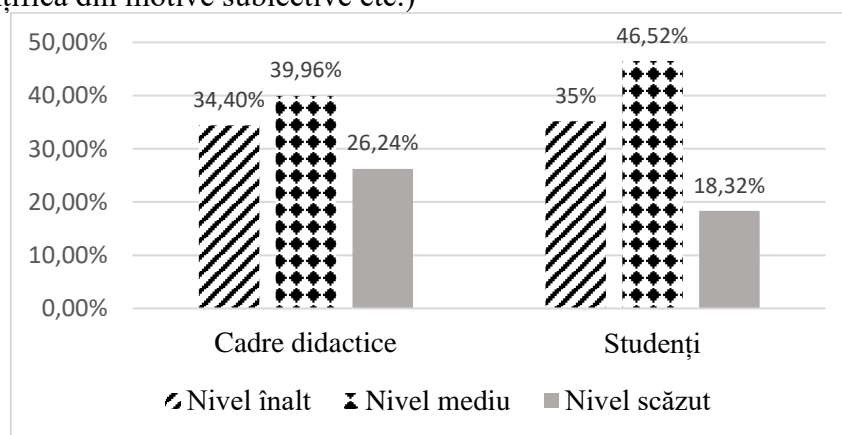

Figura 4. Ponderea abilităților de fixare la cadrele didactice și studenți

Scala *Autoorganizarea* (prin mijloace externe) vizează utilizarea mijloacelor (agendă personalizată, jurnal de activitate, calendar), aplicațiilor telefonice și soft-uri (Google Calendar, Smarter Time, Ticktick, Timely, Sectograph, Timetube, Time Planner, aTimeLogger etc) și tehnicilor

de gestionare a timpului și a activităților (tehnica Pomodoro, spreadsheet-urile, analiza SWOT, graficele Gantt, „Mind mapping”-urile etc.) care permit atingerea obiectivelor, stabilirea priorităților, crearea unei imagini de ansamblu a sarcinilor, o comunicare mai bună, precum și la fructificarea la maximum a timpului dispus și îmbunătățirea calității vieții personale și profesionale.

După cum relevă datele obținute, doar 33,36 % cadre didactice și 12,63% studenți sunt activi în utilizarea atât a mijloacelor externe, cât și trăsăturile și abilitățile personale de planificare a timpului și a activităților. Utilizarea parțială a mijloacelor de gestionare a timpului se atestă la 39,64% studenți și 43,76% cadre

Numărul celor care tind să aibă încredere doar în abilitățile sale personale de planificare și gestionare a timpului/activităților și nu utilizează nici un mijloc /tehnică/aplicație este mai mare printre cadre didactice -22,88% comparativ cu 47,73% studenți.

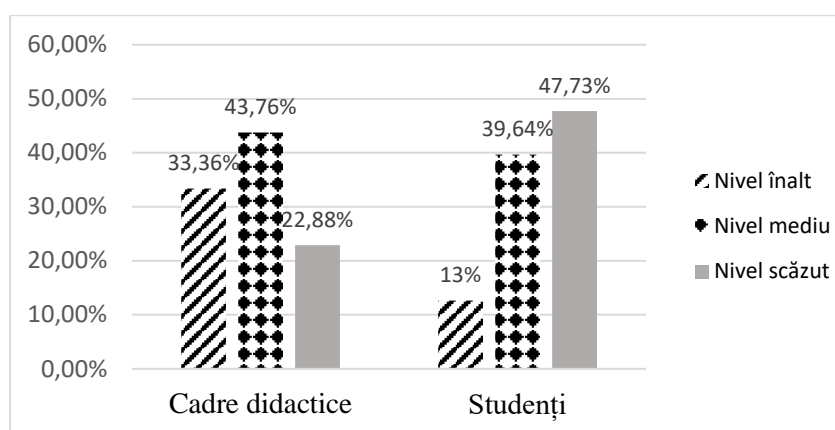

Figura 5. Ponderea abilităților de autoorganizare la cadrele didactice și studenți

Scala *Concentrare pe prezent* cuprinde itemii ce țin de atitudinea respondenților față de (co)relația elementelor triadei timp „trecut-prezent-viitor”. Ne sunt date cele trei elemente, dar este clar că nu ne folosim de ele așa cum trebuie, precum afirma André Gide, celebrul scriitor, umanist și eseist francez, laureat al premiului Nobel pentru literatură în anul 1947: „Prezentul pe care îl trăim azi va fi oglinda în care ne vom recunoaște mai târziu și în ceea ce am fost vom recunoaște cine suntem” [apud 3].

Acest aspect este important în contextul unor timpuri (poate) mult prea tehnologizate în care suntem zilnic bombardatți cu informații din toate direcțiile, atenția și puterea noastră de concentrare au de suferit. Fie că ne referim la sfera vieții personale sau la cea profesională, lipsa capacității de concentrare pe activitățile actuale (la zi) poate produce efecte negative asupra nivelului de performanță, dar și o calitate scăzută a gradului de comunicare și relaționare cu cei din jur. În acest context, după cum au evidențiat datele, 39,1% cadre didactice și 31% studenți au indicatori înalți cu privire la poziția sa actuală în timp și în spațiu, neavând nici o intenție sau dorință de a se întoarce la trecut (sau a face vreo referință la evenimentele din trecut), urmând opinia marelui dramaturg englez Oscar Wilde: “Singurul farmec al trecutului este că a trecut” [apud 3]. Tot ei nu sunt genul care amână activitățile curente pentru viitor, deoarece acceptarea prezentului (și a activităților din prezent) este acceptarea vieții înseși, fiindcă momentul de acum este inseparabil de viață.

Persoanele care fac parte din grupul cu indicatori medii (studenți - 41,35% și cadre didactice -32,85%) au capacitatea de a vedea, conștientiza trecutul său psihologic și social. Aici e binevenită afirmația celebrei actrițe italiene Sophia Loren: “ Nu înțeleg oamenii care își ascund trecutul. Tot ce

ai trăit te-a ajutat să devii persoana care ești în prezent" [3]. Tot ei sunt cei care apreciază prezentul, trăiesc în prezent și simt prezentul trăind în ei.

Indicatori scăzuți se atestă la 27,65% studenți și 28,05% cadre didactice și se atribuie persoanelor care au tendința să considere trecutul sau viitorul său psihologic mai valoros decât ceea ce li se întâmplă în prezent (aici și acum). Acest fapt poate fi explicat prin dimensiunea vârstei respondenților: 94,8% de tineri visează la viitor, au anumite planuri elaborate sau, cel puțin, o idee ce ar dori să obțină în viață. Parafrazând-o pe Eleonora Roosevelt, viitorul aparține celor ce cred în frumusețea propriilor vise [apud 4].

Cadrele didactice care fac parte din acest grup fie că au experiență de viață și profesională destul de mare (34,4%) și analizează mai frecvent în plan comparativ evenimentele și reușitele din trecut, urmând motto-ul „gândește-te la trecut numai în măsura în care amintirea lui îți aduce bucurie” [apud 3]. Unii din ei se gândesc și la posibilele alternative pentru viitor. Aici e bine de amintit că 50% de cadre didactice supuse investigării sunt la vârsta maturității (36-45 de ani), o perioadă ce se caracterizată printr-o tendință de a atinge cea mai înaltă dezvoltare a abilităților spirituale, intelectuale și fizice ale individului. Este vârsta maturității sociale determinată de responsabilitate, echilibru, autoperfecționare, gândire pozitivă, nivel înalt al dezvoltării autoaprecierii și aspirațiilor, de raportul scopurilor reale și ideale. Toate acestea contribuie la faptul că aceste persoane își conturează un viitor, începând cu o idee, rareori gândindu-se la prezent. După un timp, gândurile, deciziile și acțiunile conlucrează în perfectă armonie pentru a transforma imaginea schițată în minte, în așa fel, încât cu multă sârguință zilnică, vor ajunge să obțină succes în viață.

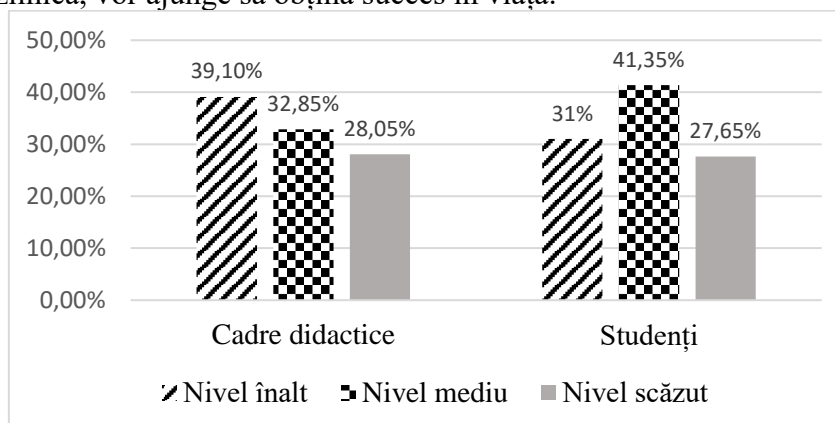

Figura 6. Ponderea abilităților de evaluare a timpului prezent la cadrele didactice și studenți

Concluzii

Gestionarea timpului este un proces de planificare și exercitare a controlului conștient al timpului petrecut în activități specifice, în dorința de a-ți îmbunătăți eficiența și productivitatea. Managementul timpului se bazează pe planificarea, prioritizarea, organizarea și monitorizarea secvențelor de timp necesare pentru realizarea activităților umane. Criza de timp duce la decizii pripite, acțiuni subpresiune, planificare abandonată, eficiența diminuată, irascibilitate, nerespectarea termenelor și creșterea stresului, astfel gestionarea timpului înseamnă gestionarea stresului la cel mai înalt nivel.

Datele obținute în cadrul studiului empiric efectuat, ne permit să concluzionăm că studenții se caracterizează prin grad mediu de planificare strategică și autoorganizare a activităților cotidiene și de perspectivă. Cadrele didactice posedă abilități înalte de autoorganizare, manifestând indice pozitive deosebit de înalte la capitolul planificare, determinare și perseverență, ceea ce confirmă că una dintre abilitățile care sunt proprii unui cadru didactic eficient este abilitatea de a planifica,

proiecta, organiza, coordona, îndruma, evalua și regla activitățile profesionale și personale în timp și în spațiu.

Axa temporală în activitatea unui student sau cadru didactic, reieșind din perioada de vârstă și particularitățile acesteia, constă în îmbinarea a mai multor sarcini ce țin de mediul academic și responsabilitățile presupuse de acesta, viața personală și antrenarea unui mod sănătos de viață, participarea la activități de voluntariat, manifestări de perfecționare și de interes științific (conferințe, seminare, training-uri, etc.) și petrecerea propriului timp liber într-un mod cât mai productive.

Bibliografie

1. Babbie E. R. The Practice of Social Research. London: Cengage Learning, 2009. 592 p.
2. Cât de utilă ne este perseverența . <https://www.psychologies.ro/cunoaste-te/cat-de-utila-ne-este-perseverenta-2150506>
3. Citate despre timp. <https://booknation.ro/citate-despre-timp/>
4. Emmet R. Managementul timpului tău. București: BusinessTeh Intern. Press , 2017. 292 p.
5. Marin V. Strategii pentru folosirea eficientă a timpului liber la școlarii mici. București: Letras 2019. 88 p.
6. Melnic N. Managementul timpului în eficientizarea activității instituției de învățământ. Teza de dr. în șt.pedagogice. Chișinău, 2019. 190 p.
7. Vințanu N. Educația universitară. București: Ed. AramisPrint, 2001. 272 p.
8. Мандрикова Е. Разработка опросника самоорганизации деятельности. В: Психологическая диагностика, 2010, № 2, стр. 87-11.
9. Опросник самоорганизации деятельности. https://studme.org/174463/pedagogika/oprosnik_samoorganizatsii_deyatelnosti_mandrikova
10. Зайверт Л. Ваше время -в ваших руках. Москва: Инфра-М, 1995. 267 с.

UDC: 316.4: 316.75

VARIABILITY OF THE ETHNIC GROUPS' PERCEPTION RELATED TO SOCIAL AND CULTURAL CHANGES: PROBLEMS AND PROSPECTS

ВАРИАТИВНОСТЬ ВОСПРИЯТИЯ ЭТНИЧЕСКИМИ ГРУППАМИ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

*CAUNENCO Irina, PhD in Psychology,
Institute of Cultural Heritage*

*КАУНЕНКО Ирина, доктор психологии, конф.
Институт Культурного Наследия*

Annotation: *The article analyses the way ethnic groups perceive social and cultural changes in society. The study of this phenomenon is based on the study of ethnic identity, time perspective, perception of time through autobiographical memory. The results of the study revealed the dynamics of the transformation of ethnic identity, the diversity in perception of the present and the future. The subjects of the study are ethnic groups of Moldovans, Russians, Gagauz, Bulgarians and Ukrainians.*

Аннотация: *В статье анализируются особенности восприятия этническими группами социокультурных изменений в обществе. Исследование данного феномена проводится на основе изучения этнической идентичности, временной перспективы, восприятие времени через автобиографическую память. Результаты исследования выявили динамику трансформации этнической идентичности, разновекторность в восприятии настоящего и будущего. Объекты исследования – этнические группы молдаван, русских, гагаузов, болгар, украинцев.*

Keywords: *sociocultural change, ethnic groups, transitive society, time perspective, autobiographical memory, ethnic identity.*

Ключевые слова: *социокультурные изменения, этнические группы, транзитивное общество, временная перспектива, автобиографическая память, этническая идентичность.*

Введение

Длительно исследуя этническую идентичность у разных возрастных и этнических групп [5, 56-69; 6, 40-50], мы задались следующими исследовательскими вопросами: Как сегодня, в период транзитивности, представителями разных этнических групп воспринимаются социокультурные изменения в обществе? Как феномен этнической идентичности, который чаще ассоциируется с процессом дифференциации, может стать основой, ресурсом социокультурной интеграции общества? С момента распада Советского Союза прошло четверть века, и выросло новое поколение в совершенно новые условия (рыночная экономика; Республика Молдова, как международный субъект; образовательная международная мобильность и т.д.). Поиск ответов на данные вопросы представляется весьма актуальным, так как это оказывает влияние как на личностное благополучие, так и на адекватное планирование совместного будущего на основе нашего культурного наследия.

Теория и методология исследования

Социокультурность понимается нами как способ реализации субъективных представлений, мыслей, способностей, интенций индивида и это определяется через культуру, а социальное отражает объективные условия, рамки, границы, структуру в целом. Базовым принципом социокультурности является принцип двойственности: социального и культурного, и это постоянный источник социальной активности людей [15, 89-91].

Для понимания особенностей восприятия социокультурных изменений в обществе методологическими являются положения А.Г.Андреевой, относительно социальной идентичности, как *элемента* конструирования окружающего мира, и при этом субъект не противостоит объекту, они оба взаимодействуют в построении мира. Активность субъекта проявляет себя в процессе категоризации, и выбранные категории всегда есть результат некоторой конвенции, т.е. является результатом коммуникации [3, 25].

Транзитивное общество мы определяем, как изменчивое, неопределённое, многие законы стабильного общества здесь не работают [9, 69-78]. Основными причинами транзитивности являются: смена веков, изменение картины мира, появление нового технологического и информационного пространства. Как отмечает Т.Д.Марцинковская, что распад связи времён проявляется не только на личностном уровне, «но, что не менее важно, целостности общества, в котором изменились ценности и стереотипы, изменились даже этнические и географические образы родных мест. Именно это и делает время в восприятии людей «неестественным, вывихнутым», стимулирует ностальгию по стабильному прошлому и неприятие (иногда даже агрессивное отторжение) настоящего. Эта эмоциональная нестабильность зрелого поколения настолько глубока, что заражает и молодых, особенно тех, кто по разным причинам трудно адаптируется к ситуации постоянной неопределённости» [10, 151]. Мы привели столь обширную цитату Т.Д.Марцинковской, в связи с тем, что уже в процессе нашего эмпирического исследования, работая в фокус-группах по восприятию времени у молодёжи (настоящего, прошлого, будущего), нашли подтверждение данному положению, относительно эмоционального переживания нестабильности.

Для нашего исследования, одной из базовых методологических основ был субъектно-аналитического подход к психологическому исследованию понимания мира, разработанный В.В.Знаковым. У понимания, отмечает В.В.Знаков, как общепсихологического феномена есть два системообразующих признака. «Первая психологическая особенность понимания заключается в том, что мы всегда выходим за непосредственные границы понимаемого (фактов, событий, ситуаций) и включаем его в какой-нибудь более широкий контекст. Второй отличительный признак понимания заключается в том, что для того, чтобы что-либо понять, нам всегда нужно соотнести понимаемое с нашими представлениями о должном – принимаемыми социальными, групповыми, моральными нормами поведения. Только наличие в психике понимающего субъекта обоих компонентов дает ему возможность порождать смысл понимаемого [4, 23].

При исследовании особенностей восприятия представителями этнических групп необходимо учитывать культурный контекст, в котором развиваются люди. Социальные психологи Lebedeva N, Dimitrova R, Berry J., Boehnke K обращают внимание на влияние культурного контекста на *идентичность* и *ценностную сферу*. Данные категории наблюдаются среди людей во всех обществах и служат для удовлетворения основных потребностей людей: поиска целей и их принадлежности к социальной группе. Они, по мнению исследователей, являются фундаментальными и универсальными чертами человеческого существования. Lebedeva N, Dimitrova R, Berry J., Boehnke K обращают внимание

исследователей на то, что процессы изменений все еще продолжаются на постсоветском пространстве; некоторые пережитки прошлого все еще не пережиты. (Lebedeva, Dimitrova, Berry, Boehnke, 2018, 6). [2, 1-26]. Это положение подтверждается в исследованиях социальных психологов D.Gavreliuc, A.Gavreliuc [1, 207-222]. Ими было установлено незначительные изменения ценностной сферы у разных поколений румын. Они отмечают, что в неустойчивых социально-экономических условиях ценности выживания более сильно подчеркиваются, чем ценности самовыражения. Кроме того, традиционные ценности выше, чем рационально-правовые [1,209]. Молодые люди структурируют свои воспринятые ценности и отношения таким же образом, как их старшее поколение, их родители, даже если эти дети иногда осуждают своих родителей за соучастие в коммунистическом периоде [1].

Осознание своего времени существования является важным дополнением к осознанию своей собственной идентичности. В исследованиях Т.А.Нестика было установлено, что содержание представлений о будущем может быть связано с национальными культурными особенностями. В больших социальных группах образ будущего более тесно связан с коллективной памятью и поддерживающими его социальными институтами: прежде всего, нормативными схемами жизненных сценариев, которые транслируются семьей, школой, традиционными СМИ [11]. Исследователь выдвинул гипотезу, что отношение к будущему связано с рядом личностных особенностей респондентов: социальной идентичностью, характеристиками временной перспективы, уровнем базового доверия к миру и людям, ценностными ориентациями, представлениями о мире. На основе кластерного анализа им были выделены 5 основных типов отношения членов группы к коллективному прошлому, настоящему и будущему: «позитивный», «ностальгический», «прогрессивный», «негативный», «мечтательный».

Т.А. Нестик отмечает, что коллективное настоящее не имеет самостоятельного значения, оно оценивается участниками исследования в контексте всей групповой временной перспективы. И что для нас особо важно, автор указывает, *что этническая идентичность существенно влияет на тип групповой временной перспективы*. Данное положение он подтверждает данными из своего эмпирического исследования. Среди русских преобладает «негативный» и «мечтательный» типы, тогда как среди татар больше представлены «позитивный», «ностальгический» и «прогрессивный». Исследователь объясняет это культурными и региональными особенностями респондентов. По сравнению с русскими Москвы, татары Казани в большей степени доверяют соседям, представителям своей национальности. Т.А. Нестик предполагает, что негативизм русских в отношении настоящего может быть связан с более слабой этнической идентификацией и низким уровнем доверия в Москве по сравнению с Казанью [11, 409]

Мы остановимся на части нашего эмпирического исследования особенностей восприятия этнокультурных изменений в обществе представителями этнических групп.

Методический инструментарий.

Для исследования этнических стереотипов базовой методикой в нашем исследовании был «Диагностический тест отношений» Г.У.Солдатовой [15]. Для исследования коллективной (семейной) памяти в анкету был включён вопрос: «Какие события должны помнить Ваши дети?», с целью определения значимых событий и готовностью их трансляции. Данный вопрос мы заимствовали из исследования А.В. Кузнецовой [7], посвящённых изучению коллективной памяти. Для исследования временной перспективы был включён вопрос: «На какой промежуток времени Вы можете планировать свою жизнь?» и предлагались различные варианты ответов, характеризующих разную длительность планирования. Данный

вопрос был заимствован из исследований Н.М.Лебедевой, А.Н.Татарко [8, с.478]. Полуструктурированное интервью, проведённое в фокус-группах, включало вопросы, направленные на восприятие значимых событий в обществе и личной жизни, на эмоционально-оценочное определение времени в прошлом, настоящем, будущем.

Дизайн исследования: 1. Исследование идентичности этнических групп – молдаван, русских, гагаузов, украинцев, болгар. Провели сравнительный анализ с аналогичным исследованием в 2007 г.

2. Изучение временной перспективы и автобиографической памяти респондентов данных групп. 3. Изучение восприятия времени (настоящего, прошлого, будущего) на основе полуструктурированного интервью в фокус группах.

Выборка: 192 респ., возраст-25-57 лет, этнические группы - молдаване, русские, гагаузы, украинцы, болгары. Период исследования – 2016 г. Регионы: г. Кишинёв, АТО Гагаузия – Комрат, с. Кирсово.; г.Твардица; Рышканский район с. Малиновское; Кагульский район с.Лучешты; г. Сынжерей

Фокус группы - 31 респ. возраст 20-40 лет. г. Регион: г. Бельцы, г. Комрат (АТО Гагаузия). Период исследования – 2018г.

Результаты исследования и обсуждение

У всех этнических групп выявлена позитивная этническая самоидентификация (таб.1). *Этническую идентичность* мы определяем результат «когнитивно-эмоционального процесса самоопределения индивида в конкретном социальном контексте и социальном пространстве относительно многих этносов. Это не только осознание, но и восприятие, понимание, оценивание, переживание своей принадлежности к этнической общности» (Стефаненко 2008, 108). Более подробное теоретическое и эмпирическое описание исследования этнической идентичности было нами не единожды описано в предыдущих статьях [5, 56-69; 6, 40-50].

Итак, группы взрослых, выборок 2007, 2016 гг. выявлена позитивная самоидентификация; положительная направленность гетеростереотипа молдаван. Поэтому этническую идентичность у исследуемых групп можно определить, как позитивную.

Таблица 1. Средние величины коэффициентов амбивалентности (А), выраженности (S), направленности (D – диагностический коэффициент) – взрослые (2016 г.)

Вид оценки	Гагаузы			Молдаване			Русские			Украинцы			Болгары		
	A	S	D	A	S	D	A	S	D	A	S	D	A	S	D
Самооценка	0,52	0,36	0,31	0,57	0,30	0,26	0,59	0,28	0,26	0,55	0,33	0,29	0,54	0,35	0,31
Идеал	0,41	0,55	0,44	0,45	0,49	0,38	0,43	0,50	0,40	0,42	0,53	0,42	0,45	0,49	0,40
Автостереотип	0,57	0,32	0,26	0,70	0,04	0,03	0,65	0,25	0,22	0,64	0,17	0,15	0,60	0,29	0,24
Гетеростереотип (молдаван)	0,62	0,24	0,21				0,71	0,07	0,06	0,63	0,21	0,18	0,67	0,15	0,15
Гетеростереотип (русских)	0,57	0,32	0,28	0,72	0,09	0,07				0,59	0,30	0,27	0,61	0,30	0,25

У всех исследуемых этнических групп выявлена близость с группой русских на групповом уровне (эмоционально-оценочный компонент близок с гетеростереотипом русских).

Не произошло изменений в направленности автостереотипа у взрослых *молдаван* и гетеростереотипа русских. У группы *молдаван* выявлен позитивный автостереотип и гетеростереотип русских. Этническую идентичность группы *молдаван* можно определить как позитивную. Так же, в обеих выборках (2007, 2016), не выявлено статистически значимых отличий в эмоционально-оценочном компоненте автостереотипа и гетеростереотипа русских.

У группы *русских* так же не произошли изменения в направленности этнического стереотипа. Выявлена в обеих выборках русских значимость этнической компоненты на личностном уровне, что является основанием определения этнической идентичности русских как *актуализированной*. Проблемой остаётся актуализированность этнической идентичности у всех исследуемых возрастных групп *русских*. По нашему мнению, процесс трансформации этнической идентичности данной группы в настоящее время продолжается, и не произошло ещё адаптации к смене социокультурного статуса.

У группы *болгар* произошли изменения в этническом стереотипе, в выборке 2016 г. выявлена близость с группой русских на личностном уровне (образ «Я» и гетеростереотип русских). У группы *гагаузов* в направленности автостереотипа не выявлено значимых различий с гетеростереотипом молдаван, русских в обеих выборках (2006, 2016). Так же, в обеих выборках выявлена близость автостереотипа *гагаузов* с группой русских на личностном уровне. В выборке 2016 г. выявлена близость автостереотипа *гагаузов* с группой образом «Я», т.е. близость на личностном уровне. Этническую идентичность группы взрослых *гагаузов* выборки 2016 г. можно определить, как *позитивную актуализированную*. Мы считаем, что у данной группы активно идут процессы формирования и трансформации этнической идентичности в регионе АТО Гагаузия.

У группы *украинцев* произошли изменения в этнических стереотипах. В выборке 2007 г. была выявлена близость автостереотипа украинцев с гетеростереотипом русских (групповой уровень); близость образа «Я» с автостереотипом (личностный уровень); близость образа «Я» с гетеростереотипом русский (личностный уровень). В выборке 2016 г. выявлена близость с группой русских на личностном уровне, а с молдаванами – на групповом. Этническую идентичность взрослых *украинцев* выборки 2016 г. можно определить, как позитивную.

Таким образом, у группы взрослых, выявлены изменения в этнической идентичности обеих выборок – 2007, 2016 гг. У группы *молдаван*, обеих выборок, выявлена позитивная этническая идентичность; у группы *русских* – актуализированная этническая идентичность; у *болгар* позитивная этническая идентичность сменилась на актуализированную этническую идентичность; у *гагаузов* с позитивной этнической идентичности трансформировалась в актуализированную этническую идентичность; у украинцев – с актуализированной этнической идентичности в позитивную этническую идентичность. Можно видеть, что процесс трансформации этнической идентичности продолжается в группе взрослых.

Анализ содержания этнических стереотипов выявил, что для всех исследуемых этнических групп самыми стереотипизированными являются такие качества как – гордость, общительность. Важно отметить, что в наших исследованиях на выборке молодёжи данных групп, эти качества так же являлись базовыми (Кауненко, 2015, с.80-99). Это значит, что с одной стороны, данные качества являются наиболее стержневыми для представителей данных этнических групп в процессе адаптации к социокультурным изменениям в обществе, а с другой, они составляют общую зону единого семантического пространства. *Единое семантическое пространство этнических групп – это основа для консолидации общества и формирования гражданской (политической) нации*. При этом необходимо учитывать, что выделение такого качества как гордость, свидетельствует как о потребности в самоуважении,

так и солидаризации с группой [14]. Иными словами, респондентам этнических групп важна солидарность со своей этнической группой, а также уважение к ней – это основа адаптации групп к социокультурным изменениям в обществе.

Эмпирическое исследование *временной перспективы* у этнических групп выявило, что респонденты планируют своё будущее на короткий срок от 1 года до 5 лет. Планировать на 1-5 лет могут значительное число респондентов – молдаване, русские (50%), гагаузы (40%), болгары (38,9%), украинцы (44,4%). Выявлена значительная доля тех, кто не может совсем планировать – у молдаван (30%), русских (37,5%), украинцев (41,7%), болгар (41,7%), гагаузов (40%). В настоящее время, у представителей всех исследуемых этнических групп не сформирована долгосрочная временная перспектива. Проведённая работа в фокус группах, где был задан аналогичный вопрос, относительно временной перспективы выявил ещё более короткую временную дистанцию: от нескольких месяцев, до года.

Исследование социокультурных изменений через *коллективную память* у этнических групп молдаван, русских, болгар, гагаузов, украинцев выявило, что одной из базовых категорий - является категория «Семья». Частыми событиями, которые выделяют респонденты, и которые хотели бы, чтобы помнили дети — это события, связанные с семейными праздниками, ритуалами и семейными отношениями.

Эти эмпирические данные подтверждают исследования, проведённые В.В.Нурковой и Г.Ю.Масловой, посвящённых воспоминаниям о детстве. В их исследовании было выявлено, что существует связь между позитивным воспоминанием о детстве с переменными, отражающими включённость человека в социальную группу. «Позитивная эмоциональная окраска воспоминаний...свойственна людям, которые уверены в позитивном отношении к себе со стороны окружающих, эмоционально стабильны, отличаются высоким самоконтролем и стабильностью» [12, 10]. Поэтому в дальнейшем, исследование межпоколенной трансмиссии может стать основой для диагностики культурной, этнической идентичности групп и её сохранения.

У исследуемых этнических групп выявлены различия в семейной трансмиссии значимых событий. Так, например, в категорию «Традиции, обычаи, история народа» у группы молдаван включены понятия – страна, родина. Среди групп болгар, украинцев русских, категория «Исторические события» наиболее значима для группы русских. У них центральными событиями являются праздник 9 мая (День Победы), развал СССР. Представляется перспективным исследование исторической памяти через семейную межпоколенную трансмиссию. Можно согласиться с И.А.Трегубенко, который в своём исследовании установил, что существует тесное переплетение исторической памяти с субъективным восприятием событийной наполненности жизни. Глубокая историческая ретроспектива связана с широтой картины жизни и стремлением преобразовывать себя. Присутствие культурных событий в исторической памяти становятся личностным ресурсом, снимают страх перед будущим. Негативные исторические события могут становиться фоном для позитивной переоценки собственной жизни [16, 170].

Результаты исследования восприятия времени в фокус группах.

В исследовании по восприятию времени, на основе фокус групп, были выделены следующие типы.

- «Оптимисты», представляющие реформаторский потенциал. Основной посыл представителей данной группы: «Время «моё», и мне интересно в нём жить». Они уверены в своём хорошем будущем, считают, что могут меняться «в ногу» со временем. Часто реализованы профессионально, так как включены в международное сотрудничество. Хотя и

признают, что время непростое, особенно для старшего поколения, однако выражают несогласие с оценкой родителей относительно определения настоящего времени: «Считаю, что время мое, несмотря на упадок в стране, все равно можно расти». Время, воспринимается респондентами данной группы как динамическое, технологическое, мотивирует их на будущее: «...я чувствую изменения, все настолько быстро движется, настолько динамично развивается, мне это нравится. Я тоже могу меняться параллельно со временем. Общество динамично развивается, такие информационные скачки бывают, что трудно уследить. Но мне это нравится, я чувствую, что эта эпоха моя, и у меня есть хорошее будущее». Быстрая смена событий их не пугает, а наоборот, порождает комфортное состояние.

Наши респонденты относятся по возрасту, в своём большинстве, к поколению «миллениум», и для него характерны такие ценности как - «свобода», «творчество», «развлечения».

- «Позитивные фаталисты». У респондентов данной группы позитивно-фаталистическое отношение к настоящему времени – «как будет, так и будет». Они переживают, что не успевают всё реализовать, а кто-то - «по мере возможностей»: «время мое, когда успеваем, когда не успеваем. По мере возможностей», «Тревожно в плане денег, финансов, когда как – хватает/не хватает. Нормальное время, другого не знаю». Для респондентов данной группы так же играет большую роль – профессиональная реализованность. Маркером настоящего времени является возможность получить образование за рубежом, участие в международных проектах.

- «Социально-тревожные». У данных респондентов настоящее время воспринимается как: «хрупкое», «нестабильное», «изменчивое», нет уверенности «ни в чём». Важным фактором в восприятии настоящего времени является для данных респондентов – социально-экономическое положение в стране: «Что касается планирования, могу сказать, что всё зависит от нашей стабильности в данной стране. Как можно планировать что-то на будущее, не зная, что будет с этой страной... На длительный период не можешь планировать, так как нет уверенности ни в чём». У респондентов данной группы выявлены сложности контроля над временем, его успешным управлением, невозможностью организовать последовательность событий. Перспектива будущего затруднена. Представляется, что данная группа имеет тенденцию к увеличению.

Выводы

1. В целом у всех исследуемых этнических групп выявлена позитивная этническая самоидентификация и это является значимым культурным ресурсом для выбора группами стратегии интеграции. У гагаузов, русских выявлена значимость этнической компоненты на личностном уровне, и её можно обозначить как актуализированную, что означает динамичность процесса самоопределения. У молдаван выявлена близость с группой русских на групповом уровне; у украинцев выявлена близость с молдаванами, русскими на групповом уровне; у болгар выявлена близость с русскими на групповом и личностном уровнях. У всех этнических групп гетеростереотип молдаван позитивный.

2. Исследование восприятия времени и социокультурных изменений через коллективную память у этнических групп – молдаван, русских, болгар, гагаузов, украинцев выявило, что одной из базовых категорий через которую воспринимаются социокультурные изменения в обществе является категория - «Семья». Данная категория является центральной для респондентов всех исследуемых этнических групп. Мы предполагаем, что в настоящее

время, трудности категоризации и рефлексии социокультурных изменений в обществе при восприятии мира, активизируют категории «близкого круга» - семья, друзья.

3. Исследование *временной перспективы* у этнических групп выявило, что респонденты планируют своё будущее на короткий срок от 1 года до 5 лет. Столь короткая временная перспектива может оказать негативное влияние на формирование коллективного общего будущего, и латентно быть «выталкивающим» фактором молодёжь, взрослое поколение в поиске своего будущего вне страны.

4. Исследование восприятия социокультурных изменений представителями этнических групп на основе фокус групп позволило нам выделить группы – от восприятия оптимистического, идеализированного, до данности, с которой надо жить. Хотя молодёжь более оптимистически воспринимает настоящие социокультурные изменения в обществе, однако, вызывает тревогу готовность молодёжи, при столкновении со сложными социально-экономическими проблемами уехать. Именно для молодёжи важно понятное «общее завтра», где они субъекты. В противном случае, будет увеличиваться группа «социально тревожных».

Перспективы исследования.

Перспективным представляется исследование у молодёжи коллективной памяти и восприятие времени, особенно коллективного будущего, как консолидирующей основы гражданского общества. Временные категории сегодня играют всё более существенную роль в формировании групповой идентичности, в том числе и этнической. Другим перспективным направлением представляется исследование мотивации к этнокультурной преемственности у разных этнических групп молодёжи, как ресурса сохранения, поддержки и развития в ситуации неопределённости.

Библиография

1. Gavreliuc D, Gavreliuc AI Generational Belonging and Historical Ruptures: Continuity or Discontinuity of Values and Attitudes in Post-Communist Romania In: Lebedeva, R. Dimitrova, & J. Berry (Eds.). Changing values and identities in the post-communist world. Societies and political orders in transition. Springer.2018. p. 207-222
2. Lebedeva N, Dimitrova R, Berry J., Boehnke K Introduction. In:Lebedeva, R. Dimitrova, & J. Berry (Eds.). Changing values and identities in the post-communist world. Societies and political orders in transition. Springer. 2018. p.1-26
3. Андреева Г.М., К вопросу о прогрессе в социальной психологии În Андреева Г.М. Социальная психология сегодня: поиски и размышления./Отв.ред.О.В.Краснова.-М.:НОУ ВПО МПСИ, 2009.
4. Знаков В. В. Психология понимания мира человека. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2016.
5. Кауненко И.И. В поисках этнической идентичности или становление этнической психологии в Республике Молдова. В: Probleme din istoria psihologiei în Republica Moldova/direct: Ilian Galben; coord.: Golamali Mohammadifard, Svetlana Rusnac. Iași: Pan Europe, 2018, p.56-69
6. Кауненко И.И. Психологические особенности этнической идентичности в ситуации социальной неопределённости. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice № 1 2008 p.40-50.
7. Кузнецова А. В. Коллективная память о значимых событиях и фигурах российской истории в различных социальных группах. дисс. канд. псих. наук. М, 2013.
8. Лебедева Н.М., Татарко А.Н. Ценности культуры и развитие общества. М., 2007

9. Марцинковская Т.Д. История, культура, развитие как образующие историко-генетической парадигмы. *In: Культурно-историческая психология 2015 Т.11. № 4 с.69-78*
10. Марцинковская Т.Д. Транзитивное общество как психологический феномен. *In: Mobilis in mobil: личность в эпоху перемен/Под общ.ред.Александар Асмолова. М.:Изд-во ЯСК, 2019. с.150-165*
11. Нестик Т.А. Социальная психология времени. М: Из-во РАН, 2014
12. Нуркова В. В., Маслова Г. Ю. Характеристики воспоминаний о детстве и психологический облик взрослого. *In: Нуркова, Г. Ю., Маслова // Психологическая наука и образование. 2009.4 С. 3 -16*
13. Стефаненко Т.Г. Теоретические проблемы этнической и кросс-культурной психологии: Материалы Международной конференции 29-30 мая 2008 г. /Отв.ред.В.В.Гриценко.- Смоленск: Универсум, 2008. Т.2, с.172-181
14. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряжённости. М.: Смысл, 1998.
15. Темницкий А. Л. Исследовательские возможности категории «социокультурность» В: Социология: методология, методы, математическое моделирование. 2007. № 24. С. 81-101
16. Трегубенко И.А. Историческая память в контексте субъективной картины жизненного пути. дисс .канд. психол.наук. Санкт-Петербург, 2013

UDC: 37.062

PREDICTORS OF SCHOOL SATISFACTION AMONG ROMANIAN ADOLESCENTS

PREDICTORI AI SATISFACTIEI FAȚĂ DE ȘCOALĂ ÎN RÂNDUL ADOLESCENȚILOR ROMÂNI

*CARANFIL Narcisa Gianina, PhD student,
Free International University of Moldova, Chisinau*

*CARANFIL Narcisa Gianina, doctorandă,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău*

Annotation: *A positive psychological framework within schools involves attention be paid to promoting students' well-being. School satisfaction among students is one approach to improved their mental health and subjective well-being. The purpose of the current study was to identify factors that predict school satisfaction among Romanian adolescents. Five hundred and thirty-three high school students aged 14-19 years completed several standardized instruments. Data were analyzed using multiple linear regression. Data showed that the adolescents' school satisfaction was predicted by engagement with school, perceived quality of instruction, academic self-perception, teacher support, and autonomy granted to students. Each of these factors accounted for 1.82%-12.39% of the variance in school satisfaction. Engagement with school and perceived quality of instruction were the strongest predictors.*

Adnotare: *Din punct de vedere psihologic, un cadru de lucru pozitiv în școli implică atenția acordată promovării stării de bine a elevilor. Satisfacția față de școală în rândul elevilor este o modalitate pentru îmbunătățirea sănătății lor mintale și a stării de bine subiective. Scopul acestui studiu a fost identificarea factorilor care prezic satisfacția față de școală în rândul adolescenților români. Cinci sute treizeci și trei de elevi de liceu cu vârste cuprinse între 14 și 19 ani au completat mai multe instrumente standardizate. Datele au fost analizate utilizându-se regresia liniară multiplă. Datele au arătat că satisfacția față de școală a adolescenților a fost precisă de angajamentul în activitățile școlare, percepția cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative, percepția despre sine în domeniul școlar, suportul din partea profesorilor și autonomia acordată elevilor în procesul învățării. Fiecare dintre acești factori a explicat între 1.82 % și 12.39 % din varianța satisfacției față de școală. Angajamentul în activitățile școlare și percepția cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative au fost cei mai puternici predictorii.*

Keywords: *school satisfaction, engagement with school, school climate, academic self-perception, perceived quality of instruction, predictive models, adolescents.*

Cuvinte cheie: *satisfacție față de școală, angajament în activitățile școlare, climat școlar, percepție despre sine în domeniul școlar, percepție cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative, modele predictive, adolescenți.*

Introducere

Începând cu anii 1970, starea de bine subiectivă (engl. *subjective well-being*) a devenit un domeniu de cercetare prolific. Studiul științific al stării de bine subiective a apărut și s-a extins ca

reacție la accentul copleșitor pe care cercetătorii din domeniul psihologiei aplicate îl puneau pe dimensiunile negative ale adaptării și funcționării individului uman în diverse contexte. Extinderea cercetărilor pe această problematică reflectă tendințele globale ale societății care a început să fie din ce în ce mai interesată de evidențierea valorii individului uman, a importanței percepțiilor subiective pe care oamenii le au despre propriile lor vieți, precum și a faptului că starea de bine include elemente pozitive care transcend prosperitatea din punct de vedere economic – un indicator important al calității vieții [15]. Constatările a numeroase studii de teren converg spre evidențierea a două dimensiuni generale ale stării de bine subiective, și anume judecățile pe care indivizii umani le emit cu privire la propria lor viață în general sau în legătură cu diferite dimensiuni ale existenței de zi cu zi, respectiv echilibrul în funcționarea emoțională, care poate fi tradus prin balanța dintre stările afective pozitive și cele negative [1; 8; 14]. Sentimentul de fericire, pe care mulți dintre oameni îl pot trăi la un moment dat în cursul vieții, este subsumat sferei referitoare la starea de bine subiectivă.

Satisfacția globală față de viață (judecățile pe care o persoană le face cu privire la propria sa viață privită ca întreg) și satisfacția în legătură cu diferite domenii specifice ale existenței de zi cu zi (de exemplu, nivelul educației, starea de sănătate, calitatea relației maritale, creșterea și educarea copiilor sau locul de muncă) sunt considerate componente cognitive ale stării de bine subiective [13]. Un nivel ridicat al satisfacției față de viață implică mulțumirea pe care o persoană o are în legătură cu circumstanțele actuale din propria sa viață sau măsura în care propriile nevoi și dorințe sunt împlinite [39]. În domeniul psihologiei pozitive, satisfacția față de viață este un concept central. În general, satisfacția față de viață este măsurată prin metode bazate pe autoraportare (de exemplu, scale sau chestionare standardizate la care subiecții sunt solicitați să răspundă verbal).

Adolescența reprezintă perioada de tranziție dintre copilărie și vârsta adultă, care este marcată de numeroase provocări în ceea ce privește adaptarea la sarcinile dezvoltării. În ultimii ani, satisfacția față de viață în rândul copiilor, adolescenților și al tinerilor a început să atragă din ce în ce mai mult atenția cercetătorilor și profesioniștilor care oferă servicii de asistență psihologică, considerându-se că reprezintă un indicator important al absenței psihopatologiei, dezvoltării pozitive și al funcționării individuale optime [2; 19; 31]. Studiile evidențiază că satisfacția față de viață reprezintă un factor cheie care contribuie la sănătatea mintală, precum și la traseul pozitiv al dezvoltării și al vieții adolescenților și tinerilor [31]. În plus, ca indicator cheie al stării de bine subiective, satisfacția față de viață reprezintă o componentă integrată eforturilor psihologiei pozitive care se concentrează pe identificarea forțelor ce joacă un rol protectiv în raport cu riscul apariției și dezvoltării problemelor emoționale, comportamentale și sociale în rândul copiilor, adolescenților, tinerilor și al adulților [46]. Prin urmare, cunoașterea modului în care adolescenții și tinerii își percep și evaluează propriile vieți are implicații teoretice și aplicative, deoarece ne ajută să înțelegem mai bine factorii care contribuie la adaptarea și funcționarea din punct de vedere psihologic, educativ, social și vocațional.

Pe parcursul dezvoltării, școlaritatea reprezintă un factor esențial prin care individul uman învață și achiziționează numeroase cunoștințe teoretice și practice, generale și specifice, care îi vor servi în efortul de integrare socială și profesională [33]. Școala ocupă un loc central în viața unui copil/adolescent și reprezintă una dintre cele mai importante sarcini ale dezvoltării la vârstele pe care le avem în vedere [16]. Prin activitățile instructiv-educative pe care profesorii le desfășoară în clasele de elevi, precum și prin natura procesului de predare-învățare, contextul școlar oferă adolescenților o paletă largă de experiențe cognitive, emoționale și sociale care contribuie la maturizarea identității de sine și a personalității privită în ansamblul structurilor și a dimensiunilor ei [10]. Potrivit lui S. Bălățescu, „Una din variabilele care trebuie luată în considerare în analiza schimbărilor petrecute în sistemul educațional este satisfacția cu școala, indicator al calității școlii, dar și al impactului contextului educațional asupra elevului. O analiză a acestui indicator este cu atât mai importantă în

contextul discuțiilor despre fenomenul dezangajării școlare, caracterizat prin insatisfacție și o detașare afectivă a elevului față de toate elementele școlii, ce are un efect puternic asupra rezultatelor educaționale. Satisfacția cu școala este, de asemenea, importantă în condițiile în care elevul și familia acestuia sunt priviți ca beneficiari ai serviciilor educaționale.” [6, p. 215].

Satisfacția față de școală se referă la evaluarea cognitivă pe care un elev o realizează în mod subiectiv cu privire la calitatea propriei vieți școlare [5]. În rândul copiilor și al adolescenților, aprecierile globale cu privire la satisfacția față de viață sunt influențate, în primul rând, de nivelul satisfacției pe care o au față de fiecare dintre următoarele cinci domenii de bază: familie, relațiile cu prietenii, mediul de viață (condițiile de locuit), propria persoană (sine) și școală [22]. Domeniul școlar este important de luat în considerare datorită perioadei de timp îndelungate pe care copiii și adolescenții o petrec la școală. Contextul școlar contribuie în mod semnificativ la conectarea copiilor și a adolescenților cu alți covârșnici (colegi de clasă, prieteni) și cu profesorii care devin surse de suport vitale ce contribuie la îmbunătățirea stării de bine [34] și la experiențele școlare pozitive [41]. Unele studii efectuate în populația de adolescenți au arătat că satisfacția față de școală este un predictor consistent al nivelului global al satisfacției față de viață [3; 30; 42].

Numeroase investigații au urmărit să identifice variabilele care contribuie la predicția satisfacției față de școală în rândul elevilor de diferite vârste. Astfel, satisfacția față de școală se asociază atât cu o serie de caracteristici individuale (de exemplu: sexul, vârsta, *background*-ul etnic sau rasial, statutul socio-economic, stima de sine, percepția cu privire la autoeficacitatea în domeniul școlar, stabilitatea emoțională, locul controlului etc.), cât și cu factori contextuali – variabile ecologice (de exemplu: climatul școlar general, mediul social din clasă, stilurile motivaționale pe care profesorii le utilizează în activitățile cu elevii, calitatea practicilor instructiv-educative, calitatea vieții de familie etc.) și caracteristici ale mediului cultural (de exemplu, nivelul integrării elevilor din punct de vedere cultural sau experiențele de discriminare pe care le trăiesc în mediul școlar și care au la bază factori etnici sau rasiali) [5]. În studiile corelaționale realizate în diferite țări, au fost evidențiate mai multe variabile ca predictor ai satisfacției față de viață, și anume: sexul elevilor [6; 17; 32; 36], vârsta [6; 18; 32; 36; 43], sentimentul competenței și al autoeficacității în domeniul școlar [24; 43; 49], angajamentul în activitățile școlare [6; 21; 45], percepția elevilor cu privire la nivelul autonomiei pe care profesorii le-o acordă în procesul învățării și în activitățile instructiv-educative desfășurate în clasă [17, 43], suportul din partea profesorilor [11; 21; 25; 32; 35; 36; 44] și a covârșnicilor/colegilor de clasă [36], claritatea și/sau echitatea regulilor promovate în clasa de elevi/școală [4; 12; 36], climatul din școală [6; 12; 35], calitatea practicilor/metodelor de predare pe care profesorii le utilizează în activitățile instructiv-educative realizate cu elevii [6; 35] ș.a. Unii dintre acești predictorii sunt mai robusți decât alții. De exemplu, în literatura internațională, suportul din partea profesorilor este frecvent raportat ca predictor al satisfacției pe care elevii o au față de viața școlară.

Într-un amplu studiu realizat pe un eșantion care a inclus 767 elevi germani în clasele VIII-IX, Steinmayr și al. [40] au arătat rolul important pe care climatul școlar pozitiv (regulile clar definite și puse în aplicare, oportunitățile pentru implicarea în activități extrașcolare, calitatea relației cu profesorii și a atmosferei generale din școală, respectiv nivelul ridicat al expectanțelor cu privire la performanțele elevilor) îl joacă în predicția componentelor emoțională (dispoziția afectivă generală) și cognitivă (satisfacția globală față de viață) ale stării de bine subiective, respectiv în predicția performanței școlare. Trecerea în revistă a literaturii realizată de către K. Upadyaya și K. Salmela-Aro [45] evidențiază relația negativă dintre angajamentul în activitățile școlare și starea de spirit proastă în rândul elevilor, întărind concluzia cercetătorilor potrivit căreia nivelul ridicat al angajamentului reprezintă un factor protectiv în raport cu deprecierea satisfacției pe care elevii o au

față de școală și contribuie la stimularea emoțiilor pozitive, a satisfacției față de viață în general, precum și a succesului în domeniul școlar.

Pe de altă parte, variabilele referitoare la satisfacția globală față de școală, precum și la satisfacția în legătură cu alte domenii ale vieții școlare sunt relaționate cu performanța școlară, progresele pe care elevii le fac și cu angajamentul în activitățile școlare [23; 24]. De asemenea, într-un studiu efectuat pe un eșantion de 556 de adolescenți români, satisfacția față de școală s-a evidențiat printre predictorii negativi ai probabilității angajării în comportamente de risc pentru sănătatea fizică și mintală, precum și ai percepției cu privire la riscurile asociate comportamentelor periculoase [37].

În România, problematica stării de bine subiective pe care adolescenții o experimentează în domeniul vieții școlare a suscitat, deocamdată, un interes mai limitat. Menționăm amplul studiu intercultural realizat în România și Spania pe eșantioane de adolescenți cu vârste cuprinse între 13 și 16 ani prin care s-a urmărit testarea unor indicatori pentru măsurarea satisfacției față de școală și a relațiilor dintre acest domeniu, respectiv satisfacția globală față de viață și starea de bine subiectivă [11]. De asemenea, într-un alt studiu care a urmărit investigarea determinanților satisfacției față de școală în rândul adolescenților români, Bălțătescu [6] a chestionat 1933 elevi de clasele IX-XII din Municipiul Oradea, dintre care 42.4 % au fost băieți. Satisfacția față de școală a fost măsurată prin patru itemi care au vizat rezultatele școlare anterioare, calitatea relației cu colegii de clasă, relația cu profesorii și școala privită în general. Acești itemi au evidențiat un singur factor latent (valori ale saturațiilor cuprinse între 0.58 și 0.82), scala corespunzătoare factorului având o consistență internă satisfăcătoare ($\alpha_{\text{Cronbach}} = 0.72$). În acest studiu, elevii au completat și alte scale care au vizat stima de sine globală, percepția pe care o aveau cu privire la climatul din unitățile școlare în care învățau, evaluarea calității muncii profesorilor, propria lor victimizare în mediul școlar prin acte de *bullying* care avuseseră loc în ultimul an, angajamentul în activitățile școlare, respectiv nivelul participării la activități extrașcolare (altele decât balul bobocilor). Elevilor li s-a mai solicitat să raporteze media generală pe care o obținuseră în semestrul școlar anterior. Toate datele au fost prelucrate utilizându-se analiza de regresie multiplă liniară ierarhică. Băieții și elevii care erau în clasa a XII-a au evidențiat niveluri mai scăzute ale satisfacției față de școală. Pe de altă parte, elevii care erau rezidenți în mediul rural au manifestat tendința de a raporta un nivel mai ridicat al satisfacției față de propria lor viață școlară. Împreună, variabilele socio-demografice și cele referitoare la *background*-ul familial au explicat doar 5 % din diferențele dintre adolescenți în ceea ce privește satisfacția față de școală. Dintre caracteristicile individuale și variabilele referitoare la mediul școlar, percepția cu privire la climatul din instituția școlară de apartenență a avut cea mai consistentă contribuție la explicarea varianței scorului pentru satisfacția față de școală. Această variabilă independentă a fost urmată de media generală pentru semestrul școlar anterior, percepția cu privire la calitatea muncii profesorilor, victimizarea în mediul școlar prin acte de *bullying*, stima de sine globală, respectiv angajamentul în activitățile școlare. Participarea la activitățile extrașcolare nu a fost predictor al nivelului satisfacției față de viața școlară. Meritul acestui studiu este că a acoperit deficitul din domeniul investigării satisfacției față de școală în rândul elevilor români aflați la vârsta adolescenței. Constatările studiului confirmă faptul că modul în care elevii interacționează cu profesorii lor, climatul din clasă și cel din școală (în general), precum și modul în care școala reușește să-i angajeze pe elevi în procesul instructiv-educativ sunt factori foarte importanți pentru crearea și menținerea satisfacției pe care adolescenții o au față de domeniul activităților școlare.

Material și metodă

Scopul studiului. Starea de bine în relație cu viața școlară reprezintă un factor important care impactează modul în care copiii și adolescenții se implică în procesul învățării, participă la activitățile

pe care școala le oferă și își construiesc conexiunea cu instituția școlară de care aparțin. Deoarece lumea în care copiii și tinerii cresc și învață este într-o continuă schimbare, inclusiv mediul școlar, înțelegerea stării de bine pe care elevii de diferite vârste o trăiesc în relație cu domeniul activităților și al vieții școlare trebuie permanent actualizată. Specialiștii care proiectează și implementează politicile din domeniul educației, managerii care gestionează la diferite niveluri sistemul educativ, cadrele didactice, consilierii școlari, profesioniștii din domeniul sănătății publice și părinții trebuie să înțeleagă impactul pe care starea de bine a elevilor îl poate avea asupra schimbărilor pozitive, care sunt factorii și intervențiile ce contribuie la promovarea stării de bine și cum anume poate deveni acest domeniu al funcționării o forță puternică în procesul de învățare și dezvoltare pozitivă a elevilor [29].

Studiul cantitativ pe care l-am realizat se înscrie în filonul investigațiilor care, dincolo de tulburările, deficiențele, dizabilitățile și vulnerabilitățile copiilor și ale adolescenților, își concentrează atenția pe evidențierea factorilor care contribuie la traiectoria pozitivă a dezvoltării la vârstele avute în vedere. Bazându-se pe un *design* corelațional, studiul a urmărit investigarea predictorilor satisfacției față de școală în rândul adolescenților români. Metoda utilizată pentru colectarea datelor din populația de adolescenți a fost ancheta pe bază de chestionare standardizate care au fost completate de către elevi de liceu.

Participanți și procedură. Datele pe care le vom prezenta în acest articol provin din prelucrarea răspunsurilor pe care 533 elevi de liceu le-au dat la șase chestionare, inventare și scale standardizate care le-au fost administrate în perioada octombrie 2018-mai 2019. Eșantionul reținut pentru prelucrările finale a inclus 281 fete (52.7 % din totalul eșantionului) și 252 băieți (47.3 %). În momentul colectării datelor, participanții aveau vârste cuprinse între 14 și 19 ani ($m = 16.27$; $s = 1.00$). Distribuția în funcție de treapta școlară s-a prezentat, după cum urmează: elevi în clasa a IX-a – 144 (27 %), elevi în clasa a X-a – 230 (43.2 %), elevi în clasa a XI-a – 109 (20.5 %), elevi în clasa a XII-a – 50 (9.4 %). Filierile liceale pe care elevii le urmau au inclus: filiera teoretică – 180 (33.8 %), cea tehnică și tehnologică – 148 (27.8 %), economică – 119 (22.3 %) și filiera vocațională – 86 (16.1 %).

Elevii care au participat la studiu proveneau fie din familii intacte – 384 (72 % din totalul eșantionului), fie din familii temporar dezorganizate prin plecarea părinților la muncă în străinătate – 68 (12.8 %) sau dezorganizate prin decesul unuia dintre părinți sau prin divorț și, în unele cazuri, plecarea celuilalt părinte/a ambilor părinți peste hotare – 81 (15.2 %).

Participanții la studiu au fost recrutați prin strategia de eșantionare nealeatorie (eșantion de conveniență) din populația școlară gestionată în cinci instituții de învățământ liceal din regiunea Moldovei, după cum urmează: Liceul Teoretic „Vasile Alecsandri” din Municipiul Iași – 180 (33.8 %), Colegiul Economic-Administrativ din Iași – 119 (22.3 %), Colegiul Tehnic „Gh. Asachi” din Iași – 62 (11.6 %), Liceul Tehnologic de Mecatronică și Automatizări din Iași – 86 (16.1 %), respectiv Liceul Teologic Romano-Catolic „Sf. Francisc de Assisi” din Municipiul Roman – 86 (16.1 %). În urma acordurilor de colaborare încheiate cu instituțiile de învățământ implicate în acest proiect de cercetare și a acordului verbal din partea diriginților claselor de elevi în care s-a intrat, respectiv din partea elevilor, au fost distribuite în total peste 600 de protocoale cu chestionare standardizate. Administrarea instrumentelor a fost realizată colectiv, fiind chestionați simultan elevii care făceau parte dintr-o clasă. În urma analizei omisiunilor în răspunsuri sau a *pattern*-urilor de răspuns atipice, au fost reținute în baza de date finală doar 533 de protocoale.

Instrumentele administrate pentru colectarea datelor. Satisfacția pe care elevii de liceu care au participat la studiu o aveau în legătură cu propria lor viață școlară a fost măsurată cu versiunea în limba română pentru subscala *Școală* care a fost extrasă din instrumentul *Multidimensional*

Students' Life Satisfaction Scale-School/MSLSS-School [20, 22]. Subscala include opt itemi (de exemplu: „Îmi place să merg la școală.”, „Sunt multe lucruri la școală care nu îmi plac.”, „Școala este interesantă.”) care vizează satisfacția pe care adolescenții o resimt în legătură cu domeniul activității școlare. Pentru fiecare item, posibilele răspunsuri sunt distribuite gradual pe o scală cu șase ancore verbale, unde 1 = dezacord puternic și 6 = acord puternic. Scorul total al fiecăruia dintre elevi a fost calculat ca media scorurilor la cei opt itemi (domeniul de variație posibil: 1-6). Un scor ridicat a semnatificat un nivel ridicat al satisfacției față de școală. În studiul pe care l-am realizat, valoarea consistenței interne (coeficientul α_{Cronbach}) pentru subscala *Școală* a fost egală cu 0.82 și a indicat un nivel bun al fidelității.

Percepția pe care un elev o avea despre propriile sale competențe în domeniul școlar a fost măsurată utilizându-se șapte itemi (de exemplu: „La școală, pot să învăț cu ușurință lucruri noi.”, „Pentru mine, este ușor la școală.”, „Pricep lucrurile complexe pe care le învăț la școală.”) preluați din versiunea în limba română pentru instrumentul *School Attitude Assessment Survey-Revised/SAAS-R* [9, 28]. La fiecare dintre itemi, elevii au răspuns pe o scală cu șapte ancore verbale distribuite gradual de la 1 = dezacord total la 7 = acord total. Scorul total al unui elev a fost obținut prin calcularea mediei scorurilor pentru cei șapte itemi (domeniul de variație posibil: 1-7). Un scor ridicat a fost interpretat ca semnificând percepția pozitivă pe care un elev o avea despre sine în domeniul școlar. Pentru prezentul eșantion de elevi de liceu, valoarea consistenței interne calculată pentru ansamblul format din cei șapte itemi a fost egală cu 0.79.

Pentru operaționalizarea angajamentului în activitățile școlare, a fost utilizată versiunea în limba română a instrumentului *Student Engagement in School/4-Dimension Scale* sau *SES/4-DS* [47, 48]. Instrumentul include 20 de itemi care permit măsurarea angajamentului cognitiv (exemplu: „Când citesc ceva pentru școală, încerc să înțeleg semnificația a ceea ce autorul a vrut să transmită.”), afectiv (exemplu: „Școala în care învăț este un loc în care îmi fac ușor prieteni.”), comportamental (exemplu: „Deranjez orele în mod intenționat.”) și agentic (exemplu: „Când mă interesează ceva, dezbăt subiectul cu profesorii mei.”). Pentru fiecare item, răspunsul poate fi dat pe o scală cu cinci ancore verbale distribuite gradual de la 1 = dezacord total la 6 = acord total. În prezentul studiu, fiecăruia dintre elevii de liceu i-a fost calculat câte un scor total (domeniul de variație posibil: 1-6), ca indicator al nivelului global al angajamentului în activitățile școlare. Un scor ridicat a fost interpretat ca semnificând un nivel ridicat al angajamentului în activitățile școlare. Valoarea coeficientului α_{Cronbach} calculată pentru ansamblul itemilor instrumentului *SES/4-DS* a fost egală cu 0.78.

Percepția pe care elevii investigați o aveau despre climatul din instituțiile școlare în care învățau a fost operaționalizată utilizându-se patru subscale extrase din versiunea în limba română a instrumentului *Perceived School Climate Scale/PSCS* [7]. Scala a fost construită și validată pentru a măsura percepția pe care elevii de gimnaziu din SUA o au cu privire la climatul școlar general, pluralismul cultural și siguranța pe care o oferă mediul școlar. În versiunea sa integrală, instrumentul include 31 itemi care urmăresc percepția elevilor cu privire la: suportul oferit de către profesori, interacțiunile negative pe care elevii le au cu alți covârșnici, comportamentele orientate spre afiliere, autonomia acordată elevilor în procesul învățării și al instrucției, respectiv claritatea și consistența regulilor promovate în mediul școlar. Pentru a măsura suportul din partea profesorilor și a covârșnicilor, autonomia acordată elevilor, respectiv percepția cu privire la claritatea și consistența regulilor promovate în școala de apartenență, am extras din versiunea integrală a instrumentului *PSCS* și am tradus în limba română 23 de itemi la care elevii care au participat la studiul nostru au răspuns pe o scală cu cinci trepte distribuite gradual de la 1 = niciodată la 5 = întotdeauna. S-a renunțat la itemii ale căror echivalente în limba română ni s-au părut dificil de înțeles de către adolescenți,

respectiv la cei ale căror conținuturi au fost evaluate ca fiind mai puțin adecvate în raport cu specificul sistemului școlar românesc. Suportul oferit de către profesori a fost măsurat cu șase itemi (exemplu: „Dacă elevii doresc să vorbească despre un lucru anume cu profesorii din școala în care învăț, profesorii își găsesc timp să-i asculte.”). Suportul din partea covârșnicilor (colegii de clasă sau prietenii pe care un elev îi are la școală) a fost operaționalizat prin alți șase itemi (exemplu: „Elevii din școala în care învăț sunt foarte interesați să se cunoască între ei.”). Percepția pe care elevii o aveau cu privire la autonomia care le era acordată în procesul învățării, desfășurarea activităților din clasă, respectiv în adoptarea deciziilor care priveau propria lor instrucție a fost măsurată cu cinci itemi (exemplu: „În școala în care învăț, profesorii îi întreabă pe elevi ce anume le-ar plăcea să învețe.”). În fine, percepția pe care elevii o aveau despre claritatea, consistența și strictețea regulilor promovate în instituția școlară în care învățau a fost măsurată cu alți șase itemi (exemplu: „În școala în care învăț, profesorii au o grijă deosebită să aplice regulile în clasa de elevi la care predau.”). Pentru fiecare dintre cele patru dimensiuni ale percepției cu privire la climatul școlar, scorul unui elev a fost calculat ca media scorurilor pentru itemii corespunzători (domeniul de variație posibil: 1-5). Scorurile ridicate au fost interpretate ca semnificând percepția pozitivă pe care un elev o avea despre dimensiunile climatului școlar, pe care le-am avut în vedere. În prezentul studiu, valorile coeficientului α_{Cronbach} au fost: suportul din partea profesorilor – 0.77, suportul din partea covârșnicilor – 0.64, autonomia acordată elevilor – 0.65, claritatea și consistența regulilor promovate în școală – 0.67.

Percepția pe care adolescenții o aveau cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative la care profesorii apelau a fost operaționalizată utilizându-se o formă prescurtată pentru versiunea în limba română a instrumentului *Motivating Instructional Context Inventory/MICI* [27]. Inventarul a fost construit pentru a sonda opinia elevilor chinezi cu privire la măsura în care profesorii utilizează în activitățile realizate în clasă metode de predare-învățare motivante și atractive. În versiunea lungă, MICI include 24 de itemi care operaționalizează șase dimensiuni:

a) adaptarea metodelor instructiv-educative, a sarcinilor de lucru realizate în clasă și a temelor pentru acasă în funcție de nivelul cognitiv-intelectual al elevilor și de nevoile educative ale acestora (patru itemi);

b) obișnuința profesorilor de a evidenția semnificația practică și utilitatea pentru viața de zi cu zi a conținuturilor care le sunt transmise elevilor (patru itemi);

c) stimularea curiozității elevilor (patru itemi);

d) autonomia pe care profesorii o acordă elevilor în procesul învățării și în cel al organizării activităților instructiv-formative (patru itemi);

e) recunoașterea meritelor și a performanțelor pe care elevii le obțin (patru itemi);

f) evaluarea echitabilă, de natură formativă a achizițiilor pe care elevii le realizează (patru itemi); g) obișnuința profesorilor de a le transmite elevilor un *feedback* prin care urmăresc să-i ajute să-și regleze scopurile învățării, să-și îmbunătățească nivelul și calitatea achizițiilor și să crească personal (patru itemi).

În studiul pe care l-am realizat, am utilizat o formă prescurtată a instrumentului MICI, care a inclus 12 itemi. S-a procedat la reducerea numărului de itemi, deoarece unii dintre aceștia (de exemplu, „Profesorii ne pun la dispoziție mai multe variante de sarcini de lucru, dintre care noi putem alege.”) ni s-au părut mai puțin aplicabili având în vedere specificul sistemului educativ românesc. Pentru fiecare dintre cele șase dimensiuni referitoare la calitatea practicilor instructiv-educative, au fost reținuți câte doi itemi, după cum urmează:

a) adaptarea metodelor instructiv-educative, a sarcinilor de lucru realizate în clasă și a conținutului temelor pentru acasă în funcție de potențialul cognitiv-intelectual al elevilor și de nevoile

educative ale acestora (exemplu: „Profesorii ne dau sarcini care au nivel de dificultate potrivit, adică nu sunt nici prea dificile, nici prea ușoare.”);

b) obișnuința profesorilor de a evidenția semnificația practică și utilitatea pentru viața de zi cu zi a conținuturilor care le sunt transmise elevilor (exemplu: „Profesorii se străduiesc să ne facă să înțelegem utilitatea pe care o au în viața reală lucrurile pe care le învățăm la școală.”);

c) stimularea curiozităților elevilor (exemplu: „Profesorii ne încurajează să le punem întrebări despre ceea ce învățăm la lecții.”);

d) autonomia pe care profesorii o acordă elevilor în procesul învățării și în cel al organizării activităților instructiv-formative (exemplu: „Când ne dau teme pentru acasă, profesorii iau în considerare sugestiile noastre.”);

e) recunoașterea meritelor și a performanțelor pe care elevii le obțin (exemplu: „Profesorii noștri îi apreciază nu numai pe elevii care au obținut cele mai mari note la o disciplină sau alta, ci și pe cei care au făcut progrese.”);

f) evaluarea echitabilă, de natură formativă a achizițiilor pe care elevii le realizează (exemplu: „Când ne corectează temele pentru clasă și testele sau lucrările pe care le dăm în clasă, profesorii ne arată ce anume să îmbunătățim.”).

La fiecare dintre itemi, elevii au răspuns prin selectarea uneia dintre cinci variante distribuite pe o scală graduală de la 1 = niciunul dintre profesorii mei la 5 = toți profesorii mei. Pentru fiecare dintre elevi, a fost calculat un scor total luându-se în calcul media scorurilor pentru cei 12 itemi (domeniul de variație posibil: 1-5). Un scor ridicat a fost interpretat ca semnificând percepția pozitivă pe care un elev o avea despre calitatea practicilor instructiv-educative la care profesorii săi făceau apel. Pentru eșantionul de elevi de liceu care au participat la prezentul studiu, valoarea consistenței interne a fost egală cu 0.84.

Metode și proceduri pentru analiza statistică a datelor. Analizele descriptive, comparative, corelaționale, precum și analizele de regresie au fost efectuate cu aplicația SPSS for Windows 20.00 (IBM SPSS, Chicago, IL). Pentru toate variabilele cantitative urmărite în studiu, a fost verificată normalitatea distribuțiilor. Aceasta este o condiție importantă pentru utilizarea testelor statistice multivariate – testele pentru compararea mediilor, analiza corelațională, respectiv analiza de regresie multiplă liniară [26; 38]. Pentru evaluarea simetriei distribuției fiecăreia dintre variabile, a fost calculată valoarea binecunoscutului indicator *skewness*. Boltirea fiecăreia dintre distribuții a fost analizată utilizându-se indicatorul *kurtosis*. Pentru o distribuție univariată (cvasi)normală, valorile celor doi indicatori trebuie să fie cât mai apropiate de (sau egale cu) zero (dacă distribuția este analizată cu programe statistice care consideră valoarea zero ca reper pentru interpretarea normalității). Unii autori [38] oferă valorile ± 0.80 ca repere critice pentru interpretarea calitativă a normalității distribuției unei variabile din punctul de vedere al simetriei, respectiv al boltirii. Valorile indicatorilor *skewness* și *kurtosis* nu trebuie să fie mai mici decât -0.80 , respectiv mai mari decât 0.80 , pentru a se concluziona că o variabilă este normal distribuită într-un eșantion.

Comparațiile mediilor pentru satisfacția față de școală în funcție de sexul elevilor, treapta școlară și situația familială au fost efectuate utilizându-se testul t-Student pentru două eșantioane/grupuri independente, respectiv *One-Way ANOVA* [26]. Pentru ambele teste, 0.05 a fost considerată valoarea de referință necesară stabilirii semnificației statistice. În vederea testării modelelor predictive, au fost calculate și analizate corelațiile liniare dintre variabilele independente cantitative (scorurile pentru percepția despre sine în domeniul școlar, angajamentul în activitățile școlare, suportul din partea profesorilor și cel din partea covârșnicilor, autonomia acordată elevilor în procesul învățării și al instrucției, claritatea și consistența regulilor promovate în școală, respectiv percepția cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative), pe de o parte și, pe de alta, scorul

pentru satisfacția față de școală. Acestea au fost estimate prin calcularea valorilor coeficientului r_{Pearson} . Pragul statistic de referință a fost setat la valoarea 0.05. Pentru obținerea modelelor de predicție, a fost utilizată analiza de regresie multiplă liniară. Analizele de regresie au fost efectuate cu metoda *enter*. Toate modelele au inclus constanta în ecuația de regresie. Pentru a se eficientiza modelele de regresie în ceea ce privește numărul posibililor predictorii și puterea explicativă globală (proportia din varianța variabilei dependente explicată de seturile de variabile independente luate în considerare), au fost introduse în analize doar variabilele cantitative care au evidențiat corelații ≥ 0.30 cu scorul pentru satisfacția față de școală. Contribuțiile individuale pe care variabilele independente care s-au evidențiat ca predictorii le-au avut la explicarea varianței scorului pentru satisfacția față de viața școlară au fost estimate prin calcularea pătratului corelației semiparțiale (r^2_{sp}) dintre fiecare dintre variabilele independente și cea dependentă, respectiv transformarea rezultatelor obținute în valori procentuale.

În efectuarea analizelor de regresie, un alt aspect important de care s-a ținut cont a fost multicolaritatea dintre variabilele independente. Aceasta este o condiție care trebuie controlată, în vederea reducerii riscului distorsionării rezultatelor unui model de regresie [26]. De exemplu, o variabilă independentă poate prezenta o relație consistentă cu variabila dependentă (criteriul), dar poate să nu se evidențieze printre predictorii, datorită faptului că o altă variabilă independentă are o putere predictivă mai mare (prin faptul că se asociază mai puternic cu variabila dependentă) și, în plus, corelează consistent cu prima variabilă independentă. Multicolaritatea se referă la existența unor corelații $> 0.50-0.60$ între oricare două dintre variabilele independente care pot fi luate în calcul într-un model de regresie. Înlăturarea multicolarității permite cercetătorului să sporească acuratețea modelului de regresie, mai ales în ceea ce privește puterea explicativă a fiecăreia dintre variabilele independente. Din acest motiv, în prezentul studiu, au fost analizate corelațiile dintre toate variabilele independente cantitative care au evidențiat corelații consistente cu satisfacția față de școală. Tabelul 1 prezintă datele obținute.

Tabelul 1. Date ale analizei pentru verificarea multicolarității dintre variabilele independente introduse în modelele de regresie [elaborat de autor]

Variabile	1	2	3	4
1. Percepție despre sine în domeniul școlar	-			
2. Angajament în activitățile școlare	0.42	-		
3. Suport profesori	0.30	0.47	-	
4. Autonomie acordată elevilor	0.19	0.31	0.61	-
5. Percepție cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative	0.30	0.40	0.63	0.53

Din tabel, se pot constata trei corelații problematice, și anume între: suportul din partea profesorilor și autonomia acordată elevilor în procesul învățării, suportul din partea profesorilor și percepția cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative, respectiv autonomia acordată elevilor și percepția cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative. Prin urmare, cele trei variabile independente au fost introduse în trei modele de regresie separate, pentru a se evita multicolaritatea. Astfel, au fost testate modele de regresie în care seturile de variabile independente au fost: a) percepția despre sine în domeniul școlar, angajamentul în activitățile școlare și suportul din partea profesorilor; b) percepția despre sine în domeniul școlar, angajamentul în activitățile școlare și autonomia acordată elevilor în procesul învățării; c) percepția despre sine în domeniul

școlar, angajamentul în activitățile școlare și percepția cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative.

Rezultate și discuții

Date descriptive. Tabelul 2 prezintă mediile, abaterile standard și valorile indicatorilor formeii (*skewness* și *kurtosis*) pentru distribuțiile principalelor variabile urmărite în studiu.

Pentru percepția despre sine în domeniul școlar, angajamentul în activitățile școlare, respectiv satisfacția față de școală, distribuțiile scorurilor au evidențiat asimetrii negative (spre dreapta) ceva mai pronunțate. Totuși, valorile indicatorului *skewness* nu au depășit limita - 0.80. Pentru suportul din partea covârșnicilor, asimetria negativă a fost mai scăzută. De asemenea, pentru autonomia acordată elevilor în procesul învățării și al instrucției, valoarea asimetriei pozitive (spre stânga) a fost modestă. Pentru restul variabilelor, asimetriile au fost neglijabile. Pe de altă parte, valorile indicatorului boltirii s-au situat în intervalul [- 0.36; 0.14]. Așadar, niciuna dintre variabilele cantitative care au stat în centrul atenției noastre nu a prezentat abateri problematice de la condiția normalității unei distribuții în ceea ce privește simetria și boltirea. Aceste rezultate au justificat utilizarea testelor pentru compararea mediilor, a analizei corelaționale, respectiv a analizei de regresie multiplă liniară în vederea exploatării datelor brute din punct de vedere statistic.

Tabelul 2. Indicatori statistici descriptivi pentru distribuțiile variabilelor de interes
[elaborat de autor]

Variabile	m	s	Skewness	Kurtosis
Percepție despre sine în domeniul școlar	4.94	0.91	- 0.38	0.09
Angajament în activitățile școlare	4.07	0.59	- 0.47	0.14
Suport profesori	3.09	0.73	0.08	- 0.14
Suport covârșnici	3.32	0.60	- 0.29	0.01
Autonomie acordată elevilor	2.63	0.70	0.20	- 0.20
Claritate și consistență reguli promovate în școală	3.19	0.52	- 0.03	0.02
Percepție cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative	3.08	0.68	0.02	- 0.36
Satisfacție față de școală	3.90	0.88	- 0.57	0.09

În raport cu domeniile posibile pentru variația scorurilor, elevii de liceu care au participat la studiu au manifestat tendința de a obține scoruri moderate pentru suportul din partea profesorilor și a covârșnicilor, percepția cu privire la autonomia care le era acordată în procesul învățării, precum și în ceea ce privește claritatea și consistența regulilor care erau promovate în instituțiile școlare în care învățau, percepția cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative ale profesorilor, respectiv satisfacția față de școală. Pentru percepția despre sine în domeniul școlar, respectiv angajamentul în activitățile școlare, elevii au manifestat tendința de a înregistra scoruri moderate spre ridicate. Figura 1 prezintă distribuția scorului pentru satisfacția față de școală (distribuția a fost reprezentată pentru întregul eșantion de elevi de liceu).

Analize comparative. În subeșantionul fetelor, media distribuției scorului pentru satisfacția față de școală a fost egală cu 3.87 ($s = 0.83$), iar în subeșantionul băieților, scorul mediu a fost egal cu 3.93 ($s = 0.94$). Între fete și băieți, nu s-a obținut o diferență semnificativă din punct de vedere statistic ($t = 0.77$; $p = 0.440$) în ceea ce privește media scorului pentru variabila avută în vedere. Diferența globală în funcție de treapta școlară s-a situat la limita semnificativității statistice (F_{ANOVA}

= 2.59; $p = 0.052$). În subeșantioanele de elevi diferențiate în funcție de treapta școlară, valorile caracteristice ale distribuțiilor scorului pentru satisfacția față de școală au fost: elevi în clasa a IX-a – $m = 4.05$ și $s = 0.93$; elevi în clasa a X-a – $m = 3.81$ și $s = 0.79$; elevi în clasa a XI-a – $m = 3.84$ și $s = 1.03$; elevi în clasa a XII-a – $m = 4.00$ și $s = 0.79$.

Se poate constata că, în comparație cu elevii care erau în clasele a X-a și a XI-a, cei de clasele a IX-a și a XII-a au înregistrat valori medii ale scorului pentru satisfacția față de școală ceva mai ridicate, însă diferențele nu au fost semnificative. De asemenea, diferența globală în funcție de situația familială s-a situat la limita semnificativității statistice ($F_{ANOVA} = 2.84$; $p = 0.059$). Comparativ cu elevii care proveneau din familii temporar dezorganizate ($m = 3.74$; $s = 0.89$) și cu cei ale căror familii erau dezorganizate prin decesul unuia dintre părinți/divorț și, în unele cazuri, prin plecarea la muncă în străinătate a celuilalt părinte/ambilor părinți ($m = 3.76$; $s = 0.93$), elevii care locuiau în familii intacte ($m = 3.96$; $s = 0.87$) au obținut pentru satisfacția față de școală un scor mediu ceva mai ridicat, însă diferența nu a fost semnificativă din punct de vedere statistic.

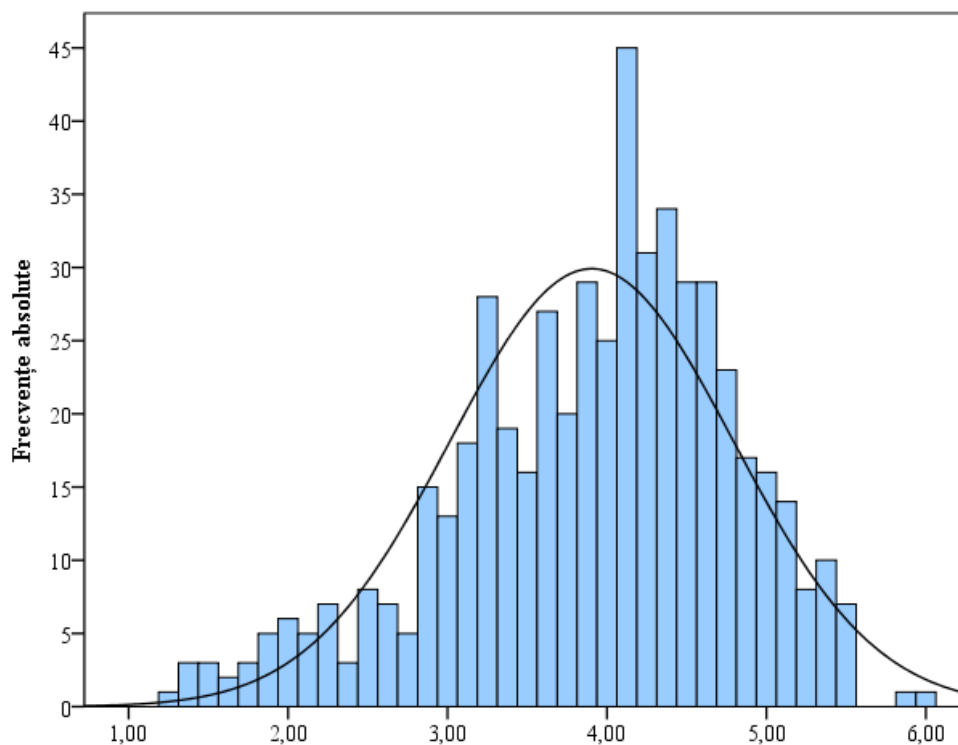

Figura 1. Distribuția scorului pentru satisfacția față de școală [elaborat de autor]

Analiza corelațională. Corelațiile dintre scorul pentru satisfacția față de domeniul școlar, pe de o parte și, pe de alta, celelalte variabile de interes pentru prezentul studiu au fost: percepția despre sine în domeniul școlar = 0.49 ($p < 0.001$), angajamentul în activitățile școlare = 0.59 ($p < 0.001$), suportul din partea profesorilor = 0.48 ($p < 0.001$), percepția cu privire la disponibilitatea și adecvarea suportului din partea covârșnicilor = 0.29 ($p < 0.001$), autonomia pe care profesorii o acordau elevilor în procesul învățării = 0.32 ($p < 0.001$), percepția cu privire la claritatea și consistența regulilor promovate în școală = - 0.01 ($p = 0.821$), percepția cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative = 0.53 ($p < 0.001$).

Se pot constata valori mai consistente ale relațiilor de asociere cu angajamentul în activitățile școlare, percepția despre calitatea practicilor instructiv-educative ale profesorilor, percepția despre

sine în domeniul școlar, respectiv suportul din partea profesorilor. Cu excepția corelației dintre satisfacția față de școală, respectiv percepția cu privire la claritatea și consistența regulilor promovate în instituția școlară de apartenență, toate celelalte corelații au fost pozitive, deci în direcția așteptată. În modelele de regresie, suportul din partea covârșnicilor nu a mai fost luat în considerare ca variabilă independentă, deoarece valoarea corelației cu satisfacția față de școală a fost < 0.30 .

Date ale analizelor de regresie multiplă liniară. Modelul de regresie în care percepția despre sine în domeniul școlar, angajamentul în activitățile școlare și suportul din partea profesorilor au fost variabilele independente a fost semnificativ din punct de vedere statistic ($R = 0.667$; $F_R = 141.69$; $p < 0.001$). Modelul a explicat 44.6 % din varianța scorului pentru satisfacția față de școală. Toate cele trei variabile independente s-au evidențiat ca predictor ai satisfacției față de școală, după cum urmează: percepția despre sine în domeniul școlar – $\beta = 0.22$ ($p < 0.001$), angajamentul în activitățile școlare – $\beta = 0.36$ ($p < 0.001$), suportul din partea profesorilor – $\beta = 0.24$ ($p < 0.001$). Angajamentul în activitățile școlare a fost cel mai consistent predictor al satisfacției față de școală, explicând 8.06 % din varianța variabilei dependente. Percepția despre sine în domeniul școlar și suportul din partea profesorilor au explicat 3.72 %, respectiv 4.62 % din varianța scorului pentru satisfacția față de viața școlară.

Al doilea model de regresie a fost, de asemenea, semnificativ din punct de vedere statistic ($R = 0.646$; $F_R = 126.39$; $p < 0.001$). Modelul a explicat 41.8 % din varianța variabilei dependente. Toate variabilele independente introduse în model au fost predictorii pozitivi ai satisfacției față de școală: percepția despre sine în domeniul școlar – $\beta = 0.23$ ($p < 0.001$), angajamentul în activitățile școlare – $\beta = 0.42$ ($p < 0.001$), autonomia acordată elevilor în procesul învățării și al instrucției – $\beta = 0.14$ ($p < 0.001$). Din nou, angajamentul în activitățile școlare a fost cel mai consistent predictor al satisfacției față de școală și a explicat 12.39 % din varianță. Percepția despre sine în domeniul școlar s-a situat pe locul al doilea în ceea ce privește puterea explicativă (4.16 %). Percepția pe care elevii o aveau cu privire la autonomia pe care profesorii le-o acordau în desfășurarea activităților de învățare și a celor instructive a avut o contribuție mai modestă (1.82 %) la explicarea diferențelor dintre elevi în ceea ce privește scorul pentru satisfacția față de școală.

Ultimul model de regresie a inclus trei variabile independente, și anume: percepția despre sine în domeniul școlar, angajamentul în activitățile școlare și percepția cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative. Acest model a fost, de asemenea, semnificativ din punct de vedere statistic ($R = 0.696$; $F_R = 165.74$; $p < 0.001$) și a explicat 48.5 % din varianța scorului pentru satisfacția față de școală. Valorile standardizate ale coeficientului de regresie au fost: percepția despre sine în domeniul școlar – $\beta = 0.20$ ($p < 0.001$), angajamentul în activitățile școlare – $\beta = 0.36$ ($p < 0.001$), percepția cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative – $\beta = 0.32$ ($p < 0.001$).

Angajamentul în activitățile școlare și percepția cu privire la calitatea practicilor instructiv-educative s-au evidențiat ca cei mai consistenti predictor ai satisfacției față de școală, explicând 8.70 %, respectiv 8.52 % din varianța variabilei dependente. În schimb, percepția despre sine în domeniul școlar a avut o contribuție mai modestă (2.92 %).

Concluzii

1. Stimularea implicării adolescenților în propria lor educație și a angajamentului în activitățile școlare este un factor esențial care contribuie la achiziționarea cunoștințelor teoretice de bază și a competențelor practice de care generațiile de tineri au nevoie, pentru a se integra din punct de vedere profesional și social și a contribui la viața și dinamica societății care i-a format și în care trăiesc. Redimensionarea intervențiilor destinate eficientizării domeniului educației presupune

delimitarea variabilelor care facilitează motivația pentru școală în rândul copiilor și al adolescenților și înțelegerea mecanismelor prin care aceste variabile intervin. Studiul cantitativ pe care l-am realizat într-un eșantion consistent ca volum format din elevi de liceu români a urmărit să răspundă dezideratului la care ne-am referit, prin identificarea predictorilor satisfacției față de viața școlară în rândul adolescenților contemporani.

2. Satisfacția față de școală desemnează evaluarea subiectivă pe care un elev o face cu privire la calitatea propriei sale vieți școlare. Constructul care a stat în centrul atenției noastre în acest studiu este produsul unei direcții de cercetare substanțială, care a fost stimulată în domeniul psihologiei sociale și a personalității, precum și în cel al sociologiei stării de bine subiective. În rândul copiilor și al adolescenților, adaptarea pozitivă depinde, în parte, de măsura în care contextele cheie pentru procesul socializării și al creșterii, dintre care școala ocupă un loc important, sunt organizate și gestionate astfel încât să favorizeze dezvoltarea optimă. Climatul și activitățile instituțiilor școlare trebuie proiectate astfel încât să contribuie la promovarea sănătății mintale și a stării de bine în rândul elevilor de toate vârstele. Satisfacția față de școală este un indicator important al stării de bine a elevilor, respectiv al adaptării pozitive la cerințele mediului școlar și la sarcinile specifice traseului educativ formal. Din acest motiv, noțiunile din sfera stării de bine au fost extinse la populația copiilor și a adolescenților, pentru a se include markerii pozitivi ai adaptării în domeniul școlar.

3. În studiul pe care l-am realizat, datele analizelor comparative nu au evidențiat diferențe semnificative din punct de vedere statistic pentru scorul la satisfacția față de școală în funcție de sexul elevilor, treapta școlară și situația familială.

4. Angajamentul în activitățile școlare și percepția pe care elevii o aveau despre calitatea practicilor instructiv-educative s-au evidențiat ca cei mai consistenți predictorii ai satisfacției față de școală. Alte variabile care au avut contribuții mai modeste la explicarea diferențelor dintre elevii investigați în ceea ce privește satisfacția față de școală au fost percepția despre sine în domeniul școlar, suportul din partea profesorilor, respectiv percepția pe care elevii o aveau cu privire la autonomia pe care profesorii le-o acordau în desfășurarea activităților instructiv-educative.

5. Dincolo de limitele inerente oricărui demers investigativ care se bazează pe administrarea de chestionare standardizate și pe un *design* corelațional, rezultatele pe care le-am obținut au implicații teoretice și practice. Din punct de vedere teoretic, ele pot fi adăugate cumulului dovezilor cu privire la variabilele care contribuie la facilitarea stării de bine pe care adolescenții o trăiesc în legătură cu domeniul vieții școlare. Din punct de vedere practic, rezultatele studiului sugerează că, în efortul de intervenție în cazul adolescenților care manifestă o atitudine negativă și/sau insatisfacția față de școală, evaluarea caracteristicilor individuale (de exemplu, angajamentul în activitățile școlare sau percepția pe care elevii o au despre propriile lor competențe în domeniul școlar), precum și a imaginii pe care adolescenții o au despre climatul școlar (de exemplu, disponibilitatea și adecvarea suportului pe care profesorii îl oferă sau calitatea practicilor instructiv-educative) poate aduce un plus de informații privind cauzele insatisfacției față de școală și ale dezangajării tinerilor în raport cu domeniul activităților școlare și poate sugera direcțiile în care trebuie să se intervină.

Bibliografie

1. Andrews F. M., Withey S. B. Social Indicators of Well-being: Americans' Perceptions of Life Quality. New York, NY: Plenum Press, 1976, 476 p.
2. Antaramian S. P., Huebner E. S., Valois R. F. Adolescent life satisfaction. În: Applied Psychology: An International Review, 2008, vol. 57 (suppl.), p. 112-126.
3. Ash C., Huebner E. S. Life satisfaction reports of gifted middle-school children. În: School Psychology Quarterly, 1998, vol. 13, nr. 4, p. 310-321.

4. Baker J. A. și al. The developmental context of school satisfaction: Schools as psychologically healthy environments. În: *School Psychology Quarterly*, 2003, vol. 18, nr. 2, p. 206-221.
5. Baker J. A., Maupin A. N., School satisfaction and children's positive school adjustment. În: R. Gilman, E. S. Huebner, M. J. Furlong (Eds.), *Handbook of Positive Psychology in the Schools*. New York, NY: Routledge, 2009, p. 189-196.
6. Bălățescu S. Determinanții ai satisfacției cu școala. Studiu în rândul elevilor de liceu din Oradea. În: A. Hatos, S. Săveanu (Coord.), *Educația și excluziunea social a adolescenților din România*. Oradea: Editura Universității din Oradea, 2009, p. 215-226.
7. Brand S. și al. Middle school improvement and reform: Development and validation of a school-level assessment of climate, cultural pluralism, and school safety. În: *Journal of Educational Psychology*, 2003, vol. 95, nr. 3, p. 570-588.
8. Campbell A., Converse P. E., Rodgers W. L. *The Quality of American Life: Perceptions, Evaluations, and Satisfactions*. New York, NY: Russell Sage Foundation, 1976, 600 p.
9. Caranfil, N.-G. Proprietăți psihometrice ale versiunii în limba română pentru School Attitude Assessment Survey-Revised. În: *Revista de Psihologie*, 2020, vol. 66 (sub tipar).
10. Caranfil, N.-G. Unele aspecte ale inadaptării adolescenților contemporani la sarcinile școlarității. În: *Psihologie. Revistă Științifico-Practică*, 2017, nr. 3-4, p. 34-43.
11. Casas F. și al. School satisfaction among adolescents: Testing different indicators for its measurement and its relationship with overall life satisfaction and subjective well-being in Romania and Spain. În: *Social Indicators Research*, 2013, vol. 111, nr. 3, p. 665-681.
12. Coelho C. C. de A., Dell'Aglio D. D. School climate and school satisfaction among high school adolescents. În: *Psicologia: Teoria e Prática*, 2019, vol. 21, nr. 1, p. 265-281.
13. Diener E. Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. În: *American Psychologist*, 2000, vol. 55, nr. 1, p. 34-43.
14. Diener E. Subjective well-being. În: *Psychological Bulletin*, 1984, vol. 95, nr. 3, p. 542-575.
15. Diener E. și al. Subjective well-being: Three decades of progress. În: *Psychological Bulletin*, 1999, vol. 125, nr. 2, p. 276-302.
16. Eccles J. S., Roeser R. W. Schools as developmental contexts during adolescence. În: *Journal of Research on Adolescence*, 2011, vol. 21, nr. 1, p. 225-241.
17. Ferguson Y., Kasser M. Differences in life satisfaction and school satisfaction among adolescents from three nations: The role of perceived autonomy support. În: *Journal of Research on Adolescence*, 2010, vol. 21, nr. 3, p. 649-661.
18. Fernandes H. M. și al. Satisfação escolar e bem-estar psicológico em adolescentes portugueses [Satisfația față de școală și starea de bine psihologică în rândul adolescenților portughezi]. În: *Revista Lusófona de Educação*, 2011, vol. 18, nr. 18, p. 155-172 (original în limba portugheză).
19. Gilman R., Huebner E. S. A review of life satisfaction research with children and adolescents. În: *School Psychology Quarterly*, 2003, vol. 18, nr. 2, p. 192-205.
20. Gilman R., Huebner E. S., Laughlin J. E. A first study of the Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale with adolescents. În: *Social Indicators Research*, 2000, vol. 52, nr. 2, p. 135-160.
21. Gutiérrez M. și al. Perceived social support, school engagement and satisfaction with school. În: *Revista de Psicodidáctica (English ed.)*, 2017, vol. 22, nr. 2, p. 111-117.
22. Huebner E. S. Preliminary development and validation of a multidimensional life satisfaction scale for children. În: *Psychological Assessment*, 1994, vol. 6, nr. 2, p. 149-158.
23. Huebner E. S., Gilman R. Students who like and dislike school. În: *Applied Research in Quality of Life*, 2006, vol. 1, nr. 2, p. 139-150.

24. Huebner E. S., McCullough G. Correlates of school satisfaction among adolescents. În: *The Journal of Educational Research*, 2000, vol. 93, nr. 5, p. 331-335.
25. Hui E., Sun R. Chinese children's perceived school satisfaction: The role of contextual and intrapersonal factors. În: *Educational Psychology*, 2010, vol. 30, nr. 2, p. 155-172.
26. Labăr, A.-V. SPSS pentru științele educației. Iași: Editura Polirom, 2008, 347 p.
27. Lam S.-f., Pak T. S., Ma W. Y. K. Motivating Instructional Contexts Inventory. În: P. R. Zelic (Ed.), *Issues in the Psychology of Motivation*. Huppauge, NJ: Nova Science, 2007, p. 115-132.
28. McCoach D. B., Siegle D. The School Attitude Assessment Survey-Revised: A new instrument to identify academically able students who underachieve. În: *Educational and Psychological Measurement*, 2003, vol. 63, nr. 3, p. 414-429.
29. Ministerul Sănătății, Institutul Național de Sănătate Publică, Centrul Regional de Sănătate Publică Cluj. Evaluarea stării de bine a copilului în școală: 2017-2019, 2019, 29 p. <http://insp.gov.ro/sites/cnepss/wp-content/uploads/2014/12/Sinteza-stare-de-bine-in-scoala-2019.pdf> (vizitat 14.04.2020).
30. Park N., Huebner E. S. A cross-cultural study of the levels and correlates of life satisfaction among adolescents. În: *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 2005, vol. 36, nr. 4, p. 444-456.
31. Proctor C., Linley P. A., Maltby J. Youth life satisfaction: A review of the literature. În: *Journal of Happiness Studies*, 2009, vol. 10, nr. 5, p. 583-630.
32. Randolph J., Kangas M., Ruokamo H. Predictors of Dutch and Finnish children's satisfaction with schooling. În: *Journal of Happiness Studies*, 2010, vol. 11, nr. 2, p. 193-204.
33. Roeser R. W., Eccles J. S., Sameroff A. J. School as a context of early adolescents' academic and social-emotional development: A summary of research findings. În: *The Elementary School Journal*, 2000, vol. 100, nr. 5, p. 443-471.
34. Ryan R. M., Deci E. L. Promoting self-determined school engagement: Motivation, learning, and well-being. În: K. R. Wentzel, A. Wigfield (Eds.), *Handbook of Motivation at School*. New York, NY: Routledge, 2009, p. 171-195.
35. Sakic M., Raboteg-Saric Z. School and classroom climate and student (dis)satisfaction with school. În: D. Miljković, M. Rijavec (Eds.), *Positive Psychology in Education. Book of Selected Papers*. Zagreb: Faculty of Teacher Education, University of Zagreb & ECNSI, 2011, p. 117-132.
36. Saleh M. Y. N. și al. Predictors of school satisfaction among adolescents in Jordan: A cross-sectional study exploring the role of school-related variables and student demographics. În: *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 2019, vol. 12, p. 621-631.
37. Sandovici A., Tufeanu M., Mihăilă M. L. Comportamente de risc pentru sănătate în rândul adolescenților români: o analiză cantitativă bazată pe modele predictive. În: *Anuarul Universității „Petre Andrei” din Iași (Fascicula: Asistență Socială, Sociologie, Psihologie)*, 2016, vol. 15, p. 61-97.
38. Sava F. A. *Analiza datelor în cercetarea psihologică (ediția a II-a revizuită)*. Cluj-Napoca: Editura ASCR, 2011, 346 p.
39. Sousa L. A., Lyubomirsky S. Life satisfaction. În: J. Worell (Ed.), *Encyclopedia of Women and Gender. Sex Similarities and Differences and the Impact of Society on Gender (Vol. 2)*. San-Diego, CA: Academic Press, 2001, p. 667-676.
40. Steinmayr R. și al. School-related and individual predictors of subjective well-being and academic achievement. În: *Frontiers in Psychology*, 2018, vol. 9, article 2631. doi: 10.3389/fpsyg.2018.02631. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6308923/> (vizitat 13.04.2020).

41. Suldo S. M., Riley K. N., Shaffer E. J. Academic correlates of children and adolescents' life satisfaction. *În: School Psychology International*, 2006, vol. 27, nr. 5, p. 567-582.
42. Suldo S. M., Shaffer E. J., Riley K. N. A social-cognitive-behavioral model of academic predictors of adolescents' life satisfaction. *În: School Psychology Quarterly*, 2008, vol. 23, nr. 1, p. 56-69.
43. Tian L., Chen H., Huebner E. S. The longitudinal relationships between basic psychological needs, satisfaction at school and school-related subjective well-being in adolescents. *În: Social Indicators Research*, 2014, vol. 119, nr. 1, p. 353-372.
44. Tian L., Gilman R. School satisfaction among Chinese mainland adolescents. *În: Social Behavior and Personality: An International Journal*, 2009, vol. 37, nr. 9, p. 1095-1100.
45. Upadyaya K., Salmela-Aro K. Development of school engagement in association with academic success and well-being in varying social contexts: A review of empirical research. *În: European Psychologist*, 2013, vol. 18, nr. 2, p. 136-147.
46. Veenhoven R. The utility of happiness. *În: Social Indicators Research*, 1988, vol. 20, nr. 4, p. 333-354.
47. Veiga F. H. Assessing student engagement in school: Development and validation of a four-dimensional scale. *În: Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2016, vol. 217, p. 813-819.
48. Veiga F. H., Robu V. Measuring student engagement with school across cultures: Psychometric findings from Portugal and Romania. *În: Romanian Journal of School Psychology*, 2014, vol. 7, nr. 14, p. 57-72.
49. Wong T. K. Y., Siu A. F. Y. Relationships between school climate dimensions and adolescents' school life satisfaction, academic satisfaction and perceived popularity within a Chinese context. *În: School Mental Health*, 2017, vol. 9, nr. 3, p. 237-248.

UDC: 316.4: 316.75

SOCIAL REPRESENTATION OF FORENSIC PSYCHOLOGICAL EXPERTIZE

REPREZENTAREA SOCIALĂ A EXPERTIZEI PSIHOLOGICE JUDICIARE

*RUSNAC Svetlana, PhD, associated professor
Free International University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
MELENTIEVA Aliona, PhD candidate
Free International University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova*

*RUSNAC Svetlana, doctor, conferențiar universitar
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
MELENTIEVA Aliona, doctorand
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova*

Annotation: *At present time, the research of social representations is facilitated by the variety of quantitative and qualitative methods and techniques proposed by researchers of the given domain. The usage of these "tools" of research is determined by the aspect or peculiarities of social representation that should be studied. In the given study, we present the results of our research regarding the social representation of forensic psychological expertize in the Republic of Moldova. As methodological tool, we used the method of free evocation and the hierarchization of choices, in order to shape the structure of social representation of the interested notion, namely the central core and peripheral elements.*

Adnotare: *La momentul dat, studierea reprezentărilor sociale este facilitată de multitudinea variată de metode și tehnici cantitative și calitative propuse de cercetătorii din domeniu. Aplicarea acestor „instrumente” de cercetare sunt stabilite în dependență de aspectul sau particularitățile ale reprezentării sociale care trebuie să fie studiate. Astfel, lucrarea de față dezvăluie investigarea reprezentării sociale ale expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova. Conform specialiștilor în materie, aceasta etapă cuprinde tehnici asociative. În cercetarea reprezentării sociale menționate am aplicat metoda evocării libere pentru identificarea conținutului și clasificare ierarhică pentru a delimita elementele centrale și periferice ale reprezentării studiate.*

Keywords: *social representation, forensic psychological expertize, free evocation, rank of frequency, rank of importance, central core, peripheral elements.*

Cuvinte cheie: *reprezentare socială, expertiza psihologică judiciară, evocarea liberă, rangul frecvenței, rangul importanței, nucleul central, elemente periferice.*

Introduction

According to many researchers, social representations play an important role in the development of contemporary social psychology: they bring light onto the peculiarities of interactions among individuals – defining their socio-cultural boundaries, the people interpretation of the objective features of environment, the social construction of the reality [6, p. 17]. Şleahțișchi M. mentions a list of reasons gathered from a variety of specialized sources which explain the importance of social representation theory, pointing out that the main forms of our psychological and social environment are fixed in social representation: studying social representation allows us to study the

human through its self-questioning and answer searching; theory of social representations allows us to communicate through normal thinking; social representations shape the social reality. Social representations are defined by the rules that direct the social consciousness. Social representations allow us to understand the dynamics of social interactions and highlight the determinants of social phenomena [6, p. 19-20].

Legal or forensic psychology in the Republic of Moldova is still in shadow, being taught at the university on the faculties of law and psychology but rarely applied in the practice. Although, we have a small number of specialists psychologists that work in the narrow domains of legal psychology (providers of psychological assistance to victims of human trafficking, domestic violence, children abuse; penitentiary psychologists). Our main domain of interest is the forensic psychological expertize, which according to Rusnac Sv., represents a complex process of assessment, a thorough investigation by applying special theoretical knowledge and practical skills in psychological domain. It contributes to establish the truth in a given trial, to diminish the risk of a legal error in the qualification of subject actions, of the behavior determined by high affective situations, unawareness of motive and character of the committed actions. The forensic psychological expertize is part of a larger notion that is reflected in the legislative and normative acts of Moldova – forensic expertize, being narrowed by researching specific issues with psychological character that could present importance in solving criminal and civil cases. The forensic psychological expertize has such competences as establishing individual psychological peculiarities of persons participants within a trial (defendant, victim, witness): the presence of certain psycho-physiological states, states of non-pathological psychic tension that could influence the behavior, awareness of their actions, consequences of these actions, character traits, psycho-affective traits, ways of conduct in difficult, new situations, skills of (non)adaptation to peculiar circumstances, etc. All these factors are researched by means of specific knowledge and methodology by a psychologist-expert, that formulates the results of the research in a report, often called conclusion [5, p. 76].

In the Republic of Moldova, there are two-three experts psychologists, accordingly the forensic psychological expertizes are ordered from time to time, even if there are many cases (especially with children involvement) when such assessment is mandatory. In this context, our main goal is to determine the social perception, vision, knowledge of this notion, to check its possible evolution and application within the Moldovan space. Accordingly, the first step in achieving the goal is to research the social representation of forensic psychological expertize.

Material and methods

The theory of social representation has a centurial history, being widely and thoroughly analyzed and studied by the researchers worldwide. The great interest was incited in the second half of XX-th century by their place and role in the social environment representing a part of people reality both at the individual and community levels [2, p. 300]. In this context, there are a lot of methods and methodology to research the social representation depending on approach of investigation as well as on the object of social representation [3, p. 284]. Due to the huge amount of researches in the given domain, there is a kind of formula in studying a social representation of a given social phenomenon that comprises 4 stages:

1. Determining, shaping the content of social representation. This stage implies the usage of associative methods and techniques such as free evocation, free association, association map, association network, characterization questionnaire.

2. Researching the structure of social representation by determining the central core, peripheral elements. The second stage presupposes the use of free evocation, characterization questionnaire, basic cognitive schemes, similitude analysis.

3. Checking the centrality is researched by such methods as MEC (challenging central core), ISA (technique of inducing by ambiguous scenario), basic cognitive schemes.

4. Determining the "mute (silent) zones" of social representation by means of substitution method and normative decontextualization method [5, p. 130, 4, p. 268].

Initially, in order to investigate the social representation of forensic psychological expertise we used the *free evocation* method, widely used in the organizational analysis of social representation. It is easy in application, gathering results in short period of time on a large sample of people. The given method has two consecutive stages: free association and hierarchization or ranking. The first stage implies the use of inducing word (phrase), the subjects are asked to write down all similar, related words that come to their mind. In the second stage the subject are asked to rank these words (associations) according to their importance in relation with inducing word. The collected data give us the content, on which basis we can calculate the frequency of appearance and the average value of importance (establishing initially a threshold). Crossing the content, frequency of appearance and importance average we can determine the structure of social representation – central core and peripheral elements [1; 6, p. 144-145].

The technique was applied on groups of students of the Free International University of Moldova, from different faculties – but we focused more on Faculty of Law as being the future specialists in legal domain. Every subject received a paper which contained the tasks regarding the social representation of forensic psychological expertise. The first task represents a question determining the perception/thinking on inducing word "forensic psychological expertise": "What words/phrases come to your mind in association with the forensic psychological expertise?", and the note that the respondent should write 5 associative words/phrases. The second task consisted in ranking the associative words according to their importance and closeness to forensic psychological expertise in the opinion of respondent. Thus, in the initial research we questioned 511 subjects. After collecting the data we processed the words using excel.

Results and discussions

Using the method of *free association*, applied on a sample of 511 persons, we got 458 associative terms for the inducing term *forensic psychological expertise*, mentioned 2553 times (there are subjects that mentioned only 4 associations). For processing procedure the associations similar by meaning were generalized: for example the associations psychological analysis, analysis of behavior, personality analysis, actions analysis – psychological analysis; psychological research, scientific research, psychic research, behavior research – psychological research; murder, offense, crime – offense; trial, civil proceedings, criminal proceedings – trial, etc.

For the structure of representational field, which would determine the central core and the elements of content from peripheral zone, we established a minimal frequency in order to include the evoked associations in the universe of social representation of forensic psychological expertise. In our study the minimal threshold was fixed at 5% of total number of persons that participated in research (N=26). Within this threshold 21 associative terms were determined. As well, the minimal frequency of appearance of associations, eligible to be included in central core, was fixed at 15% (about 77) of total size of the sample of youngsters that took part into the study. Within the limits of presupposed terms to be enclosed in the central core, three associations were calculated.

In the qualitative analysis, besides the criterion regarding the frequency of appearance in evocations generated by students, we took into account the average value of the rank of importance that students have attributed to every term associated to the phrase "forensic psychological expertize", the number of associations nominated to be part of central core of social representation remain the same – three. Thus, we have differentiated the associations which average rank of importance was < 3.00 (the average value of the scale which youngsters had at their disposal to note the ranks) from the associations which had the average rank of importance ≥ 3.00 . The first group comprised the associations with a high rank of importance, the second one – with a lower rank.

Table 1. Frequency, rank of appearance and rank of importance of associative terms of inducing term "forensic psychological expertize" for entire sample under the research

№	Associations	Frequency		Rank of appearance	Importance – average	Rank of importance
		nr.	%			
1	Psychological analysis	143	27,98	1	2,58	8
2	Psycho-emotional state	87	17,03	2	2,74	13
3	Psychological research	81	15,85	3	2,18	2
4	Offense	69	13,50	4	2,92	16
5	Psychologist	66	12,92	5	2,37	4
6	Psychological test	66	12,92	5	2,62	9
7	Court	64	12,52	6	2,73	12
8	Psychological evaluation	61	11,94	7	2,19	3
9	Behavior	59	11,55	8	3,11	18
10	Expert	57	11,15	9	2,50	7
11	Investigation	57	11,15	9	2,84	15
12	Psychology	48	9,39	10	2,44	5
13	Person	45	8,81	11	2,50	7
14	Expertize	44	8,61	12	2,49	6
15	Trial	42	8,22	13	2,79	14
16	Offender	42	8,22	13	2,63	10
17	Thinking	36	7,05	14	2,69	11
18	Truth	28	5,48	15	2,00	1
19	Conclusion	28	5,48	15	3,00	17
20	Discernment	26	5,09	16	3,29	19
21	Evidence	26	5,09	16	3,30	20

Thus, we can observe that terms with the frequency higher than 15% are: psychological analysis (27,98%), psycho-emotional state (17,03%), psychological research (15,85%). These terms preserve as well their high rank of importance: psychological analysis ($M=2,58$) psycho-emotional state ($M=2,74$), psychological research ($M=2,18$), representing the central core of the social representation of forensic psychological expertize.

There are no terms that have a high rank of appearance and low rank of importance.

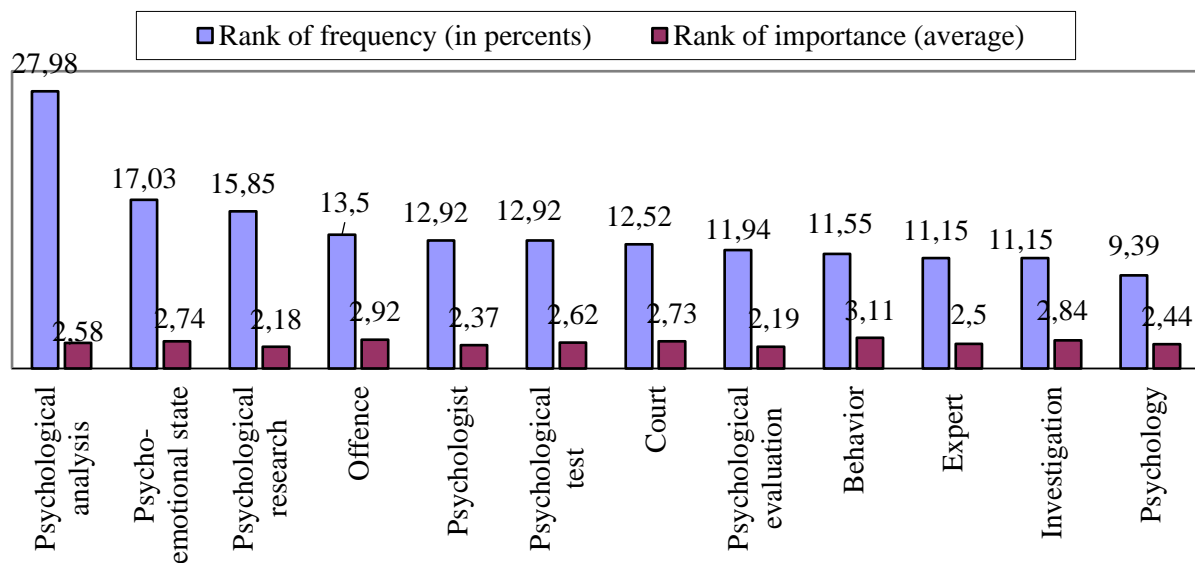

Figure 1. Rank of frequency and rank of importance for inducing term “forensic psychological expertize” for entire sample under the research

Table 2. Frequency and rank of importance of terms associated to inducing term “forensic psychological expertize”

	High rank of importance (elements placed on the first three positions of the associative chain - $M < 3$)	Low rank of importance (elements placed on the following positions of the associative chain - $M > 3$)
High frequency (more than 15%)	Psychological analysis, psycho-emotional state, psychological research (central themes)	<i>There are no terms</i> (ambiguous statute)
Low frequency (less than 15%)	Offense, psychologist, psychological test, court, psychological evaluation, expert, investigation, psychology, expertize, trial, offender, thinking, truth (ambiguous statute)	<i>Behavior, conclusion, discernment, evidence</i> (peripheral themes)

There are many terms with a low rank of appearance (less than 15%), but high rank of importance ($M < 3$): offense (13,5%, $M = 2,92$), psychologist (12,92%, $M = 2,37$), psychological test (13,5%, $M = 2,62$), court (12,52%, $M = 2,73$), psychological evaluation (11,94%, $M = 2,19$), expert (11,15%, $M = 2,5$), investigation (11,15%, $M = 2,84$), psychology (9,39%, $M = 2,44$), person (8,81%, $M = 2,5$), expertize (8,61%, $M = 2,49$), trial (8,22%, $M = 2,79$), offender (8,22%, $M = 2,63$), thinking (7,05%, $M = 2,69$), truth (5,48%, $M = 2,00$). These associations have an ambiguous statute in the content of social representation of forensic psychological expertize.

Four terms have a low rank of appearance (less than 15%), and, as well, low rank of importance ($M > 3$): behavior (11,55%, $M = 3,11$), conclusion (5,48%, $M = 3,00$), discernment (5,09%, $M = 3,29$), evidence (5,09%, $M = 3,30$). Given terms constitute the peripheral element of the social representation of forensic psychological expertize.

Conclusions

The results of the given research have shaped the field of social representation of the forensic psychological expertise among youngers (students) of the Republic of Moldova. Thus the social representation is based on three phrases: *psychological analysis, psycho-emotional state, and psychological research* which represent the central core. As we can see, the central core represents the functional and instrumental features of the social representation of forensic psychological expertizes. The subjects reflected the essence of the given notion, frequently mentioning in the first places the elements of determined central core, thus rendering the stable common sense through individual perception of the social representation under study.

The dynamicity of social representation of forensic psychological expertize are determined by peripheral elements – *behavior, conclusion, discernment, evidence*. It reflects the components of forensic psychological expertize, as well as its statute in the legal system. Besides there are some terms that wander in the field of social representation of forensic psychological expertize somewhere between central core and peripheral elements. These are: offense, psychologist, psychological test, court, psychological evaluation, expert, investigation, psychology, expertize, trial, offender, thinking, truth (ambiguous statute). Accordingly we determined 14 terms with ambiguous statute that should be cleared up in further investigations. This fact shows the uncertainty of subjects regarding the perception, knowledge of forensic psychological expertize. It also shows the attitude of resistance and scepticism towards psychological domain in our country.

In order to clarify the shady elements of social representation of forensic psychological expertize, as well as the perspectives of its development in Moldovan space we are going to elaborate a complex questionnaire for specialists from the legal domain (lawyers, judges, prosecutors, workers of the Ministry of Internal Affairs, General Inspectorate of Policy, Department of penitentiary institutions of the Republic of Moldova, etc.) and to organize focus groups with leading topic "Forensic psychological expertize in the Republic of Moldova". The results of further research will be presented subsequently.

Bibliography

1. Lo Monaco, Grégory. *Social Representation: methods and data analysis*. Aix-Marseille University, France, Laboratory of Social Psychology, Luxembourg, 2014, 57 p. [online]. Accesibil pe internet: <URL>: http://mobile.t.ceps.lu/fichiers/2014_ACROSS_conference/20141128_Social_representations-Lo_Monaco.pdf
2. Melentieva A. *Avansarea conceptului de reprezentare socială în cadrul științific internațional*. In: Preocupări contemporane ale științelor socio-umane în contextul transformării de mentalități. Materialele Conferinței Științifice Internaționale, ediția a 7-a, Chișinău, 8-9 decembrie 2016, Chișinău: Biotehdesign, 2017, pp. 299-304.
3. Melentieva A. *Social representations: valencies of human reality*. In: Intertext nr. 3/4 (35/36), 9th year, Chișinău: ULIM, 2015. pp. 284-290
4. Melentieva A. *Social representation in exploring social phenomena*. Intertext nr. 3/4 (29/40), 10th year, Chișinău: ULIM, 2016. pp. 265-270
5. Rusnac S. *Psihologia dreptului*. Chișinău: Arc, 2000. 312 p.
6. Șleahțișchi M. *Tratat de analiză structurală a reprezentărilor sociale*. Chișinău: Știința, 2016, 224 p.

UDC: 316.61: 316.64

INTERACTIVE INTERNET MEDIA AS A FACTOR OF POLITICAL SOCIALIZATION

ИНТЕРАКТИВНЫЕ ИНТЕРНЕТ-СМИ КАК ФАКТОР ПОЛИТИЧЕСКОЙ
СОЦИАЛИЗАЦИИ

*Aculov (Mazur) Boris, PhD student,
Free International University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova*

*Акулов (Мазур) Борис, докторант, Международный Независимый
Университет Молдовы, Кишинев, Республика Молдова*

Annotation: *This article examines the political socialization of youth in the context of the Interactive Internet media impact factor, which means online communication, including distribution of information materials by news editions, user feedback in the form of comments and formalized marks ("Like", score by the scale, etc.), as well as content, created by the users themselves ("Web 2.0"), and social interaction between them. Platforms for creating "user-generated" materials are also called social media. Social media which have reached a certain level of popularity, act as electronic mass media and have comparable with traditional media audience. The media occupy an important role among the institutions of socialization in the political sphere, accordingly, journalists, bloggers and the specific social media resources are the agents of political socialization. Political socialization is a complex of social experience assimilation processes of individuals, participation in the political life of the country and assimilation of norms and values characteristic of a given political culture. In this paper we analyzed the influence of Interactive Internet Media on the political socialization, based on the results of empirical research. In particular, it was interviewed 230 respondents — students in the 17-34 years of age through a specially designed questionnaire "Political socialization".*

Аннотация: *Данная статья рассматривает политическую социализацию молодежи в контексте воздействия фактора интерактивных новостных Интернет-СМИ — онлайн-коммуникаций, включающих распространение информационных материалов новостными изданиями, пользовательскую обратную связь в виде комментариев и формализованных отметок («Нравится», оценка по шкале и т.д.), а также контент, создаваемый самими пользователями («Web 2.0») и социальное взаимодействие между ними. Платформы для создания «пользовательских» материалов также называют социальными медиа. На сегодняшний день социальные медиа, достигшие определенного уровня популярности, выступают в качестве электронных СМИ, располагая сопоставимой с традиционными СМИ аудиторией. СМИ занимают важную роль среди институтов социализации в политической сфере, соответственно, журналисты, блогеры и конкретные ресурсы в социальных медиа выступают в качестве агентов политической социализации. Политическая социализация — это совокупность процессов усвоения индивидом социального опыта, участия в политической жизни страны и усвоения норм и ценностей, характерных для данной политической культуры. В данной работе проанализировано влияние интерактивных новостных Интернет-СМИ на политическую социализацию на основании результатов эмпирического исследования, в рамках которого было опрошено 230 респондентов — студентов в возрасте 17-34 лет посредством специально разработанного опросника «Политическая социализация».*

Keywords: interactive Internet media, feedback, political socialization, social media, Web 2.0.

Ключевые слова: интерактивные Интернет-СМИ, обратная связь, политическая социализация, социальные медиа, Web 2.0.

Введение

Последние 25 лет ознаменовались стремительным развитием совершенно нового для социума явления — Сети Интернет. Возможности перспективной среды для мгновенного распространения информации оказались по достоинству оценены журналистами, и в начале 90-х годов XX века начался быстрый рост электронных СМИ. В отличие от традиционных видов масс-медиа, таких как печатная пресса, телевидение и радио, Интернет позволяет не только потреблять информацию, но и немедленно осуществлять обратную связь: оставлять комментарии, рекомендовать материалы знакомым, оценивать публикации, а также реагировать на высказывания других читателей. Технически Интернет-СМИ включают все способы передачи информации, присутствующие в классической триаде СМИ — текстовые, аудио- и видеопубликации, а также обладают полимедийным функционалом на базе современных веб-технологий, что по совокупности делает Интернет-СМИ универсальными

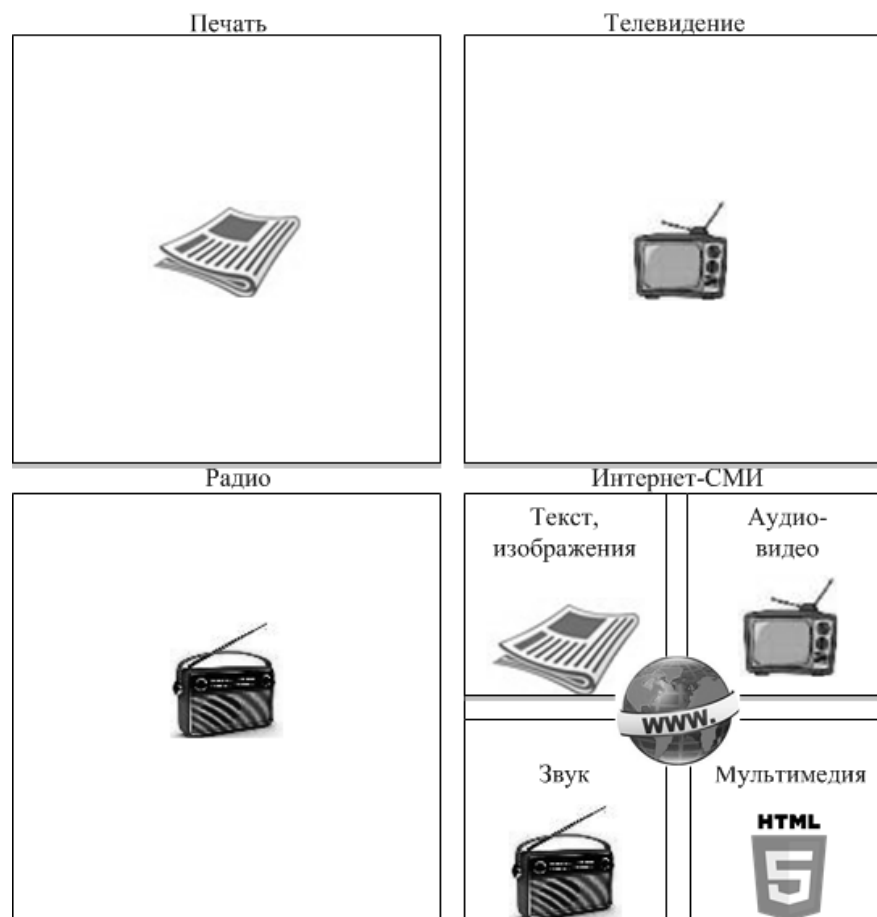

Рисунок 1. Виды СМИ

Мультимедийные возможности позволяют включать в новостные материалы инфографику¹, а также комбинации текстового и аудиовизуального контента, отзывающиеся на действия пользователя, и различного формата опросы читателей.

Отдельно следует рассмотреть наиболее «интерактивный» подвид Интернет-СМИ — социальные медиа, которые, благодаря своим уникальным особенностям, переносят возможности подачи информации с последующим обсуждением и читательской обратной связью на совершенно новый уровень. Термин «социальные медиа» на сегодняшний день трактуется в достаточно широких границах — от узкого обозначения только социальных сетей, таких как Facebook, Qzone или V Kontakte, до любых электронных ресурсов, предполагающих технически опосредованную коммуникацию, вплоть до мессенджеров (Skype, ICQ, Viber) и многопользовательских видеоигр, которые позволяют игрокам общаться друг с другом во внутриигровом чате.

В нашей работе понятием «социальные медиа» мы обозначаем платформы, работающие по принципу «Web 2.0», то есть подразумевающие создание контента самими пользователями с последующим социальным взаимодействием между ними и выступающие в качестве Интернет-СМИ. Такими платформами являются Facebook и VK, выполняющие функции как привычных соцсетей, так и основы для формирования собственного медиа; Livejournal, изначально созданный для ведения собственных журналов; сервис микроблогов Twitter, платформы для видеодневников Youtube и Vimeo, и многие другие. Равноценным в данном качестве представляется явление блогинга, который изначально предполагал ведение личных дневников в Сети, но в последствии развился до уровня СМИ большей или меньше популярности. Например, видео в Youtube, набравшее всего несколько тысяч просмотров, по охвату аудитории сопоставимо с тиражом региональной газеты. Более того, многие «традиционные» СМИ черпают информацию, включая аудиовизуальный контент, из личных блогов и учетных записей социальных сетей интернет-пользователей.

Соответственно, **интерактивные Интернет-СМИ** — это форма электронных коммуникаций, открытые (общедоступные) медиа ресурсы, ориентированные на информационные материалы и подразумевающие факультативную активность пользователей, которая может выражаться в следующем.

1. В обратной связи — путем участия в опросах общественного мнения, оставления комментариев, а также формализованной оценки публикаций по заданной шкале или предложенными отметками «нравится», «не нравится», «+», «—», включая встраиваемые с помощью сторонних сервисов (например, «Like», «Нравится», в случае подключения платформ Facebook и VK соответственно), с формированием итогового рейтинга. Еще один механизм обратной связи — перепубликация новостного материала, или гиперссылки, ведущей на оригинальный веб-ресурс, на странице собственного медиа (эту же функцию могут исполнять вышеописанные отметки посредством кнопок социальных сетей, при активации соответствующих опций в пользовательском профиле).

2. Во взаимодействии с представленным новостным контентом, выражающемся в переключении интерактивных элементов, включая инфографику, слайды и переходы по гиперссылкам [13; 14].

Таким образом, с момента возникновения Интернет-СМИ возникло значительное количество совершенно новых особенностей информационного поля. Во-первых, Интернет-СМИ сложнее подвергнуть абсолютной цензуре в традиционном понимании этого слова (в

¹ На текущий момент материалы, содержащие инфографику, имеют наибольшую популярность среди пользователей социальных медиа [16].

отличие от их классических аналогов): с одной стороны, из-за феномена обратной связи — комментариев читателей, а с другой — по причине несколько большей независимости части таких СМИ. Во-вторых, увеличение объемов поступающей ежедневно информации с развитием Интернета приняло невероятные масштабы: если в 2000 году насчитывалось 17 млн активных веб-сайтов, то в 2017 их уже 1,31 млрд, общее количество пользователей Сети за этот же период выросло с 361 млн. до 3,8 млрд, а объем ежегодного трафика составил 1,63 зеттабайта (1,63 трлн гигабайт)² против 86,1 петабайт (903 млн) в 2000 [7; 8; 29]. В условиях «сверхинформированности» возникает необходимость в совершенно новых методиках подачи данных с целью преодоления формирующихся у адресата «фильтров», которые развиваются естественным образом в качестве защитной реакции на перегруженность сообщениями, которые в той или иной степени относятся к новостным.

Лавинообразный рост информации на практике привел к тому, что приводимые в Сети сведения не поддаются контролю и зачастую не подвергаются проверке на достоверность. Широко известны феномены выдуманных цитат, якобы принадлежащих известным деятелям, как историческим, так и современным, а также явление, получившее наименование «поддельные новости» (англ. "Fake news") [20].

Последнее тесно связано с другой важнейшей проблемой — утратой анонимности и систематичным коллекционированием подробных сведений об активности пользователей в Интернете и аппаратных устройствах. В частности, новейшая операционная система Windows 10 официально собирает и передает на сервера Microsoft личные данные владельца компьютера, в том числе касающиеся файлов на жестком диске, любой текст, набираемый на клавиатуре, включая пароли, всю историю интернет-активности, ключи шифрования, информацию о звонках и SMS, а также сведения о местоположении; в подобном «шпионаже» последовательно обвиняются также системы Apple macOS и iOS, Google Chrome OS и Android, и даже Canonical Ubuntu Linux [1; 3; 4; 5; 9; 15; 18; 23].

Значительную угрозу конфиденциальности представляют системы рекламной дистрибуции, такие как Google AdSense, Яндекс.Директ и многие другие, а также скрипты, называемые «веб-жучками», размещенные на огромном количестве сайтов и аналогичным образом коллекционирующие детальные сведения об интересах пользователя [17].

Разнообразие и объем собранных материалов позволяет автоматически создавать глубокий «портрет» почти любого постоянного посетителя Всемирной паутины, включая данные об его убеждениях, интересах, профессиональной деятельности, хобби, семье, близких и многие другие, причем с учетом прорывного развития нейронных сетей («искусственного интеллекта») в последние несколько лет, следует ожидать, что такая систематизация выйдет качественно новый уровень [22; 30].

Помимо плавно переходящей из области «конспирологической» в «общепризнанную» версии о том, что персональные данные коллекционируются с целью передачи государственным спецслужбам, существуют также другие мотивы, напрямую связанные с выгодой занимающихся информационными технологиями компаний. Так, сбор данных об использовании программного обеспечения и сервисов в Интернете позволяет разработчикам оперативно собирать сведения о возникающих ошибках и чутко реагировать на предпочтения аудитории, а информация об интересах пользователей — демонстрировать так называемую «таргетированную» рекламу (от англ. target — цель), которая с наибольшей вероятностью привлечет внимание и принесет доход как владельцу веб-ресурса, разместившему объявление,

² Более половины мирового Интернет-трафика приходится на видеоконтент [10].

так и рекламодателю³. Именно этот фактор стал серьезным вызовом сложившимся устоям избирательных кампаний и методов ведения агитации [2].

Для наглядности можно привести следующий пример: гражданин N является сторонником прогрессивного налогообложения, ужесточения экологических норм и либерализации визового режима с соседними государствами, а его соотечественник Z, наоборот, выступает за отмену любых налогов «на роскошь», предпочитает развитие промышленности заботе о природе и считает необходимыми ограничительные меры на въезд.

В это время в стране проходит предвыборная кампания, в которой за симпатии избирателей соревнуются кандидат А с кандидатом Б. Используя сверхсовременные методы таргетированной рекламы, штаб кандидата А готовит огромное количество объявлений, которые будут персонально составлены в зависимости от предпочтений сетевых пользователей. Так, гражданин N увидит сообщения о том, что кандидат А (бенефициар) выступает за повышение налоговой ставки для лиц с более высоким уровнем дохода, особое внимание уделяет состоянию экологии и толерантно относится к миграции. В то же время, господину Z будет продемонстрирована агитация, в которой будет сказано, что тот же кандидат А — ярый противник «социалистических» мер, готов игнорировать требованиями «зеленых» организаций в пользу интересов индустрии и будет способствовать закрытию границ с целью защиты рынка труда. Аналогичным образом организуется черный пиар в адрес оппонента по избирательной гонке: с помощью «целевой» рекламы электоральный соперник выставляется в максимально невыгодном свете для конкретного адресата.

При этом, никакой фактологической основой подобные сообщения не обладают изначально и достоверными могут быть только в результате случайного совпадения. Формально ни сами кандидаты, ни их команда никакого отношения к такой рекламе не имеют, и в результате, не несут за нее никакой ответственности. Определить достоверность публикуемых сведений и, тем более, опровергать ложные сообщения оказывается чрезвычайно затруднительно по причине сверхбольшого количества самих объявлений и принципиальной неверифицируемости отдельных данных. В результате, такой подход дает возможность откровенно мошенническим способом получить преимущество на выборах, вводя в заблуждение избирателя относительно своих намерений, и дискредитируя прямой клеветой политических конкурентов.

На сегодняшний день новые поколения в большинстве своём знакомятся с Интернетом в очень раннем возрасте и впоследствии проводят там значительную часть своего времени. Интернет, таким образом, становится не просто способом развлечься, пообщаться или найти нужную информацию, но также инструментом воспитания. Это красноречиво подчёркивается тем фактом, что в интернете огромной популярностью пользуются различные субкультуры, участники которых в значительной степени принимают доминирующие там правила и убеждения. Таким образом, Интернет играет если не главную, то одну из ведущих ролей в процессе социализации молодёжи в целом, в частности, Интернет-СМИ и социальные медиа являются одними из решающих факторов в формировании политической социализации [26].

Политическая социализация⁴ представляет собой процесс развития, в течение которого индивид воспринимает установки, политическую позицию и аттитюды, типичные для данной общности, включение личности в систему властных отношений и структур, где в качестве субъектов выступают: социализант — конкретный индивид, на которого направлена

³ На данный момент рынок рекламы в Интернете уже превзошел телевизионный и продолжает расти [16].

⁴ Впервые термин был предложен американским социологом Гербертом Хайменом (Herbert Hymen) в 1959 году [6].

политическая социализация как таковая; институты социализации — механизмы и структуры общественного строя, регулирующие поведение группы индивидов в рамках конкретной общности; агенты социализации (социализаторы) — конкретные люди, непосредственно осуществляющие социализацию личности (примеры представлены на **Рисунке 2**) [19; 21; 27; 28].

Рисунок 2. Субъекты политической социализации

Материалы и методы исследования

Исследование проводилось в г. Кишиневе, Республика Молдова, с участием одной — экспериментальной группы в феврале 2016 года. Помимо бумажных бланков, применялся опрос посредством электронных документов (Microsoft Word), благодаря чему в тестировании смогли принять участие лица, физически находящиеся в других странах. Всего в исследовании приняли участие 230 человек (90 мужчин и 140 женщин), студентов ВУЗов в возрасте 17–34 лет, средний возраст испытуемых составил 22 года. Выбор «молодежной» возрастной группы обусловлен тем, что политические установки и предпочтения, сформированные в юности, наиболее устойчивы и чаще всего сохраняются в течение всей жизни, не претерпевая серьезных изменений.

Для изучения особенностей воздействия Интернет-СМИ на политическую социализацию авторами в 2016 году был специально создан опросник «Политическая социализация», содержащий 55 вопросов, распределенных по 4 шкалам и 11 подшкалам. При разработке методики учитывался опыт создания тематически близких опросников, подготовленных другими авторами [11; 12].

С целью оценки взаимосвязи между переменными используется метод корреляции Пирсона, также анализируются средние арифметические ($\bar{x}$) и медианные (Me) значения полученных количественных данных.

Результаты и обсуждения

В нашей статье мы проанализируем взаимосвязь между использованием новостных интерактивных Интернет-СМИ, взаимодействием в социальных медиа и различными аспектами политической социализации. Рассматривается использование новостных блогов, а также готовность самому выступить в роли блогера-нюсмейкера, что отражается в вопросах: «Читаете ли Вы блоги на политическую тему?» и «В будущем я планирую вести собственный блог политической тематики». Также исследуется интеракция с другими пользователями в сети, которые могут выступать в качестве агентов политической социализации, с помощью интерпретации оценок следующих утверждений: «Я регулярно участвую в обсуждениях новостей в комментариях к новостям в интернете»; «Я нередко принимаю участие в обсуждении политики в соцсетях»; «Я активный участник относящихся к политике тематических “веток” на форумах в интернете»; «Популярные (с большим количеством «плюсов», положительной «кармой») комментарии к политическим новостям вызывают у меня доверие».

Востребованность интерактивных Интернет-СМИ

Интерпретация результатов показала среднюю популярность блогов как источника новостей на политическую тему — среднее значение по шкале составило 4 балла (из возможных 7), медианное — 3. Это немного меньше аналогичных показателей для «обычных» новостных интернет-изданий ($\bar{x} = 4$, $Me = 4$) и телевидения ($\bar{x} = 4$, $Me = 4$), но выше, чем интерес к радио ($\bar{x} = 3$, $Me = 1$) и бумажной прессе ($\bar{x} = 3$, $Me = 2$). Таким образом, можно отметить, что интерактивные медиа приближаются по популярности к телевидению и классическим новостным изданиям в Интернете. Вместе с тем, готовность опрошенных респондентов завести в будущем собственное социальное медиа с политическим уклоном оказалось крайне низкой: средний показатель по выборке составил 2, но медианный — 1, что является минимально возможным показателем. При этом, результаты опроса продемонстрировали, что большинство опрошенных в принципе согласны участвовать в политической жизни, например, быть наблюдателями на выборах, организовывать референдумы и т.д. ($\bar{x} = 3$, $Me = 3$). Также примечательна корреляция отношения к новостным интерактивным СМИ с возрастом опрошенных: чем старше (в рамках представленной выборки) респондент, тем чаще он обращается за информацией политического характера к интернет-блогам ($r = 0,144$), и тем больше вероятность, что в будущем заведет собственное социальное медиа ($r = 0,177$).

Интеракция в Сети и восприятие чужих сообщений

Доверие к комментариям пользователей в Интернете с большим рейтингом (которые рассматриваются нами в качестве агентов политической социализации), выставленном другими пользователями (с помощью «плюсов», «лайков»), оказалось ниже среднего ($\bar{x} = 2$, $Me = 2$), но примерно на том же уровне зафиксированы показатели других агентов социализации: политических деятелей ($\bar{x} = 3$, $Me = 2$) и журналистов ($\bar{x} = 3$, $Me = 2$). Наибольшее доверие у респондентов вызывает мнение знакомых в области политики ($\bar{x} = 4$, $Me = 4$). Несмотря на такие данные, на наш взгляд, не стоит недооценивать влияние каждого из перечисленных выше факторов, а также их кумулятивный эффект.

Общение в интерактивных медиа политической направленности среди опрошенных находится на околominiмальном уровне: среднее значение 2 при медиане 1. Подобные

результаты получены при интерпретации ответов на вопросы о коммуникации в комментариях к новостям в Интернете, обсуждении политики в социальных сетях, а также общении на политические темы в рамках интернет-форумов. При этом, обсуждение политики среди знакомых и в семье находится на стабильно среднем уровне: $\bar{x} = 4$, $Me = 4$ в обоих случаях.

Выявленные корреляции между использованием социальных медиа и аспектами политической социализации

Была обнаружена высокая⁵ ($r = 0,510$) корреляционная взаимосвязь между использованием интерактивных новостных медиа и интересом к политике в целом; в частности, чем чаще опрошенные обращаются к новостным блогам, тем скорее считают, что важно всегда быть в курсе деталей текущей политической ситуации ($r = 0,319$); кроме того, выявлена отрицательная взаимосвязь с политическим доверием ($r = -0,188$), что свидетельствует о скептическом отношении к сложившейся политической системе. Также аудитория новостных интерактивных СМИ в большей степени склонна принимать участие в политической деятельности в той или иной форме ($r = 0,500$), в том числе в качестве политиков ($r = 0,420$), участников демонстраций и протестов ($r = 0,219$), организаторов опросов и референдумов, наблюдателей на выборах ($r = 0,374$). Посетители блогов в большей степени готовы обсуждать политику в комментариях к новостям ($r = 0,184$), в социальных сетях ($r = 0,163$) и на форумах ($r = 0,197$). Помимо этого, аудитории Интернет-СМИ скорее свойственна электоральная активность ($r = 0,257$), что в том числе выражается в преимущественно негативистских оценках утверждений вроде «какой смысл голосовать, если все равно нужный результат “нарисуют”» ($r = 0,253$) и стремлению в дальнейшем принимать участие во всех выборах ($r = 0,286$), прислушиваться к мнению известных экспертов ($r = 0,345$) и отдельных блогеров/журналистов ($r = 0,181$). Также использование новостных интерактивных СМИ коррелирует с такой формой социальной идентичности как идентичность с конкретными политическими силами ($r = 0,163$), представлениями о том, что в целом в стране есть силы, способные приступить к решению проблем ($r = 0,132$), «достойный возглавить страну лидер» ($r = 0,105$) и политические силы, отвечающие интересам респондента ($r = 0,224$). Примечательна отрицательная ($r = -0,116$) корреляция между использованием Интернет-СМИ и семьей как главным институтом политической социализации. Чтение новостных блогов обнаруживает положительную взаимосвязь ($r = 0,159$) с готовностью в будущем создать свой собственный блог политической направленности.

Готовность создать собственный блог демонстрирует устойчивую ($r = 0,306$) взаимосвязь с доверием известным журналистам и блогерам, и тем, как СМИ интерпретируют информацию ($r = 0,213$) (в данном случае можно говорить о корреляции со СМИ как институтом социализации). На политические взгляды респондентов, не исключивших ведение в будущем собственного интерактивного медиа определенное влияние оказывает их окружение ($r = 0,213$). Данная группа опрошенных склонна идентифицировать себя с определенными политическими силами ($r = 0,260$), в частности, доверять конкретным политическим партиям ($r = 0,244$), политическим лидерам ($r = 0,148$), видеть те политические силы, которые выражают лично их интересы ($r = 0,155$) и готовы их положительно воспринимать, даже если те изменяют свою риторику ($r = 0,160$). Стремление создать собственное социальное медиа устойчиво коррелирует с возможностью того, что респондент лично станет заниматься политической деятельностью ($r = 0,261$), посещением выборов ($r = 0,167$) и в целом электоральной активностью ($r = 0,186$), присутствует незначительная

⁵ Здесь и далее: для представленной выборки.

взаимосвязь с участием в митингах и демонстрациях ($r = 0,101$), а также стремлением всегда быть в курсе текущей политической ситуации ($r = 0,162$). Опрошенные, не исключаяющие создание собственного блога, демонстрируют выраженную склонность к интеракции на политические темы ($r = 0,257$) — в семье ($r = 0,144$), и, особенно, в Интернете: в комментариях к новостям ($r = 0,345$), в социальных сетях ($r = 0,205$) и на «классических» интернет-форумах ($r = 0,152$). Кроме того, исследование показало, что респонденты, готовые в будущем завести собственный блог, реже обращаются к телевидению, как источнику новостей на политическую тему ($r = -0,115$).

Интеракция в сетевых медиа выражено коррелирует с интересом к политической действительности: ($r = 0,205$) в случае комментирования новостей в Интернете, ($r = 0,182$) при обсуждении политики в соцсетях и ($r = 0,241$) в случае коммуникации на интернет-форумах. Также выявлена устойчивая взаимосвязь участия в политике в той или иной форме — ($r = 0,320$) с комментированием новостей в Интернете ($r = 0,325$), с обсуждением политики в социальных сетях ($r = 0,279$) и с общением на политические темы на интернет-форумах; в частности с готовностью лично пойти в политику: ($r = 0,223$) для комментаторов новостей, $r = 0,231$ для респондентов, склонных обсуждать политику в соцсетях и ($r = 0,294$) для тех, кто принимает участие в дискуссиях на форумах; с участием в акциях протестов: $r = 0,373$ при комментировании новостей в Сети, $r = 0,351$ при обсуждении в соцсетях и $r = 0,291$ в случае обсуждения на форумах; также выявлена взаимосвязь с готовностью косвенно участвовать в политическом процессе (быть наблюдателем на выборах и т.д.) — $r = 0,154$ для респондентов, склонных обсуждать новости в соцсетях и $r = 0,175$ для тех, кто вступает в дискуссии на форумах. Между электоральностью в целом и комментированием новостей в Интернет-СМИ выявлена положительная корреляция ($r = 0,221$), что в частности выражается в тенденции к регулярному посещению выборов ($r = 0,154$), намерению в дальнейшем участвовать во всех выборах ($r = 0,183$) и несогласию с тем, что ходить на выборы бессмысленно, т.к. «нужный» результат сфабрикуют ($r = 0,163$); также обнаружена положительная взаимосвязь между обсуждением политики на форумах и стремлению в будущем посещать все выборы ($r = 0,188$). Респонденты, предпочитающие комментировать сообщения в Интернет-СМИ согласны с утверждением «различные политики и партии ничем не отличаются друг от друга — суть одна» ($r = 0,164$), а склонные обсуждать политику в социальных сетях — нет ($r = -0,173$), при этом выявлена тенденция ($r = 0,136$) к готовности принять изменившуюся точку зрения «своей» политической силы для тех, кто комментирует новости в СМИ.

В целом, СМИ выступают значимым институтом социализации для тех, кто предпочитает обсуждать политику в Сети: $r = 0,266$ для тех, кто комментирует новости, $r = 0,292$ для обсуждающих политические события в соцсетях и $r = 0,296$ для участников «форумных» дискуссий. Позитивное восприятие «рейтинговых» комментариев других пользователей устойчиво положительно коррелирует с доверием к политической системе ($r = 0,222$), в том числе, с доверием непосредственно руководству страны⁶ ($r = 0,220$), политикам (с формулировкой «политики лучше нас информированы о ситуации, и знают, что делают» — $r = 0,188$) и несогласием с тем, что «после выборов политики очень часто “забывают” свои обещания» ($r = 0,151$). Помимо этого, обнаружена взаимосвязь с идентичностью с конкретными политическими силами ($r = 0,201$), в том числе, с убежденностью в существовании политических сил, которые выражают интересы респондента и готовностью принять их точку зрения, даже если она поменяется ($r = 0,178$).

⁶ Опрос проводился в период острого политического кризиса, сопровождавшегося массовыми акциями протеста со стороны оппозиционных сил разного спектра и рекордным антирейтингом правящих партий страны.

Также выражена корреляция с доверием к агентам политической социализации ($r = 0,544$), в частности: известным экспертам ($r = 0,193$), политическим деятелям ($r = 0,210$) и конкретным журналистам или блогерам ($r = 0,225$). Для данной группы респондентов выражено влияние институтов политической социализации ($r = 0,410$), причем, на первом месте среди таких институтов находятся СМИ ($r = 0,499$), затем семья и политические партии ($r = 0,259$ в обоих случаях), образовательные учреждения ($r = 0,166$) и в последнюю очередь, социальное окружение ($r = 0,120$). Помимо этого, выявлена взаимосвязь с интересом к политической ситуации в целом ($r = 0,186$), поддержкой своей страны вне зависимости от того, что в ней происходит ($r = 0,128$), в том числе в отношениях с другими государствами ($r = 0,132$) и ощущением единства с соотечественниками ($r = 0,121$). Несмотря на вышесказанное, указанная группа опрошенных демонстрирует тенденцию к пониженной электоральной активности ($r = -0,110$).

Общая политическая социализация коррелирует с каждой из рассматриваемых переменных: с использованием новостных социальных медиа ($r = 0,485$), положительный восприятием «рейтинговых» комментариев к новостям ($r = 0,310$), желанием создать собственный блог политической тематики в будущем ($r = 0,301$); также выражена взаимосвязь с интеракцией в социальных медиа — с комментированием новостей ($r = 0,434$), обсуждением политики в соцсетях ($r = 0,320$) и обсуждением политики на интернет-форумах ($r = 0,412$).

Выводы

Важнейшие достоинства новостных современных интерактивных СМИ заключаются в оперативном реагировании на события, относительно меньшей подконтрольности цензуре и редакторской политике, по сравнению с «обычными» СМИ, широкими возможностями коммуникации между пользователями. Недостатки вытекают из преимуществ — колоссальное количество неструктурированной информации зачастую в ущерб качеству, низкая ответственность в случае недостоверных сообщений, а в случае отсутствия модерации — большое количество пользовательских комментариев, нарушающих нормы этики и морали, нацеленных на разжигание ненависти и вражды. Интерактивные Интернет-СМИ, как совершенно новый тип информационных коммуникаций, позволяют «социализантам» не просто пассивно воспринимать сообщения, как это происходит в «традиционных» видах СМИ, но и немедленно осуществлять обратную связь, а также выступать в качестве источника информации или представлять свою собственную точку зрения на происходящие события с помощью как всех средств, ранее доступных классическое «триаде» медиа (текст, изображения, звук и видео), так и используя мультимедийные возможности окружения электронных СМИ, позволяющие, например, выражать одобрение (или порицание) позиции других пользователей — авторов и комментаторов. Проведенное исследование продемонстрировало, что чем больше молодежь вовлечена в политическое информационное поле, чем выше уровень политической социализации, тем выше интерес к использованию интерактивных новостных Интернет-СМИ.

Библиография

1. Apple шпионит за пользователями OS X Yosemite с помощью Spotlight. Macdigger, 2014. Доступно по веб-адресу: <<http://www.macdigger.ru/macall/smi-apple-shpionit-zapolzovatelyami-s-pomoshhyu-spotlight-v-os-x-yosemite.html>>
2. Berners-Lee T.J. Three challenges for the web, according to its inventor. World wide web foundation, 2017. Available online: <<https://webfoundation.org/2017/03/web-turns-28-letter>>

3. Collins K. Google collects Android users' locations even when location services are disabled. Quartz, 2017. Available online: <<https://qz.com/1131515/google-collects-android-users-locations-even-when-location-services-are-disabled>>
4. Gordon W. Windows 10's "Keylogger" Fiasco Has Been Blown Out of Proportion. Lifehacker, 2014. Available online: <<https://lifehacker.com/windows-10s-keylogger-fiasco-has-been-blown-out-of-pr-1642931793>>
5. Heddings L. It's Time to Criticize Windows 10 While We Still Have a Chance. How-To Geek, 2014 Available online: <<https://www.howtogeek.com/198185/its-time-to-criticize-windows-10-while-we-still-have-a-chance>>
6. Hyman H. Political Socialization: a study in the psychology of political behavior. NY: Free Press, 1959. 175 p.
7. INTERNET GROWTH STATISTICS — Internet World Stats, 2017 Available online: <<http://www.internetworldstats.com/emarketing.htm>>
8. Internet Live Stats, 2017. Available online: <<http://www.internetlivestats.com>>
9. Mac OS X Yosemite шпионит за пользователями. Comss, 2014. Доступно по веб-адресу: <http://www.comss.info/page.php?al=Mac_OS_X_Yosemite_shpionit_za_polzovateljami>
10. Marshall C. By 2019, 80% of the World's Internet Traffic Will Be Video [Cisco Study]. Tubular insights, 2015. Available online: <<http://tubularinsights.com/2019-internet-video-traffic>>
11. Political quiz. Isidewith, 2016. Available online: <<https://www.isidewith.com/political-quiz>>
12. Political Typology Quiz. Pew research center. Available online: <<http://www.people-press.org/quiz/political-typology>>
13. Social media: definition. Dictionary.com Available online: <<http://www.dictionary.com/browse/social-media>>
14. Social media: definition. Merriam-Webster, 2017. Available online: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/social%20media>>
15. Stallman R. Ubuntu Spyware: What to do? Free Software Foundation, 2012. Available online: <<http://www.fsf.org/blogs/rms/ubuntu-spyware-what-to-do>>
16. Stevens J. Internet Stats & Facts for 2017. Hosting Facts, 2017. Available online: <<https://hostingfacts.com/internet-facts-stats-2016>>
17. Tracking code. Omnicom. Available online: <<https://www.omnicom.com/what-is/tracking-code>>
18. Ализар А. Новая OS X шпионит за пользователями. Хакер.ru, 2017. Доступно по веб-адресу: <<https://xaker.ru/2014/10/20/osx-10-10>>
19. Громов И. А., Мацкевич И. А., Семёнов В. А. Западная социология.СПб.: ООО «Издательство ДНК», 2003. 560 с.
20. Загорская Д. Фальшивые новости формируют мнение людей, даже когда известно, что это утка. Вести.ru, 2016 Доступно по веб-адресу: <<https://www.vesti.ru/doc.html?id=2830958>>
21. Ильясов Ф. Н. Политический маркетинг. Искусство и наука побеждать на выборах. Москва: ИМА-пресс, 2000/ 200 с.
22. Киви Б. Думать самим — или разумом ИИ? 3dnews, 2017. Доступно по веб-адресу: <<https://3dnews.ru/959325>>
23. Корнев А. iOS шпионит за пользователями больше, чем Android. Cnews, 2016. Доступно по веб-адресу: <http://safe.cnews.ru/news/top/2016-10-25_ios_shpionit_za_polzovatelyami_bolshechem_android>
24. Лукина М.М., Фомичева И. Д. СМИ в пространстве Интернета. Москва: Факультет журналистики МГУ, 2005. 87 с.

-
25. Марлоу Ю. Пиар в электронных СМИ. Москва: Мир, 2002. 236 с.
  26. Плешаков В. А. Виртуальная социализация как современный аспект квазисоциализации личности. В: Проблемы педагогического образования. Сборник научных статей. Вып. 21. Москва: МПГУ — МОСПИ, 2005 с.48-49
  27. Руснак С.И. Мазур Б.В. Политическая социализация. В: Materialele Conferinței științifice Internaționale cu genericul „Rolul științei și educației în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană”. Iași: «Vasiliana», 2015. с. 630-634
  28. Руснак С.И., Мазур Б.В. Политическая социализация молодежи. В: Preocupări contemporane ale științelor socio-umane: Materialele conf. intern., Chișinău: ULIM, 2016. с. 341-347
  29. Сумиц А. Прошлое и будущее интернет-трафика. Cisco, 2014. Доступно по веб-адресу: <https://www.cisco.com/c/ru_ru/about/press/press-releases/2015/09-03a.html>
  30. Юртайкин С. Рынку ИИ-софта предсказали 28-кратный рост. Servernews, 2017. Доступно по веб-адресу: <https://servernews.ru/963417>

UDC: 316.61: 159.923

**THE FEELING OF LONELINESS AND PERCEIVED WELLBEING IN
CONTEMPORARY YOUTH****ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ ПРОБЛЕМЫ ОДИНОЧЕСТВА**

*BALODE Neli, PhD in psychology, lecturer,
Free International University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
SENATOROVA Daria, psychologist, Chisinau, Republic of Moldova*

*БАЛОДЕ Нели, доктор психологии, преподаватель,
Международный Независимый Университет Молдовы,
Кишинэу, Республика Молдова
СЕНАТОРОВА Дарья, психолог, Кишинэу, Республика Молдова*

Annotation: *This study addresses the influences of subjective feeling of loneliness on perceived psychological wellbeing among the youth, the latter being specified in terms of Maslow's self-actualization concept, i.e. perceived quality of interpersonal relations, integrality of the worldview and view of the self. We hypothesized that loneliness is a common experience among the youth and is directly related to dissatisfaction with the quality of social contacts and a negative view of the self and others. The research sample consisted of 26 subjects, high school students with the age ranging from 18 to 20 years, which received and completed the Personal Orientation Inventory (Shostrom Everett L.) and The Subjective Feeling of Loneliness Scale (С. Духновский). The obtained results show that the feeling of loneliness is significantly intense in the majority of students, high scores being registered in 40% of the research sample and medium scores in 52.4%. It was also found that subjects with a more acute feeling of loneliness report a lower sense of social support, which increases their conformity and strive for affiliation. Being less open to recognize and accept their own positive and negative traits, they appear as being less capable of establishing close and emotionally deep relations with others.*

Аннотация: *Это исследование рассматривает влияние субъективного ощущения одиночества на воспринимаемое психологическое благополучие среди молодежи, причем последнее определяется с точки зрения концепции самореализации Маслоу, то есть, через призму качества межличностных отношений, целостности мировоззрения и представления о себе. Мы предположили, что одиночество является распространенным опытом среди молодежи и напрямую связано с неудовлетворенностью качеством социальных контактов и негативным отношением к себе и другим. Исследовательская выборка состояла из 26 респондентов - учеников старших классов в возрасте от 18 до 20 лет, которые получили и заполнили Шкалу субъективного переживания одиночества С. Духновского и Самоактуализационный тест Э. Шострома, в адаптации Ю.Е. Алешина, Л.Я. Гозман и др. Полученные результаты показывают, что чувство одиночества является интенсивным у большинства студентов, причем высокие баллы зарегистрированы в 40% выборки исследования, а средние баллы - в 52,4%. Также было обнаружено, что субъекты с более острым чувством одиночества сообщают о более низком чувстве социальной поддержки, что повышает их соответствие и стремление к принадлежности. Будучи менее открытыми для признания и принятия своих собственных положительных и отрицательных качеств, они*

кажутся менее способными устанавливать тесные и эмоционально глубокие отношения с другими.

Keywords: *feeling of loneliness, interpersonal relations, self-actualization, self-regard, social support, wellbeing.*

Ключевые слова: *чувство одиночества, межличностные отношения, самореализация, самооценка, социальная поддержка, благополучие.*

Введение

Чувство одиночества знакомо почти каждому из нас и мало кому удалось избежать его в своей жизни. Несмотря на распространенность и значимость этого социального явления, оно по-прежнему остается недостаточно изученным феноменом в рамках социальных наук.

В данной статье мы предприняли попытку выявить степень распространенности и глубину переживания чувства одиночества у современной молодежи в условиях существенных социальных преобразований, все большей выраженности индивидуалистической культуры и, не в последнюю очередь, высокой технологизации жизни. Также, мы задались целью установить взаимосвязь между глубиной переживания чувства одиночества и восприятием качества жизни, выраженного в терминах концепции *самоактуализации* (А. Маслоу) – качество межличностных отношений, целостность картины мира и место Я в этом мире [8].

В научной литературе приводится множество определений одиночества, что объясняется существованием различных подходов к изучению данного психологического состояния. Так, согласно авторам Perlman и Perlau, одиночество есть неприятное переживание, возникающее вследствие дефицита качественно или количественно значимых для человека социальных отношений [3]. Хотя чувство одиночества и может в отдельных случаях достигать патологических пропорций, в нашем исследовании мы обсуждаем «нормальные» пределы его проявления, свойственные большинству людей. В вышеприведенном определении отражены три важнейшие компоненты, которые присутствуют в большинстве существующих определений, приведенных другими авторами [1, 5]. Таким образом, первый компонент сводится к тому, что одиночество является следствием недостатков, содержащихся в социальных отношениях; второй – одиночество есть субъективный феномен; третий – одиночество носит неприятный и удручающий характер.

Существуют различные типологии одиночества, которые были разработаны на основе трех основных факторов. Первый фактор, отмеченный в работах Moustakas (1961), относится к биполярной оси измерения «положительное-отрицательное». На основе этого фактора автор выделяет такие формы одиночества как *тревожность одиночества* и *экзистенциальное одиночество*. *Тревожность одиночества* носит отрицательный характер и возникает в результате базового отчуждения человека от других людей, тогда как *экзистенциальное одиночество*, хотя и болезненно, представляется как положительная форма, ведущая к личностному росту [2]. Второй фактор классификаций одиночества относится к временному параметру, т.е. одиночество может выступать как временное состояние, либо как характерная черта личности (одинокий человек). Третий фактор относится к ощущаемому социальному дефициту, на основе которого Weiss (1973) различает *эмоциональное одиночество* (обозначающее отсутствие личностных, интимных отношений) и *социальное одиночество* (недостаток социальной включенности или чувства общности). По мнению автора, *эмоциональное одиночество* переживается более остро как форма изоляции, тогда как

социальное одиночество переживается как смесь чувства отвержения или неприятия и ощущения скуки [4].

В дальнейшем мы будем придерживаться гуманистического подхода к изучению одиночества, главным представителем которого является А. Маслоу. В рамках данного подхода одиночество рассматривается как естественное и необходимое человеку явление, тесно связанное с его личностным ростом, самоактуализацией и развитием. По мнению А. Маслоу, самоактуализированная личность не страшится одиночества, а, напротив, вследствие своей автономности по отношению к физической и социальной среде ощущает себя вполне комфортно в условиях отстраненности [8]. Такому человеку не нужны другие люди – источники удовлетворения его потребностей интраиндивидуальны и не опосредованы социумом (однако лишь в том случае, если удовлетворены потребности в любви и уважении), а потому он может испытывать необходимость в уединении. Таким образом, в рамках данной концепции феномен одиночества приобретает позитивный и конструктивный характер.

Материалы и методы исследования

Из вышеприведенного вырисовывается **проблема эмпирического исследования**, которая вытекает из недостаточной изученности и противоречивости феномена субъективного переживания одиночества и того влияния, которое оно оказывает на психологическое и социальное благополучие человека, а также необходимости нахождения решений, которые способствовали бы гармонизации потребности в аффиляции с одновременным сохранением потребности в автономии, что в конечном итоге обеспечило бы целостность и гармоничность мироощущения личности. Данное исследование направлено на изучение качества межличностных отношений, восприятия целостности картины мира и место Я в этом мире у представителей молодежи в зависимости от глубины переживания чувства одиночества.

В качестве **рабочих гипотез** были выдвинуты следующие положения.

1. Обостренное чувство одиночества является распространенным явлением у представителей современной молодежи.
2. Менее обостренное переживание одиночества сопровождается более гармоничным восприятием мира и места Я в этом мире.

В нашем исследовании приняли участие 26 учащихся лицей. В выборе субъектов исследования предпочтение отдавалось выпускным классам, поскольку нам было интересно исследовать факторы, влияющие на уровень переживания одиночества у лиц в возрасте от 18 до 20 лет.

Субъекты обследовались по всему блоку методик. В результате субъектами исследования стали 19 человек возраста 18 лет, четыре – 19, три – 20 (16 юношей и 10 девушек).

Для проведения исследования нами были использованы следующие методики:

- 1) для измерения субъективного чувства одиночества была использована “Шкала субъективного переживания одиночества” С. Духновского [7];
- 2) для выявления уровня самоактуализации и относящихся к ней характеристик был употреблен “Самоактуализационный тест” Э. Шострома, в адаптации Ю.Е. Алешина, Л.Я. Гозман et. al. [6].

Результаты исследования и их обсуждение

Результаты, полученные по методике “Шкала субъективного переживания одиночества” показали, что у большинства испытуемых чувство одиночества обострено

достаточно сильно. Мы разделили всех исследуемых на две группы: в первую включены субъекты, испытывающие высокий уровень переживания одиночества, во вторую – испытуемые со средним и низким уровнями (таблица 1). Примерно половина участников эксперимента ощущает одиночество в пределах средних показателей, более чем у 40% наблюдаются высокие значения, и лишь у 7,6% – низкие. Данные результаты свидетельствуют о том, что обостренное переживание одиночества у современной молодежи носит распространенный характер. Среднее значение показателей для группы по “Шкале субъективного переживания одиночества” составляет 6,76 стенов из 10.

Таблица 1. Степень переживания одиночества у субъектов исследования

Группа 1		Группа 2	
Степень переживания одиночества	Кол-во человек, (%)	Степень переживания одиночества	Кол-во человек, (%)
Высокий	11 (42,3%)	Средний	13 (50,1%)
		Низкий	2 (7,6%)
Всего:	11 (42,3%)	Всего:	15 (57,6%)

Средние значения по результатам проведенного “Самоактуализационного теста” представлены в таблице 2.

Таблица 2. Уровень показателей самоактуализации у испытуемых

Блок	Шкала	Баллы
Базовые шкалы	Ориентация во времени	47,92
	Поддержка	55,07
Блок ценностей	Ценностная ориентация	52,46
	Гибкость поведения	49,73
Блок чувств	Сензитивность	49,96
	Спонтанность	51,34
Блок самовосприятия	Самоуважение	55,38
	Самопринятие	53,92
Блок концепции человека	Представления о природе человека	49,42
	Синергия	47,03
Блок межличностной чувствительности	Принятие агрессии	50,76
	Контактность	46,19
Блок отношения к познанию	Познавательные способности	44,11
	Креативность	55,46

Показатели по всем шкалам находятся в пределах нормы, что свидетельствует о гармоничном и целостном восприятии мира испытуемыми. Группе свойственны такие особенности как стабильный уровень реактивной чувствительности, стремление к естественности в выражении своих чувств, способность видеть свою жизнь целостной, склонность положительно воспринимать природу человека и мир вокруг.

При выполнении статистических операций нами были выявлены показатели, близкие к пороговому значению в сторону высокого уровня. Подобные результаты были отмечены по

шкалам, определяющим уровень поддержки, самоуважения и креативности. Полученные данные говорят о склонности испытуемых проявлять независимость от социальной среды, оценивать высоко себя и свои достоинства, а также свидетельствуют об определенной степени творческой направленности.

Показатель с самым низким значением был обнаружен при обработке данных по шкале познавательных потребностей, что свидетельствует о слаборазвитом стремлении современной молодежи к познанию мира и места Я в этом мире.

Далее последовало проведение сравнительного анализа параметров *Самоактуализационного теста* в зависимости от уровня субъективного переживания одиночества. Все средние значения по обеим группам представлены в таблице 3.

Таблица 3. Уровень показателей самоактуализации в зависимости от уровня переживания одиночества

Блок	Шкала	Высокий уровень одиночества (9,18 стенов)	Средний и низкий уровни одиночества (5,00 стенов)
Базовые шкалы	Ориентация во времени	48,81	47,26
	Поддержка	53,81	56,00
Блок ценностей	Ценностная ориентация	52,72	52,26
	Гибкость поведения	48,09	50,93
Блок чувств	Сензитивность	45,81	53,00
	Спонтанность	49,36	52,80
Блок самовосприятия	Самоуважение	55,27	55,46
	Самопринятие	52,81	54,73
Блок концепции человека	Представления о природе человека	50,63	48,53
	Синергия	47,63	46,60
Блок межличностной чувствительности	Принятие агрессии	47,63	53,06
	Контактность	40,00	50,73
Блок отношения к познанию	Познавательные способности	39,63	47,40
	Креативность	52,09	57,93

Средние значения показателей по шкалам ориентации во времени и поддержки представлены на рисунке 1.

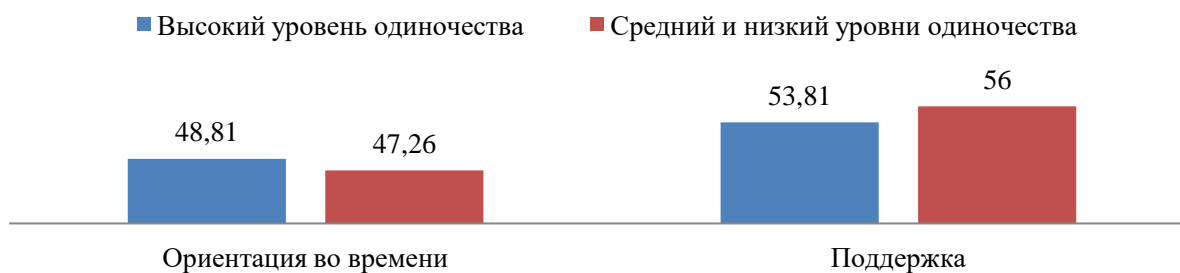

Рисунок 1. Средние значения показателей по базовым шкалам теста самоактуализации

Выводы

Таким образом, в результате исследования были сформулированы следующие **выводы**.

1. Субъективное чувство одиночества является распространенным явлением среди представителей современной молодежи и носит акцентированный характер. Это проявляется в переживании определенного эмоционального дискомфорта при установлении социальных контактов, сдержанности в проявлении своих чувств и социальной инертности, чрезмерной озабоченности последствиями своих поступков, что в конечном итоге отрицательно сказывается на удовлетворении их потребности к сотрудничеству.

3. Что касается тенденции к самоактуализации, как значимый фактор переживания чувства одиночества, было установлено, что при более глубоком чувстве одиночества снижается ощущение социальной поддержки, акцентируя, таким образом, конформность и чрезмерное стремление к аффиляции. Однако чувство одиночества позволяет им лучше отрефлексировать свой прошлый опыт, интегрируя его более гармонично в сегмент настоящего и будущего времени.

Существует корреляционная связь между уровнем субъективного переживания одиночества и гармоничностью восприятия мира. Из этого следует, что люди с менее выраженным ощущением одиночества воспринимают мир более гармонично и находятся на более высокой ступени самоактуализации по сравнению с теми, кто более остро ощущает свое одиночество.

4. Субъекты с более глубоким чувством одиночества более ригидны в своем поведении, менее чувствительны к удовлетворению своих потребностей в угоду удовлетворения чужих потребностей (вероятно, из-за развитых механизмов защиты таких как подавление), менее спонтанны в выражении своих чувств, не принимают свою собственную, свойственную человеку, агрессию. Также, субъекты с выраженным чувством одиночества в меньшей степени проявляют способность принимать свои как положительные, так и отрицательные стороны, что негативно сказывается на их способности к установлению близких, эмоционально насыщенных отношений.

Современная молодежь демонстрирует слаборазвитое стремление к познанию мира и места Я в этом мире.

Если говорить об ограничениях данного исследования, то следует подчеркнуть, что нами были рассмотрены лишь некоторые аспекты чувства одиночества, данная проблема, ввиду своей сложности, требует углубленного исследования.

Необходимо дальнейшее изучение проблемы одиночества в более широком спектре параметров, способных повлиять на глубину переживания данного чувства. В данной работе лишь фрагментарно рассмотрены аспекты субъективного переживания одиночества. Дальнейший анализ этой проблемы позволит глубже изучить механизмы формирования и проявления данного чувства.

Библиография

1. Bowman C. C. Loneliness and social change. In: American Journal of Psychiatry, 2005, nr. 112, p. 194-198.
2. Moustakas C. E. Loneliness. New York: Prentice-Hall, 1961. 107 p.
3. Perlman D., Peplau L. A. Toward a Social Psychology of Loneliness. In R. Gilmour, S. Duck (Eds.), Personal Relationships. London: Academic Press, 1981, p 31-56.

4. Weiss R. S. Loneliness: The experience of emotional and social isolation. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1973. 236 p.
5. Гасанова П. Г., Омарова М. К. Психология одиночества. Киев: Финансовая Рада Украины, 2017. 76 с.
6. Гозман Л. Я., Кроз М. В. Самоактуализационный тест. Москва: Роспед агентство, 1995. 44 с.
7. Духновский С. В. Диагностика межличностных отношений. Психологический практикум. СПб: Речь, 2009. 141 с.
8. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб.: Питер, 2010. 352 с.

UDC: 316.663.5: 316.77

THE INFLUENCE OF THE PARENTAL MODEL ON THE COUPLE RELATIONSHIP**INFLUENȚA MODELULUI PARENTAL ASUPRA RELAȚIEI DE CUPLU**

*LUNGU Viorelia, PhD, Associate Professor, Technical University of Moldova,
Free International University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova*

*ERMURACHI Anastasia, psychologist, "Constructorul" Polyclinic,
Chisinau, Republic of Moldova*

*LÎSOV Diana, Theoretical High School „Columna”,
Chisinau, Republic of Moldova*

*LUNGU Viorelia, dr., conf.univ., Universitatea Tehnică din Moldova,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova*

*ERMURACHI Anastasia, psiholog, Policlinica „Constructorul”,
Chișinău, Republica Moldova*

LÎSOV Diana, Liceul Teoretic „Columna”, Chișinău, Republica Moldova

Annotation: *This article addresses the influence of the parental education model on the young family and the couple's relationship. The example of the parents, or the way the parent perceives their parents, the way they are involved or over implicated, influences not only the self-esteem, but also the ways of assigning responsibility, the ability to make their own decisions, understood as means of emotional and behavioral self-regulation. These are consequences of both the couple and their relationship with the families from which they come. In essence, it is important to understand that the tensions and problems with the parents negatively influence the partner relationship and on the other hand the good understanding with the family positively influences this relationship.*

Adnotare: *Acest articol abordează influența modelului parental de educație asupra familiei tinere și a relației de cuplu. Exemplul părinților, sau felul în care cuplul își percepe părinții, modul de implicare sau supraimplicare, influențează nu doar stima de sine, ci și modalitățile de atribuire a responsabilității, capacitatea de a lua propriile decizii, înțelese că mijloace de autoreglare emoțională și comportamentală. Acestea sunt consecințe a interrelaționării atât în cuplu cât și a acestora cu familiile din care provin. În esență este important să înțelegem că tensiunile și problemele cu părinții influențează negativ relația partenerială și pe de altă parte, buna înțelegere cu familia influențează pozitiv această relație.*

Keywords: *couple, parenting model, climate, self-deprecation, behavior.*

Cuvinte cheie: *cuplu, model parental, climat, autodeprecieri, comportament.*

Introducere

Calitatea vieții familiale este determinată atât din exterior, cadru sociocultural, nivel de satisfacere a nevoilor materiale (hrană, spațiu locuibil, confort etc.) - cât și din interior - calitatea relațiilor interpersonale. Educația pentru viața de familie, rol de soț/soție și părinte începe, de foarte timpuriu, prin tematica legată de familie, în scopul construcției personalității și a devenirii sale ca "persoană socială" completă și complexă.

Deși literatura de specialitate prezintă abordări ale educației de familie, stiluri educaționale [1, p.46] sau a relaționării dintre adolescenți și părinți [5, p.62] etc., problema familiei extinse (cuplul nou format sau familia tânără ce locuiesc cu părinții) din Republica Moldova și cum influențează aceasta asupra familiei tinere este una mai puțin cercetată, însă consecințele sunt nefaste dar și de durată.

Influența parentală se observă în conduita specific feminin/maternală și masculin/paternă preluate prin imitație, interiorizate ca model, rol ale părinților, care odată cu conștientizarea apartenenței copilului la un sex sau altul, în dependență de experiența sa își formează complexe de inferioritate, generate de disconfortul creat în familie, prin atitudinile rejective sau ostil-punitiv ale părinților, ce constituie primele simptome ale erorilor educative cu răspuns dezadaptativ, dar cu reflectare asupra cuplului format. Același rezultat îl are și „disocierea și discordanța comportamentală a părinților în relația cu copilul manifestă în două forme: mama hiperprotectoare și tatăl exigent sau mama hiperexigentă și tatăl hipertolerant, cu afecțiuni și atracție față de unul, indiferență, răceală sau chiar apatie față de celălalt. Aceste relaționări induc în sfera inconștientului anumite tensiuni latente, care în anumite situații pot răbufni într-un conflict deschis între părinți și copii sau vor orienta în proximitate, alegând altceva, nemulțumiți de modelul parental, cu tendința de a le aprecia pe celelalte, supradimensionându-le” [5, p.64].

Consecință a comportamentului unor părinți, mai ales cei hipergrijulii și hipergrăbiți în a-și vedea copilul cât mai repede o persoană de succes, cu accent de ai întrece pe alții, care insistă ca să fie realizate de copil cât mai multe și într-un ritm accelerat progrese, duce la dezvoltarea de diferite complexități care ulterior se vor evidenția în rolul de viitor părinte sau partener de viață.

Preocupați exclusiv de viitorul profesional al copiilor lor, maturii uită adesea, că aceștia vor fi fericiți, numai în condițiile în care se vor realiza și ca soți și părinți și ca cele două statute (profesional și familial) sunt în raporturi de intercondiționare și că se pot stimula reciproc.

Este important, atât pentru copil modul în care părinții dialoghează, se ajută, decid, acționează, și se pun în valoare reciproc prin manifestarea afecțiunii și rezonanță afectivă, cât și ca model.

În acest sens, literatura de specialitate prezintă continuitatea acestei relații părinte-copil prin confirmarea faptului că, criza modelului parental se adâncește la pubertate și adolescență, părinții și copiii ajungând să se lupte pentru putere, fiecare cu mijloacele pe care le are [5 p.65].

Modelul părinților preluat ca experiență de către cuplu este un reper fundamental viitoarelor lor relații de paternitate. Echilibrul conjugal este condiția primordială pentru echilibrul parental și ambele condiționează echilibrul familiei formate mai târziu.

Prezentarea factuală a realității familiei este explicată prin faptul că influența imaginii parentale asupra formării cuplului se poate realiza în formă consonantă, orientând tânără familie în direcția descoperirii și identificării cu modele din familiile din care vin. În acest sens, I., Mitrofan și C. Ciuperca vin cu explicarea sintagmei de model parental ideal care se caracterizează prin înalt nivel de organizare și coeziune, echilibru, nivel înalt de adaptare și integrare, cadru relațional optim, afecțiune, sprijin, colaborare, cooperare, etc. [4, p.83].

Cu toate că, de la o generație la alta, se produc mutații în planul unor "concepții de viață", în dependență de evoluțiile socioeconomice, se modifica stilul interacțional conform nevoilor de adaptare și integrare a familiei în societate.

Ca un sistem ciclic, cuplul conjugal, prin întreg sistemul său de acte comportamentale, constituie un veritabil model social care, de altfel primul în ordinea influențelor din partea modelelor sociale existente, cu o influență hotărâtoare asupra copiilor privind formarea concepției lor despre viață, a modului de comportare și relaționare în raport cu diferite norme și valori sociale.

O situație evidentă a cuplului nou format din Republica Moldova este în legătură cu Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.942 din 13 octombrie 1997 prin care a fost aprobat "Proiectul de hotărâre al Parlamentului privind creditele locative pentru familiile tinere" și prezentat Parlamentului spre adoptare. Deși, acest proiect a început să funcționeze, condițiile acestuia nu permit tuturor tinerilor să fie beneficiari a spațiului locativ. Condițiile de acces la acest program sunt dure [10] de exemplu rata maximă a dobânzii anuale la creditele noi acordate care poate fi aplicată de către bănci în perioada 1 iulie – 31 decembrie anul 2019, constituie 7,0 % anual. Totodată ca să acceadă la acest program tinerii trebuie să fie angajați oficial în câmpul muncii [11] etc. Lipsa perspectivelor în acest sens e una din cauzele scăderii numărului de căsătorii și a sporirii numărului de divorțuri.

Totodată, societatea de azi trece printr-o gravă criză morală și spirituală. Omul, cu multiple nevoi personale, este determinat să aleagă din realitate ceea ce-i este potrivit, dar trăiește totodată în diferite colectivități, grupuri care îi impun anumite criterii de alegere și decizie. Un astfel de grup care predetermină valorile unui individ este familia [3, p.222].

În aceste condiții multe din cuplurile tinere sunt puse în situația de a emigra peste hotare pentru a-și putea crea condiții de trai, sau locuiesc cu părinții, fapt prezentat cu implicații majore asupra autodezvoltării cuplului ca entitate independentă, afectând și gradul său de maturizare și responsabilitatea în adoptarea rolului parental-conjugat. În cazul nostru interes prezintă acele cupluri care aleg să locuiască împreună cu părinții din diferite motive.

Este cunoscut faptul că un **cuplu** presupune două persoane [2, p.15], de regulă de sexe diferite. În alte țări formarea cuplului dintre sexe diferite nu este obligatoriu, legislația permite și alte modele. În Republica Moldova suntem în proces de dezbateri la acest subiect, dar în conformitate cu viziunea majoritară, nu se acceptă legal formarea cuplului dintre două persoane de același gen. Cuplul are următoarele caracteristici:

- sentimente de afecțiune unul pentru celălalt (iubire, atașament, respect etc.);
- atracție sexuală, care duce (sau nu) la relații sexuale;
- orientări valorice sau scopuri comune;
- areal sau timp petrecut în comun (unul cu celălalt în doi, dar și în sfera socială);
- dorința de a fi împreună pe o perioadă mai îndelungată.

Cuplul exprimă structural și funcțional modul în care două persoane de sex opus se intermodelează creator, dezvoltându-se și completându-se mutual, prin interacțiune și fuziune, simultan în plan biologic, psihologic și social. Dragostea este în fapt cea mai complicată și imprevizibilă creație interpsihologică, ale cărei consecințe nu sunt doar ale individului, ci ale socialului, ca întreg, garantând evoluția sa armonioasă, precum și disponibilitățile celor implicați de a se dezvolta, de a păstra bucuria și simți fericirea. "Experiența dragostei conține singurul răspuns plauzibil la enigma vieții umane, ea conferă echilibrul sănătos" [6, p.86].

Din punct de vedere psihologic, cuplul poate fi definit ca „structură bipolară, de tip biopsihosocial, bazată pe interdeterminism mutual (partenerii se satisfac, se stimulează, se dezvoltă și se realizează ca individualități biologice, afective și sociale, unul prin intermediul celuilalt)” [8, p.43].

Conviețuirea cu părinții (socrii) în cadrul aceluiași spațiu locativ are, în cele mai multe dintre cazuri, efecte inhibitorii asupra vieții sexuale a cuplului. Cuplul tânăr nu-și dorește "o casă", ci un loc al său, unde să fie doar cei doi. Pe de altă parte și factorii material-economici au un efect psihologic care afectează sfera trebuințelor și a aspirațiilor. Astfel, spațiul locativ este și o oglindă a nivelului de confort material, dar și a evenimentelor, a stărilor afective ale cuplului. Nedispunerea de locuință conduce la frustrări, insatisfacții și neînțelegeri sau la amânarea căsătoriei.

Din perspectivă psihologică, căsătoria înseamnă o „relație psihologică” între doi oameni conștienți, ea fiind „o construcție complicată, alcătuită dintr-o serie întreagă de date subiective și obiective, având o natură eterogenă”, este „un proces interpersonal al devenirii și maturizării noastre ca personalități, de conștientizare, redirectionare și fructificare a tendințelor, pulsionilor și afinităților inconștiente, de autocunoaștere prin intercunoaștere. Scopul ei este creșterea personală prin experiența conjugalității și parentalității [4, p. 56].

Locuirea cuplului împreună cu părinții duce nu doar la frustrări majore, ci și la dorința de a avea copii dar în același timp imposibilitatea de a-ți permite să-i ai. Amânarea nașterii unui copil poate constitui o insatisfacție dar și o traumă psihologică. În dependență de relația care a fost formată între părinți și copil va fi influențată și relația cuplului nou format.

Tipuri de relații în familie și cuplu

Literatura de specialitate sunt prezentate diferite tipuri de familii:

În cadrul tipului de familie monogame putem diferenția două tipuri de familii:

- *familii nucleare* - formate din cei doi soți și copiii lor necăsătoriți. Este tipul de familie cel mai des întâlnit în toate societățile, deoarece el permite o legătură mai strânsă între membrii familiei, relații democratice și stabilirea propriilor reguli de funcționare familială unde gradul de intimitate este mai mare, iar șansele de a fi satisfăcute nevoile sexual-afective, de siguranță și stabilitate cresc [1, p.64].

- *familii extinse* - formate din mai mulți membri ai familiei care locuiesc în același spațiu și care reprezintă două sau trei generații: frați, părinți, bunici, copii și nepoți. Acest tip de familie subordonează familia nucleară și de cele mai multe ori este format din două familii nucleare. De exemplu, doi soți cu unul sau doi copii care locuiesc împreună cu părinții unuia dintre soți (sau doar cu un părinte). Sau o familie nucleară care locuiește cu un frate sau o soră căsătorită sau nu, cu sau fără copii [1, p.64]. Acest tip este foarte des întâlnit în societățile tradiționale, și se caracterizează prin conservatorism al regulilor și tradițiilor familiale. De obicei, cel mai în vârstă bărbat este considerat capul familiei, cel care ia deciziile importante sau care cel puțin va fi consultat atunci când trebuie luate hotărâri importante. În cazul dat, cuplul care locuiește cu părinții vor tinde să adopte aceleași comportamente, indiferent dacă sunt sau nu de acord cu ele și pot să se raporteze la dorința părinților lor ori de câte ori doresc să întreprindă ceva. De aceea, datorită acestei tendințe la conservarea pattern-urilor de viață și de relaționare, deseori tânărul cuplu intră în conflict cu cuplul parental cu care conviețuiește, ceea ce determină scăderea intimității și a satisfacției maritale. Nu de puține ori se poate ajunge chiar la disoluția cuplului nou constituit datorită imixtiunii părinților în relația acestuia sau prin tendința prea rigidă de păstrare a vechilor obiceiuri.

Există situații când cuplul tânăr este cel care perturbă cuplul parental prin revolta sau perturbare a relațiilor existente, ceea ce poate duce la tensiuni, conflicte sau chiar dezorganizarea vieții familiale. Alături, relațiile dintre familiile nucleare ce formează familia extinsă se pot deteriora doar după apariția copiilor (nepoților). În cazul când bunicii preiau un rol conducător al familiei, cu tendința de a lua locul părinților pentru nepoți, cât și pentru părinții acestora (copilul propriu și soțul sau soția acestuia) se poate ajunge la neclarități și confuzii de rol, unde cei mici nu sunt clari când și de cine să asculte cu toate că acest tip de familie are și câteva *avantaje* semnificative.

Pe lângă familia nucleară și cea extinsă se mai vorbește în literatură și de *familia de origine*, care este reprezentată de familia în care s-a născut cineva, adică părinții și frații unei persoane.

Famiile reconstituite întâmpină o serie de dificultăți pe care vor trebui să le depășească și care provin din pierderile suferite anterior formării lor. Cele mai frecvente obstacole sau probleme întâlnite de familiile reconstituite sunt:

- neacceptarea părintelui vitreg de către copil (copii) din pentru că îl percepe ca 'înlocuind-ul' pe cel natural; acest comportament este însoțit adesea de sentimente de gelozie, respingere, ură, furie. În aceste cazuri contribuie și atitudinea sau comportamentul părinților (devalorizarea părintelui vitreg în fața copiilor, tehnicile educative dure) etc.

- *familii monoparentale*, în care unul dintre părinți nu există, copiii fiind crescuți doar de un singur părinte, urmare a decesului unuia, a divorțului, sau nașterea unui copil conceput prin fertilizare în vitro sau cu un partener care nu va lua parte la creșterea copilului, sau prin adopția unui copil. Cele mai multe dese cazuri sunt familii monoparentale ca și consecință a divorțului, decesului unui partener

Deși părinții singuri sunt puși în situația de a educa singuri copilul, ei apelează și la persoane din familia extinsă (bunici, alte rude, bone etc.).

În aceste familii este foarte evidentă:

- modificarea regulilor - de exemplu, mamele singure au uneori tendința de a deveni mai autoritare, mai rigide în aplicarea regulilor, încercând să suplinească lipsa tatălui; tații, dimpotrivă, au uneori tendința de a deveni mai delicați, mai afectuoși, dar și mai restrictivi în unele reguli (de exemplu, venirea acasă seara a fetelor);

- modificarea granițelor dintre membri dar și subsisteme – de exemplu granițele devin difuze, transformând relația fie în una de prietenie exagerată, fie în una de parteneriat. Acest lucru va modela atitudinea ulterioară a copilului devenit adult față de partener și proprii copii.

- modificarea întregii structuri familiale – subsistemul adulților este redus la un singur adult. În asemenea cazuri vor exista lacune în modelarea intimității erotico-sexuale, ceea ce va determina dificultăți în manifestarea intimității la copii atunci când ei se vor implica într-o relație de parteneriat și în viitoarea lor familie. Pentru copiii din aceste familii se pune problema: formarea identității lor sexuală, modelul feminin sau masculin, model autoritar.

Ca și consecințele imediate și de perspectivă, pentru cuplul nou format, ale unor strategii educaționale necorespunzătoare în familiile extinse sau cele monoparentale pot fi:

1. Severitatea excesivă, cu multe rigidități, interdicții sau brutalitate, amenințări sau privațiuni diferite, condiționări ce își lasă puternic amprenta asupra procesului de formare a personalității. Părinții hiperseveri impun uneori condiții pentru cuplul format, care depășește limitele de toleranță psihologică și psihofiziologică ale acestora.

2. O altă strategie educativă cu consecințe nefaste asupra procesului de formare și dezvoltare armonioasă a personalității copilului este cea superprotectoare. Părinții depun mari eforturi de a proteja copilul său, în detrimentul celuilalt membru al cuplului nou format, de a-l menaja într-o manieră exagerată, grija și afectivitatea părintească constituind o sferă protectoare cu pereți multipli prin care el nu mai poate singur să decidă, dar și partenera/partenerul acestuia, este permanent învinuit de neglijență, sau necorespundere a criteriilor necesare pentru a forma o familie cu copilul său.

3. Grija exagerată față de copii se poate manifesta în cazul unor părinți și în limitarea excesiva a libertății și independenței de acțiune a acestora, a inițiativei în ce privește conturarea unui anumit regim de muncă și odihnă. Părinții stabilesc direcțiile de acțiune și comportare a cuplului, în special al „intrusului”, fără ca acesta să fie consultat și fără să fie acceptate abateri, sau nemulțumiri în raport cu regulile stabilite. Principala consecință a acestui mod de tratare a copilului adult, o constituie dependența acestuia de mama și luarea deciziilor în detrimentul cuplului, acceptarea viziunii mamei și ignorarea viziunii partenerului. Se instalează treptat temeri nejustificate de acțiune și de consecințele ei, o izolare în sine, complexare față de cei din jur datorită subevaluării a propriilor sale posibilități de relaționare, dar și o luptă între părintele partenerului cu iubita/iubit, care în cele mai dese cazuri duc la destrămarea cuplului sau a familiei.

4. O modalitate de influențare educativă a copiilor este cea practică de unii părinți în scopul formării "libere" a propriilor copii, limitându-se maximal, uneori până la neglijarea totală a acestora. Fiind implicați în multitudinea problemelor specifice vieții adultului, unii părinți reușesc foarte puțin să se ocupe de educarea copiilor, iar acesta la rândul lui are opțiunea: fie devine independent și se descurcă foarte bine, fie devine nesigur și are nevoie mai mult de parteneră - mamă, decât el să devină protector al cuplului.

Climatul educațional familial cuprinde ansamblul de stări psihice, moduri de relaționare interpersonală, atitudini etc. ce caracterizează grupul familial o perioadă mai mare de timp. Acest climat, care poate fi pozitiv sau negativ se interpune ca un filtru între influențele educaționale exercitate de părinții și achizițiile comportamentale realizate la nivelul personalității copiilor [3, p.37].

Putem diferenția două situații: pe de-o parte, ambii părinți manifestă aceeași atitudine în ce privește educarea copiilor / a cuplului format și, pe de altă parte, părinții adoptă "formule" comportamentale diferite, uneori chiar total contradictorii. Privitor la primul aspect, unii autori au conturat următoarele tipuri de conduită parentală unitară, evidențind și efectele lor asupra personalității copiilor.

1. *Părinții rigizi* - impun copiilor ideile, opiniile, modul de a trăi și a vedea, obișnuințele lor, fără nici o abatere și fără să țină cont de particularitățile individuale ale fiecăruia. Dacă însă rigiditatea se combină cu o viziune îngustă, apare drept consecințe dezvoltarea la copii /cuplu, a unor atitudini de infantilism și renunțare la personalitatea lor.

2. *Părinții boemi*, lasă copii mai mult în grija altor persoane sau singuri. În consecință, poate apărea la aceștia o lipsă de prezență ce ar provoca o delăsare morală, lipsa de interes sau scop în viață, urmată de un comportament inadecvat față de partener/parteneră atât din perspectivă a comportamentului moral cât și a securității cuplului.

3. *Părinții anxioși*, sunt cei care protejează copilul, deoarece se simte spionat și strict supravegheat, dezvoltând teama iar acesta la maturitate ajunge la un fel de deposedare de el însuși. După formarea cuplului, acesta stopează dezvoltarea și exagerează în evidențierea anumitor riscuri, fără a acționa în soluționarea anumitor probleme legate de cuplu.

4. *Părinții infanțili*, sunt cei care refuză să se autodefinească în calitate de părinți și se retrag din fața oricărei responsabilități fiind, preocupați de propriile probleme, de afirmare personală. Fie adoptă o poziție prea apropiată de cea a copilului, printr-o identificare exagerată, consecință, acesta din urmă, riscă să fie permanent exclus de la căutarea propriului eu.

5. *Părinții incoerenți*, ce se caracterizează printr-o instabilitate privind modul de relaționare cu copii și duce la o stare cronică de nesiguranță.

6. *Părinți prea indulgenți*, nu manifestă nici un fel de rezervă și nici un fel de limită în a acorda copilului tot ce acesta își dorește. Astfel, copilul adult, nu va putea să suporte nici o frustrare, dar va dezvolta un anumit sentiment de vinovăție.

7. *Părinții prea tandri* creează, de regulă, un climat mult prea încărcat cu stimulente afective. Asemenea atitudini pot favoriza uneori conturarea unor comportamente deviate pe linie sexuală.

8. *Părinții zeflemitori*, ce consideră și îl tratează pe copil ca fiind un mic obiect cu care se amuză. Efectul cel mai nociv al acestui comportament se manifestă la copilul adult prin atitudini de apărare batjocoritoare care atrage după ea o răceală a sentimentelor și a gândirii.

Există și situații însă de părinți care nu manifestă aceeași atitudine în ce privește exercitarea influențelor educative asupra copiilor. Astfel, unul din părinți poate fi hipersever și hiperautoritar iar celălalt, extrem de permisiv și tolerant, conturându-se tipologii atât pe linia comportamentului patern cât și pe cea a comportamentului matern.

Teoria analizei tranzacționale - formă de psihoterapie descoperită de E. Berne, prezintă personalitatea umană cu trei egouri: părintele, adultul și copilul. Fiecare dintre acestea este un sistem alcătuit din gânduri, emoții și tipuri temperamentale [7, p.29].

Interacțiunea dintre aceste trei laturi ale personalității noastre influențează felul în care ne purtăm unul cu altul. Omul poate alege să se schimbe, să se maturizeze pentru a fi capabil să interacționeze în beneficiul celor implicați în un tip de relație, dar este nevoie de conștientizarea comportamentului. Altfel, ei au tendința să repete aceleași greșeli pentru că ne fac să avem o părere proastă despre noi.

În cadrul relaționării interpersonale intersexe, componenta stabilă, de profunzime o poate constitui sentimentul de dragoste, ca atitudine afectivă reciprocă, care va acționa ca factor de integrare și adaptare. În cazul când e un traseu plin de confruntări, de acomodări sau reacomodări ale celor doi parteneri, aceștia fie se axează pe actele de cooperare fie conflictuale.

O situație frecvent întâlnită în cuplurile cu relații ostensiv-conflictuale este adoptarea și exercitarea incompletă a rolurilor. Conflictuale între cele două generații de "părinți" (bunicii, părinții - socri) conduc la influențe educaționale traumatizante prin diversitatea și adesea caracterul contradictoriu pe care îl au, soldându-se cu dublu eșec.

Conviețuirea cu părinții (cu viitorii socrii) în cadrul aceluiași spațiu locativ și psihosocial, are de cele mai multe ori efecte inhibitorii și dezorganizatoare asupra vieții sexual-afective a cuplului dar și asupra comportamentului său procreativ. Inhibiția, reticența comportamentală impusă într-un astfel de "spațiu relațional" contribuie la răcirea și artificializarea relațiilor dintre partenerii cuplului. Sau separarea de "socrii" sau de părinți constituie un element important care a duce la ameliorarea simptomelor și reglarea vieții de cuplu.

Materiale și metode

În acest sens, în scopul determinării nivelului de satisfacție maritală a fost propus la 15 familii testul: Index of marital satisfaction (I.M.S.). Autor Walter W. Hudson. Scopul testului este să măsoare calitatea căsniciei sau a cuplurilor similare. Acest instrument de itemi este construit pentru a evalua *calitatea relației* așa cum este percepută ea de cuplul marital sau consensual. Acest instrument răspunde mai multor nevoi. Poate fi folosit ca o măsură generală a satisfacției în cuplul intim prin utilizarea scorurilor totale. Analiza factorială indică faptul că acest instrument măsoară patru aspecte ale relației: satisfacția diadică (DS), coeziunea diadică (DCoh), consensul diadic (DCon) și expresia afectivă (AE).

Rezultatele cercetării

Ca urmare, a realizării cercetării a celor 15 cupluri, utilizând scala Ds, s-a măsurat frecvența rezultatelor femeii/bărbați la variabilă satisfacția diadică.

Din figura 1. se observă că atât la femei cât și la bărbați persistă valoarea ds (satisfacția diadică) de la 21 până la 42 de puncte. Acest rezultat ne indică faptul că aceste cupluri nu simt o satisfacție bună, deoarece consistența de la bună până la excelență constituie – 94. Ds - satisfacția diadică este definită ca starea emoțională individuală de a fi mulțumit de interacțiunile, experiențele și așteptările din cadrul vieții de cuplu. Starea emoțională de satisfacție maritală se concentrează pe interacțiunile dintre o persoană și partenerul acesteia. Astfel, cei care experimentează fericire în relațiile cu partenerii lor au și o stare emoțională de satisfacție maritală ridicată. În cazul grupului nostru putem explica acest lucru fie prin faptul, că tinerii aveau posibil alte așteptări înainte de căsătorie, fie că s-au dezamăgit după căsătorie.

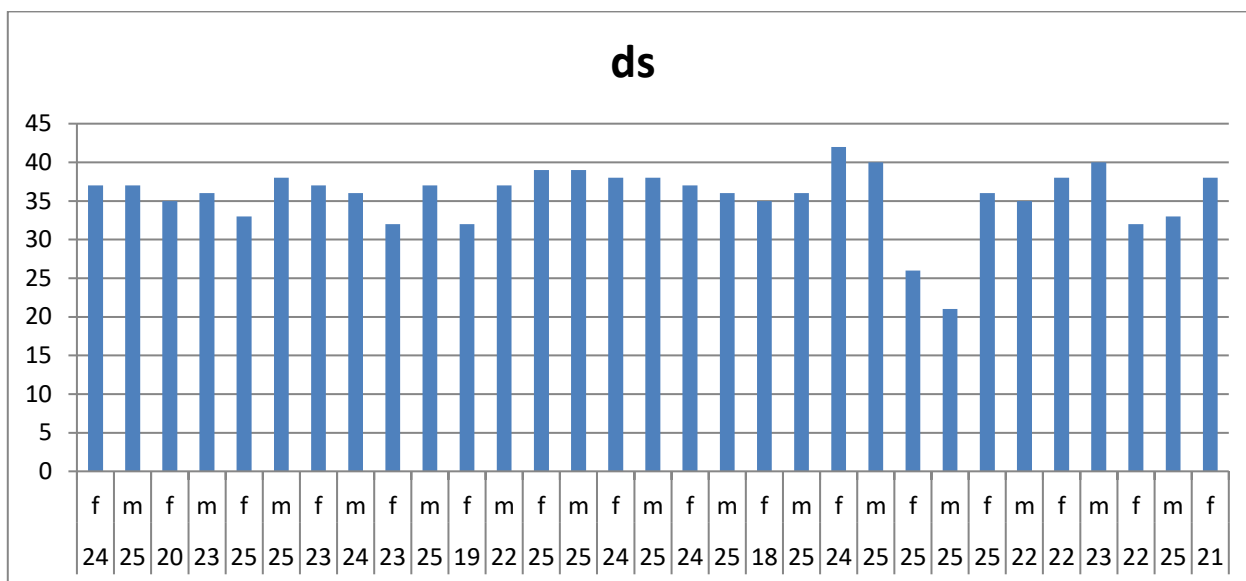

Figura 1. Frecvența rezultatelor femei/bărbați la variabila satisfacție diadica

Rezultatul de la itemii referitor la coeziunea diadică prezintă ideea că aceste 15 cupluri nu își acordă suficientă atenție și nu manifestă afecțiune și armonie în interesele personale. În cazul rezultatelor cercetării noastre, observăm că partenerii implicați în experiment manifestă orientări negative unul față de altul și demonstrează un grad scăzut de încredere, ce poate fi rezultatul existenței unui anumit procentaj de tensiune și intoleranță. Din cele 15 cupluri unul a acumulat un punctaj în general foarte scăzut al valorii: fem. – 8 puncte, masc. – 9 puncte, ceea ce poate determina o excepție față de celelalte cazuri, situația lor fiind gravă nefiind vorba de coeziune diadică.

Pentru a înțelege mai bine cauza care poate fi fundamentul unei coeziuni diadice scăzute, s-a realizat o analiză a consensului diadic - o stare care rezultă din comunitatea sau coincidența de sentimente, idei, intenții etc. ale unor persoane sau ale unor comunități; stare caracterizată de concepții comune asupra unor chestiuni; înțelegere. Este o stare caracterizată de concepții comune asupra unor chestiuni; înțelegere. În cazul grupului nostru, este un indiciu că totuși cuplurile în anumite situații pot exprima idei, interese, sentimente comune. Deci au aceleași viziuni, scopuri departe de ideal, totuși sunt cât de cât satisfăcătoare. Acest aspect al cuplului mai redă și legătura cu expresia afectivă a acestora.

Totodată, studiile au arătat că nivelul crescut de expresivitate emoțională pozitivă a partenerilor e asociat cu o satisfacție maritală ridicată, aceștia exprimând mai multă înțelegere, aprobare și empatie unul față de celălalt. În cazul nostru, observăm că punctajul maxim ajunge doar la 10 puncte, iar minim la 4 puncte. Rezultatele date, sugerează o comunicabilitate, o empatie de nivel mediu sau (normal) de afectivitate în căsnicie.

Expresivitatea în ceea ce privește emoțiile negative poate avea un impact puternic asupra satisfacției maritale, prevenției și rezolvării conflictelor și asupra funcționării cuplului, în general (Rauer și Volling, 2005). Totodată, exprimarea unor emoții negative (de exemplu, tristețe) poate avea o funcție adaptativă în relație [12].

Din scorul general al testului DAS ce măsoară calitatea căsniciei sau a cuplurilor similare, observăm că scorul maximal atins de grupul experimental este de 134 de puncte.

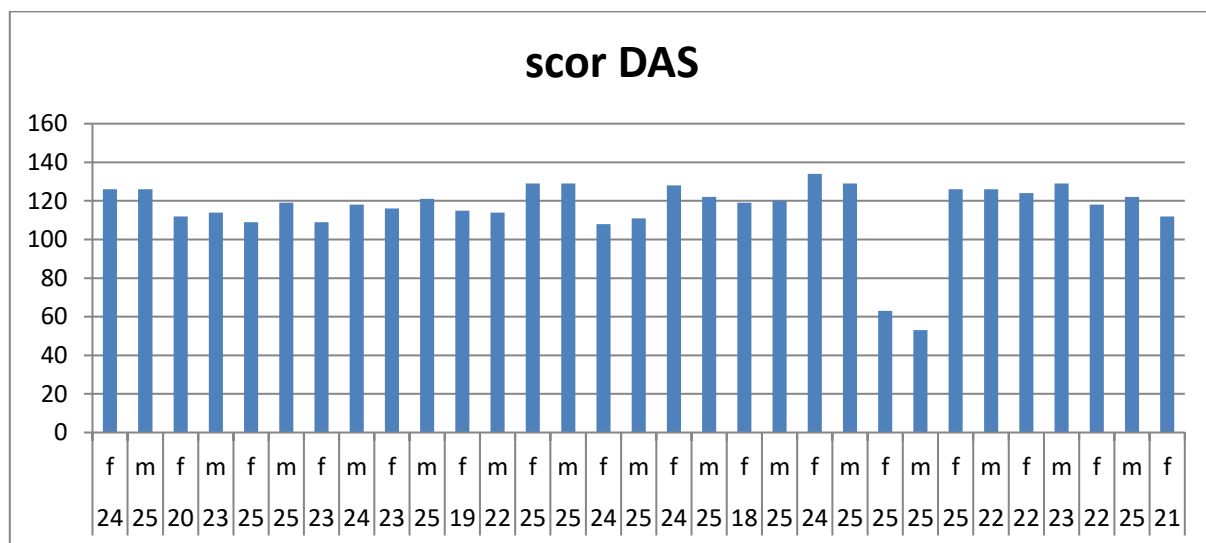

Figura 2. Scorul DAS la bărbați/femei

Acest rezultat este atins de o femeie de 24 de ani. În rest rezultatele variază între 108 și valoarea supremă, excepție fiind punctajele 63 și 53 obținute de un singur cuplu.

Astfel, putem concluziona că în general nivelul calității căsniciei analizate prin instrumentul Diadic adjustment scale (D.A.S.) a determinat că variază între mediu și scăzut. Fapt care ne conduce la concluzia că aceste cupluri, nu-și acordă suficientă atenție și nu caută compromise pentru a soluționa neînțelegerile.

La finalul cercetării, cu scopul de a determina cauzele apariției conflictelor între ei, a fost pusă întrebarea către respondenți: Cum credeți în ce măsură părinții dvs. se implică în relația voastră de cuplu?

- În mare măsură
- În mică măsură
- În măsură medie
- Nu se implică de loc

Rezultatele le prezentăm în figura ce urmează.

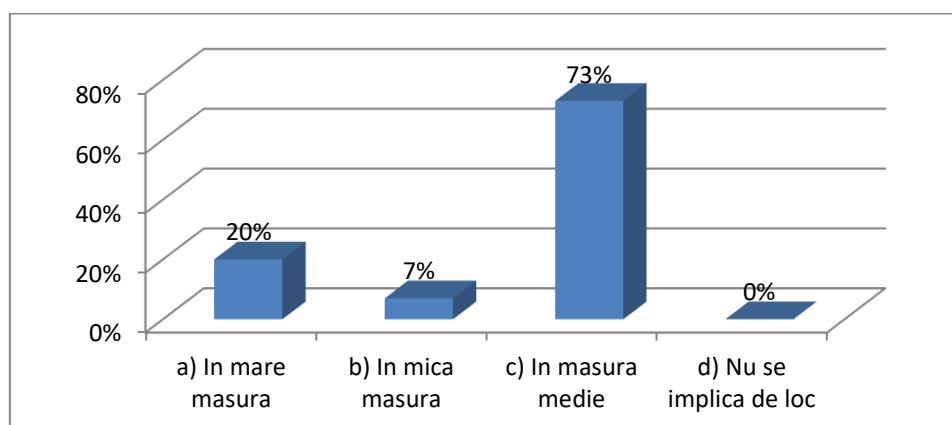

Figura 3. Nivelul de implicare a părinților în relația cuplului

Din figura 3 se observă că majoritatea subiecților 22 persoane (73%) consideră că părinții se implică în măsură medie în relația lor de cuplu, deși s-ar implica mai mult, dar nu li se permite. 6

persoane (20%) consideră că părinții se implică în mare măsură și nu pot face nimic deoarece locuiesc împreună cu părinții și un cuplu (7%) consideră că părinții se implică în măsură mică, dar probabil acest lucru se datorează faptului că părinții ambilor locuiesc departe. La final, subiecții au concluzionat că, probabil, relația lor este conflictuală în măsura în care părinții se implică. Spre final, ajungem la concluzia că instrumente aplicate, au evidențiat în cadrul unui cuplu, nivelul de căsnicie se află sub mediu. De aceea, am putea afirma că familia dată întâmpină neînțelegeri, conflicte, dezamăgiri, neîncredere, lipsă de sinceritate, comunicare etc. Viața de familie a cuplului este reprezentată prin caracterul indecis în realizarea principiilor fundamentale ale căsniciei.

Revenind acum asupra ipotezelor putem susține că presupunerea că natura relației actuale cu părinții (familia de orientare) a tinerilor implicați într-o relație partenerială (de cuplu) influențează calitatea și evoluția acesteia din urmă, este confirmată. Dacă relația tinerilor cu părinții este conflictuală există posibilitatea ca propria relație de cuplu să fie afectată. Sensul poate fi explicat de creșterea exagerată a coeziunii interne a cuplului tânăr ca mecanism de apărare sau, dimpotrivă, separarea partenerilor în contextul exacerbării conflictelor de cuplu.

Menționăm că există diferențe semnificative statistic între cuplurile provenite din familii netensionate și cele provenite din familii conflictuale în ceea ce privește coeziunea diadică, consensul ori satisfacția diadică. Ceea ce este interesant de semnalat este faptul că la nici o scală nu au existat diferențe semnificative statistic între sexe.

Confirmarea ipotezei ne orientează la ideea că între relația actuală cu părinții și calitatea relației parteneriale există o permanentă legătură și influență în sensul că tensiunile dintre părinți și copii se insinuează dar afectează relația partenerială. Și invers, relația bună, de confort relațional cu părinții este un factor care influențează pozitiv relația cu partenerul. Influența este resimțită mai ales în ceea ce privește satisfacția diadică și coeziunea diadică.

Totodată, rezultatele cercetării sugerează ideea că existența conflictului și tensiunii în cuplu, indiferent de familia de proveniență nu conduce obligatoriu spre insatisfacție și tensiune, întrucât cuplul are o serie de mecanisme adaptative și care funcționează mai cu seamă la cei care au relații confortabile cu părinții.

O altă concluzie este că odată cu vârsta tensiunea în cuplu scade datorită adaptărilor și ajustărilor care are loc între parteneri.

Din discuțiile avute cu subiecții implicați în experimentul dat, mai putem adăuga faptul că sexul nu are importanță în traducerea și transportarea tensiunii din familie în relația partenerială. Atât femeile cât și bărbații sunt la fel de vulnerabili din acest punct de vedere. Rolul familiei este major prin relațiile pe care le instituie chiar dacă copiii au plecat deja de acasă și își construiesc propria lor familie. Rezolvarea situațiilor conflictuale cu părinții înseamnă în primul rând asigurarea unui „sol bun” pentru construirea relației parteneriale și a viitoarei familii.

Concluzii

În concluzie, reiese faptul că pe de o parte, tensiunile și problemele cu părinții influențează negativ relația partenerială și pe de altă parte buna înțelegere cu familia influențează pozitiv această relație.

Astfel putem spune că problemele, grijile și nemulțumirile cu părinții se răsfrâng și asupra relației cu partenerul, iar acolo unde există armonie și înțelegere în familie nu există probleme în cadrul cuplului. Totodată, este important să analizăm aceste rezultate, pentru a ajunge la o mai bună înțelegere a părinților dar și constată că în relație conflictele trebuie rezolvate în primul rând. Cercetarea poate fi continuată pe un lot mai mare de subiecți, aplicând un interviu atât cu partenerii de cuplu cât și cu părinții pentru a găsi cauza acestor nemulțumiri și neînțelegeri, de a le rezolva.

În acest sens, se impune evitarea consecințelor pe termen lung și cronicizarea acestei situații, se impune sprijinul cuplurilor sau a familiilor tinere pentru a depăși această perioadă dificilă, devine necesară consolidarea protecției sociale a familiei, datorită resurselor financiare reduse în stat.

Bibliografie

1. Cuznețov L. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. Chișinău, CEP USM, 2008.
2. Druță F. Psihosociologia familiei. București: Ed. Didactica și Pedagogica, 1998.
3. Lungu V. Educația copilului în familie – arta formării omului de mâine. In: Materialele Conferinței științifice internaționale: Învățământul Postmodern: Eficiență și funcționalitate Chișinău, 15 noiembrie 2013. Chișinău: CEP USM, 2014, p.222-225.
4. Mitrifan I., Ciupercă C. Psihologia relației de cuplu. București: SPER, 2009.
5. Stamate D., Perjan C. Influența modelului parental asupra strategiilor de coping, stimei de sine și locus control la adolescenții care reprezintă tulburări de comportament. Chișinău 2016, p.63-74.
6. Șoitu L., Vărăjmaș E., Păun E. Consiliere familială. Iași: Institutul European, 2001.
7. Șchiopu U., Verza E. Psihologia vârstelor. București: Ed. Didactica și Pedagogica, 1981.
8. Revista de psihoterapie experiențială, nr. 16-17, iunie, 2001.
9. Ursula S. Dicționar de psihologie. București: Ed. Babel, 1997.
10. <http://primacasa.gov.md/node/20>
11. American Psychological Association. 750 First Street NE, Washington, DC 20002-4242- APA PsycNET -2019, <https://psycnet.apa.org/>

UDC: 316.64: 316.61

THE PSYCHO-SOCIAL NATURE AND THE ESSENCE OF PATRIOTIC CONSCIOUSNESS

NATURA PSIHO-SOCIALĂ ȘI ESENȚA CONȘTIINȚEI PATRIOTICE

*CHIRIȚA Olga, Master's degree in Psychology, PhD student,
Free International University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova*

*CHIRIȚA Olga, master în psihologie, doctorandă,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova*

Annotation: *The feeling of love and the awareness of Homeland appears in man gradually, each approaching his feelings in his own way. Since his birth, being a small man, he tries to feel the love to the parents, and as he grows older, his attachment to his friends, to his house, to the street, to his village or to his city. When man accumulates experience and knowledge, he becomes aware of his belonging to the Homeland. Thus, the citizen is formed, the patriot is born. Depending on the way the person learns and accepts morals, the extent to which he relates his behavior and beliefs to the moral norms and principles in force, we can judge about the level of his morality. A mandatory moral norm for a mature personality is the presence of the feeling of responsibility for his behavior, activity, for the destiny of its people in general. The education of this feeling is one of the directions of work activity regarding the formation of the patriotic conscience, as precisely the patriotism as a feeling, which contributes to the awareness of the aforementioned responsibility by man.*

Adnotare: *Sentimentul dragostei și conștientizarea Patriei sale apare la om treptat, fiecare abordează în felul său aceste sentimente. Odată cu nașterea, fiind un om mic, el încearcă sentimentul dragostei față de părinți, iar pe măsură ce crește în el se naște atașamentul față de prieteni, de casa, de strada, satul sau orașul lui. Când omul acumulează experiență și cunoștințe, el conștientizează apartenența sa la Patrie. Astfel, se formează cetățeanul, se naște patriotul. În funcție de felul în care omul însușește și acceptă morala, de măsura în care el raportează comportamentul și convingerile sale la normele și principiile morale în vigoare, putem judeca despre nivelul moralității sale. O normă morală obligatorie pentru o personalitate matură este prezența sentimentului de răspundere pentru comportamentul, activitatea sa, pentru destinul poporului său în general. Educația acestui sentiment constituie una din direcțiile de activitate a muncii privind formarea conștiinței patriotice, întrucât tocmai patriotismul ca sentiment contribuie la conștientizarea de către om a răspunderii sus-menționate.*

Keywords: *patriotic conscience, Motherland, patriotism, moral norms, patriotic education.*

Cuvinte cheie: *conștiința patriotică, Patrie, patriotism, norme morale, educația patriotică.*

Introducere

Actualmente, suntem martori și participanți nemijlociți la formarea conștiinței patriotice în conformitate cu noile condiții social-economice și politice. Se desfășoară procesul de reconsiderare a valorilor în conștiința poporului nostru, de renaștere a concepțiilor, valorilor și convingerilor sale social-politice.

Material și metode

În vederea realizării scopului trasat, în prezentul articol au fost aplicate o serie de metode, printre care: metoda logică (analiza deductivă și inductivă, generalizare, specificare), metoda sistemică și comparativă.

Rezultate și discuții

Pentru a stabili concret abordările conceptuale referitoare la formarea conștiinței patriotice, precum și căile de dezvoltare a forțelor interioare ale omului, care condiționează formarea sa ca cetățean, ne vom opri asupra modului în care se examinează doctrinar chestiunile legate de problema studiului nostru și vom începe, înainte de toate, cu noțiunile generale privind patriotismul.

Cuvântul „patriotism” provine de la grecescul *πατρις*, *patris* – patrie, țară [2].

Potrivit Dicționarului explicativ al limbii române moderne, prin patriotism se înțelege dragoste și devotament față de patrie și de popor; faptul de a fi gata de luptă și de jertfă pentru interesul patriei [1].

Patriotismul este determinat în mod obiectiv de existența unor patrii, ca entități distincte, cu particularități socioculturale specifice. Constituirea popoarelor și a națiunilor s-a făcut în limitele unui spațiu geografic, fapt care a generat un anumit segment de reuniune între membrii colectivității respective și a condus la conturarea unui sentiment de apartenență față de acel spațiu. De aici, patriotismul este o stare a omului într-o existență socială concretă, în dubla ipostază – istorică și actuală. Cele două dimensiuni se prezintă într-o relație de complementaritate, ce se amplifică și se îmbogățește cu noi nuanțe, pe măsura înaintării în istorie, a scurgerii prezentului din și în trecut [5, p.131].

În interpretarea contemporană, noțiunea de „patriotism” se definește ca „dragostea de Patrie, atașamentul față de locul nașterii sale, de locul unde trăiești” [7].

Vom cita, de asemenea, definiția patriotismului aparținând autorului Kaliujnâi A.S., care confirmă înțelegerea profundă a fenomenului respectiv. „Patriotismul reprezintă sentimentul înalt al dragostei față de Patrie, propriu majorității oamenilor care locuiesc pe pământul lor natal, înțelegerea profundă de către ei a datoriei, răspunderii pentru tot ce se întâmplă în țară, pentru viitorul ei. Patriotismul înseamnă ansamblul ideilor, convingerilor, sentimentelor și acțiunilor orientate spre dezvoltarea constantă, prosperarea patriei sale... Patriotismul este o mișcare care cheamă înainte, un factor de natură spirituală care contribuie la păstrarea tuturor elementelor pozitive acumulate de omenire, de un popor, societate și stat concret în care locuiește și acționează o personalitate reală, este forma existenței sale” [9, p.38].

De noțiunea de „patriotism” este direct legată și noțiunea de „Patrie”, bazată pe dragostea față de ea.

Patria reprezintă deci o componentă de bază a existenței umane care s-a cristalizat și s-a îmbogățit continuu de-a lungul vremurilor, prin lupta și prin sacrificiile membrilor săi [5, p.133].

„Patria” este un mediu social-economic, politic, format din punct de vedere istoric, în care s-a născut omul, cu care este legată istoria poporului său. „Patria este țara unde s-a născut, a crescut, trăiește omul, este locul care a influențat formarea omului ca personalitate, locul unde au trăit bunicii și străbunicii, locul care rămâne în sufletul nostru și la care ne vom întoarce toată viața noastră, chiar dacă în amintiri.

Patriotismul nu este altceva decât o rezultată a procesului de socializare. Un individ cu cât este mai aproape, mai integrat în societate, cu atât deține mai multe norme și valori temeinice, caracteristice societății din care face parte, cu atât va simți mai mult un atașament puternic față de

societatea de apartenență. Mihail Eminescu menționa că patriotismul nu este numai iubirea trecutului în care te-ai născut, ci mai ales, iubirea trecutului, fără de care nu există iubirea de țară [5, p.135].

Pentru poporul moldovenesc atașamentul față de „Patrie” a avut întotdeauna un anume sens religios, filosofic și moral.

În funcție de felul în care omul însușește și acceptă morala, de măsura în care el raportează comportamentul și convingerile sale la normele și principiile morale în vigoare, putem judeca despre nivelul moralității sale. O normă morală obligatorie pentru o personalitate matură este prezența sentimentului de răspundere pentru comportamentul, activitatea sa, pentru destinul poporului său în general. Educația acestui sentiment constituie una din direcțiile de activitate a muncii privind formarea conștiinței patriotice, întrucât tocmai patriotismul ca sentiment contribuie la conștientizarea de către om a răspunderii sus-menționate.

Sentimentul dragostei și conștientizarea Patriei sale apare la om treptat, fiecare abordează în felul său aceste sentimente. Odată cu nașterea, fiind un om mic, el încearcă sentimentul dragostei față de părinți, iar pe măsură ce crește în el se naște atașamentul față de prieteni, de casa, de strada, satul sau orașul lui. Când omul acumulează experiență și cunoștințe, el conștientizează apartenența sa la Patrie. Astfel, se formează cetățeanul, se naște patriotul.

Fiind un fenomen multilateral și multiaspectual, patriotismul reprezintă un complex de proprietăți și caracteristici care se manifestă în mod diferit la diverse niveluri de funcționare a sistemului social.

Patriotismul este un sentiment al valorii și necesității pentru viața fiecărui om, includerea lui în individualitatea holistică majoră a unui popor și, pe de altă parte, instinctul de autoconservare a unei individualități populare specifice [8, p.31].

În vederea determinării mai exacte a conținutului noțiunii de „patriotism”, este necesar de realizat o analiză a formării și dezvoltării conștiinței patriotice.

Conștiința – fiind nivelul superior al oglindirii și regulării psihice, este proprie doar omului ca ființă socială. Din punct de vedere practic, conștiința se prezintă drept un ansamblu de forme sentimentale-mentale ce se află într-o continuă schimbare, ce apar nemijlocit la subiect în interiorul lumii sale lăuntrice anticipând activitatea sa practică [10, p.72].

Conștiința este mai largă decât gândirea. Acesta fiind o reflectare unitară și integrală a lumii înconjurătoare incluzând în sine toate forme activității psihice: forme reflectării senzuale ale lumii (senzație, percepție, etc.); cunoașterea rațională (reflectarea teoretico-generalizată a lumii); sfera emoțional-volitivă a autoreglării psihice.

Autorul V.M. Behterev a identificat treptele formării conștiinței în ontogeneză (dezvoltarea individuală): la nivelul primar, în copilărie, când încă lipsesc idei clare, conștiința se manifestă într-o percepere neclară a individului față de existența proprie; la următoarea treaptă apar primele prezentări de sine – prezentări ai conceptului de ”Eu” ca subiect și ”nu – Eu” ca obiect. Aici începe formarea conștiinței de sine, precum și se perfecționează mecanismele orientaționale [4].

Ceea mai complexă formă de conștiință constituie reprezentările de ordin religios, moral și juridic, care alcătuiesc nucleu intim al persoanei, ce determină autoreglarea ei volitivă.

Treapta superioară a formării conștiinței reprezintă aceea stare a lumii interioare, când omul pe de o parte are capacitatea de a introduce în sfera conștiinței în mod arbitrar acele sau alte idei care erau anterior în mintea lui, pe de altă parte, el poate da socoteala fenomenelor care apar în conștiința sa, despre schimbarea unor idei de altele, cu alte cuvinte, el poate analiza procesele mentale care au loc însăși în el.

Ca urmare a acțiunii mecanismelor psihice, o persoană se distinge din mediul înconjurător și își realizează individualitatea, își formează „Conceptul de sine”, care constă în totalitatea ideilor unei

persoane despre sine, despre realitatea înconjurătoare și locul său în societate. Datorită conștiinței, persoana are capacitatea de a-și regla comportamentul în mod independent, adică fără influența excitanților mediului. La rândul său, „Conceptul de sine” este nucleul sistemului său de autoreglare. O persoană refractează toate informațiile percepute despre lumea înconjurătoare prin sistemul său de idei despre sine și își formează comportamentul pe baza unui sistem de valori, idealuri și atitudini motivaționale. Anume de aceea, „Conceptul de sine” deseori este numit și autoconștiință [4].

După părerea mai multor cercetători, inclusiv și a autorului Petrovsky A.V., principalele caracteristici ale conștiinței sunt următoarele:

1. Conștiința este un corp de cunoștințe despre lume. Cuvântul „conștiință” în sine implică acest lucru: conștiința este cunoașterea comună, agregată, adică conștiința individuală nu se poate dezvolta separat de conștiința socială, iar limbajul care este baza gândirii abstracte reprezintă cea mai înaltă formă de conștiință. Astfel, structura conștiinței include toate procesele cognitive - senzație, percepție, memorie, gândire, imaginație, cu ajutorul cărora o persoană își reface continuu cunoștințele despre lume și despre sine. Încălcarea oricăruia dintre procesele cognitive devine automat o încălcare a conștiinței în general.
2. În conștiință se stabilește o distincție clară între subiect și obiect, între „eu” și „nu eu”. Omul este singura creație care se poate distinge de restul lumii și se poate contrapune cu aceasta. La etapa inițială a dezvoltării sale, conștiința umană este îndreptată spre exterior. Omul înzestrat cu organe senzoriale de la naștere pe baza datelor furnizate de analizatori percepe lumea ca ceva separat de el și nu se mai identifică cu tribul său, cu fenomenele naturii etc.
3. Doar omul este capabil să-și îndrepte activitatea mentală asupra lui însăși. Aceasta înseamnă că structura conștiinței include atât autoconștiința cât și autocunoașterea, adică capacitatea de a face o evaluare conștientă a comportamentului său, a calităților sale individuale, a rolului său și a locului în relațiile sociale. Evidențierea proprie în calitate de subiect și dezvoltarea conștiinței de sine s-a produs în filogeneza și are loc în procesul ontogenezei fiecărei persoane.
4. Conștiința asigură realizarea activității umane planificate. La sfârșitul procesului de muncă, se obține un rezultat real, care într-o formă ideală deja a fost format în conștiința persoanei înaintea începerii procesului de muncă. Persoana și-a imaginat anterior obiectivul și produsul final al activității sale, formând astfel motivația. Aceasta și-a planificat acțiunile, și-a subordonat eforturile sale volitive, și-a corectat activitatea deja în stadiul implementării sale, astfel încât rezultatul final să corespundă la maximum cu ideile inițial planificate. Derogarea de la implementarea activității inițial planificate, de la coordonarea și orientarea acesteia, constituie o formă de afectare a conștiinței.
5. Structura conștiinței include și sfera emoțională a omului. Ea este responsabilă pentru formarea evaluărilor emoționale în relațiile interpersonale și autoaprecierea reacțiilor emoționale la fenomenele lumii înconjurătoare, precum și la fenomenele interne. Caracterul adecvat al evaluărilor și reacțiilor emoționale ale omului contribuie atât la reglarea proceselor psihice și comportamentului său, cât și la corecția relațiilor interpersonale. La existența unor boli mintale, afecțiunile conștiinței se exprimă anume prin devierile în sfera sentimentelor și relațiilor [3].

Prin urmare, caracteristicile conștiinței patriotice ale cetățeanului sunt:

- reflectarea în conștiință a fenomenelor care se întâmplă în societate, legate de spațiul social al personalității în proces de formare a activității ei (aspectul ontologic);
- analiza rezultatelor procesului social-istoric al dezvoltării naționale în formă de idealuri ale societății, de manifestări ale spiritualității, de simboluri care se manifestă ca o analiză subiectivă a rezultatelor evoluției vieții culturale a societății (aspectul gnoseologic);

- acceptarea valorilor existente în societate, care au un caracter selectiv și sunt orientate spre dezvoltarea autocunoașterii omului în mediul social, formarea lumii spirituale a personalității (aspectul axiologic).

Concluzii

Analizând natura apariției patriotismului, este important a pune în evidență perioadele istorice de formare a patriotismului personalității. Primele manifestări ale patriotismului sunt legate de orânduirea obștii primitive. Manifestările de patriotism exprimate prin sentimentul atașamentului și dragostei față de pământul natal, tradiții ale poporului său, limbii materne se formează la om deja în societatea primitivă.

Nu întâmplător cuvintele Patrie, popor, natură au rădăcini comune. Acestea sunt obiecte ale sentimentelor patriotice ale omului a căror bază este sentimentul subiectiv de rudenie, de înrădăcinare în tradițiile culturale, de implicare în lumea oamenilor apropiați, de solidaritate și responsabilitate care se formează la nivelul reactivității instinctive.

Astfel, conștiința patriotică a personalității este o formare unitară foarte complicată, care reprezintă totalitatea cunoștințelor despre rădăcinile genetice ale personalității, conștientizarea realității sociale înconjurătoare, perspectivelor dezvoltării ei, obiectivul de a fi disponibil pentru slujirea cu devotament a Patriei sale ca o tendință dominantă a personalității în contextul perspectivelor existenței ei [6].

Bibliografie

1. Dicționarul limbii române moderne. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, 961 p.
2. <http://panjatija.ru/taxonomy/term/18> (vizualizat la data de 07.01.2020).
3. <https://mirznani.com/a/198077-14/obshchaya-psikhologiya-14> (vizualizat la data de 07.01.2020).
4. https://studopedia.su/10_135764_v-strukturu-soznaniya-vhodyat-takzhe-opredelennie-otnosheniya.html (vizualizat la data de 07.01.2020).
5. Vicol N. Contextualizarea metodologică a educației patriotice și a valorificării sentimentului patriotic. În: Culegerea „Perspective metodologice de formare, dezvoltare a competențelor elevilor în contextul axiologic. (coord. T. Cazacu). Chișinău, 2015, p. 131-150.
6. Бирюков А.А. и др. Патриотически ориентированное образование: методология, теория, практика. Под общ. ред. А.Н. Вырщикова, 2-е издание доп. и перераб. Волгоград: Панорама, 2008, 718 с.
7. Большой энциклопедический словарь. Под редакцией А.М. Прохорова. Москва, 1993, 1632 с.
8. Еремина М.А. Патриотизм как психологический феномен. În: Формирование традиций патриотизма. Материалы научно-практической конференции. Барнаул, 2015, стр. 31-38.
9. Калужный А.С. Личностно-ориентированное воспитание в высшей военной школе. Новгород, 2004, 214 с.
10. Маклаков А.Г. Общая психология. Учебник для вузов. СПб: Питер, 2007, 583 с.

UDC: 316.37: 159.923

**THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL WELLBEING IN THE PROPHYLAXIS OF
BURNOUT**

ROLUL STĂRII PSIHOLOGICE DE BINE ÎN PROFILAXIA ARDERII PROFESIONALE

*RUSNAC Svetlana, PhD in psychology, associate professor,
Free International University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
BOSTAN Irina, Master's degree in Psychology,
Free International University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova*

*RUSNAC Svetlana, doctor în psihologie, conferențiar universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
BOSTAN Irina, master în psihologie,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova*

Annotation: *The hypothesis was verified in the present research: professional burning can be determined by certain cognitive-emotional predispositions of personality, the positive subjective attitude towards life, self and the socio-professional environment, characteristic of the psychological state of well being, presenting a securing factor. The burnout syndrome, caused by tension and emotional exhaustion, affects, mostly, the person's health. The burning process affects the feeling of happiness and decreases the level of autonomy, while, at the same time, the general satisfaction of life remains constant and the purpose and meaning of life are preserved. Thus, the creation of conditions favorable to work, the possibilities for the ones development, as well as his involvement in the deceiving process can serve as a tool for reducing the level of professional bournout. At the same time, satisfying professional needs and increasing the level of professional satisfaction influences considerably the state of well-being. Harmony between all aspects of a person's life leads to job satisfaction and increased psychological well-being, thus reducing the risk of unbearable factors in the workplace leading to burnout, but the risk is not ruled out that the person, however, might go through some stages of burnout, such as tension, emotional exhaustion. We can conclude that the fixed organization of the subordination criteria, the stable division of service obligations, the establishment of the level of responsibility according to the professional hierarchy, reduces the employee's tension and at the same time decreases the risk of professional burnout. While the liberal administration regime, when the employee is charged with the need to adapt decisions, and to take responsibility without feeling support and supervision from the superior, leads to a high level of professional burnout and exhaustion, it is also in these conditions that the material motivation factors of the employee become less important, the level of tension exceeding the limits.*

Adnotare: *În cercetarea de față a fost verificată ipoteza: arderea profesională poate fi determinată de anumite predispoziții cognitiv-afective ale personalității, atitudinea subiectivă pozitivă față de viață, de sine și de ambianța socio-profesională, caracteristică stării psihologice de bine, prezentând un factor securizant. Sindromul arderii profesionale afectează în cea mai mare măsură starea sănătății persoanei, perturbată de tensiune și epuizare emoțională. Procesul de ardere profesională afectează senzația de fericire și scade nivelul de autonomie, în același timp rămâne constantă satisfacția generală cu viață și se păstrează scopul și sensul vieții. Astfel, crearea condițiilor favorabile de muncă, a posibilităților de dezvoltare a angajatului, precum și implicarea*

lui în procesul decizional pot servi drept instrument de reducere a riscului de ardere profesională. Armonia între toate laturile vieții unei persoane duce la satisfacție profesională și sporire a nivelului stării de bine psihologic, ca urmare se reduce riscul ca factorii dificil de suportat la locul de muncă să ducă la ardere profesională, însă nu este exclus riscul că persoana, totuși, să parcurgă unele etape ale burnout-ului, cum sunt tensiunea, epuizarea emoțională. Am concluzionat că organizarea criteriilor de subordonare, divizarea stabilă a obligațiilor de serviciu, stabilirea nivelului de responsabilitate conform ierarhiei profesionale, reduce nivelul de tensiune a angajatului și, în același timp, scade riscul arderii profesionale. În timp ce regimul liberal de administrare, unde angajatului îi este pusă în sarcină necesitatea de a adopta decizii și a purta responsabilitate, fără ca acesta să simtă suportul și susținerea superiorului, duce la un nivel înalt de ardere profesională și stare de epuizare emoțională. În aceste condiții devin mai puțin importanți chiar factorii materiali de motivare a angajatului, nivelul de tensiune depășind limitele suportabile.

Keywords: burnout, depersonalization, emotional exhaustion, reduction of personal achievements, psychological well-being.

Cuvinte cheie: ardere profesională, depersonalizare, epuizare emoțională, reducerea realizărilor personale, stare de bine psihologic.

Introducere

Fenomenul arderii profesionale se află în atenția specialiștilor mai mult de 40 de ani, cu trecerea timpului această temă preocupând tot mai mulți psihologi, sociologi, manageri, chiar și angajați conștienți de schimbările prin care trec zilnic. Actualitatea problematicei sindromului burnout rezidă în faptul că principala categorie afectată sunt oamenii, un factor ce nu poate fi neglijat sau exclus.

Burnout este un proces gradual. Nu se întâmplă peste noapte, dar te poate cuprinde pe neobservate. Burnout prezintă un diagnostic medical legitim, în conformitate cu Clasificarea Internațională a Bolilor sau ICD-11, manualul Organizației Mondiale a Sănătății, care ghidează furnizorii medicali în diagnosticarea bolilor [10].

Se poate afirma că sindromul de ardere profesională devine din ce în ce mai confruntat și recunoscut în rândul angajaților. Specialiștii menționează că totul ce ține de locul nostru de muncă s-a schimbat considerabil în ultima perioadă, oamenii fiind supuși unor condiții stresante și emoțional tensionate, impuse de ritmul de viață impus de secolul XXI și sensibilitatea sporită a omului contemporan. Locul de muncă nu mai reprezintă un mediu prietenos, impunând tot mai multe solicitări și criterii căror angajatul trebuie să corespundă, ignorând trăirile, sentimentele și emoțiile umane, tratându-le ca pe un impediment pentru creșterea în carieră. În fiecare zi persoana trebuie să corespundă nivelului înalt al solicitărilor locului de muncă, acestea fiind completate de grijile legate de familie și tensiunea suportată în societate, fapt care conduce la epuizare emoțională și la pierderea entuziasmului și inițiativei profesionale, instaurând stări apatice și atitudini ostile în raport cu activitățile desfășurate. Iar atunci când resursele emoționale se epuizează, asistăm la manifestarea dezumanizării persoanei. Drept rezultat, organismul uman nu reușește să facă față situațiilor stresante și, în aceste condiții, se dezvoltă sindromul arderii profesionale [8]. Subiectul arderii profesionale a fost abordat de foarte mulți cercetători, printre care îi menționăm pe Herber Freudenberg, Cristina Maslach, Susan E. Jackson, Mielu Zlate, P. R. Gil-Monte, V. Gorincioi și N. Balode din Republica Moldova și mulți alții.

Pentru prima dată sindromul burnout a fost explicat de psihanalistul german Herber Freudenberg. În 1974, într-un articol denumit „Staf burnout”, cercetătorul l-a definit ca reacție

specifică a organismului la stresul cauzat de factorii de muncă, rezumându-se pentru început doar la angajații centrelor de criză și ai clinicilor psihoterapeutice, reformulând ulterior teoria sa și incluzând în zona de risc toate persoanele care profesază în sfera de activitate om-om. Freudenberger [5] definește acest sindrom de secătuire-pârjolare, epuizare, prin triada:

- 1) retragere, detașare emoțională;
- 2) relații sociale dezumanizate;
- 3) sentiment de eșec profesional.

În articolul său original din 1974, Freudenberger descrie starea de a fi ars ca fiind „epuizat prin solicitarea excesivă de energie, forță sau resurse” la locul de muncă [5, p. 159]. Conform observațiilor realizate de Freudenberger, burnout-ul se caracterizează prin simptome fizice, cum ar fi epuizarea, oboseala, durerile frecvente de cap și tulburările gastro-intestinale, insomnia și respirația superficială. Simptomatologia comportamentală include frustrarea, furia, atitudinile suspecte, sentimentul de omnipotență sau de încredere excesivă în propriul potențial, utilizarea excesivă de tranchilizante și barbiturice, cinismul și manifestările depresive. Freudenberger nu numai că a descris simptomele arderii, dar a listat și factori de personalitate care predispun oamenii să fie expuși la burnout. În primul rând „cei dedicați și consemnați” sunt mai susceptibili la ardere [5, p. 161]. Mai general, pentru Freudenberger burnout-ul apare în contextele profesionale care solicită o cantitate semnificativă de muncă emoțională și empatie, implicare personală și motivație intrinsecă. În același timp, acest tip de muncă nu este foarte bine plătit și epuizant, prezentând condiții de muncă tipice sectorului de ocrotire a sănătății, domeniilor sociale și educației. Freudenberger nu numai că a descris sindromul de ardere, dar a sugerat și măsuri preventive. Această primă publicație despre burnout anticipează o mare parte din cercetările care urmau să fie efectuate în următorii mai mult de 40 de ani.

Cercetările lui Freudenberger au fost urmate de un număr semnificativ de studii psihologice și medicale, începând cu cele realizate de Christina Maslach și colegii săi la sfârșitul anilor '70 - începutul anilor '80 [12; 13; 16]. Maslach a fost unul dintre pionierii investigației arderii profesionale, menținând până în prezent poziția de unul dintre cei mai de seamă cercetători în acest domeniu. Spre deosebire de relatarea calitativă a lui Freudenberger, psihologul social C. Maslach s-a concentrat pe măsurarea arderii profesionale. Teoria social-psihologică a sindromului burnout propusă de Cristina Maslach și Susan E. Jackson [13] a prezentat modelul tridimensional al arderii profesionale. Autorii au transpus problema arderii profesionale din aria individuală a angajatului în cea a mediului de muncă, interrelațional și psihosocial [13]. Ca urmare a studiilor întreprinse a fost elaborat Inventarul de Măsurare a Burnout-ului (*Maslach Burnout Inventory - MBI*) [14], utilizat până în prezent. Una dintre cele mai populare definiții prezintă arderea „ca un sindrom de epuizare emoțională, depersonalizare și reducere a realizării personale care poate apărea în rândul indivizilor care lucrează cu oamenii” [14, p. 4].

1. Epuizarea emoțională – componenta de bază a arderii profesionale – se manifestă prin trăirea unei senzații de hipertensionare, pustietate, cheltuire totală a resurselor emoționale proprii. Persoana conștientizează că nu poate să facă față sarcinilor profesionale ca înainte, confruntă stări de indispoziție, uneori escaladate în manifestări depresive, erupții emoționale.

2. Depersonalizarea prezintă tendința de a împărtăși atitudini negative, cinice, reci față de alți oameni (beneficiari, colegi, conducători). Contactele cu alții capătă un caracter impersonal, formal. Inițial se manifestă latent, sentimentul de iritare fiind ascuns, camuflat, ulterior acesta nu mai poate fi controlat și au loc episoade de supărare, nemulțumire manifestate în relațiile de serviciu și în afara acestora. Mediul social este perceput din ce în ce mai negativ, uneori confruntându-se stări grave de

respingere a colegilor și membrilor familiei, de expunere a nemulțumirilor sau chiar a inacceptării totale a persoanelor cu care se lucrează împreună.

3. Reducerea realizărilor personale și profesionale se manifestă prin scăderea sentimentului de competență în sarcinile de serviciu, de diminuare a valorii activității personale, de ignorare a responsabilităților de serviciu, limitare a propriilor capacități și posibilități, apreciere negativă a sinelui în plan personal. Sporește incapacitatea de autoapreciere adecvată și de evaluare a rezultatelor muncii. Activitatea profesională pare a-și pierde sensul. Persoana trăiește senzația de a nu putea face față sarcinilor, de inutilitate la locul de muncă, uneori negând chiar realizările pe care le-a avut în trecut. Această fază poate provoca decizia de a pleca din domeniul în care profesează, de a găsi un alt serviciu în care ar putea evita eșecurile percepute [după 2].

Cercetările lui Freunderberger au stat la baza Teoriei clinice a sindromului burnout, propusă de Barbara M. Byrne [2]. Autoarea a elucidat un șir de factori importanți legați de rețeaua nomologică a arderii profesionale a profesorilor. În primul rând, acestea sunt variabilele organizatorice ale conflictului de rol, supraîncărcării de muncă, climatului din clasa de elevi și necesității constante de luare a deciziilor, precum și variabilele de personalitate - stima de sine, locul controlului extern cu efectul direct asupra percepției realizării personale. În al doilea rând, se manifestă variabila „posibilitatea căpătării suportului” specifică profesioniștilor din educație. În al treilea rând, cele trei dimensiuni ale arderii profesionale: epuizarea emoțională, depersonalizarea și reducerea realizărilor personale sunt în parte țintă a unor predictorii particulari care joacă un rol specific – genul, vârsta. În al patrulea rând, deși conflictul de rol și supraîncărcarea în muncă sunt componente importante ale condițiilor de ardere profesională, acestea se vor manifesta diferit în diferite contexte de muncă. În cele din urmă, variabilele „ambiguitatea rolului” și „suportul și supervizarea” nu fac legături cauzale cu arderea în cazul reprezentanților profesiei didactice. Barbara M. Byrne a constatat că genul și vârsta sunt, la fel, factori importanți în instaurarea sindromului burnout.

Se pot distinge două orientări în cercetarea interculturală a arderii profesionale. În primul rând, menționăm cercetarea psihometrică care validează MBI în diferite țări și culturi, în cadrul cărei se confirmă proprietățile psihometrice pozitive ale MBI. În al doilea rând, cercetarea descriptivă care studiază relația dintre arderea profesională cu alte variabile și manifestarea acesteia în diverse țări. De exemplu, Golembiewski G. T. și colab. [7] au validat așa-numitul model al fazelor arderii profesionale în peste o duzină de țări, raportând cele opt faze progresive ale arderii la o serie de variabile legate de locul de muncă, sănătate și performanță. Autorii concluzionează că „arderea pare a fi generică și specifică culturii” [7, p. 236], ceea ce înseamnă că, în general, modelul fazelor este valid în toate țările, manifestându-se anumite diferențe. Diferențele constatate între țări sunt interpretate post-hoc, folosind noțiuni interculturale precum orientările culturale individualiste și colectiviste. Rezultatele obținute de Golembiewski G. T. și colab. [7], precum și de alții, cum ar fi Schaufeli W.B. și Enzmann D. [20], confirmă faptul că similitudinile constatările cercetărilor din diferite țări sunt mai mari decât disimilitățile. Acest lucru este demonstrat și de Schaufeli și Enzmann [20, p. 63-65], care au observat că, în ciuda diferențelor de niveluri de ardere profesională între diverse țări (Olanda și SUA), există asemănări puternice în profilele de ardere specifice ocupației. De exemplu, în ambele țări profesorii au cel mai ridicat nivel de epuizare emoțională, iar personalul din domeniile de aplicare a legii raportează cel mai înalt nivel al depersonalizării, pe când reducerea realizării personale este mai frecventă întâlnită în serviciile sociale. Savicki V. [19] a folosit dimensiunile culturale într-un studiu asupra lucrătorilor în îngrijirea copiilor și a tinerilor din treisprezece țări diferite. El a observat că în culturile masculine, care dau prioritate valorii muncii și carierei ca parte integrantă a identității sale, se întâlnesc niveluri mai mari de ardere profesională (în special remarcate prin epuizare și depersonalizare), în timp ce culturile care valorizează de regulă

liderii abordabili ce își exercită influența prin consultare produc mai puțină ardere și denotă niveluri mai ridicate de realizare.

În 1993 Leiter M. P. [11] s-a preocupat de cercetarea raportului dintre cele trei faze ale arderii profesionale și a concluzionat că depersonalizarea este o fază distinctă, iar reducerea propriilor realizări se poate dezvolta independent de epuizarea emoțională și depersonalizare. Această constatare permite remedierea reducerii realizărilor personale prin sporirea gradului de implicare proprie.

Modelul procesual în abordarea sindromului burnout a fost propusă de Cary Cherniss în 1980 [3]. Cherniss explică instaurarea sindromului arderii emoționale ca pe o reacție la stresului de la locul de muncă, la etapa de debut profesional burnout-ul prezentând o încercare de a adopta strategii de rezistență la stres. Autorul a ajuns la concluzia că burnout-ul evoluează treptat în trei faze distincte. Prima este legată de perceperea stresului și se manifestă ca o consecință a dezechilibrului dintre exigențele muncii și resursele individuale. A doua fază constă în manifestarea tensiunii, reacțiilor emoționale la dezechilibrul și neconcordanța dintre imaginea ideală a locului de muncă și realitate, dintre proiectele personale și capacitatea de a le implementa. În a treia fază au loc schimbări de atitudini și comportament, în vederea reducerii tensiunii emoționale și depășirii stresului.

Seymour Bernard Sarason [18] în 1983 a prezentat conceptul social-istoric a sindromului burnout. Sarason a afirmat că în dezvoltarea fenomenului burnout rolul decisiv îl are nu individul, ci societatea. Argumentul său a constat în faptul că atunci când condițiile sociale nu sunt de natură să susțină o preocupare personală pentru alții, este dificil de menținut un angajament personal în domeniul serviciilor și profesiilor sociale. Ideea a fost acceptată ulterior și de Maslach C. [15].

Orice persoană poate avea un loc de muncă foarte stresant, fapt care poate duce uneori la ardere profesională. Riscurile burnout-ului sunt mari. Acesta poate avea consecințe grave pentru sănătatea și starea de bine a angajatului, dar și asupra celor cu care angajatul interacționează – parteneri, beneficiari direcți, colegi și membri ai familiei. Dezvoltarea și menținerea stării psihologice de bine reprezintă un instrument important pentru crearea condițiilor de stabilitate și echilibru al angajatului, astfel încât, acesta din urmă, să își poată găsi sensul, scopul sau să-și poată atenua disfuncționarea. Angajatul va dezvolta sentimentul de liberate, capacitatea de a alege și de a fi flexibil. Sentimentul de autonomie, libertate a alegerii, colaborare colegială sunt stări necesare pentru funcționarea eficientă a angajatului care vor contribui la evoluția personală și organizațională, deoarece s-a constatat că angajații autodeterminați tind să atingă mai ușor starea de bine. Conform teoriei auto-determinării, pentru dezvoltarea și funcționarea armonioasă a individului trebuie să punem accent pe nevoile psihologice de bază: de autonomie, competență și relaționare. În măsura în care aceste nevoi sunt satisfăcute, individul va funcționa și se va dezvolta eficient, atingând starea de bine.

Cele mai puternice corelații au fost obținute între satisfacția cu viață – starea psihologică de bine și burnout și între supraîncărcarea cu sarcini și burnout, corelațiile fiind negative în prima situație (persoanele care resimt un nivel ridicat al satisfacției cu viață în general manifestă un nivel mai scăzut de epuizare), și pozitive în cea de-a doua situație (persoanele care au un nivel ridicat al supraîncărcării la locul de muncă manifestă un nivel ridicat de ardere profesională).

Starea psihologică de bine și arderea profesională sunt două aspecte ale condiției psihologice a individului, determinate atât de factori externi cât și de predispoziții personale. A fost demonstrat că trăsăturile de personalitate sunt asociate cu nivelul stării de bine, precum și cu predispozițiile la reacții mai acute la stres și epuizare emoțională. Harker L. și Keltner D. [9] au evidențiat în studiul lor legătura dintre nevrotism și afectele negative, precum și cea dintre extraversiune, agreabilitate, conștiinciozitate și afectele pozitive. Pentru o examinare mai amănunțită a trăsăturilor de

personalitate, DeNeve K. și Cooper H. [4] au efectuat o meta-analiză a 137 de constructe distincte de personalitate în corelație cu starea psihologică de bine. S-a demonstrat că personalitatea este predictivă pentru satisfacția cu viața, fericire și afecte pozitive și mai puțin predictivă pentru afectele negative. Referitor la relația trăsăturilor de personalitate cu starea psihologică de bine: nevrotismul a corelat negativ, iar extraversiunea pozitiv cu toate scalele stării psihologice de bine. Aceste rezultate sunt similare celor căpătate de Augusto Landa J. M., Pulido Martos M. și Lopez-Zafra E. [1], care au arătat că relațiile pozitive cu ceilalți, autonomia, și dezvoltarea personală, corelează negativ cu nevrotismul și pozitiv cu extraversiunea. S-a arătat, de asemenea, că și controlul asupra mediului și scopul vieții corelează negativ cu nevrotismul și pozitiv cu extraversiunea și responsabilitatea. Aceste fenomene raportate la mediul organizațional demonstrează că persoanele cu un grad de nevrotism ridicat constituie grupul de risc pentru sindromul burnout, trăind dificil condițiile defavorabile de muncă, și dau dovadă de rezistență redusă la stres, pe când persoanele extravertite sunt mai ușor adaptabile și au capacitatea de a rezolva situațiile stresante.

Prevenția arderii profesionale ar trebui să se desfășoare pe șapte niveluri: nivelul persoanei, al contextelor ei de viață, contactelor profesionale, al echipei și cercului de colegi, raporturilor cu superiorii din instituție și branșă, condițiile general-sociale.

Starea de bine a ființelor umane are calitatea de a fi flexibilă, fiind modelată conform structurii unice a fiecărei persoane și, de asemenea, de a se transforma conform factorilor care o influențează: vârstă, sex, contexte sociale și demografice, educație, familie, evenimente, nevoi, dorințe, dezvoltare personală, etc. Bunăstarea psihologică a unei persoane este un indicator al calității vieții și, în funcție de durata și intensitatea stării de bine, putem să caracterizăm modul în care existența noastră ca ființe umane este de o calitate mai bună sau mai puțin bună.

Material și metodă

Scopul investigației practice. Identificarea raportului dintre starea psihologică de bine și capacitatea persoanei de evitare a arderii profesionale.

Ipoteza operațională a cercetării: starea psihologică de bine se prezintă ca un instrument de profilaxie a arderii profesionale.

Descrierea lotului experimental. Cercetarea a fost efectuată în cadrul a două organizații, prima de tip privat cu domeniul de activitate în alimentație publică, a cărei politică corporativă poartă un caracter liberal și orientat spre confortul psihologic a muncitorului. A doua organizație are statul în calitate de fondator cu domeniul de activitate transport aerian, a cărei politică corporativă poartă caracter autoritar și este orientată spre dezvoltarea economică a companiei și satisfacerea cerințelor de piață. În total eșantionul a întrunit 90 de respondenți. După apartenența de gen: 66 (73,3%) respondenți sunt de sex feminin; 24 (26,7%) - de sex masculin. După statutul în organizații 6,7% de respondenți sunt conducători de rang înalt, 22,2% sunt conducători de rang mediu și 71,1% sunt subalterni. Conform nivelului de studii: 2,2% de respondenți au studii liceene, 6,7% au studii medii și 91,1% au studii superioare. Din totalul de respondenți incluși în studiu 22,2% sunt căsătoriți și 6,7% necăsătoriți. 91,1% din respondenți consideră că au un venit mediu, 22,2% consideră că au un venit înalt și 6,7% consideră că au un venit scăzut.

Metodele de cercetare. Pentru colectarea datelor au fost utilizate trei metode:

- Chestionarul demografic;
- Chestionarul pentru măsurarea stării de bine psihologic (CSBP) [17];
- Chestionarul de apreciere a nivelului de ardere emoțională Бойко В. [22].

Calculul statistic s-a realizat prin utilizarea softului specializat SPSS 20, s-au calculat medii, procente, diferența mediilor, coeficienții de corelație.

Rezultate și discuții

Starea psihologică de bine este ilustrată de următorii parametri.

1. Cel mai înalt indicator al stării psihologice de bine îl reprezintă autoacceptarea, fapt care denotă că per general atitudinea pozitivă față de sine, recunoașterea și acordul cu diverse manifestări ale sinelui, atât a calităților cât și a defectelor este caracteristică respondenților.

2. Următorul indicator cu scor înalt este deținerea de scop și sens al vieții, semnificativ pentru experiența bunăstării. Scopurile și sensul vieții sunt domeniile unei personalități armonioase, persoana este fericită când are planuri pentru viitor, participă și realizează proiecte semnificative ale vieții sale.

3. Un alt indicator exprimat în valori mai înalte de medie, este capacitatea de construire a relațiilor pozitive cu alții, în rezultat se manifestă starea de armonie internă, empatie și afecțiune față de sine, care se realizează în conduite externe pozitive, crearea de legături colegiale bazate pe încredere și satisfacție.

4. Starea de bine psihologic precum și sentimentul de fericire acumulează punctaj identic exprimat în cote înalte.

5. Cele mai joase rezultate sunt acumulate la capacitatea de monitorizare a ambianței sociale (controlul mediului) și spiritul de autonomie, fapt care demonstrează că respondenții păstrează cu greu starea de calm, se adaptează dificil la circumstanțele și condițiile noi, nu pot să-și orienteze starea de spirit în sens pozitiv în momente dificile, împărtășesc frica de a nu corespunde așteptărilor celorlalți și lipsa încrederii în forțele proprii.

În general, observăm că scorurile acumulate nu sunt mai mici decât 0,5 ceea ce demonstrează că respondenții sunt în mare majoritate persoane fericite și satisfăcute de viață.

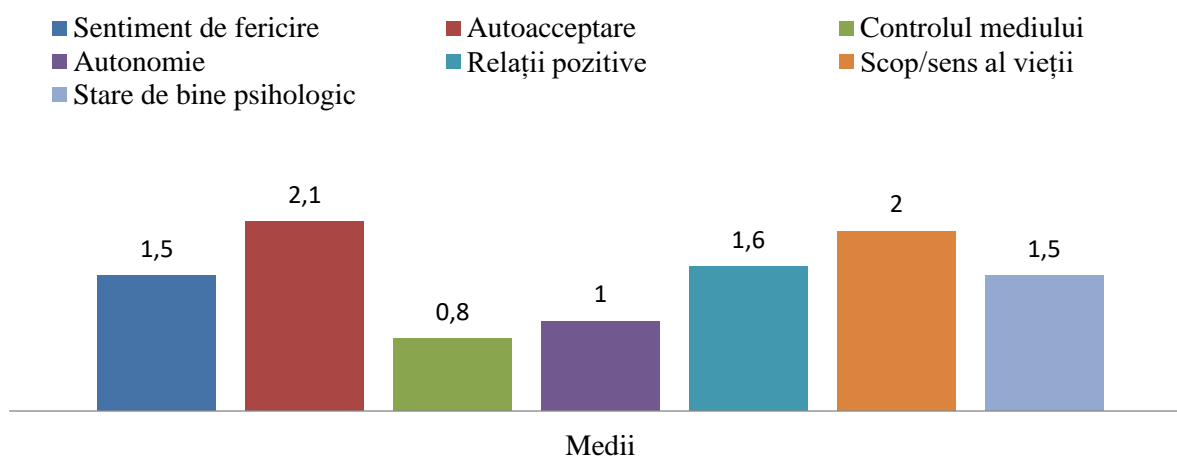

Figura 1. Medii generale privind starea de bine psihologic

În continuare vom prezenta comparațiile statistice ale indicatorilor stării bine psihologic a respondenților după mai multe criterii.

Astfel, comparând starea psihologică de bine a lucrătorilor din ambele organizații am constatat că în ambele companii starea psihologică de bine este satisfăcătoare, angajații sunt motivați să-și exercite atribuțiile de serviciu, recunosc și acceptă poziția la locul de muncă. N-au fost identificate diferențe semnificative statistic.

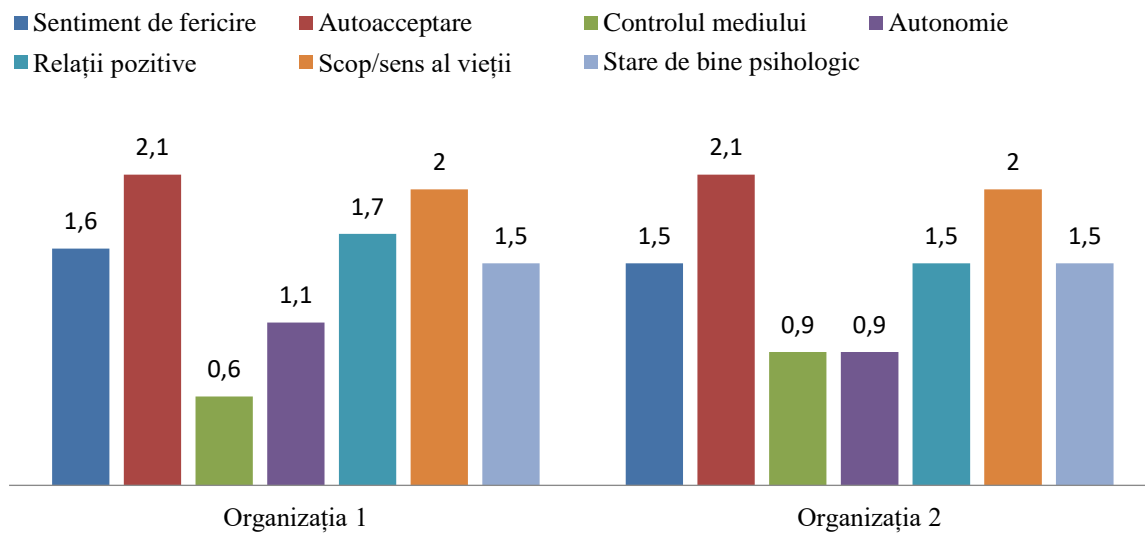

Figura 2. Medii pe organizații privind starea de bine psihologic

Între femei și bărbați mai fericiți s-au dovedit a fi femeile, cu un nivel de autoacceptare mai mare decât al bărbaților, mai înalt conștiențe de scopul și sensul vieții. Bărbații manifestă o capacitate mai mare de monitorizare a ambianței sociale. Unica diferență semnificativă a fost identificată pentru nivelul de autoacceptare ($p < 0,01$).

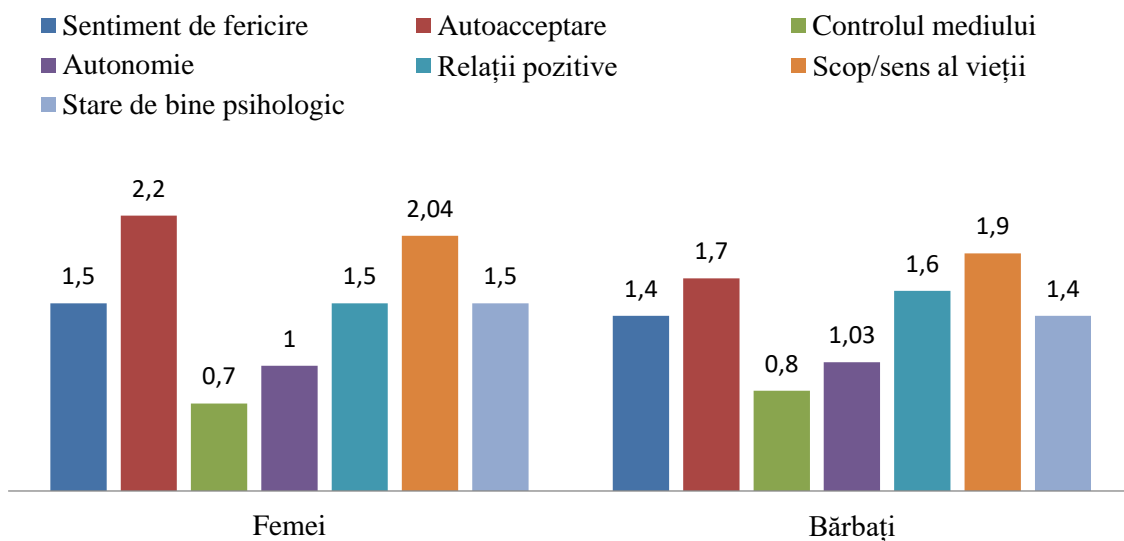

Figura 3. Mediile pentru două eșantioane independente - femei-bărbați - privind starea de bine psihologic

De asemenea, ne-am propus să analizăm starea de bine psihologic a respondenților după vârstă, divizând lotul de cercetare în două grupe: până la și peste 30 de ani. S-a constatat că respondenții cu vârsta până la 30 de ani dețin mai bine controlul mediului, se autoacceptă mai mult, sunt mai conștienți de scopul și sensul vieții. Acești respondenți au acumulat scoruri mai înalte în toate cazurile, diferențele statistice fiind calculate doar pentru autoacceptare ($p = 0,05$) și capacitatea de control al mediului ($p < 0,01$).

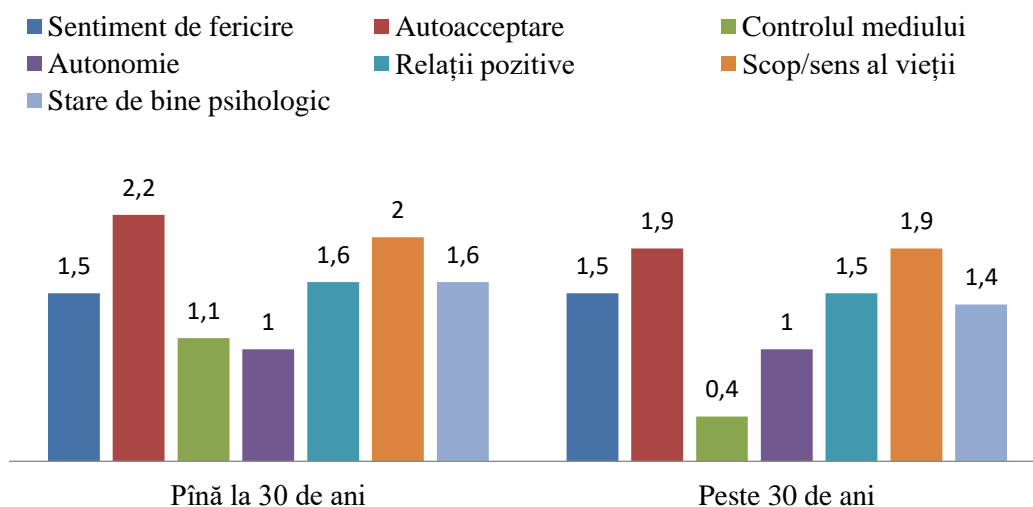

Figura 4. Medii pentru două eșantioane independente – până la 30 de ani și peste 30 de ani privind starea de bine psihologic

Medii foarte asemănătoare au fost acumulate de respondenții căsătoriți și necăsătoriți.

Prin compararea mediilor pentru grupurile constituite în funcție de statutul pe care-l dețin în organizație, primul grup – respondenții cu funcție de conducere și al doilea grup – fără funcție de conducere, au fost identificate mai multe diferențe. Respondenții cu funcție de conducere au acumulat scoruri mai mari la toți indicatorii stării psihologice de bine, diferență semnificativă a fost calculată la: capacitatea de monitorizare a ambianței sociale ($p < 0,01$), autonomie ($p < 0,01$), fapt care se datorează, probabil, posibilității mai vaste de a lua decizii și de a-și asuma responsabilități. La fel, persoanele cu funcție de conducere s-au dovedit a fi mai satisfăcuți cu viața ($p < 0,01$) și mai conștienți de scopul și sensul vieții ($p < 0,01$).

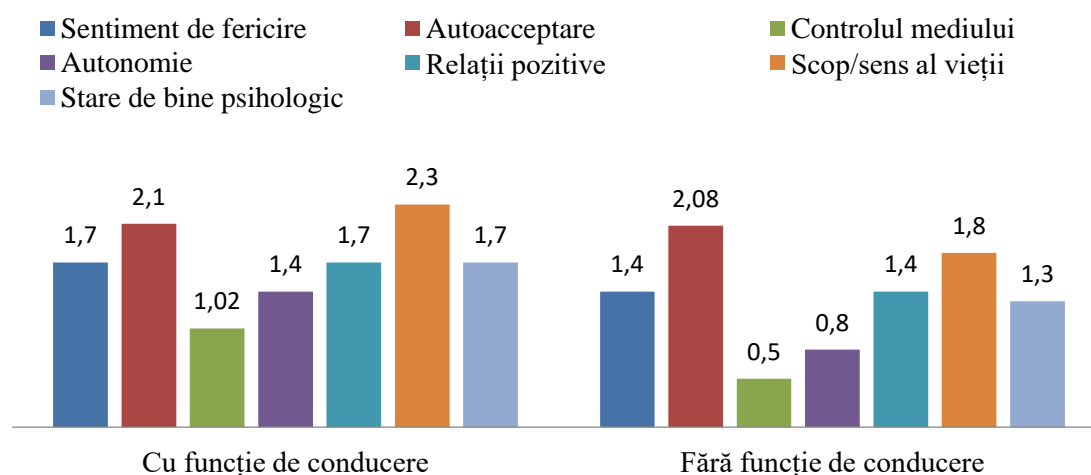

Figura 5. Medii pentru două eșantioane independente – cu funcție / fără funcție de conducere – privind starea de bine psihologic

Analizând statistic datele obținute în urma cercetării arderii profesionale, am calculat scoruri medii, cu tendință spre un nivel înalt, pentru toate etapele sindromului. Cel mai înalt scor este pentru psihosomatizare (55,8), fapt prin care se identifică riscul angajaților de a manifesta simptome

psihosomatice, cum ar fi durerile de cap, musculare, slăbiciuni, tensiune înaltă, angajatul astfel încercând inconștient să evadeze de la executarea obligațiilor de serviciu sau chiar de la locul de muncă. Următorul indicator cu cel mai înalt scor este rezistența (24,3) prin care angajatul se opune schimbărilor ce au loc în cadrul organizației, în rezultat îi este slăbită capacitatea de a face față presiunii și situațiilor de stres de la locul de muncă. În același timp atestăm și un nivel înalt de tensiune și epuizare emoțională. Scorul general pentru arderea profesională este influențat pozitiv de nivelul jos al economiei emoțiilor, respondenții încă menținându-și capacitatea de a trăi stări emoționale pozitive și a reacționa emoțional adecvat în situațiile dificile.

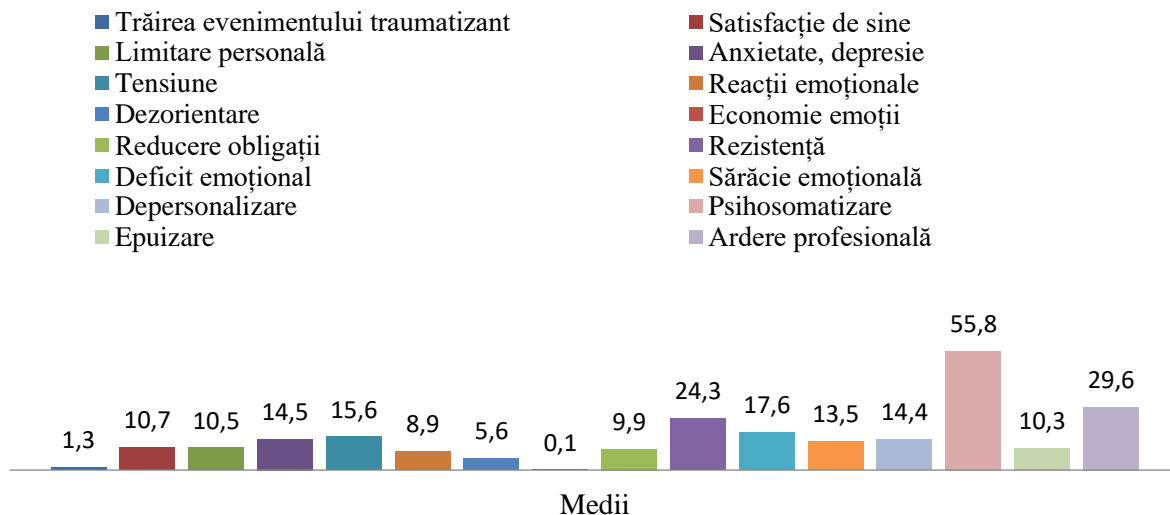

Figura 6. Medii generale privind nivelul de ardere profesională

Am efectuat compararea statistică a mediilor pentru indicatorii arderii profesionale pentru două eșantioane independente – Organizația 1 și Organizația 2, comparând doar 4 itemi, care reprezintă etapele esențiale ale burnout-ului: tensiune, rezistență, epuizare, ardere profesională. În urma analizei rezultatelor s-a demonstrat că angajații organizației 1 au atins un nivel mai înalt al arderii profesionale (58,3) și la etapele acestui sindrom.

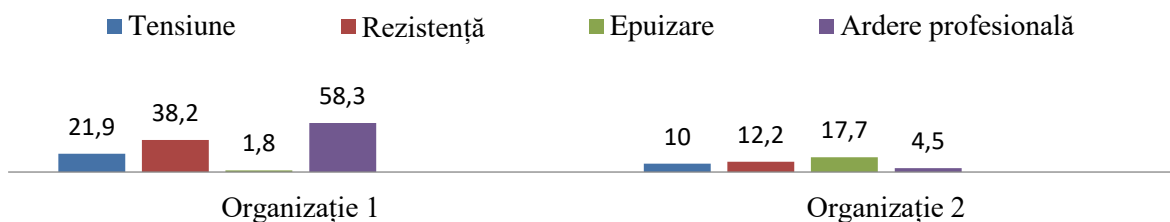

Figura 7. Medii la arderea profesională pentru două eșantioane independente – Organizația 1 și Organizația 2

Angajații organizației 2 demonstrează un nivel mai jos al arderii profesionale, simptomul care a atins cel mai înalt nivel în rândul angajaților organizației 2 este epuizarea (17,4). Diferența statistic semnificativă a fost calculată doar pentru manifestarea rezistenței ($p < 0,001$).

Angajații cu funcție de conducere manifestă un grad mai înalt de epuizare ($p < 0,01$) în comparație cu ceilalți angajați, dar ultimii sunt mai mult afectați de sindromul de ardere profesională.

Rezultate, din care poate fi dedusă concluzia că arderea profesională este susținută mai mult de starea de tensiune ($p=0,025$), mai puternic resimțită în rândul angajaților fără funcție de răspundere, și se manifestă foarte puțin în rândul conducătorilor. Pentru grupele constituite după alți indicatori demografici (vârstă, sex, statul marital, situație financiară etc.) practic n-au fost atestate diferențe.

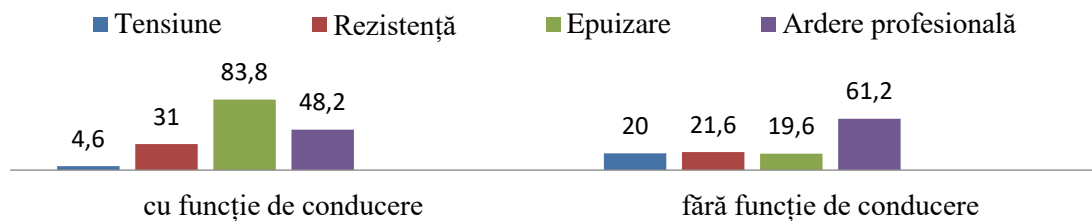

Figura 8. Medii la arderea profesională pentru două eșantioane independente – cu și fără funcție de conducere

Mai jos este prezentat raportul căpătat prin corelație dintre starea de bine psihologic și arderea profesională.

Tabelul 1. Raportul dintre starea de bine psihologic și arderea profesională

		Tensiune	Rezistența	Epuizare	Ardere profesionala
Sentiment de fericire	Pearson Correlation	-,217*	-,332**	-,234*	-,266*
	Sig. (2-tailed)	,040	,001	,027	,011
	N	90	90	90	90
Autoacceptare	Pearson Correlation	,345**	-,073	,326**	,302**
	Sig. (2-tailed)	,001	,493	,002	,004
	N	90	90	90	90
Controlul mediului	Pearson Correlation	,332**	,044	,330**	,320**
	Sig. (2-tailed)	,001	,681	,002	,002
	N	90	90	90	90
Autonomie	Pearson Correlation	-,263*	-,252*	-,259*	-,282**
	Sig. (2-tailed)	,012	,016	,014	,007
	N	90	90	90	90
Relații pozitive	Pearson Correlation	-,224*	-,200	-,188	-,212*
	Sig. (2-tailed)	,034	,059	,076	,045
	N	90	90	90	90
Scop și sens al vieții	Pearson Correlation	,086	-,155	,074	,051
	Sig. (2-tailed)	,419	,145	,486	,635
	N	90	90	90	90
Stare de bine psihologic	Pearson Correlation	,021	-,251*	,023	-,014
	Sig. (2-tailed)	,845	,017	,831	,898
	N	90	90	90	90

Astfel, sentimentul de fericire, senzația de autonomie și calitatea relațiilor cu mediul sunt în strânsă legătură cu simptomele care duc la ardere profesională. Acești indicatori scad pe măsură ce crește nivelul de ardere profesională. Însă, sindromul arderii profesionale nu afectează scopul și sensul vieții precum și starea de bine psihologic în general. Sunt curioase și alte rezultate. Cu cât mai înalt este efortul de stăpânire a mediului și de menținere a autoacceptării, cu atât mai mare este riscul de ardere profesională.

În rezultatul cercetării, ipoteza s-a confirmat — riscul de ardere profesională poate fi diminuat de anumite predispoziții cognitiv-afective ale personalității, de atitudinea subiectivă pozitivă față de viață, de sine și de ambianța socio-profesională, caracteristică stării psihologice de bine, aceasta prezentând un factor securizant. Sindromul arderii profesionale afectează în cea mai mare măsură starea sănătății persoanei, perturbată de tensiunea și epuizarea emoțională. Procesul de ardere profesională afectează senzația de fericire și scade nivelul de autonomie, în același timp rămâne constantă satisfacția generală cu viața și se păstrează scopul și sensul vieții. Astfel, crearea condițiilor favorabile de muncă, a posibilităților de dezvoltare a angajatului, precum și implicarea lui în procesul decizional pot servi drept instrument de reducere a riscului de ardere profesională.

Concluzii

Armonia între toate laturile vieții unei persoane duce la satisfacție profesională și sporire a nivelului stării de bine psihologic, ca urmare se reduce riscul ca factorii dificil de suportat la locul de muncă să ducă la ardere profesională, însă nu este exclus riscul că persoana, totuși, să parcurgă unele etape ale burnout-ului, cum sunt tensiunea, epuizarea emoțională. Putem concluziona că organizarea fixă a criteriilor de subordonare, divizare stabilă a obligațiilor de serviciu, stabilirea nivelului de responsabilitate conform ierarhiei profesionale, reduce nivelul de tensiune a angajatului, și în același timp scade riscul arderii profesionale. În timp ce regimul liberal de administrare, unde angajatului îi este pusă în sarcină necesitatea de a adopta decizii și a purta responsabilitate, fără ca acesta să simtă suportul și susținerea superiorului, duce la un nivel înalt de ardere profesională și stare de epuizare emoțională. În aceste condiții devin mai puțin importanți chiar factorii materiali de motivare a angajatului, nivelul de tensiune depășind limitele suportabile.

După cum s-a demonstrat, persoanele cu vârsta de până la 30 de ani sunt mai motivați spre dezvoltare, dețin scop și sens al vieții mai clar, sunt mai flexibili și predispuși la schimbări profesionale, adaptându-se mai ușor la cerințele angajatorului. Am constatat că după statut persoanele cu funcție de conducere sunt mai rezistente la stres, au o stare de bine psihologic mai manifestă, însă trăiesc un nivel de epuizare mai înalt, în timp ce persoanele fără funcție de conducere arată un nivel mai înalt de insatisfacție cu viața și trăiesc mai intens simptomele arderii profesionale, fapt care poate fi cauzat de lipsa de perspective profesionale și posibilități de dezvoltare. În urma analizei, s-a demonstrat că femeile au o stare de bine psihologic mai exprimată decât bărbații, însă bărbații manifestă o capacitate de adaptare și control al mediului social, autonomie și dezvoltare mai înalte decât femeile, ei sunt mai puțin predispuși la ardere profesională.

Concluzionăm că starea de bine psihologic, satisfacția profesională, anturajul agreabil la locul de muncă, existența climatului organizațional stabil, a relațiilor interpersonale bazate pe respect și încredere, precum și stabilitatea emoțională sunt factorii care servesc drept condiții de profilaxie a arderii profesionale.

Din studiul realizat se deduce importanța efectuării periodice a evaluării stării psihologice de bine a angajaților pentru cunoașterea opiniei cu privire la condițiile de lucru; recunoașterea deficiențelor și nemulțumirilor, diminuarea sau evitarea completă a dificultăților cu care se confruntă și, ca urmare, sporirea nivelului capacităților și implicării profesionale, eliminarea riscurilor arderii profesionale.

Bibliografie

1. Augusto Landa J. M., Pulido Martos M., Lopez-Zafra E. Emotional intelligence and personality traits as predictors of psychological well-being in Spanish undergraduates. In: *Social Behavior and Personality: An international journal*, 2010, nr. 38(6), pp. 783-794.

2. Byrne B. M. Burnout: investigating the impact of background variables for elementary, intermediate, secondary, and university educators. In: *Teaching Teacher Education*, 1991, nr. 7(2), pp.197-209.
3. Cerniss C. *Staff Burnout: Job Stress in the Human Services*. Beverly Hills, California: Sage Publications, 1980, 199 p.
4. DeNeve K., Cooper H. The Happy Personality: A Meta-Analysis of 137 Personality Traits and Subjective Well-Being. In: *Psychological Bulletin*, 1998, nr. 124(2), pp.197-229.
5. Freudenberger H. J. Staff Burn-out. In: *Journal of Social Issues*, 1974, nr 30 (1), pp. 159-165.
6. Freudenberger H. J. The staff burn-out syndrome in alternative institutions. In: *Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 1975, nr.12(1), pp.73–83.
7. Golembiewski G.T., Boudreau R.A., Munzenrider R.F., Luo H. *Global burnout: A worldwide pandemic explored by the phase model*. Greenwich, CT: JAI Press, 1996. 315 p.
8. Gorincioi V. De la stres la sindromul arderii emoționale. In: *Studia Universitatis*, 2008, nr. 9, pp. 201-203.
9. Harker L., Keltner D. Expressions of positive emotion in women's college yearbook pictures and their relationship to personality and life outcomes across adulthood. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 2001, nr. 80(1), pp.112-124.
10. *ICD-11 - International Classification of Diseases for Mortality and Morbidity Statistics*. Eleventh Revision. Reference Guide. <https://icd.who.int/icd11refguide/en/index.html>
11. Leiter M. P. Burnout as a developmental process: Consideration of models. In: W. B. Schaufeli, C. Maslach, T. Marek (Eds.). *Professional burnout: Recent developments in theory and research. Series in applied psychology: Social issues and questions*. Washington, D.C.: Taylor & Francis, 1993, pp. 237-250.
12. Maslach C. Burned-out. In: *Human Behavior*, 1976, nr. 5, pp.16-22.
13. Maslach C., Jackson S. E. The measurement of experienced burnout. In: *Journal of Organizational Behavior*, 1981, nr. 2, pp. 99-113.
14. Maslach C., Jackson S. E., Leiter M. P. (eds). *Maslach Burnout Inventory manual*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press, 1996. 52 p.
15. Maslach C., Schaufeli W. B., Leiter M. P. Job burnout. In: *Annual Review of Psychology*, 2001, nr. 52, pp. 397-422.
16. Pines A., Maslach C. Characteristics of staff burnout in mental health settings. In: *Hospital & Community Psychiatry*, 1978, nr. 29, pp. 233-237.
17. Rusnac S. Cercetarea stării de bine psihologic: metodologie și rezultate. In: *Psihologia socială în secolul XXI: provocări, tendințe, perspective. Materialele Colocviului Științific Internațional*. Chișinău, 2017, p. 83-93.
18. Sarason S. B. *Schooling in America: Scapegoat and salvation*. New York: Free Press, 1983.
19. Savicki V. *Burnout across thirteen cultures: Stress and coping in child and youth care workers*. Westport, CT: Preager, 2002. 248 p.
20. Schaufeli W.B., Enzmann D. *The burnout companion to study and research: A critical analysis*. London: Taylor & Francis, 1998. 224 p.
21. Schaufeli W.B., Janczur B. Burnout among nurses: A Polish-Dutch comparison. In: *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1994, nr. 25, pp. 95-113.
22. Бойко В. *Методика «Диагностика уровня эмоционального выгорания»*. <http://studfiles.net/preview/5852992/page:11/>

UDC: 316.36: 37.06

**THE INFLUENCE OF PARENTS' HYPER-PROTECTION ON THE ADAPTATION TO
SMALL SCHOOLCHILDREN**

**INFLUENȚA HIPERTUTELĂRII PĂRINȚILOR ASUPRA ADAPTĂRII LA ȘCOLARII
MICI**

*LUNGU Viorelia, PhD, associate professor, Technical University of Moldova,
Free International University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
GNACIUC Valentina, teacher,
Theoretical High School „George Meniuc”, Chisinau, Republic of Moldova*

*LUNGU Viorelia, doctor în pedagogie, conferențiar universitar,
Universitatea Tehnică din Moldova,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
GNACIUC Valentina, profesor,
Liceul Teoretic „George Meniuc”, Chișinău, Republica Moldova*

Annotation: *The article addresses the problem of hyper-protection by parents and its influence on the adaptive behavior in the primary school environment. Through theoretical research, we elucidate the factors that lead to family hyper-protection, the causes and consequences of this behavior on children. We emphasize that parents need to become aware of the influence they exert in the child's life and, in order to opt for an education that will help the child, adapt to the current school and social demands. To help children, parents need to mobilize the entire adaptive mechanism of the subject in order to develop complex behavior, capable of planning, organizing, facilitating and implementing measures of adequacy and integration in a constantly changing environment.*

Adnotare: *Articolul tratează problema hipertutelării de către părinți și influența acesteia asupra comportamentului adaptativ la mediul de învățământ în treapta primară. Prin cercetarea teoretico - practică elucidăm factorii ce duc la hipertutelarea familială, cauzele și consecințele acestui comportament asupra copiilor. Evidențiem faptul că, părinții trebuie să devină conștienți de influența pe care o exercită în viața copilului și, să opteze pentru o educație ce-l va ajuta a se adapta la cerințele școlare și sociale actuale. Pentru a ajuta copiii, părinții necesită a mobiliza întregul mecanism adaptativ al subiectului în vederea formării unui comportament complex, apt să planifice, organizeze, faciliteze și implementeze măsuri de adecvare și integrare într-un mediu în continuă schimbare.*

Keywords: *school adaptation, social adaptation, hiper-protection, bullying.*

Cuvinte cheie: *adaptare școlară, adaptare socială, hipertutelare, bullying.*

Introducere

Copilăria generației actuale nu mai este asemenea cu aceea a părinților, decât în cazurile în care aceștia au ales să privească funcția educativă cu mai puțină degajare și să ofere copilului aceeași putere de explorare de care au beneficiat și ei. Altfel, copilăria este foarte bine organizată, totul este ținut sub control, până la cele mai mici detalii, iar copiii sunt, în marea lor majoritate, hipertutelați și, implicit, ținuți departe de provocări, experimente și multe oportunități.

Ceea ce determină schimbarea planului și a regulilor de creștere a copiilor, de la generație la generație, depinde de mai mulți factori. Fiecare părinte își crește copilul așa cum consideră mai bine pentru viitorul său, însă ceea ce prezintă interes este hipertutelarea, care necesită privită cu mai multă obiectivitate.

Potrivit studiului UCLA este demonstrat că copiii petrec cea mai mare parte a timpului în casă. Același studiu prezintă informația privind viața de familie, unde 90% din timpul liber al copiilor este petrecut în interior, în activități precum privitul la televizor, jocurile video și navigarea pe internet. Iar uneori, această tendință vine chiar de la părinți, care se simt mai relaxați știindu-și copiii liniștiți, fără să le ceară atenție, neavând grija lor [13, p. 62].

În Marea Britanie un alt raport a fost realizat pe patru generații din aceeași familie și a demonstrat schimbări majore în ceea ce privește educația părinților în trecut și teama față de proprii copii-părinții de azi. În acest raport se vorbește despre o familie în care străbunicul, la vârsta de 8 ani, în 1926, avea libertatea să meargă 6 km până la o gaură de pescuit fără a avea în preajma sa vre-un adult, apoi, fiului său în vârstă de 8 ani, în 2007, i se permitea doar să meargă singur până la capătul străzii sale, la aproximativ 300 de metri. Iar în prezent, articolul din *The Atlantic* constată, de asemenea, limitări crescânde privind libertatea copiilor de a se deplasa, aceștia petrecând, la vârsta de 8 ani, majoritatea timpului în casă fiind în ochii părinților [13, p. 64].

Abordarea teoretico-conceptuală a problemei cercetării

În prezent, societatea noastră se confruntă cu problema că sunt din ce în ce mai mulți copii hipertuțelați, cărora părinții nu le impun limite și treptat constată că nu le mai pot cere nimic și nu-i mai pot învăța ce înseamnă bunul-simț și buna cuviință [16, p. 53].

Conform dicționarului psihologic hipertutelarea reprezintă o atitudine de grijă excesivă a părinților față de copiii lor, ceea ce duce la nedezvoltarea independenței acestuia și generează inevitabil conflicte [8, p. 311].

Z. Gribincea explică hipertutelarea ca fiind protecția exagerată din partea părinților care poate constitui un impediment în calea dezvoltării armonioase a copilului. Copilul, în situații atipice de viață, va aștepta intervenția părintelui, ca salvator și substituent ori chiar responsabil de acțiunile sale. În acest caz, hipertutelarea aduce un prejudiciu enorm copilului prin faptul că acțiunea educativă a părintelui reduce șansele copilului de a încerca, de a greși și de a însuși anumite lecții [24].

Supraprotejarea copiilor sau hipertutelarea sunt niște atitudini eronate ale părinților și a adulților din creșe, grădinițe sau școli. Necunoașterea sau neglijarea nevoilor emoționale, sociale și intelectuale ale copiilor au consecințe de-a lungul întregii vieți, reflectându-se la maturitate prin neadaptate, anxietate, deprimare sau permanent furioase și nemulțumite, inconsecvente, incapabile de amânarea recompenselor, insensibile sau lipsite de empatie sau solidaritate [21, p. 149].

Mulți părinți hipertutelari nu-și lasă copiii să aibă inițiative, opinii, preferințe, să caute singuri soluții la problemele lor. Întotdeauna „mama știe mai bine ce vrei tu” sau „ce e bine pentru tine” sunt fraze utilizate în relația părinte - copil. Adresezi o întrebare copilului și, până să deschidă gura, părintele dă răspunsul „adekvat”, chiar dacă „micuțul” are 10, 15 sau 25 de ani! O asemenea atitudine, dacă nu e absolut rară, este simptomatică pentru hipertutelare. Copilul nu se percepe pe sine însuși ca fiind o persoană separată de mama și de tata. Uneori este predispus la relații problematice fuzionate, poate fi agresat ușor, dominat, intimidat. Alteori, ca reacție la dependența sa, copilul dezvoltă o contradependență – „nu am nevoie să mă ajute nimeni!” – ceea ce este, de asemenea, contraproductiv pentru el, pentru funcționarea sa, pentru relațiile sale cu persoanele semnificative din viața lui [20, p.156]. Copiii suprainhibați sunt în mod particular victimele familiei, pentru că se supun cu ușurință tentativelor de constrângere.

În literatura de specialitate se disting 5 categorii de factori care conduc la hipertutelarea familială [5, p. 27].

1. **Factorii legați de copil.** Copilul unic și hiperprețios este cel mai des victima hiperprotecției materne. Această categorie de factori se referă la evenimente legate de nașterea copilului: nașterea prematură, patologie neonatală care a necesitat intervenție terapeutică. Boala gravă a nou-născutului generează anxietatea părinților conducând la sindromul copilului vulnerabil. Deși copilul este, de obicei, vindecat și în afara oricărui pericol vital, părinții continuă să-l considere și ulterior fragil și vulnerabil.

2. **Factorii legați de mama.** Mamele copiilor supraprotejați nu sunt, de obicei, antrenate în vre-o activitate cu utilitate socială. Deseori, ele sunt lipsite de căldură sufletească și afecțiunea soțului. Copilul este singura lor preocupare, satisfacție și reușită. Manifestând grijă excesivă față de el, mama îi revarsă de fapt întreaga energie și toate disponibilitățile afective într-o singură direcție. Cu cât satisfacțiile de ordin marital sau profesional sunt mai reduse, cu atât mai exagerată este legătura ei cu copilul. Intențiile mamelor hiperprotectoare sunt totdeauna bune și, de obicei, ele nu realizează răul pe care îl produc copilului, limitându-i maximal acțiunile independente;

3. **Factorii legați de căsătoria părinților.** Familia copilului supraprotejată suferă de lipsă de comunicare adecvată între parteneri. Tatăl copilului lipsește mult timp de acasă, preocupat excesiv de activitatea profesională, relațiile dintre soți sunt mai mult simbolice. Lipsa satisfacțiilor vieții sexuale este compensată de mamă prin intensificarea relațiilor cu copilul. Ca consecință relațiile mamă - copil și mamă – soț devin invers proporționale: cu cât mai tare se apropie mama de copil, cu atât mai tare se depărtează de soț, și invers, scăderea legăturii conjugale conduce spre o intensificare a interacțiunilor cu copilul;

4. **Răspuns la sentimente de ostilitate ale mamei.** Această situație paradoxală se naște atunci când mama nutrește sentimente de respingere și insatisfacție față de copilul care suferă de o deficiență fizică sau mentală. Mama nu recunoaște și nu poate accepta existența acestor sentimente pe care le consideră monstruoase și atunci le deghizează într-o atitudine pe care o consideră acceptată social și anume hipertutelare. Așa se explică atașamentul excesiv al unor mame față de copiii lor encefalopați, care nu le pot oferi nici un fel de satisfacție, dar pe care continuă să-i iubească cu disperare;

5. **Tulburări emoționale ale părinților.** Prinții ipohondrici, preocupați de boli imaginare ale lor sau ale copiilor lor, solicită frecvent și nejustificat serviciile ambulanței, examene de laborator repetate, manifestă neîncredere față de medic, recurg la examene medicale repetate consultând medici de cele mai diferite specialități. Internarea repetată a copiilor, deseori examene de laborator, constituie un stres permanent pentru acesta [5, p. 27].

O abordare mai generalizată a literaturii de specialitate prezintă cauzele hipertutelării [9, p.65] ar fi:

- *suspiciunea* (sentimentul constant de catastrofă iminentă și imaginația bogată care reproduce poze ale căderii, bolii copilului etc.);
- *perfecționismul* (dorința de a fi perfect în rolul părinților și de a crește copilul cel mai admis, inteligent și cinstit, prin controlul total asupra vieții și acțiunilor copilului);
- *realizarea de sine prin copil* (atunci când un părinte nu își poate întruhipa ideile și nu își poate realiza potențialul personal, copilul și educația lui sunt singura "sferă creativă" disponibilă);
- *vina* (părintele nu are dragoste adevărată pentru copilul său și încearcă să-l despăgubească sau să-l răscumpere cu grijă și îngrijire totală);
- *incapacitatea de adaptare* (copilul crește, dar părinții îl percep încă ca o îngrijire parentală absolută fără apărare și exigentă);

- **probleme în viața personală** (dacă un adult nu are prieteni și un partener pe care își poate proiecta dragostea și tandrețea, singurul obiect de adorare și îngrijire devine un copil care primește o "doză ucigașă" de atenție).

Din grijă, dragoste și din dorința de a-i sprijini pe copiii lor, în prezent, mulți dintre părinți cad în „capcana” hiperprotegerii acestora, uneori pentru a-i scuti de evenimente mai mult sau mai puțin periculoase, alteori pentru a-i opri să repete greșelile pe care ei le-au făcut în trecut. Unii părinți sunt atât de permisivi, deoarece confundă nevoile copilului cu dorințele lui [18, p. 3].

Nevoile reprezintă, ansamblul cerințelor indivizilor, grupurilor sau societății în ansamblul ei, care se cer satisfăcute pentru a putea trăi și a ne desfășura activitățile [12, p. 298] iar *dorințele* sunt o stare sufletească pe care o persoană o simte când râvnește sau aspiră către ceva, spun specialiștii [7, p. 179].

Părinții nu vor să rănească sentimentele copilului sau să îl facă să plângă. Ei pot să aleagă soluția pe termen scurt și anume să facă orice pentru a evita plânsul copilului, ceea ce pe termen lung poate provoca mai mult plâns [12, p. 6].

Totodată, avem părintele hiperprotectiv ce își copleșește copilul cu atenție, îl ocrotește până și de cel mai mic disconfort, rezolvându-i cu promptitudine chiar și cele mai neînsemnate probleme, dar îi limitează activitățile și experiențele. Granița dintre grijă (neliniște simțită de cineva la gândul unei eventuale primejdii sau al unor întâmplări neplăcute care ar putea avea loc) [6, p. 825] și abuz (orice formă de maltratare fizică și/sau psihică care poate cauza daune efective sau potențiale pentru sănătatea, supraviețuirea, dezvoltarea sau demnitatea copilului în contextul unei relații de responsabilitate, încredere sau autoritate) [21, p. 162], este adesea încălcată de părintele hiperprotectiv. În acest sens, copilul supraprotejat devine confuz, neînțelegând de ce se simte sufocat atunci când mama sau tata îi spun că ceea ce fac ei este spre binele lui. Care sunt șansele ca copilul să înțeleagă că abuzul emoțional exercitat prin control excesiv și limitare este o formă atât de gravă de abuz, încât îl lasă dezabilitat pe viață? Sau să înțeleagă atât de devreme că părintele său este, sub intenția de iubire, grijă și atenție, un individ avid de control, nesigur și agresiv în dorința sa de a face binele forțat și de a lua decizii pentru viața altora? Și, dacă ar înțelege, ce mijloace ar avea să i se poată opune [15, p.128].

Anxietatea copilului crește prin protejare excesivă. Părinții anxioși, superprotectori, transmit un mesaj clar copilului: nu am încredere în tine. ”Poți puțin. Nu poți. Noroc că sunt eu aici.” Copilul devine vulnerabil întrucât nu va mai ști să recunoască amenințarea din lumea reală și nu va avea putere de eschivare în fața amenințării. Se renunță la auto-determinare și se instalează în copil delăsarea în explorarea propriilor zone de interes [5, p. 68].

Semnele hipertutelării/ supraprotecției:

- copilul este total dezinteresat și nepăsător de ce i se întâmplă la școală;
- nu i se pot da sarcini, deoarece refuză să le îndeplinească;
- dacă nu primește ce își dorește, copilul îi va șantaja emoțional pe părinți;
- părinții sunt prea îngăduitori și deloc inconsecvenți cu copilul;
- copilul și părintele trăiesc într-o bulă bine protejată de lumea socială;
- copilul nu se împrietenește cu alți copii – analfabetism social;
- dacă se împrietenește, copilul alege doar copii mult mai mici decât el (relație de dominare) sau adulți (așteaptă să aibă grijă cineva de el), astfel nu poate dezvolta o relație democratică cu copii de vârsta lui;
- când ajung adulți nu își asumă responsabilități – nu se angajează, nu au relații de lungă durată, sunt cei care „rămân acasă” și găsesc justificări palpabile pentru acest lucru.

Hipertutelarea copilului se transformă într-o contradicție enormă, care vine cu o mulțime de divergențe și dezavantaje. Părinți, care nu vor să își scape copilul din vedere, care îl urmează peste tot și au grijă să nu se murdărească, să nu se lovească și să nu se îndepărteze din raza lor vizuală, au totuși dorința să-i vadă independenți, gânditori liberi, curajoși și reușiți. Însă mai târziu, la maturitate, aceste lucruri nu se simt, pentru că exercițiul începe în copilărie, iar copilul care dezvoltă grijă exagerată și teama pentru orice, cu greu va deveni adultul independent, curajos [11, p. 95].

În prezent, specialiștii arată că mulți părinți moderni încearcă să contrabalanseze educația tradiționalistă acordând o atenție și grijă sporită celor mici. Când însă grija și atenția se transformă în răsfăț, iar părintele pierde controlul asupra propriului copil, apar probleme grave. Efectele negative apărute, în consecință, se pot extinde pe toată durata existenței copilului. Psihologul american Ruth A. Peters, autor al manualului de disciplină a copilului *Laying Down the Law* (Stabilirea regulilor), este de acord cu punctul de vedere: răsfățul nu face decât să-i conducă spre probleme în viață. *"Un copil răsfățat de obicei se transformă într-un adult răsfățat, iar adulților răsfățati le este greu să-și păstreze locul de muncă, partenerul de viață și prietenii"*, completează Peters [19, p. 105].

Copilul la vârsta de 7 ani trece în o nouă treaptă din viața sa, oferindu-se statutul de școlar. Inserția, penetrarea și existența oricărei ființe într-un anumit mediu presupune adaptare [3, p. 5].

Protecția exagerată din partea părinților poate constitui un impediment în calea dezvoltării armonioase a copilului și în cadrul procesului de învățare. Copilul, în situații atipice de viața sa de școlar, va aștepta intervenția părintelui, ca salvator și substituent ori chiar responsabil de acțiunile sale. În acest caz, hipertutelarea aduce un prejudiciu enorm copilului prin faptul că acțiunea educativă a părintelui reduce șansele copilului de a încerca, de a greși și de a însuși anumite lecții [24].

În domeniul psihologiei, adaptarea școlară este descrisă de cercetătorii J. Piaget, A. Adller, C.G. Jung, R. Doron, F. Parot, H. Pieron, N. Sillamy, Дубровина И.В., Гуткина Н.И., Овчарова Р.В., Popescu-Neveanu, P. Golu, M. Stoica, V. Negovan, care afirmă că adaptarea școlară marchează tendința de echilibru necesar între procesele de asimilare și acomodare, tendință realizată în mod obiectiv la nivelul interacțiunii permanente existente între subiect și realitate [14, p. 7].

P. Popescu-Neveanu definește termenul de adaptare ca „ ansamblul de procese și activități prin care se trece de la un echilibru mai puțin stabil între organism și mediu, la un echilibru mai stabil, funcționarea organismului prin înglobarea schimburilor dintre el și mediu. Dacă aceste schimburi favorizează funcționarea normală a organismului, acesta este considerat ca adaptat [apud 14, p. 9].

C. Goros susține că adaptarea este un „proces activ, dinamic și creator, care necesită un permanent efort realizat prin procesele de integrare și reglare, care fac posibilă utilizarea optimă a rezervelor funcționale, precum și refacerea acestora în perioada în care solicitarea încetează [apud 14, p. 9].

În accepția autorilor A. Baba și R. Ciurea, adaptarea facilitează: eliminarea sau modificarea condițiilor care creează probleme; perceperea controlului semnificației trăirilor într-o manieră prin care să se neutralizeze caracterul ei problematic; păstrarea consecințelor emoționale ale problemelor în limite controlabile [apud 14, p. 9-10].

Copiii hipertuteleți, însă, riscă să se confrunte cu conceptul de inadaptare școlară. În opinia cercetătoarei Овчарова Р. В., inadaptarea școlară reprezintă formarea mecanismelor neadecvate adaptării copilului la mediul școlar, sub forma dereglării procesului de învățământ și a comportamentului, a relațiilor conflictuale, a frecvențelor îmbolnăviri și reacții psihogene, a nivelului sporit de anxietate și imaginea de sine scăzută [4, p. 236].

Totodată, copilul inadaptat școlar nu este în armonie cu normele mediului din școală, fapt generat din cauza devierilor de ordin intelectual sau afectiv. De asemenea, inadaptarea școlară vizează ansamblul de dificultăți de adaptare a unor copii la cerințele vieții școlare, de greutate în integrarea

lor în grupul școlar care se poate datora unor deficiențe senzoriale, a unor tulburări afective și de comportament, mediul social din care provine elevul [14, p.41-42]. Toate aceste dificultăți pot genera apariția fenomenului de bullying în rândul elevilor hipertutelați.

O altă problemă care o întâmpină acești copii este că sunt expuși riscului de bullying –este caracterizat ca un comportament agresiv intenționat care este menit să provoace disconfort sau durere, implică un dezichilibru de putere și tărie între agresor și victimă și se manifestă repetitiv, regulat [10, p. 29]. Această situație dificilă este confirmată de psihologul Lisa J. Cohen, atunci când afirmă că “părinții hipertutelari cresc inconștient riscul copilului de a fi vizat de fenomenul bullying, tocmai din cauza incapacității lor de a se apăra singuri. Deoarece, părinții hiperprotectivi le oferă inconștient copiilor, ideea că nu pot să se protejeze sau să aibă grijă de ei singuri și că vor fi mai liniștiți dacă alții fac treaba în locul lor” [11, p. 102].

Vârsta școlară mică ocupă o poziție specială în configurația tabloului copilăriei, reprezentând un salt important al copilului către un nou mediu socio-cultural. Extinderea ambianței sociale și implicarea într-un nou tip de activitate, îi cer copilului înalte eforturi adaptative. Identitatea sa bio-psihică suferă, de asemenea, noi restructurări și ajustări comportamentale continue, în raport cu situații deosebite față de cele precedente. Micul școlar trebuie să se adapteze la personalitatea noului cadru didactic, la noile exigențe de învățare, la circumstanțele proprii conjuncturi din clasa de elevi etc. Din aceste considerente, debutul școlar are semnificații majore atât pentru copil, cât și pentru părinți și cadrele didactice [14, p.39].

Din punct de vedere psihologic, adaptarea școlară marchează tendința de echilibru necesar între procesele de asimilare și cele de acomodare, tendință realizată, în mod obiectiv, la nivelul interacțiunii permanente existente între om și realitate [14, p. 10].

Precum remarcă cercetătoarea V. Botnari, încercând să facă față problemelor ce survin într-un context socio-cultural extrem de solicitant, părinții i-au rolul de pedagog. Cu părere de rău, intervențiile educaționale ale acestora adesea rezultă într-un set de erori tipice soluționarea cărora este imperativă [1, p. 30].

Material și metodă

Mediul școlar aduce cu el un climat mai puțin protector decât cel familial și cel din grădiniță. Cadrul didactic înclină spre raporturi mai rezervate și mai puțin intime cu elevii, iar colegii de școală sunt mai puțin dispuși să dea dovadă de înțelegere față de cel ce stă supărăcios sau care nu au inițiativă, ca rezultat al hipertutelării. Astfel, ia naștere, în școală o societate sui-generis complexă, schimbătoare, multiplă, care anihilează iluzia întreținută de familie că, în calitate de copil, ești centrul lumii. În școală, fiecare învață să-și înfrâneze pornirile emoționale, să se situeze alături de ceilalți și să deguste plăcerea competiției. Copiii se compară între ei, ca într-un fel de joc, continuu reînnoit, al criteriilor de referință, care pun în evidență și fac să fie constante empiric ranguri, dominante și subordonări, superiorități și inferiorități, variabile în funcție de criteriul de referință: gradul de instruire, performanța, inteligența, abilitatea fizică, vestimentația, aptitudinea artistică, sociabilitatea, moralitatea [apud 22, p.108-109].

Cercetarea prezentată în continuare a avut drept scop identificarea raportului dintre adaptarea școlară a elevilor mici și comportamentul de hipertutelă al părinților.

Rezultate și discuții

În vederea determinării adaptării elevilor mici față de cerințele școlare, a fost aplicat testul „Școala mea”, după (А.Л. Венер) pe un număr de 50 de elevi din două clase diferite. Rezultatele testului la clasa a I-a „A” și a I-a „B”, pot fi observate în figura ce urmează:

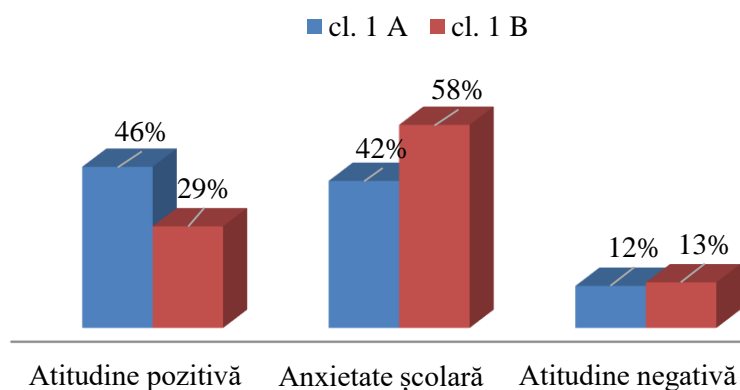

Figura 1. Frecvența adaptării școlare la elevii din clasa 1 A și 1 B

În urma rezultatelor obținute putem concluziona că:

- 12 elevi (46%) din 26 - posedă o atitudine afectivă față de școală, față de procesul de instruire, sunt pregătiți pentru a accepta și respecta obligațiile școlare și pentru colaborarea cu învățătorul și colegii de clasă;
- la 11 elevi (42%) - este prezentă anxietatea față de activitatea școlară, de situații necunoscute. Motivele pot constitui montajele negative insuflate de maturi, experiența ostilă a elevilor din clasă;
- la 3 elevi (12%) starea emoțională a copilului este caracterizată pregnant prin frica față de școală, prin refuzul de a se implica în activitățile școlare, prin dificultăți în comunicare cu învățătorul și colegii săi de clasă.

Din aceeași figură observăm că doar **29%** (7 elevi) din 24, clasa 1 B posedă atitudini pozitive față de școală și sunt pregătiți pentru a accepta și respecta obligațiile școlare. **58%** din copii (14 elevi), manifestă anxietate școlară ceea ce ar însemna lipsa atitudinii pozitive față de procesul de instruire, față de învățător și colegii de clasă. **13%** (3 elevi) au o atitudine negativă față de școală, au o stare emoțională caracterizată prin frica față de școală, refuzând la rândul său implicarea activă în activitățile școlare și socializarea cu semenii săi.

Conform informațiilor prezentate anterior, presupunem că una dintre cele mai evidente cauze ale anxietății sau inadapării școlare este hipertutelarea. În vederea determinării impactului hipertutelării asupra adaptării școlare, a fost aplicat chestionarul ARI elaborat de E. G. Eidemiller destinat părinților. În următoarea figură, prezentăm rezultatele obținute.

În figura 2 se vede că cele mai frecvente greșeli comise în educație de părinți a căror copii manifestă frici și anxietate sporită în mediul școlar este hipertutelarea urmată de restricții insuficiente. În cazul acestei categorii de părinți observăm că predomină hiperprotecția (**H+**) în relație cu copilul (**48%**). Ei acordă multă atenție, timp și toată energia lor educației copilului. **20 %** din părinți permit copilului să facă tot ce doresc (**R-**). Considerându-l încă „mic”, părintele micșorează nivelul de cerințe față de copil, stimulând astfel infantilismul psiho-emoțional. **4%** din părinți apelează la sancțiuni dure față de copiii săi (**S+**), iar **12%** din părinți văd la copiii săi trăsături de caracter pe care nu le recunosc la sine (**PCN**). Acestea pot fi agresivitatea, tendința spre lenevie, negativismul și impulsivitatea etc. Tendința de a satisface la maximum și total necritic orice necesitate a copilului (**T+**) s-a evidențiat la **16%** părinți. Astfel, putem concluziona că frica și anxietatea copiilor față de cerințele școlare, problema adaptării sunt stimulate și tolerate de părinți, prin intermediul diferitor metode de educație, în care prevalează hipertutelarea.

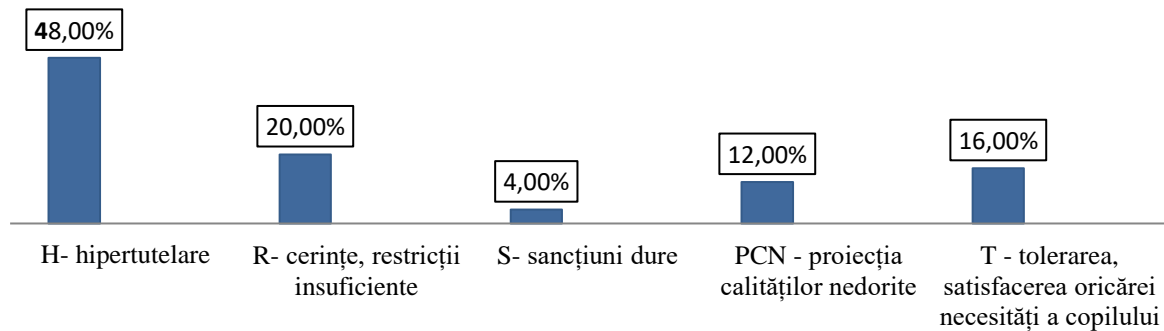

Figura 2. Frecvența comportamentului părinților după chestionarul „ARI”

Relațiile dintre părinți și copii se construiesc prin comportamente specifice, elaborate și consolidate în direcția unor obiective derivate din idealul educațional al etapei sociale pentru care se proiectează urmașii unei generații. Sursa principală și faza inițială a relațiilor dintre părinți și copii rezidă în structura personalității părinților, în concepția lor despre viață și societate, în trăsăturile caracteriale, atitudini manifestate, tip de temperament etc. În acest sens, cercetătorul Bloom S. B, menționa „părinții trebuie să cunoască, să devină conștienți de influența pe care o exercită prezența lor în viața copilului și, de asemenea, să fie convinși de o nouă educație ce trebuie dată copilului, pentru că societatea actuală este diferită de cele precedente și poate că, societatea viitoare va fi mai mult diferită de cea actuală, iar copilul trebuie pregătit corespunzător” [2, p. 68].

Un alt exemplu foarte bun sunt temele de casă, care sunt exclusiv responsabilitatea copilului și nu a părintelui, deci el trebuie să se îngrijească să fie scrise și să fie puse în ghiozdan. Chiar dacă copilului îi este mai greu sau chiar dacă îi ia mai mult timp, el poate face foarte multe lucruri singur, inclusiv să-și ajute părinții la treburi casnice.

În timp ce unii părinți conștientizează hipertutelaritatea și caută variante avantajoase de mijloc, alții, nu se pot obișnui să își știe copiii liberi – și susțin că timpurile s-au schimbat mult, pericolele au crescut, iar supraprotecția este cea mai bună variantă, cel puțin până când copiii mai cresc. Ironia în hipertutelaritatea copilului, cu intenția de a-l feri de pericole și a-i oferi ce e mai bun, pentru ca mai târziu să fie un om sigur pe el și independent, constă tocmai în această contradicție între nepredarea unei lecții de curaj și așteptarea manifestării naturale a ei.

Atunci când copiii sunt hiperprotejați/hipertutelați de către părinții lor duc la următoarele consecințe:

- ✓ spațiu prea mic pentru a avea propriile experiențe, propriile descoperiri;
- ✓ nu pot învăța să aibă încredere în ei înșiși, să comunice cu ceilalți, să suporte frustrările inerente vieții într-o comunitate;
- ✓ se simt pierduți fără un adult în preajma lor;
- ✓ sunt timizi și retrași în societatea copiilor;
- ✓ nu au inițiative;
- ✓ nu dau niciodată ajutor și nu au idei;
- ✓ își fac cu greu prieteni;
- ✓ vor fi dependenți de cei din jurul său și incapabili de a lua decizii în viață de unul singur;
- ✓ își vor dezvolta mai greu personalitatea și uneori vor fi chiar mai bolnăvicioși.
- ✓ nu vor putea preîntâmpina și aborda eventualele obstacole ale vieții;

- ✓ favorizează apariția îngâmării, a complexelor de superioritate, a egoismului, individualismului și disprețului pentru cei din jur;
- ✓ vor avea un comportament iresponsabil [17, p.168].

Concluzii

Cu părere de rău, societatea a adoptat o mentalitate supraprotectoare în mai multe domenii de activitate, inclusiv în educația parentală. Copilul, prin comportamentul său, ne dă semnale foarte clare despre unde ar fi limita sănătoasă pentru el, iar maturii necesită doar să fie atenți la aceste semnale și să nu își proiecteze propriile temeri și anxietăți asupra copiilor.

Părinții cu neîncredere în sine și lipsa de socializare manifestă o atitudine de hipertutelare asupra copiilor ce duce, în consecință, la traumatizarea psihică a acestora, lăsând „urme” adânci pentru tot restul vieții.

Rezultatele chestionarului ARI elaborat de E. G. Eidemiller dovedesc că Hipertutelarea contribuie negativ și asupra procesului de adaptare școlară care este una din cele mai dificile, dar importantă pentru fiecare copil ce va fi școlarizat. Adaptare școlară este o perioadă în viața copilului, unde aportul părinților este minimalizat și acesta: însușește noul rol social, de elev, noul mod de activitate – cea instructivă, se schimbă mediul social, apar colegi de clasă, învățătorul și școala devine o grupă socială mai mare, unde copilul trebuie să își schimbe modul său de activitate fără a fi dependent de părinte.

De aceea părinții necesită să înțeleagă că hipertutelarea este un factor care influențează negativ asupra dezvoltării ulterioare a copilului.

Recomandări pentru părinți

Părintele să ofere copilului exact ce și cât are nevoie acesta pentru a se descurca, iar ceea ce cel mic poate deja să facă singur, să fie lăsat să o facă, sau doar să îl încurajeze.

La fiecare situație nouă părinții să analizeze obiectiv dacă există sau nu un pericol real pentru copil, dacă poate fi suportabil și să ia decizia nivelului de implicare astfel ca copilul să fie mai autonom iar părintele mai relaxat.

Pe măsură ce va învăța să facă tot mai multe lucruri singur, copilul se va simți mândru de sine și încrederea lui în propriile forțe va crește.

Bibliografie

1. Botnari V. Impactul modelelor educaționale din familie asupra adaptabilității școlare a copilului. In: Kreatikon: Creativitate – Formare – Performanță. Ediția a IX-a. Iași: Editura PIM, 2012, p.29-34.
2. Botnari V., Bodorin C., ș.a. Educație incluzivă: Unitate de curs: Chișinău: Cetatea de Sus, 2012. 100 p.
3. Coasan A., Vasilescu A. Adaptarea școlară. București: Editura S.E., 1988. 128 p.
4. Coșcodan D. Factor ce influențează adaptarea copiilor la mediul școlar. In: Revista Grădinița Modernă, nr. 3 (10), 2014, p. 20-23
5. Coroiu C. Ghid de bune practice pentru părinți. Vâlcea, 2013. 60 p.
6. Dima E. Dicționar explicative ilustrat al limbii române. Chișinău: Editura Arc, 2007. 2240 p.
7. Indra. Dincolo de iluzie. București: Editura LILA, 2017. 302 p.
8. Gavrilu L. Dicționar de psihologie. București: Univers Enciclopedic, 2000. 783 p.
9. Golu M. Dinamica personalității. București: Editura Geneze, 1993. 140 p.

10. Grădinaru C. Violența de orice fel afectează sănătatea fizică și emoțională a copiilor. Bulling-ul în rândul copiilor. Studiu sociologic la nivel național. 2016. 70 p. https://oradenet.salvaticopiii.ro/docs/Bullying_Studiu_sociologic_salvati_copiii.pdf
11. Debesse M. Psihologia copilului - de la naștere până la adolescență. București: Editura Didactica și Pedagogica, 1970. 285 p.
12. Maslow A. H. Motivație și personalitate. București: Editura „Trei”, 2013. 568 p.
13. Mitrofan I., Mitrofan N. Familia de la A la Z. București: Editura științifică, 1991. 134 p.
14. Mîslițchi V. Adaptarea școlară. Ghid metodic. Chișinău: Pulsul Pieții, 2015. 350 p.
15. Păun E. Debutul școlarizării – dificultăți de adaptare. In: Învățământul primar, nr 1, 1991, p. 250.
16. Petrea I. Și tu poți fi Supernanny. Cum să-ți crești bine copilul. Ediție revizuită și adăugită. București: Editura Trei, 2011. 387 p.
17. Racu I. Psihologia conștiinței de sine. Chișinău? Editura UPSIC, 2005. 233 p.
18. Revista Semnele Timpului „Capcana pentru părinți și supraprotejarea copiilor”, 2013
19. Campbell R. Educația prin iubire. Curtea veche. 2001, 248 p.
20. Stan L., Educația timpurie. Probleme și soluții. Iași: Polirom, 2016. 372 p.
21. Veleanovici A. Abuzul și neglijarea copilului. . București: Editura Expert Psy, 2016. 232 p.
22. Verza E. Psihologia copilului. București: Editura Trei, 2017. 560 p.

II. ENGINEERING SCIENCES AND TECHNOLOGIES

II. ȘTIINȚE INGINEREȘTI ȘI TEHNOLOGII

UDC: 004.89

METHODS FOR DESCRIPTION OF COMPLEX SYSTEMS IN OBJECT INFORMATION SECURITY MANAGEMENT

МЕТОДЫ ОПИСАНИЯ СЛОЖНЫХ СИСТЕМ В УПРАВЛЕНИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ ОБЪЕКТА

KLIMENKO Irina, Doctor of Technical Sciences, Professor, Department of Control Systems and Information Technology, FAEI of HE "The Institute of Service, Tourism and Design" (branch of NCFU), Pyatigorsk

КЛИМЕНКО Ирина, доктор технических наук, профессор кафедры систем управления и информационных технологий, ФГБОУ ВО «Институт сервиса, туризма и дизайна» (филиал) СКФУ, Пятигорск

Annotation: Данная статья описывает модели, методы и алгоритм комплексной защиты объектов информатизации для управления рисками. В соответствии с принципами системного подхода определена иерархия управления и рассмотрены количественные и качественные методы описания сложных систем.

Аннотация: This article describes the models, methods and algorithm of comprehensive protection of informatization objects for risk management. In accordance with the principles of a systematic approach, a management hierarchy is defined and quantitative and qualitative methods for describing complex systems are considered.

Keywords: protection, methods, objects, subjects, system, informatization.

Ключевые слова: защита, методы, объекты, субъекты, система, информатизация.

Введение

Актуализация проблемы комплексной защиты объектов информатизации – это результат стремительного развития информационных технологий, которые привели не только к модернизации информационных отношений, но выявили необходимость создания комплексных систем обеспечения информационной безопасности объектов, как значимой компоненты концепции информационной безопасности региона и государства в целом. Информационная безопасность, по сути, это защищенность субъектов и объектов информационных отношений от угроз внутреннего и внешнего характера. Необходимость исследования проблем организации комплексной защиты субъектов/объектов информационных отношений обусловлена рядом причин, среди которых увеличение интенсивности информационных потоков, повышение требований к степени защищенности конфиденциальной информации, рост числа атак на системы хранения данных и каналы связи и др.

Система управления информационной безопасностью объекта представляет собой сложную динамическую систему, в которой происходят процессы сбора, обработки, хранения и передачи информации, при этом нечеткая структуры входящих в нее подсистем, множественный характер элементов системы требуют от разработчиков учитывать все факторы, в том числе слабо формализуемые, влияющие на качество защиты информации.

Решение задачи обеспечения информационной безопасности субъектов и объектов информационных отношений подразумевает наличие системы гибкого и оперативного реагирования на угрозы и атаки. Традиционные методы управления информационной безопасностью и защитой информации, ориентированы в своем большинстве на применение методов защиты, имеющих узкую специализацию [1]. В какой – то степени такой подход можно охарактеризовать, как «сепаратистский», так как он позволяет решать проблему обеспечения информационной безопасности по отдельному направлению: защита компьютерных сетей, антивирусная защита, криптографические методы защиты данных и т.п. Целесообразность такого подхода и связанной с ним методики выделения из общей концепции защиты объекта отдельно взятых направлений требует дополнительного изучения. Для создания комплексной защиты объектов информатизации необходима реализация принципов системного подхода, адаптация математического аппарата исследования операций и теории принятия решений к решению проблем организации системы информационной безопасности. Именно поэтому, основная цель исследования, проводимого автором - разработка моделей, методов и алгоритмов комплексной защиты объектов информатизации, которые позволяли бы прогнозировать развитие и управлять рисками, обеспечивая информационную безопасность субъектов и объектов информационных отношений[4].

Многоаспектный характер проблемы информационной безопасности, необходимость решать проблему на разных уровнях: от криптографической защиты до обучения персонала обуславливают специфический подход к исследованию проблемы.

Материалы и методы исследования

Анализ публикаций по проблемам информационной безопасности показывает, что приоритетным направлением большинство исследователей считает разработку технологических решений по созданию систем комплексной защиты объектов информатизации, тогда как вопросы разработки системы управления процессом обеспечения защиты информации, анализ влияния бихевиоральных факторов на эффективность защиты требуют тщательного изучения и обсуждения.

Применение методов математического моделирования к объектам информатизации, требует совершенствования методов и средств информационной поддержки при решении конкретных задач. Созданная отечественными учеными теоретико-методологическая основа проектирования систем информационной безопасности дает возможность моделирования систем управления информационной безопасностью, эффективная работа которых требует специальных алгоритмов и программ, учета специфики методов решения функциональных задач предметной области [7].

Результаты и обсуждения

Теория систем и логика системного подхода, адаптированные к проблемам управления информационной безопасностью, позволяют провести классификацию и идентификацию объектов управления по уровням сложности объекта управления:

1) уровень - уровень статической структуры или уровень оснований. На этом уровне сложности субъекты информационного обмена в системе защиты информации рассматриваются в статике;

2) уровень - простая динамическая система с predetermined, обязательными действиями, например, идентификация пользователя, авторизация в системе и т.д.;

3) уровень - кибернетическая система, т.е. система типа "термостат", в которой передача и анализ информации составляет существенную часть системы, обеспечивающую возможность управления системой;

4) уровень - открытая система, самосохраняющаяся структура. Это уровень, на котором живое начинает отличаться от не живого, уровень клетки. На этом уровне системы обеспечения безопасности объектов происходит разделение объекта защиты на составные части, формирование индивидуальных механизмов защиты для каждого компонента.

5) уровень - уровень растения, на этом уровне в сложной системе появляется дифференциация функций: разделение объектов защиты, соответственно определение субъектов, реализующих эту защиту;

6) уровень - уровень животного (подвижность, осведомленность и телеологическое поведение). На этом уровне имеются приемники информации и сильно развитая система реагирования на внешние воздействия. Для систем информационной безопасности на этом уровне сложности определяется профиль потенциального злоумышленника, выстраивается система идентификации и диагностики атак, накапливаются статистические данные по отраженным и реализованным угрозам и т.п.;

7) уровень - человеческий. На этом уровне сложности ко всем предыдущим свойствам добавляется способность системы к анализу ситуации, возможность адаптации самообучению. В системе управления информационной безопасностью объекта данный уровень сложности предполагает наличие комплексного плана защиты информации, который позволяет реализовать управление или по отклонению, или по возмущению;

8) уровень - уровень социальных институтов, общественных систем. Управление информационной безопасностью объекта на данном уровне сложности требует учесть влияние бихевиоральных факторов, которые оказывают существенное влияние на эффективность защиты. К таким факторам следует относить профессиональную некомпетентность участников информационного обмена в части информационной безопасности, отсутствие уровня ответственности при работе с конфиденциальной информацией и т.п.

9) уровень - непознаваемые системы. Вероятностный характер взаимодействия в системе «объект защиты – средства и методы защиты - злоумышленник» оставляет часть системы защиты «закрытой» для изучения.

Решение задач управления сложными системами, природа которых требует декомпозиции объекта управления, требует подхода, основанного на изучении процесса принятия решения, который позволяет создавать и исследовать модели поведения.

В соответствии с принципами системного подхода определим иерархию управления: на первом уровне система материальных процессов и распределения; на втором уровне - процессы принятия запрограммированных решений; на третьем уровне процессы принятия непрограммируемых решений; принадлежащих системе, которые необходимы для управления процессами нижних уровней, их перепланирования и переоценки параметров системы.

Методы описания сложных систем можно условно разделить на два класса: количественные (аналитические) и качественные, которые, как правило, носят субъективный характер.

Количественные методы описания систем. Основная задача моделирования, как инструмента для описания сложной системы состоит в правильной интерпретации целей системы, ее свойств, параметров, характеристик, поведения в тех или иных условиях. Знание и понимание структуры сложной системы позволяет исследователю самостоятельно определить уровень элементарности системы, выделить основные структурные элементы (подсистемы и связи между ними), определить уровень описания системы. Сложность реальных систем не позволяет строить для них «абсолютно» адекватные модели. Математическая модель (ММ) описывает некоторый упрощенный процесс, в котором представлены основные явления, входящие в реальный процесс и главные факторы, действующие на реальную систему. Какие явления считать основными, какие факторы главными — существенно зависит от назначения модели, от того, какие исследования с ее помощью предполагается проводить. Поэтому процесс функционирования одного и того же реального объекта может получить различные математические описания в зависимости от поставленной задачи.

Так как математических моделей сложной системы может быть сколь угодно много и все они определяются принятым уровнем абстрагирования, то рассмотрение задач на каком-либо одном уровне абстракции позволяет дать ответы на определенную группу вопросов, а для получения ответов на другие вопросы необходимо провести исследование уже на другом уровне абстракции. Каждый из возможных уровней абстрагирования обладает ограниченными, присущими только данному уровню возможностями. Для достижения максимально возможной полноты сведений необходимо изучить одну и ту же систему, используя разные виды моделей [2].

Условно первые четыре уровня относятся к высшим уровням описания систем, а последние четыре — к низшим.

Высшие уровни описания систем. Лингвистический уровень описания — наиболее высокий уровень абстрагирования, который оперирует терминами и функторами. Термины — это идентификаторы компонентов системы, их имена. Функторы — высказывания, определяющие отношения между терминами. Процесс формализации лингвистического описания сложной системы позволяет создать частный случай описания, находящийся на более низком уровне: теоретико-множественное описание, которое дает исследователю общие сведения о системе. Для задач с более конкретными целями применяются модели, позволяющие сделать анализ свойств сложной системы, то есть используются частные случаи моделирования, такие как абстрактно-алгебраическое и топологическое описание. Так, система комплексной защиты объектов информатизации на лингвистическом уровне описания может быть представлена, как совокупность идентификаторов, классификаторов и унифицированных форм представления документов, подлежащих защите. Эта часть системы, определяемая как термины, должна быть дополнена описанием связей, в данном случае роль функтора играет информационная модель объекта защиты.

Низшие уровни описания систем. Логико-математический уровень описания систем нашел широкое применение для описания сложных систем, связанных с обработкой информации, формализации деятельности устройств, в которых информация выступает как свойство объектов и явлений (процессов) порождать многообразие состояний. Для системы комплексной защиты объектов информатизации логико-математический уровень описания должен содержать алгоритмы сбора, обработки, хранения и передачи данных с конкретными модулями обеспечения необходимого уровня безопасности.

На динамическом уровне абстрактного описания систем ключевыми терминами являются понятия «вход» и «выход» системы, а сама система рассматривается как объект

(«черный ящик»), внутри которого могут протекать процессы, имеющие дискретный или непрерывный характер. Основное назначение такого описания установить связь между входом и выходом системы, определить ее состояние. Система комплексной защиты объектов информатизации, представленная как «черный ящик» - это совокупность множества проблем на входе в систему и, соответственно, множества целей на выходе.

Например, проблемы, требующие решения: высокий уровень конфиденциальности документов, подлежащих защите; как вариант решения проблемы: разработка криптостойких алгоритмов защиты; использование защищенных каналов передачи данных; повышение персональной ответственности участников процесса передачи данных.

Эвристический уровень абстрактного описания систем предусматривает поиски удовлетворительного решения задач управления в связи с наличием в сложной системе человека, который способен обобщить опыт решения аналогичных задач, построить алгоритм, отсекающий «неподходящие» решения, используя игровые методы, имитационное моделирование, мозговую эстафету и другие методы, в основе которых лежит интеллектуальная деятельность человека.

Качественные методы описания систем. В случае, если нет возможности аналитическими методами выявить закономерности развития сложной системы, применяются качественные методы описания: Мозговая атака, Мозговая эстафета, Метод сценария, Метод экспертных оценок, Метод Дельфи, Метод типа «дерево целей». Эти методы имеют определенные достоинства, хорошо известны и многократно описаны [6].

Морфологические методы. Основная идея морфологических методов — систематически находить все «мыслимые» варианты решения проблемы или реализации системы путем комбинирования выделенных элементов или их признаков. В настоящее время известны три метода морфологического исследования: метод систематического покрытия поля (МСПП), метод отрицания и конструирования (МОК), метод морфологического ящика (ММЯ). Наиболее распространен ММЯ, идея которого состоит в построении матрицы, содержащей возможные варианты решения проблемы и их параметры; анализ возможных сочетаний вариантов, их оценка позволяют сделать выбор в пользу наилучшего варианта.

Методы системного анализа.

Декомпозиция - аналитический метод исследования систем, идея которого состоит в декомпозиции сложной системы на составные части (подсистемы, элементы) для ее изучения с целью получения представления о системе в целом. Такие системы, которые обладают свойством аддитивности, встречаются нечасто. Более распространенными являются системы, свойства которых не есть сумма свойств, входящих в них элементов.

Анализ таких систем должен давать представление не о компонентах системы, а о взаимосвязях и взаимодействиях между ними. Управление взаимодействием, как правило, более эффективно, нежели управление элементами системы. Так, в системе комплексной защиты объекта информатизации принято различать организационные методы и средства управления защитой информации, программно-аппаратные средства защиты, правовые методы управления. Очевидно, что такое разделение обеспечивает защиту не отдельных структурных подразделений всего объекта, а комплексную защиту реализуемых функций и поддержку эффективного взаимодействия между объектами и субъектом защиты. Применение различных формальных моделей типа «черный ящик»; «модель входов»; «модель состава и структуры» дает возможность корректно определить структуру системы, проблемную часть объекта защиты, порядок взаимодействия подсистем /элементов, составить соответствующее

описание, которое станет основой комплекса мероприятий по обеспечению безопасности объекта.

Агрегирование – это процедура обратная декомпозиции, в основе которой лежит модель системы. Процедура агрегирования может быть основана на различных моделях исследуемой или проектируемой систем, это определяется условиями и целями агрегирования и влияет на конечный результат, то есть тип системы, которая будет получена. Агрегатом будем называть систему, полученную в результате объединения частей в целое. Существует три основных вида агрегатов, типичных для системного анализа.

Конфигуратор - агрегат, состоящий из различных языков описания поведения системы и обладающий тем свойством, что число этих языков минимально, но необходимо для заданной цели. Для сложной детерминированной системы (компьютер) агрегат-конфигуратор – это - блок- схема, принципиальная схема, монтажная схема. Для сложной вероятностной системы (объект защиты) – это описание натуральных, финансово-экономических и социальных показателей. Агрегат-конфигуратор системы комплексной защиты объекта информатизации содержит описание структуры, перечень обязательных функций, описание требований к уровню защиты каждого компонента защищаемого объекта, описание критериев эффективности защиты, расчеты экономической целесообразности системы защиты и т.д. Необходимо, по крайней мере, три языка, образующих конфигуратор для целей управления безопасностью объекта: язык натуральных показателей; язык экономических/финансовых показателей; язык описания поведения объекта управления в динамике (статистика). Очевидно, что конфигуратор имеет целевой характер, его можно отнести к содержательным (не формальным) моделям высшего уровня, при изменении цели может произойти изменение конфигуратора. За кажущейся простотой агрегата-конфигуратора следует представлять «подводные камни» такого представления сложной системы: при большом количестве данных модель становится необозримой, процесс синтеза затруднен.

Для совмещения двух противоречивых требований полноты и простоты модели используется агрегат – оператор, идея которого состоит в агрегировании эквивалентных элементов, то есть определение классов. Другими словами, проводится классификация элементов (свойств, частей и т.д.); эта классификация и есть агрегат - оператор.

При составлении агрегата-оператора системы комплексной защиты объекта информатизации целесообразно провести классификацию методов и средств защиты по назначению, по виду связей между элементами, по надежности, по видам применяемых программно-аппаратных средств, по природе защищаемого объекта. Классификация, как прием агрегирования достаточно часто встречается как в теории, так и практике исследования систем, при этом ключевым понятием является основание классификации, то есть общий признак или свойство, которым обладают агрегируемые элементы. Классификация, как результат агрегирования, требует корректной идентификации объектов, их признаков и свойств. Применение терминов естественного языка для описания основания классификации (хорошая защита, надежное программное обеспечение; высокий уровень безопасности и т.д.) неоднозначно и расплывчато, в то же время четкое и однозначное определение признаков позволит ввести в систему элементы, ей не принадлежащие (описание алгоритма защиты; протокол передачи данных). В том случае, когда агрегат – оператор формируется при объединении признаков, которые зафиксированы в виде чисел, результатом будет функция отношения между признаками, причем способ задания функции зависит от конкретной ситуации.

Агрегаты-структуры, как модель системы представляют сам объект, цель и средства моделирования. Наиболее важным является определение отношений между элементами структуры, а совокупность существенных отношений определяется конфигуратором, следовательно: проект любой системы должен содержать разработку стольких структур, сколько языков включено в ее конфигуратор. Так, в примере агрегата – конфигуратора комплексной защиты объекта информатизации, приведенном выше, предлагалось использовать три языка, следовательно, необходимо разработать три структуры:

- иерархическую; она будет отражать состав объекта;
- сетевую; она будет отражать связи между элементами;
- пространственно-временную; она будет отражать динамику состояния объекта защиты.

Агрегирование, независимо от формы, имеет общие признаки: результат агрегирования определяется видом модели, используемой для составления описания оригинала; агрегат, как результат агрегирования, независимо от вида, должен определять отношения между агрегируемыми элементами.

Методики, реализующие процедуры системного анализа в конкретных условиях, направлены на то, чтобы формализовать процесс исследования системы, в тех случаях, когда у исследователя нет достаточных сведений о системе, позволяющих выбрать адекватный метод формализованного представления системы [5].

Выводы

Возможности, которые предоставляют методы моделирования при формировании систем обеспечения информационной безопасности субъектов и объектов информационных отношений, в полной мере отвечают современным вызовам цифровизации информационных отношений, среди которых увеличение интенсивности информационных потоков, повышение требований к степени защищенности конфиденциальной информации, рост числа атак на системы хранения данных и каналы связи и др. Методы математического моделирования планов комплексной защиты информации [3] служат инструментальным средством решения задач эффективного распределения ресурсов в системе управления информационной безопасностью объекта, определяют роль и место методов математического моделирования в системе управления информационной безопасностью.

Библиография

1. Аверченков В.И., Рытов М.Ю., Кондрашин Г.В., Рудановский М.В. Системы защиты информации в ведущих зарубежных странах. М.: ФЛИНТА, 2016. 224 с.
2. Акоф Р. Основы исследования операций. М.: Мир, 1971. 534 с.
3. Клименко И.С. Модели и методы управления. Экономическая кибернетика: экономико-математическое моделирование. Курс лекций: учебное пособие. М.: «КДУ», «Добросвет», 2019. 187 с.
4. Клименко И.С. Информационная безопасность и защита информации: модели и методы управления. М.: ИНФРА-М, 2020. 180 с.
5. Системный подход в современной науке (к 100-летию Людвиг фон Бергаланфи). М.: Прогресс-Традиция, 2004. 560 с.
6. Советов Б.Я. Моделирование систем. М.: Высшая школа, 2009. 343 с.
7. Тарасевич Ю.Ю. Математическое и компьютерное моделирование. Вводный курс: Учебное пособие. М.: ЛИБРОКОМ, 2013. 152 с.

EcoSoEn
Economics, Social and Engineering Sciences
SCIENTIFIC JOURNAL

EcoSoEn
Științe Economice, Sociale și Inginerești
REVISTA ȘTIINȚIFICĂ

Year 3, Nr.1-2/2020 /Anul 3, Nr.1-2/2020

ISSN 2587-344X

*Submitted materials that do not meet the requirements are not reviewed and not returned to the authors.
Editorial is not responsible for the content of published articles.
Materialele prezentate care nu corespund cerințelor înaintate nu se recenzează și nu se restituie autorilor.
Redacția nu este responsabilă pentru conținutul articolelor publicate.*

Bun de tipar: 14.05.2020 Tirajul: 200 ex.

Format A4

Coli editoriale: Coli de tipar:

Tipar Digital. Hîrtie ofset. Garnitura Times New Roman

TIPOGRAFIA PRINT-CARO